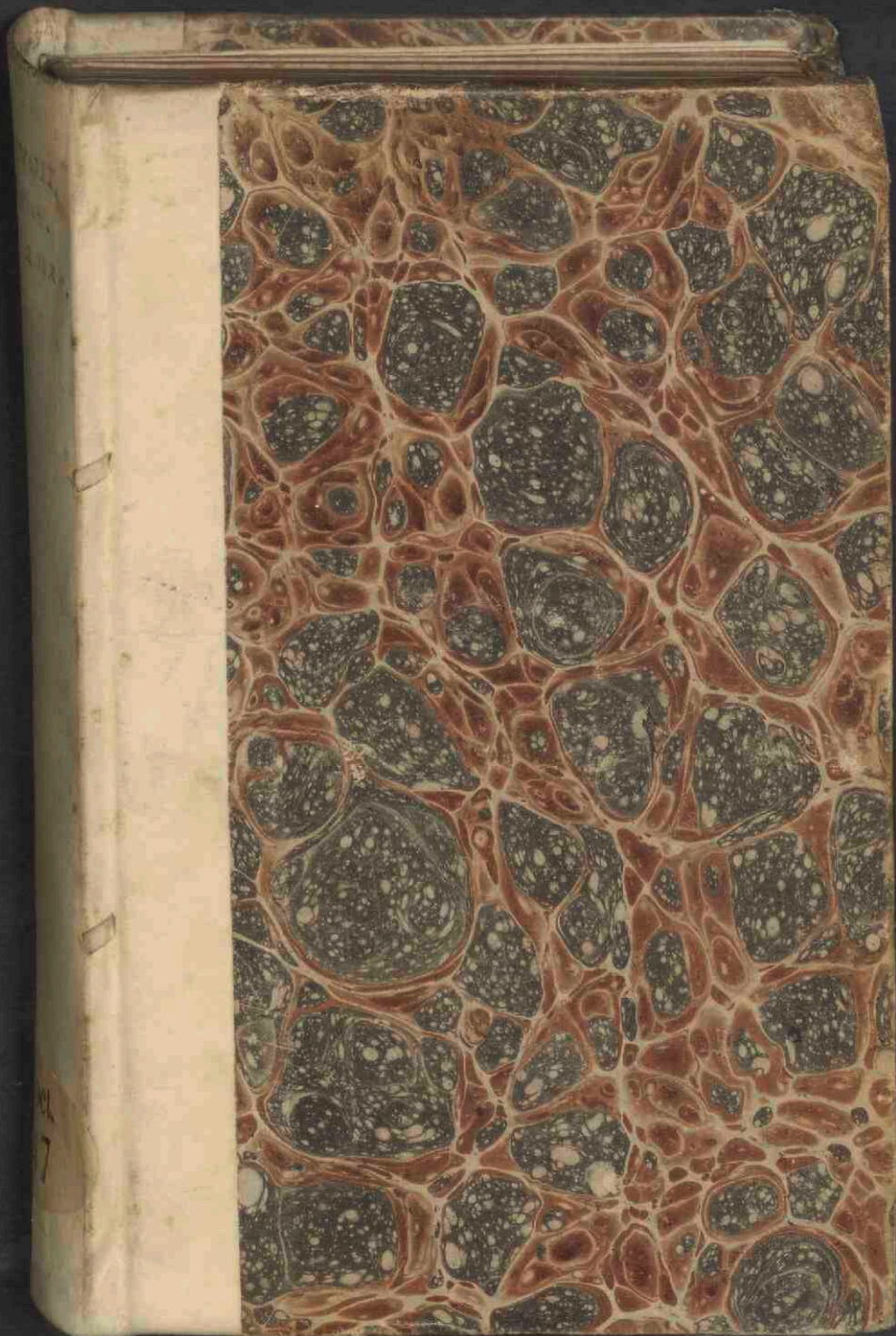

**Syntagma institutionum Christianarum : perspicuis
assertionibus ex doctrina prophetica & apostolica congestis
(plerisque propositis & disputatis in Academia Aifniensi)
comprehensum**

<https://hdl.handle.net/1874/424502>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
  - de kopsnede
  - de frontsede
  - de staartsnede
  - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

HEMMINGHII
Institut.
Christianae.

E. oct.

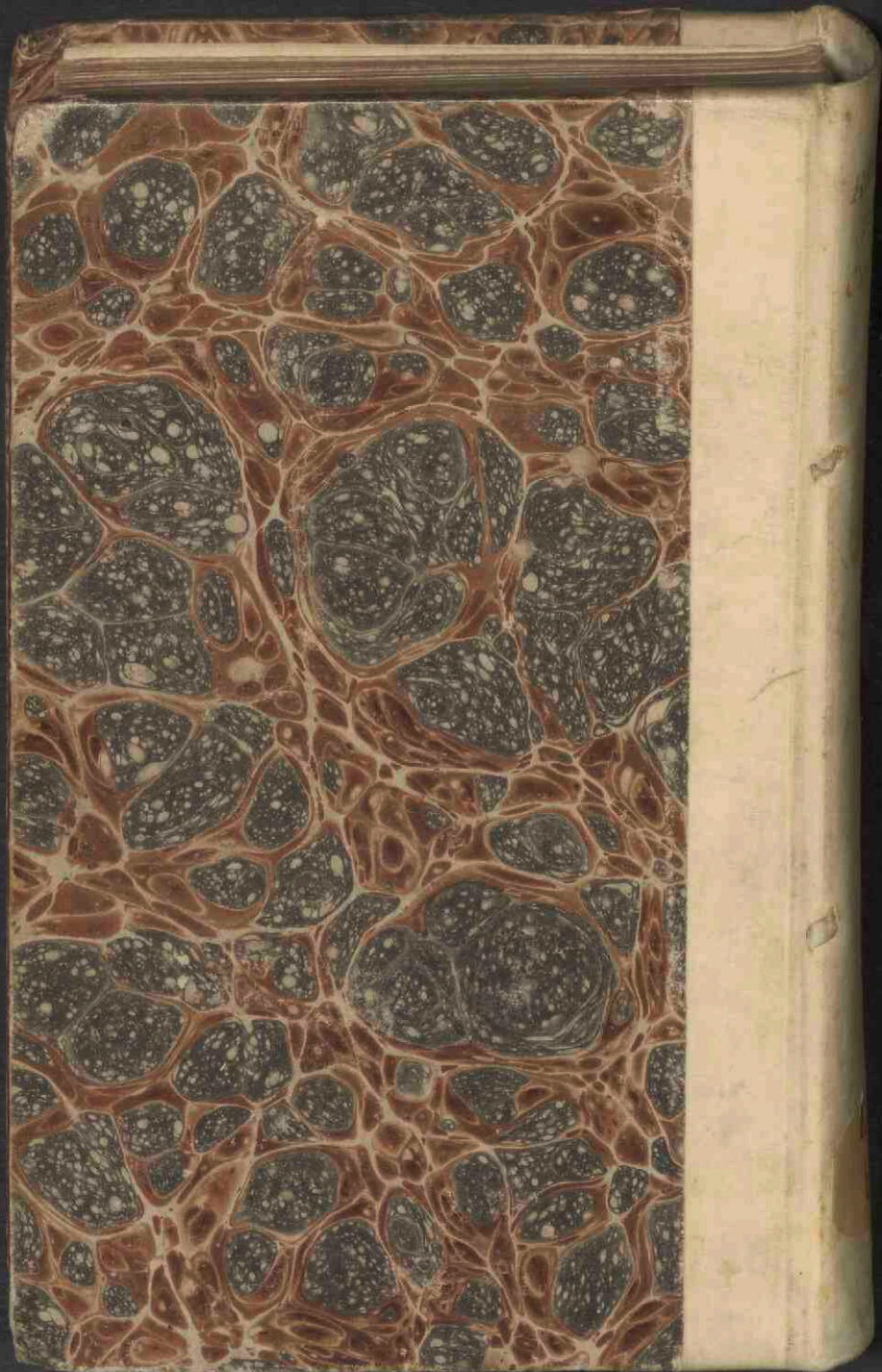
697

三
世
佛
子
傳
記

卷之六

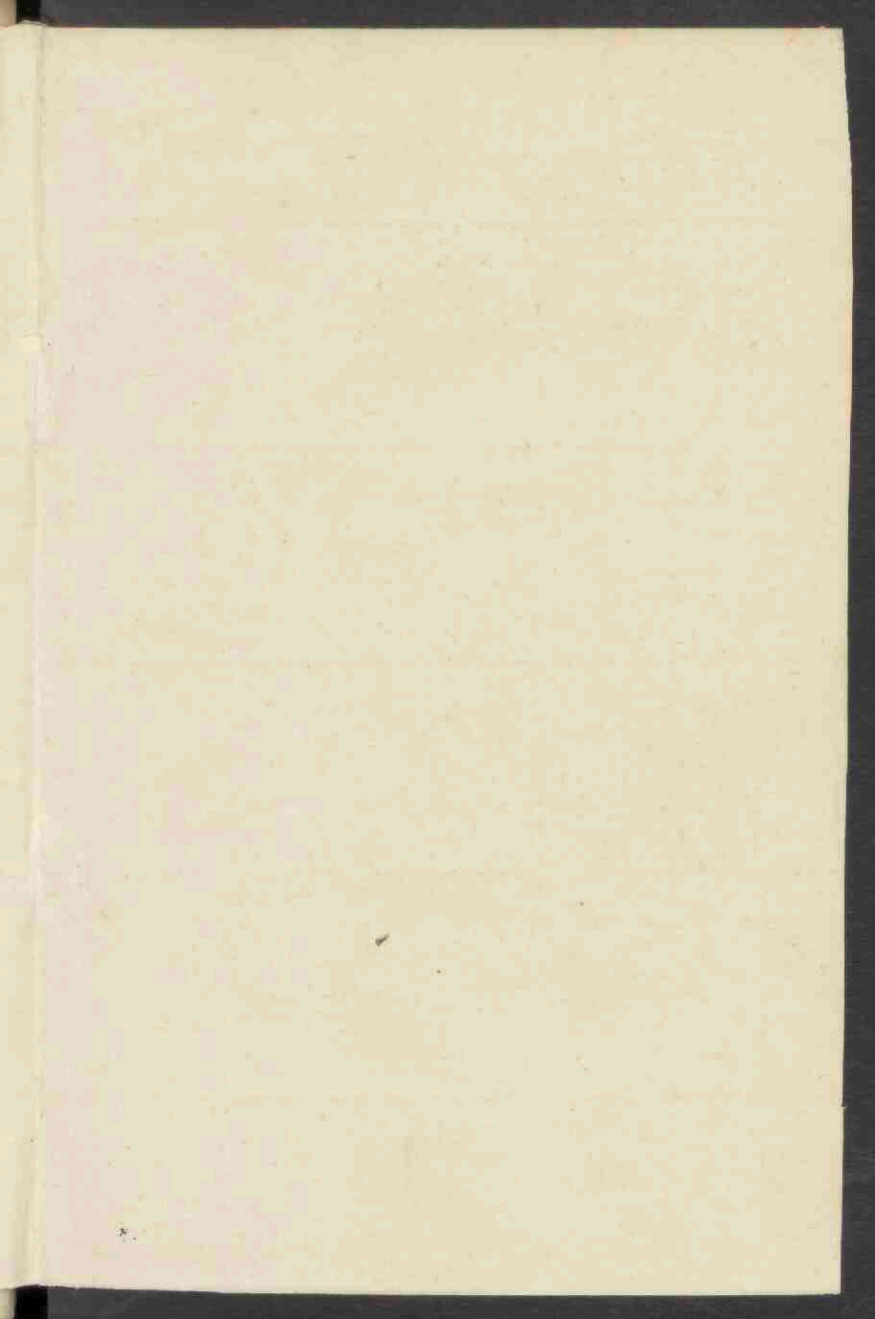

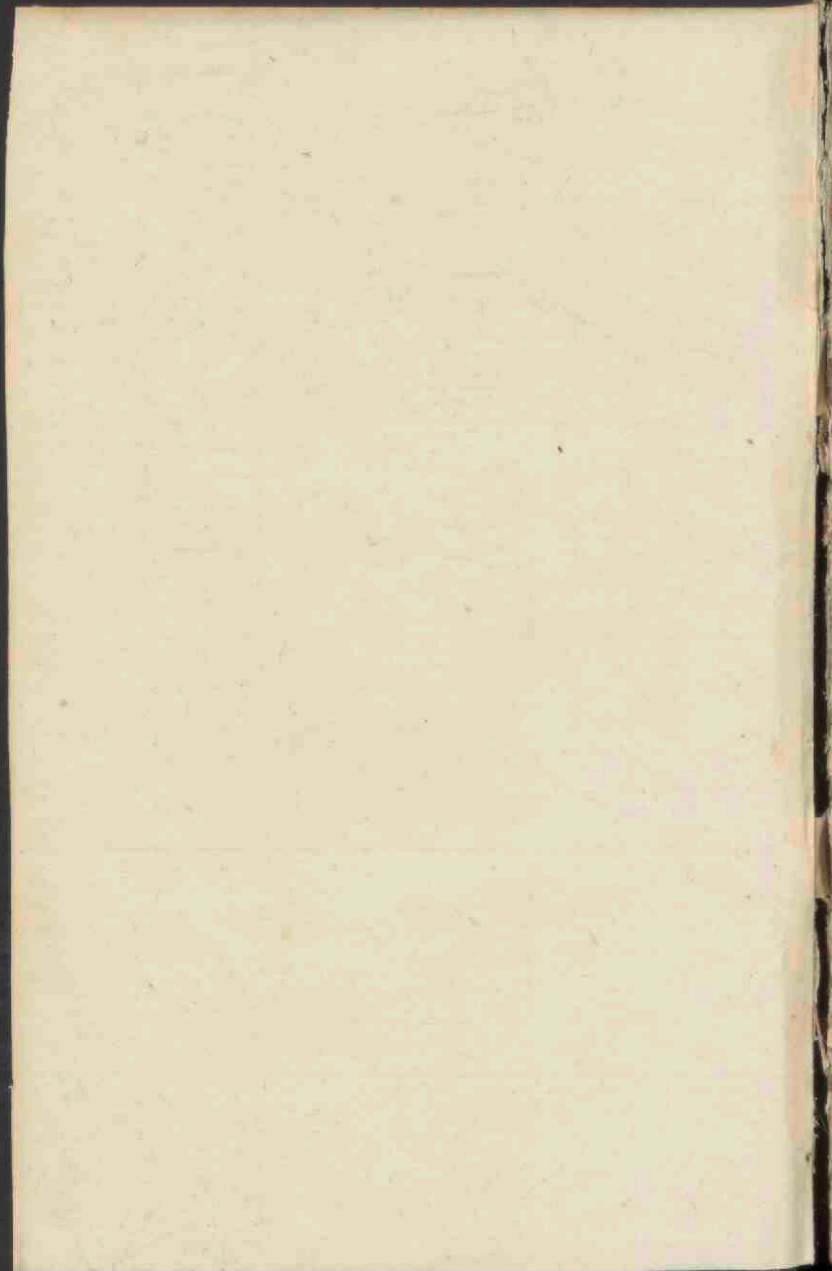

Theologia

Octavo n°. 697.

122

SYNTAGMA

INSTITVTIONVM CHRISTIANARUM, perspicuis assertionibus ex doctrina Prophetica & Apostolica congestis, (plerisque propositis & disputatis in Academia Aifniensi) comprehensum.

NICOLA O HEMMINGIO
Autore.

GENEVAE,
APVD EVSTATHIVM VIGNON.
M. D. LXXVIII.

THE
 TABLE
 OF
 CONTENTS
 OF
 THE
 WORK

AND
 A
 LIST
 OF
 THE
 AUTHOR'S
 WORKS

ORNATISSIMO

VIRO, DOCTRINA, PIE-
TATE, VIRTUTE ATQUE SA-
pientia excellenti, D. Ioanni Francisco Ri-
pensi, artis medicæ Doctori eximio, Rectori
Academiæ Hafniensis magnifico, & suo colle-
gæ ac fratri in Christo charissimo.

NICOLAUS HEMMINGIUS.

RIA sunt homini, magnifi-
ce domine Rector, frater &
collega charissime, in primis
meditanda, Quomodo benè
sapiat, Quomodo benè agat,
& Quomodo benè habeat.

*Adhæc enim hominis natura fertur: hæc appetit: in his finem bonorum collocat. Huc pertinet tres illæ facultates animæ, à Deo Opt. Max. homini astructæ, *νοῦς*, *βίη* *δυσμενῆς*, & *δυσμενῆς*. Harum prima verum & bonum ut inquiret, satagit: nec quicquam illi satis est priusquam ad verissimum & summum bonum peruenerit. Media verò & bono inuento se applicat, & in eo acquiescit. Postrema illud ipsum verum & bonum tuetur, & contrariis aduer-*

EPISTOLA

satur. Huc proinde quæcunque à maximis ingenijs acutissime excogitata & perscripta sunt pertinent: huc scholastici labores, huc facultatum ac professionum ordinatio referuntur: quibus hic scopus præfixus est, ut & ingentibus corporis animiq; morbis remedium adferant, & hominem ad quietem, tranquillitatem & beatitudinem perducant.

Ceterum, etsi omnium, qui in hoc studio occupantur, laudandus est conatus: tamen euentus conatui & expectationi in omnibus peræque non respõdet. Nã, ut Pindarus ait: ὄπι μὲν βαίνειν καὶ λάθας ἀτέν μαρτον νέφος, καὶ παρέλκει ἀεὶ μαρτον ὄρνιν ὁδὸν γὰρ ἕξω φρεσῶν. Hoc est, Accedit obscura nubes obliuionis, & rectam viam rerum agendarum aufert ex mētibus. Tametsi autem Pindarus aliquid mali in naturam humanam superuenisse, quò impediuntur homines, quò minus ἀρετὴν καὶ χάριμα, que naturã appetunt, assequantur, rectè animaduertit: tamen malum illud & obscuram illam obliuionis nubem monstrare non potuit luce diuina destitutus. At Ecclesia Dei, & nouit illud malum, & habet remedium, quò illi malo medeatur. Malum ipsum est peccatum originis. Remedium mali est predicatio Euangely. Ideò Paulus ait: Postquã in sapientia Dei non cognouit mundus, per sapientiam, Deum:

DEDICATORIA.

Deum: placuit Deo, per stultitiã prædicationis, saluare credētes. Hoc est, Postquã in hac mundi fabrica, quæ est veluti speculum quoddam sapientiæ Dei, non cognouerūt homines, per lumen rationis ac demonstraciones, Deum, ut par erat, visum est Deo ex gratuita ipsius bonitate per stultam coram mundo prædicationem, de Christo crucifixo, saluare credētes. Tametsi itaque magna laus est Sapientiæ, quã profitentur illi qui Philosophi nominantur: & profecto magnus ipsius vsus est, in vita æconomica, politica, addo etiam in Ecclesia: tamen plurimum differt humana illa Sapientiã ab illa, quã Paulus stultitiã, iudicio mundi, sed Dei Sapientiam, vero iudicio, nominat. Nam siue autores spectes vtriusque Sapientiæ, siue causas certitudinis attendis, siue effecta scrutaris, apparebit quantum Dei Sapientiã sapientiam principum huius mundi, excellat.

Primum autores discreti sunt. Deus est autor Sapientiæ Ecclesiæ: homo est inuentor Sapientiæ, quam Paulus sapientiam nunc mundi, nunc principum huius mundi appellat. Verum si quis obijcit humanam Sapientiam à Deo esse qui facultates naturæ indidit, quibus inuenta, locupletata & aucta est Sapientia hæc, quam Philosophiam nominamus: huic vicissim obijcio véφος ἀτέλη, μισθρον λάθας (cuius Pindarus memi-

EPISTOLA

nit) ex quo factum est, ut sepiſſimè extra viam
 aberrant Philoſophi. Vt ergo Deus & homo di-
 ſtant in infinitum inter ſe, & bonitate & di-
 gnitate: (vt alia taceam) ita ſapientia Dei, bo-
 nitate & dignitate ſapientiam hominum ex-
 cellit. Hoc diſcrimen notat Paulus, in hunc mo-
 dum Corinthiis ſcribens: Porro ſapientiam lo-
 quimur inter perfectos, ſapientiam autè non
 ſeculi huius, neque principum ſeculi huius, qui
 abolentur: ſed loquimur ſapientiam Dei in my-
 ſterio abſconditam, quam præſinierat Deus an-
 te ſecula in gloriam noſtram, quam nemo prin-
 cipum huius ſeculi cognouit. Hic habemus de-
 ſcriptam veram ſapientiam, qua non hominum
 ſed Dei eſt. Si ergo ſapientia Dei eſt, non eſt con-
 temnenda nec reijcienda in tertiã claſſem Scien-
 tiarum, quaſi inferior multum eſſet ſciētis hu-
 manis & cetera proxima. Si ſapientia Dei eſt, ca-
 ueat puluis & cinis, ne meſura ſenſuum &
 rationis eam metiri velit. Si eſt in myſterio re-
 condita, non eſt noua & nuper nata, ſed ante
 mundi cõſtitutionem à Deo concepta & deſti-
 nata in ſalutem & veram hominis beatitudi-
 nem. Si eſt in gloriam noſtram, eò pertinet vt
 nos perficiat, & ad gloriam veram æterna bea-
 titudinis perducatur, vt Deo iuncti perfectò a-
 more, optimè habeamus.

Secundum diſcrimen inter Philoſophicam
 ſapientiam

DEDICATORIA.

Sapientiam & diuinā, à causis certitudinis petendam esse proposuimus. Philosophi iactāt lumen rationis: proferunt extrema, quibus quasi manu ducuntur à notis ad ignota: amussim philosophicam immotam esse gloriātur. At Dei sapientia lumen Dei præendit, experientia Sanctorū cōprobatur, arrhabone Spiritus cōfirmatur, & multis demonstratōib. Spiritus firmissima esse conuincitur: adeo, ut eius respectu humana sapiētia omni ferè teste carere videatur.

Discrimen tertium ab obiectis petimus. Philosophica Sapientia, etsi de Deo differit: tamen nec naturā Dei, nec distinctionem ὁμοῦ καὶ ἑτεροῦ in vna simplicissima natura, nec voluntatē recte intelligit, sed cū Deo philosophatur, in horrendas tenebras incidit: id quod videmus omnibus philosophis, qui Euāgelij cognitione destituebantur accidisse, qui, cū sibi sapere videbantur ἐπεὶ τὸ θεῶν καὶ τῶν ἀγγέλων, ut Paulus loquitur.

Effecta quoq; variant. Quid efficit Philosophia aliud, quàm ut hominē pädagogia quadam in officio contineat? quàm ut hominē in arcana nature introducat? quàm ut sermonem regat? Quid? An nō hæc magna sunt? Veremagna esse fateor, & vestigia quedā diuinitatis, cū Paulo agnosco. Sed sapientia Dei, si pädagogiā spectamus spiritualem, quæ locum habet in

EPISTOLA

familia Dei, sola nos regit & perficit ita ut & benè sapiamus, & benè agamus, & benè habeamus. Nam philosophia etsi multa præclara de virtute habet, digna quæ cognoscantur: tamen nec unde proficiantur Christianæ virtutes, nec quæ sint, nec quomodo fiant, nec quò tendant, rectè & sine errore monstrat. Siquidè sola pietas, quam proficitur sapiëntia Dei est principium, fundamentum, formatrix, dux & gubernatrix omnium virtutū quæ Deo probantur. Principium, quia ab ea manant, ut à fonte riuuli. Fundamentum, quia super ea tanquam ædificium veræ virtutes extruuntur. Formatrix, quia fides quæ percipitur ex sapientia diuina facit ut virtutes sint, quæ ex mandato sunt. Dux, quia regit eas, & cōtinet intra suos limites, ne euagētur, & in spectra virtutū conuertātur. Gubernatrix, quia ut rectā ad finem verum ferantur, videlicet ad gloriam Dei, & ædificationem Ecclesiæ, tranquillitatem vitæ, & utilitatem proximi, facit.

Porro, si quis ex ijs, quæ diximus, de excellentia virtutū, quas sapientia Dei docet, velit inferre abijciendā esse eam humanæ sapientie partem, quæ doctrinam de virtutibus cōtinet, ille sanè haud rectè iudicat. Nequaquā enim ideò abijciēda est philosophia in doctrina virtutum, ut quidā (opinionē suā docti) autumāt,
quòd

DEDICATORIA.

quod imperfectior sit: sed ut lumen adhibendum est illi ex doctrina cœlesti: ita illuminata utiliter seruit Ecclesie Dei. Quemadmodum enim non adijciendum est cuprum, quod aurum sit illo longè præstantius & nobilius. Habet enim cuprum suum usum, modò auro relinquat suū præcium. Et rursus aurum indiget interdum cupro, ut id quod inde efficitur fiat stabilius. Sic doctrina Ecclesie de virtutibus, etiamsi longè excellit philosophiam: tamē multum in adificio tabernaculi Dei, cognitione virtutum philosophicarum, tanquam exoticis quibusdam thesauris iuuatur. Quare qui illam Philosophie partem, quæ doctrinā de virtutibus continet, contemnit, dignus est potius flagris quàm refutatione, præsertim, cum videamus Paulum Apostolum non rarò dicta Philosophorum & Poëtarum de virtutibus mutuatum esse.

Iam ad eam partem humanæ sapientiæ veniamus, quæ naturas rerum scrutatur. Hic profectò fatendum est eam Philosophiæ partē, quæ rerum naturas rimatur, magnum adminiculum adferre ijs, qui in Schola Christi versantur. Multa enim in Mose, Prophetis, Psalmis, Evangelicis scriptis occurrunt, quæ sine humana sapientia de rerum naturis & proprietatibus, intelligi non possunt. Quod qui negat, ei

EPISTOLA

Sanè helleboro opus est: ut interim silicam, eum ingratum esse Deo, qui dona ipsius in Philosophis non agnoscit & veneratur.

Quantum autem ad sermonem attinet, Philosophia facit ut sermō sit & emēdatus & re-ctus, & elegās. Quò profectò beneficio humana sapientia Ecclesia Dei carere non potest, nisi muta esse velit. Quid de theoria dicam quam Epiphanius in Scriptura sacra interprete requirit? certè qui sine dialectica hanc accedit, profectò ὡς περ ὄνος πρὸς λύραν accedit. Ut taceam theoriam planè ἀγαλινωτον esse sine dialectica & in præcipicia agere. Quomodo enim sine dialectica collationes instituet? Quomodo ordinem intelliget & monstrabit alijs? Quomodo genera, species, & differentias inueniet? Quomodo definitiones extruet? Quomodo diuisiones faciet? Quomodo rationes ordinabit & iudicabit? Quomodo antilogias soluet?

At si quis Enthusiasta obiecerit Apostolos fuisse rudes harum rerum, Igitur neque iam requiri in doctōribus Ecclesia, sed sufficere Spiritum S. Etsi spiritus Christi doctōr veritatis semper est implorandus, ut nos doceat, & in veritate dirigat: tamen discernendum est inter miraculosam instructionem: qualis fuit Prophetarum: deinde Apostolorum, qui die Pentecostes per Spiritum S. plenè sunt edocti de
mysterio

DEDICATORIA.

*mysterio Evangelij: deinde paucorū aliorum:
 & Ordinariam, qualis est eorum qui successerunt
 Apostolis. Hanc cōmendat Paulus suo discipulo, cum ait: Attende lectiōni neque potest
 hęc ordinaria instructiō, quā requiro in interprete
 Scripturarum, vtiliter fieri, sine rerum
 multarum notitia, quæ ex philosophia petenda
 est. Proinde vt & recte sapiamus, & benè
 agamus, opus est nobis & philosophia & Theo-
 logia: illa quidem, vt ministra: hac verò, vt
 imperatrice. Quando ergo humana sapientia
 quæ Philosophia dicitur submittit se diuinæ sa-
 pientie, id est, Theologiae, ei que seruit, vtilissi-
 mum est ipsius ministerium. Verūm si, vt Agar
 ancilla dominari voluit Sara heræ suæ, ita Phi-
 losophia incipiat dominari Theologiae: vt me-
 retrix de familia Dei eiciēda est. Neque aliud
 vult Paulus cū hortetur Colossenses, vt ca-
 ueant ne quis se decipiat, & à recta via abdu-
 cat, per inanem philosophiam, manifeste oppo-
 nens inani philosophiæ, veram & pie seruien-
 tem dominæ suæ, hoc est diuinæ sapientie. Por-
 rò, qui recte sapit & benè agit, is etiā benè ha-
 bet, animo saltem. Corporis enim morbis desti-
 nata est ars medica, quæ ex media philosophia
 nata, obseruatione & experiētia aucta & con-
 firmata est. Quam qui nō magnificat, donum
 Dei contemnit, & Spiritui sancto resistit, qui*

EPISTOLA

iubet, ut medicum in honore habeamus.

Haëtenus exposuimus quæ sunt homini imprimis meditanda, videlicet quomodo benè sapiat, benè agat, & benè habeat, & ostendimus præstantissimorū hominum ingenia in ijs tradendis & transferēdis in vsus hominum, elaborasse. Quorum exemplo & nos pro modulo ingenij nostri aliquid adferre conati sumus, & hoc Syntagma assertionum de præcipuis nostræ religionis articulis, euulgamus, ut studijs eorum qui benè sapere, benè agere, & benè habere cupiunt, cōsulamus. Deus faxit ut omnia in ipsius laudem, in edificationem Ecclesiæ, & salutarem instructionem eorum qui hæc lecturi sunt, cedant.

Quod autē, magnifice domine Rector, frater, & collega charissime, hoc Syntagma sub tuo nomine in lucē prodire voluerim, has habui causas. Primum enim quia longo tempore in hac Academia vnà viximus, vera amicitia & summa familiaritate coniuncti, volui hoc testimonium amoris mei erga te publicè extare, quo uterque nostrum tanquā simbolo quodam, de vinculo familiaritatis mutue, qua deuincti sumus, admoneamur. Deinde, ut tua auctoritate, summo magistratu in nostrā Academia magna cum laude fungentis studiosa iuuentus excitata, hoc Scriptum, in eorum potissi-

imum

DEDICATORIA.

mum usum euulgatum, legat libentiùs. Ad-
hac ut signum sit meæ gratitudinis erga col-
legas meos omnes, potissimum propter amplif-
simum illud munus, quo me nuper honorarunt,
te & rectore & suasore. His benè & feliciter
vale, cū collegis meis & fratribus charissimis.
Oro autem æternum Deum Patrem Domini no-
stri Iesu Christi, ut dulcissimo vinculo sui spi-
ritus in vero amore nos coniungat, regâtque
singulos, ut omnes nostros conatus eò refera-
mus, ut qui nostra fidei cõmissi sunt proficiant
in vera sapientia, pietate & virtute, quò no-
biscum sani sint & animo & corpore, Amen.

Ex musæo nostro, primo Aprilis.

Anno Domini, 1574. Æta-

tis autem meæ, sexa-

gesimo pri-

mo.

*

Decorative border

CATALOGVS LOCO-

rum, in hoc Syntagmate conge-
storum & explicatorum.

*Præfixus numerus seriem locorum, posterior
paginarum indicat.*

I.	Deus.	1	XVII.	Obedientiâ noua.	155
II.	Creatio.	9	XVIII.	Cultus Dei.	139
III.	Prouidentia.	14	XIX.	Bona opera.	147
IIII.	Homo.	18	XX.	Opera charitatis.	156
V.	Peccatum.	22	XXI.	Vocatio.	163
VI.	Promissio repara-		XXII.	Votum.	166
	tionis.	30	XXIII.	Blasphemia.	174
VII.	Mediator.	38	XXIII.	Liberum arbi-	
VIII.	Communicatio I-			trium.	180
	diomatum.	50	XXV.	Conscientia.	184
IX.	Christus sacerdos.	61	XXVI.	Vetus & nouus ho-	
X.	Gradus ad conuer-			mo.	192
	sionem.	73	XXVII.	Spiritus & Lite-	
XI.	Salutaris pœniten-			ra.	201
	tia.	82	XXVIII.	Prædestinatio.	209
XII.	Iustificatio homi-		XXIX.	Ecclesia.	225
	nis.	93	XXX.	Symbolum.	233
XIII.	Extructio regni		XXXI.	Inuocatio.	247
	Christi.	103	XXXII.	Certitudo doctri-	
XIII.	Lex diuina.	111		næ Ecclesiæ.	259
XV.	Euangelium.	120	XXXIII.	Gubernatio Eccle-	
XVI.	Conuenientia & di-			siæ.	271
	scrimen Legis & Euan-		XXXIII.	Sacramentū.	274
	gelij.	127	XXXV.	Baptismus.	278
			XXXVI.		

XXXVI. Cœna Domini.	287	XLV. Coniugale impe-	
XXXVII. Missa Papistica.	299	rium.	341
XXXVIII. Adiaphora.	303	XLVI. Patrium imperi-	
XXXIX. Vetus & nouum		um.	346
Testamentum.	305	XLVII. Herile imperium.	
XL. Christiana liber-		XLVIII. Diuitiæ.	351
tas.	311	XLIX. Cura.	358
XLI. Scandalum.	317	L. Perfectio Christia-	
XLII. Crux.	323	na.	362
XLIII. Magistratus.	329	LI. Status animæ post	
XLIIII. Leges & iudi-		mortem corporis.	365
cia.	335	LII. Resurrectio mor-	
		tuorum.	369

*Catalogus Locorum secundæ partis,
in qua leges Decalogi ex-
plicantur.*

I. Proœmium Dec.	386	X. Quinta lex dec.	442
II. Cap. prima decal.	393	XI. Sexta lex decal.	449
III. Prima lex decal.	401	XII. Opera sextæ Legis,	
III. Secunda lex decalo-		458	
gi.	407	XIII. Septima lex decalo-	
V. Tertia lex decal.	412	gi.	464
VI. Iuramentum.	415	XIII. Intemperantia.	469
VII. Magia.	423	XV. Octaua lex dec.	476
VIII. Prædictiones futu-		XVI. Nona lex dec.	483
rorum.	429	XVII. Decima lex decal-	
IX. Quarta lex dec.	435	logi.	488

RELIGIONIS VERÈ EVAN-
gelica pictura, versibus expressa.

Quenam agè tam lacero vestita incedis amictus?
RELIGIO, summi vera Patris soboles.
Cur vestis tam vilis? opes contemno caducas.
Quis liber hic? Patris Lex veneranda mei.
Cur nudum pectus? decet hoc candoris amictum.
Cur innixa cruci? Crux mihi grata quies.
Cur al. ta? homines doceo super astra volare.
Cur radians? mentis discutio tenebras.
Quid docet hoc? animum? mentis cohibere furores.
Cur tibi mors premitur? mors quia mortis ego.

D E V S.

1 **D**UPLIX de Deo hominum est institutio, Vniuersalis vna, quæ omnium hominū est, Peculiaris altera, quæ filiorum Dei est propria.

2 Vniuersalis Dei instructio, Natura & Demōstratione, ex operibus Dei desumpta, nititur. Vt enim Natura magistra, omnes sani homines intelligūt Deum esse: ita opera Dei, & vnum esse Deum clamāt, & eundem æternum, omnipotentem, sapientem, bonum, misericordem, veracem testantur.

3 Huic cognitioni Dei naturali, duplex finis est propositus, proprius vnus, alter accessorius.

4 Proprius quidem finis bipartitus est, videlicet veri Dei vera noticia, & Dei cogniti verus cultus. Accessorius verò accedit hominum culpa, nimirū vt sint inexcusabiles, vt qui nihil prætere possint, quin iure sint damnabiles, quotquot Deum non agnoscūt, vel agnitum non glorificant veris cultibus.

5 Et si igitur fatendum est, mētem humanam quasdam de Deo prolepses veras habere: tamen cū istæ prolepses, hypothesibus & actionibus accommodari incipiunt, ipsa *Δεσποσα* toto aberrat

cælo, id quod cum experientia testatur Apostolus, Rom. I.

6 Et tamen Opera Dei satis euidentem demonstrationem de Deo suppeditant, quantum quidem ad lucem Dei attinet: sensus tamen humanus, verbo Dei destitutus, deficit, antequam assequatur, aut quis sit Deus, aut quæ sit eius voluntas, ut in Socrate, qui iudicatus est sapientissimus, videre est.

7 Sibi igitur relicta ratio, à vero Deo aberrat, ad eò, ut nec essentiam, nec distinctionem personarum, nec beneficia erga Ecclesiam, salutari-ter intelligat.

8 Quare Philosophi, etsi multa disputarunt de Deo acutè, multasque gnomas prodiderunt veras: tamen salutarem Dei noticiam non sunt assecuti. Nam iuxta Pauli dictum, cum se putarunt sapientes, stulti facti sunt, ut qui pro vero & solido cultu Dei, speciem eius amplexati sunt, suis dialogismis, ut Paulus loquitur, decepi.

9 Contra verbum Dei rhetoricatur, imò nugantur potius, qui sanctis Patriarchis, Regibus & Prophetis, annumerant Scipiones, Fabios, Fabricios & alios quosdam, qui verbum Dei non didicerunt, sed potius pro ludibrio habuerunt.

10 Vano enim & erroneo nituntur fundamento, cum aiunt: Gentes, lege naturæ: Iudæos, lege Mosaica: & Christianos, lege Christi, saluari, somniantes qualemcunque disciplinam morum, salutis meritum esse.

11 Siquidem vnica salutis via est Iesus Christus. Qui hac in cælum non tendunt, ad inferos detruduntur, ut qui sub ira Dei manet damnati.

Firmum

Firmum enim est dictum illud Iohannis 3. Qui non credit in filium, ira Dei manet super eum.

12 Neque tamen hæc naturalis Dei noticia, pijs est inutilis, imò mirum in modum eos erigit, confirmat & consolatur. Nam dum cælos narrare gloriam Dei vident, ipsi rapiuntur, non solum in admirationem potentia & sapientia Dei: verum etiam de æterno Christi regno cum Dauide, cogitant, in quo Christum, Solem iusticia, venerantur, Prophetas, pios reges, Apostolos, &c. tanquam stellas suspiciunt, non sine ingenti animorum voluptate.

13 Altera Dei noticia, quam propriam filiorum Dei dixi, duobus firmissimis fundamentis nititur, nempe verbo Dei infallibili, & testimonio verbo addito. Quod enim verbo exponitur, id testimonio, tanquam maiestatis diuinæ sigillo, confirmatur & obliatur.

14 Verbum disertè pronunciat vnū esse Deū, qui est pater æternus, & filius coæternus patri, & Spiritus sanctus coæternus patri & filio. Testimoniū patefactionis in baptismo Domini idem verbum confirmat & obliatur.

15 Cùm ergò talis omninò sit cogitandus Deus, qualis per verbū & testimonium nobis proponitur, & oporteat omninò pios de Deo quærere ex eius verbo, de Deo cogitare cum eius verbo, de Deo loqui per eius verbū: Vt vnū æternum Deum: ita in vna diuina & indiuidua essentia Dei, tres hypostases seu personas, patrem & υἱόν, & Spiritum sanctum confiteri par est.

16 Nam cùm scriptura vnum solum Deum agnoscit, & eadem patrem Deum fateretur, quæ

non fit filius: & filium Deum veneratur, qui non fit pater: & Spiritum sanctū Deum colit, qui nec pater sit, nec filius: discernit utique tria hyphista mena, in vna indiuidua diuina natura.

17 Non est igitur aliud Pater, aliud Filius, aliud Spiritus sanctus, quia vna indiuidua & diuina est natura, licet alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus. Nam nec Pater Filius est, nec Spiritus sanctus Pater aut Filius.

18 Hinc piè Fulgentius aduersus Hæreticos: Cū vnum Deum audis, Patrem, & Filiū, & Spiritum sanctum, vnam naturam istius summæ Trinitatis, intellige: Cū Trinita: ē audis, tres personas illius summæ Trinitatis, agnosce.

19 Proinde, etsi Pater, & Filius, & Spiritus S. idem sunt essentialiter, vt qui sunt *ομοούσιος*, non *συνοούσιος* aut *ταυτοούσιος*: tamen realiter distinguuntur, & suas distinctas proprietates interiores & exteriores habent.

20 Interiores quidē proprietates sunt: quòd solus Pater ingenitus gignit Filium: solus Filius nascitur ex Patre: solus Spiritus sanctus procedit ab utroque. Exteriores verò proprietates sunt, mittere & mitri. Pater mittit: Filius missus est, & assumpsit naturam humanam, in qua & vltima factus est: Spiritus sanctus mittitur in corda hominum, vt in ijs accendat nouam lucem & iusticiam.

21 Neque hæ exteriores proprietates infringunt regulam Augustini, qui dicit Opera trinitatis ad extra esse indiuisa, modò eam intelligamus, seruata cuiusque personæ proprietate: vt, Pater creat, Filius creat, Spiritus sanctus creat:

Pater

Pater saluat, Filius saluat, Spiritus sanctus saluat, sed seruat proprietatibus personarum.

22 Proprietates, quibus Deus à creaturis distinguitur, inter alias hæ sunt. 1. quòd in vna indiuidua natura sint tres hypostases. 2. quòd Deus sit essentia æterna. 3. quòd sit creator & saluator. 4. quòd sit in mundo & supra mundum. 5. quòd sit in nullo loco, & in omni loco.

23 Præterea, cum varia prædicata in scripturis tribuantur Deo, obseruandæ sunt eorum differentia, quarum prima est, quòd quædam negatiuè, quædam affirmatiuè de Deo dicuntur. Vt Negatiua quid non sit Deus indicant, qualia sunt ingenuus, immensus, ineffabilis, ἀραργος: ita affirmatiua ad descriptionem Dei pertinent, non quòd vlla nomina satis explicant diuinam naturam, sed vt talem nobis delineent, qualem intellectus noster cum potest apprehendere.

24 Affirmatiua prædicata sunt multiplicia. Quædam enim essentialiter Deo tribuuntur, seu ad se dicuntur, vt loquitur Augustinus: quædam relatiuè: quædam per similitudinem, vt sunt ea quæ ad actionem, passionem, locum, situm, tempus, habitum referuntur: quædam ex tempore & relatiuè simul, vt, Dominus, creator, refugium, donatus, datus, missus: quædam ex tẽpore sine relatione, vt, humanatus, incarnatus.

25 Essentialiter tribuuntur Deo voces quæ Categoriis substantia, quãtitati & qualitati subiiciuntur, vt, Deus omnipotens, bonus, &c. de his sunt duæ regulæ obseruandæ.

26 Prima, Quòd ista varia attributa Dei, non diuersitatem in essentia, aut vllum accidens si-

gnificant, (in Deum enim nullum cadit accidēs) sed vnam eandēque essentiam notant, quæ effectū ratione in creaturis, varias sortitur appellationes. Nam secundum essentiam non distinguitur bonitas à iusticia aut omnipotentia, sed solū respectu effectorum.

27 Secunda, Quicquid propriè ad se dicitur Deus, & de singulis personis dicitur, patre & filio & Spiritu sancto, & simul de ipsa Trinitate, non pluraliter, sed singulariter, dicendum est. Si quidem non aliud est Deo esse, aliud magnum esse, aliud bonum esse. Quare vt vna essentia est diuina: ita vna magnitudo, vna bonitas, & sic de aliis.

28 Quæ relatiuè dicuntur nomina, non commeannt. Qui enim est Pater, non est Filius, nec Spiritus sanctus. Et si autem Pater dicitur ad Filium, & Filius ad Patrem, secundum aliquid, vt vocant: non est tamen accidens Patri, quòd Pater sit, nec Filio, quòd Filius sit, quia & ille semper Pater, & hic semper Filius existit.

29 Quæ per similitudinem dicuntur, vt Sedere super Cherubin, amictum esse abyssò, ascendere, descendere, pœnitere & similia, nequaquam accidentia in Deo esse, conuincunt, sed tantū Deus se accommodat captui humano, per huiusmodi imagines, & suam prouidentiam testatur, quòd nostra fiducia suscitetur & crescat.

30 Hanc Dei notitiam, inauguratio Christianismi, quæ fit per Baptismum, requirit. Iubemur illic baptizari in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & vnus Dei, qui est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, fidei nos committamus,

mus,

mus, eúmque solúm colamus.

31 Hanc quoque Symbolum, quod Irenæus traditionem Apostolicam vocat, efflagitat. In eo enim symbolo duo proponuntur, Historia, & Fidei professio. Historia primo loco, vnum Deum Christianis commendat. 2. tres enumerat personas. 3. personales differētias exprimit. 4. Opera communia Trinitatis proponit. 5. Peculiares in Ecclesia actiones personarúm in Trinitate, attingit. Fidei (quæ in noticia historiæ, & fiducia misericordiæ posita est) professio, Christianum ab omnibus mundanis sectis separat.

32 Cæterùm huic notiçiæ Dei, idem quidem finis propositus est, qui & naturali Dei notiçiæ. Verùm quia hæc notiçiæ salutaris est, habet eius finis plures partes. Primùm enim hæc notiçiæ eò pertinet, vt rectè formet iudicium nostrum de Deo, qui vult à nobis agnosci talis, qualem se suo verbo & testimonio patefecit. Deindè, vt rectè de creatione iudicare discamus, quæ est opus totius Trinitatis. Tum, vt rectè de reparatione generis humani cogitemus. Prætercà vt articuli fidei nostræ, perspicui sint & illustres. Ad hæc, vt rectè de Deo edocti, sollicitè in hac vita ambulemus corâ ipso, in vero timore, fide & vera inuocatione, (est enim inuocatio in hunc solúm Deum dirigenda, qui est vnus in essentia, trinus in personis) & in futura vita, perpetuò eius conspectu beati fruamur.

33 Porrò, cùm hæc ex verbo Dei, & confessione Catholiçæ Ecclesiæ, asserimus, damnamus simul & execramur omnes hæreses cum his assercionibus pugnantes.

DEVS.

34 Imprimis autem execramur Epicureo-
rum ἀδεία, cum Græcorum *πλυθεία*, & Mani-
chorum deorum iugo, cūmque omnium Phi-
losophorum (quos patriarchas hæreticorum re-
ctè appellat Tertullianus) aberrante à verbo
Dei sententia.

35 Damnamus quoque Nouatianos & Sabel-
lium, qui tametsi vnicam essentiam diuinam re-
ctè agnouerunt: perperam tamen vnam tantūm
personam, cæcæ Philosophiæ ductu præcipitati,
docuerunt.

36 Arium prætereà execramur, qui etsi rectè
tres personas agnouit: impiè tamen tres essentias
statuit, quarū alia esset Patris, alia Filij, alia Spi-
ritus sancti: Patris quidem increatam agnoscens,
sed reliquas sacrilegè in creaturarum ordinem
redigens.

37 Similiter & Donatistas execramur, qui fi-
lium Dei minorem Patre, & Spiritum sanctum
minorem Filio imprudenter asseruerunt.

38 Deinde, cum his hæresiarchis, damnamus
etiam impium & impurissimum nebulonem, Mi-
chaëlem Seruetum, qui rabiôsè contemptis san-
ctorum patrum consilijs, Arij, & aliorum Fana-
ticorum hominum damnatas hæreses, re-
uocare conatus est, quem iustè accu-
satum à D. Iohanne Caluino,
meritò Geneuates affe-
cè supplicio.

CREA

CREATIO.

9

CREATIO propriè est primaria illa rerum productio siue formatio, qua Deus æternus Pater domini nostri Iesu Christi, vnà cum Filio æterno & Spiritu sancto, produxit ex nihilo, sua diuina potentia, & formauit cælum & terram, & quicquid in illis continetur, visibile & inuisibile, vt ipse à creatura rationali agnoscatur & celebretur: vt qui res omnes sapienter creatas, nunc sua bonitate & paterna prouidentia, complectatur.

2 Hæc descriptio plures habet partes, quarum singulæ diligentius perpendendæ & excutiendæ sunt, quò in maiorem Opificis admirationem rapiamur, & rebus ab optimo Deo conditis, in ipsius gloriam, cum gratiarum actione, vtamur.

3 Sunt autem hæ partes. 1. Quis creat? 2. Vnde creat? 3. Quid creatum est? 4. Quis creationis finis? 5. Quæ rerum gubernatio & administratio? De his partibus ordine dicendum est.

4 Cùm audimus, vnum æternum Deum rerum creatorem esse, iuxta verbum Dei infallibile, vt munimur non solùm aduersus errorem Aristotelis, qui sine demonstrationibus, & falsò, asseruit mundum esse *ἀνάγκη*, fortè vt præceptoris sui Platonis dogma, de principio mundi, euerteret, verum etiam aduersus Manichæos, qui duos rerum formatores sinxerunt, vnum bonum, alterum malum: Ita, qui rebus creatis & ipsi creati vtuntur admonemur de gratitudine erga opificem, & legitimo rerum creatarum usu.

5 Hic æternus Deus, non ex præiacente materia, vt finxit Plato, sed ex nihilo produxit creaturas. Qui autem materiam Deo coæterham fingunt, hi & Deum, sensuum suæ rationis mensura, sacrilegè metiri conantur, & Materiam diuina Natura præditam esse, tacitè fingunt, cùm nihil æternum dici possit, nisi idem sit Deus.

6 Res creatas & productas, Moses per synecdochen cælum & terram vocat. Vt enim ipsum cælum & terram condidit: ita omnium rerum, quæ in illis continentur, opifex est.

7 Tametsi autem hac breui diuisione, periocha omnium rerum absolvitur; tamen vt magis admiremur opificis sapientiam, omnipotentiam & bonitatem, vtile est, & aliarum rerum creaturarum ordines aspicere.

8 Primùm igitur hic ordo consideretur, quòd quicquid Deus creauit, vel est spirituale tantùm, vel corporale tantùm, vel vtriusque particeps. Vt autem quod spirituale tantùm est, supremum dignitatis locum occupat, & id quod corporale tantùm, infimum: ita quod est vtriusque particeps, vt est supra corporalia omnia: ita proximum est spiritualibus.

9 Hæc triplicia rerum genera ad bonitatis suæ participationem produxit Deus: quorum Primum, continet inuisibiles & angelicas substantias: Medium, visibilia atque corporalia, vt sunt elementa, animalia, cælum, &c. quorum admirandum ordinem, motum & virtutem, præclaræ illæ artes, Physica, Astronomia & Medicina, rimantes, inde opificis sapientiam, potentiam & bonitatem mōstrant. In tertio rerum genere ipse
homo

homo est, vt qui ex spiritali & corporali natura constat.

10 Nec iste ordo rerum creatarum, quem Phisici eruditè ponunt, est negligendus. Dicunt enim, rerum esse quatuor gradus, quorum Primus & infimus, est earum rerum quæ sunt tantum, vt Elementa, lapides, metalla: Proximus, rerum quæ sunt & viuunt tantum, vt Plantæ, herbæ, frutices: Tertius, rerum quæ sunt, viuunt & sentiunt simul, vt Animalia, bruta: Quartus, rerum quæ intelligunt, vt Angeli & homines.

11 Porro, in his rebus, pulcherrima specierum varietas, facultatum ac virium proprietates, vt nobis summam sapientiam & bonitatem Opificis monstrant: ita nihil esse frustrà conditum clarissimè ostendunt. Ex quo efficitur, quòd quicquid conditum sit, nequaquam debeat suarum facultatum vsum sibi soli retinere, sed benignè aliis communicare.

12 Vt enim Deus suæ bonitatis participes fecit creaturas: ita vicissim res sic condidit, vt aliæ aliis sua communicent dona, in omnium communem vsum collata, & Opificis gloriam.

13 Hinc Sol suum lumen communicat Lunæ, & Luna rursus suas virtutes impertit rebus inferioribus, & sic de aliis.

14 At si qua creatura hanc Dei ordinationem violet: bonitatis rationem amittit, & reatu coram Deo obstringitur. Hinc est, quòd homo in peccatum lapsus, omnium maximè hunc diuinum ordinem perturbat.

15 Quicquid enim creatum est, etsi ratione Efficientis causæ & Materiæ, bonum semper exi-

stit: tamen, cùm in suo ordine Opifici non seruit, contra ordinem diuinum ruit, & peccato inuoluitur, vt videmus in angelis lapsis & hominibus.

16 Etsi autem finis creationis & rerum creatarum, ex iis, quæ dicta sunt, in genere intelligi potest: tamen is paulò distinctiùs est repetendus.

17 Creationis quidem finis est, quem Salomon ponit his verbis: Omnia operatus est Iehoua propter semetipsum, Hoc est, vt ipse in eis agnoscat, laudetur & glorificetur.

18 Verùm si res creatas spectes, triplex earum finis est spectandus, nempe, Status, actionis, & ordinis, quorum Primus, Secundo: & vterque Tertio, destinatur.

19 Quantum autem ad statum cuiuslibet rei atinet, finis est, vt quælibet res incolumitatè suam absque incommodo tueatur. Vt, finis herbæ est, vt crescat, abundet humoribus, virescat & floreat. Equi, vt, sine freno, lasciuius feratur in campis. Hominis, vt sit mens sana in corpore sano, absq. omni mœrore & ærumnis.

20 Ad hunc statum hominis tuendum, Deus contulit homini triplicia bona, vt Aliis alatur, Aliorum ministerio vtatur, Alia ad honestam voluptatem conuertat. Voluptas autem, quam Epicuri schola tuetur, cū hominis dignitate pugnat.

21 Secundus finis actionis est, quem eruditè Physiici ex duobus principiis colligunt. Primum enim, cum Theologis fatentur, nihil frustrà conditum esse, sed ad certum vsum: quia omnia, quæ fecerat Deus, erant valde bona. Deinde, quia Deus singulis speciebus rerum indidit peculiâres facultates, inde rectè concluderunt, cuiuslibet

rei actiones, quæ procedunt à propriis eius facultatibus, esse finem eius rei.

22 Hoc Lemmate cōstituto, finem hominis (ve de aliis rebus, quas Physici sibi excutiendas assument, taceam) hoc modo saniores Philosophi colligunt.

23 Duæ sunt facultates in homine, quæ eius propriæ sunt, nempe, facultas inquirendi, & facultas eligendi: quarum, illa inquit veritatem: hæc, honestatem meditatur.

24 Facultas inquirendi veritatem, quadruplici vtiur instrumento, Mente, Ratione, Phantasia, Sensu. Verùm quia, lapsu hominis in peccatum, deprauata est Mens & Ratio, quantum ad res diuinas attinet, opus habet homo doctrina cœlesti, sine qua in salutarem Dei cognitionem, ad quam & conditus & regeneritus est, minimè peruenire potest.

25 Facultas eligendi honesta, expedita quidem fuit ante lapsum. Sed nunc ad salubres actiones, coniungendæ sunt tres causæ: Verbū, quod monstrat veras actiones: Spiritus sanctus, intus mouens, & voluntas, Spiritui sancto obtemperans.

26 Hinc efficitur, quòd, si actionem spectes, duplex sit finis hominis: nempe, veritatis inquisitio agnitioque, & virtutis electio. At, cùm summa veritas sit noticia Dei, & summa virtus sit Deum vero cultu celebrare, sequitur quod finis hominis sit agnitio Dei & cultus.

27 Hinc Scriptura pronunciat, idcò conditum esse humanū genus, & deinceps idcò redemptum, vt sit templum Dei, Deum celebrans: Sicui & Dominus testatur, cùm ait: Hæc est vita æterna,

vt te verum Deum agnoscant , & quem misisti,
Iesum Christum.

28 Finis, quem ordinis appellauit, rectè assignatur à Stoicis Deus ipse, qui omnia dicunt hominis causa facta, homines verò Dei: nempe, vt ad ipsum omnia referant, & eum celebrent.

29 Nam hac conditione, Deus res creauit: vt inferiores gradus rerum seruiant superioribus, donec ad Deum ventum fuerit, qui est finis bonorum. Quare, vt tres primi rerum ordines seruiunt homini: ita quartus, in quo sunt angeli & homines, Deo seruire debent.

30 Vt igitur suum ordinem vniuersæ creaturæ seruant, seruientes homini: ita homo, cum Deo non seruit, contra suam dignitatem facit, & ordinem Naturæ rerum peruertit.

31 Propter has rerum fines, Deus, qui condidit res, Idem easdem, paterna cura, & prouidentia, complectitur.

P R O V I D E N T I A .

PROVIDENTIA Dei est, cum sapientia, tum actio Dei, quibus sustentat, gubernat, & moderatur omnia à se condita, in sui nominis gloriam.

2 Huius prouidentia modi, tres sunt. Primus est vniuersalis, quo dirigit Deus omnes creaturas, iuxta conditionem & proprietatem, quas singulis, dum formauit eas, dedit, & nunc eas sua cura complectitur, vt stet incolumis naturæ status.

3 Hæc vniuersalis Dei operatio, nequaquam prohibet, quo minus singulæ creaturæ, tum in cælo, tum in terris, qualitatem suam & naturam retineant,

retineant, propriamque inclinationem sequantur.

4 Vnde Augustinus rectè dicit, Deum res conditas ita administrare, ut eas propriis motibus agere sinat. Nam hoc ipsum providentiæ opus est & naturam, & inclinationem, modumque naturæ agendi, sustentare.

5 Secundus providentiæ modus est specialis, quo Deus moderatur omnia, & addicit creaturas in obsequium suum, ut maximè expedire & conducere sibi videtur.

6 Hac providentia, tonitrua, gelu, grandinem, siccitatem, tempestatè, serenitatem, abundantiam, famem, bellum, pacem, exiliù efficit Deus: ut hæc sint bonitatis, iustitiæ & iudicij sui instrumenta, prout nunc servos suos iuvare, nunc fontes punire, nunc pios castigare constituit: idque iuxta suas promissiones & minas, non ex Stoica necessitate.

7 Hoc ita esse, convincunt prophetae Dei, E-saias, Ieremias, Hoseas, Amos, Abacuc, Hagæus, quorum sententiis potius acquiescendum est, quàm stultis imaginationibus hominum, qui vel fatali necessitate, vel casu, omnia ferri falsò autumant.

8 Tertius modus providentiæ est peculiaris, quo Deus vivit & regnat in Ecclesia Christi, fideles erigit & fouet, operatur velle & perficere, inspirat precandi affectum, & efficit, ut in præceptis suis ambulemus, iuxta promissionem quæ habetur, Ezechiel. 36.

9 Ut autem cogitatio providentiæ Dei sit nobis gratior, cum finis, tum eius usus, diligenter est perpendendus.

10 Finis duplex est, Prior, ut nos totos Deo

cōmēdemus, eum timeamus, inuocemus & prædicemus. Posterior, vt in re à factis securè cōtemnamus quicquid vel mūdus vel Satā minatur.

11 Vfus autem gubernari potest duabus regulis, quarum prior est, quòd tam in præteritum quàm in futurum considerata sit prouidentia Dei. Posterior, quòd Deus interdū mediis, nonnunquam etiam contra omnia media, aliquando absq. mediis, suam prouidentiam exequatur.

12 Si ad tempus respicis præteritum, Diuinæ prouidentiaē ascribes, quicquid vel prosperi vel aduersi tibi contigit, Sed diuersimodè. Si enim quid prosperi contigit, habes occasionem Dei celebrandi, idque exemplo Sanctorum. Si quid aduersi contigit, duo facienda sunt. Primùm cogita cum Iob: Vt Domino placuit, ita factū est. Dein de, actæ vitæ subeat memoria, vt ex pœnis tibi inflictis, peccata tua agnoscas, & emenderis.

13 In tempus futurum, hoc modo est reputanda prouidentia Dei, vt semper ad comminationes & promissiones respicias. Honora, inquit, parentes. Huic præcepto obtemperanti benè erit. Qui autem non obtemperat, pœnis subiacebit.

14 Porrò si per media nobis prospicit Deus, accipienda sunt quidem illa media vt organa Dei, & diuinæ prouidentiaē instrumenta, sed Deo gratias agemus, agnito beneficio, & organa amplectemur, vt Dei manum, per quam nobis sua beneficia porrigit.

15 Si absque mediis nos iuuat, quemadmodum Moſen & Eliam absq. pane aluit, verbo Domini hoc ascribemus, iuxta illud: Nō in solo pane viuit homo, sed ex omni verbo quòd procedit ex ore Dei.

16 At si contra media nobis prospicit Dominus, hoc est, cum nulla obstacula prouidentiam diuinam impedire possunt, sicuti viris qui erant in camino Babylonico accidit, prædicabimus Deum, & omnibus hominibus patefaciemus eius bonitatem.

17 Huius prouidentia exemplum conspicitur illustre hodie in Ecclesia, contra quam portæ inferorum, & conciliabula hominum præualere non possunt. Et, ut alia taceam, vnum illum Prophetam Dei, Martinum Lutherum, Satan ut leo rugiens, & vniuersus orbis furibundus, non potuit ledere vel in minimo capitis pilo.

18 Et si autem hoc non est vniuersale, quod suos ita miraculose seruet Deus: tamen cum sit, agnoscenda est Dei prouidentia cum gratiarum actione: Sin autem secus visum fuerit diuinæ prouidentia, etiam id in explorationem & salutem Sanctorum fieri, statuendum est.

19 Breuiter hinc tres regulæ teneantur, quarum maximus erit vsus in tota vita.

20 Prima, Retineatur fides & bona conscientia quæ non possunt esse nisi coniunctæ, etiam si fides natura prior est.

21 Secunda, Cauendum ne vel in prosperis efferas, vel in aduersis succumbas: quod Christianæ fortitudinis opus est.

22 Tertia, Submittas te sapienti prouidentia Dei, in vero timore, inuocatione, gratiarum actione & obedientia.

23 Porrò, hinc quæritur, cum Deus omnia sua prouidentia gubernat, adeo ut nihil possit ipsius voluntati resistere: Quis fiat, quod multa videantur fieri contra ipsius voluntatem?

24 Duplex modus voluntatis Dei est, videlicet, Decreti puri, & permissionis.

25 Voluntas decreti puri semper permanet immota. De hac dictum est: Voluntati eius quis restitit?

26 Voluntas permissionis pendet ex ordine prouidentiae Dei, tantum abest, ut cum prouidentia pugnet.

27 Est autem ordo prouidentiae diuinæ, ut Deus conferuet modum agendi, quem dedit rebus à se creatis, cum eas primùm creauit.

28 Nunc autem, cum alias res ita creauit, ut naturaliter agant, alias, ut voluntariè: certè cum res voluntariè agentes feruntur liberè, Deus suum opus conferuat, videlicet modum agendi iis in creatione attributum.

29 Hæc Dei voluntas, permissionis dicitur, quæ relinquit angelis & hominibus liberam *αὐτοβουλίαν*, quam si non haberet homo, nec præceptio nec prohibitio locum haberet.

30 Addo, quòd nec virtutis laus vlla esset, nec scelerum iusta pœna, si voluntatis nulla esset libertas.

31 Hinc ergo fit, quòd tam multa contra ordinem diuinum ferantur, quæ tamen prouidentiam diuinam non effugiant.

H O M O.

HOMO creatura Dei, constans corpore & anima rationali, Ut ad imaginem Dei cum libera voluntate est conditus: ita præses creaturarum inferiorum ordinum est constitutus, ut Deum agnoscat,

gnoscat, & agnitum celebret cum sanctis angelis in omni aeternitate.

2 Hæc definitio quia extracta est ex verbo Dei, nullo modo labefactari potest. Etsi enim hominis vires diminutæ sunt, per lapsum primorum parentum: conuenit tamen definitio homini, qualis primùm est creatus.

3 Neque enim simpliciter considerandus est homo, cuius status pro diuersitate conditionum ipsius mirabiliter variat. Esse autem statum hominis quadruplicem, verbo Dei clarè ostenditur, cuius diuersitatis respectu, etiam de eius viribus iudicandum erit.

4 Primus etenim hominis status fuit innocentia, in quo homo creatus purus ab omni peccato fuit, & Deo plenam obedientiam præstare potuit. Habuit enim homo in hoc primo statu imaginem Dei, integritatem, & *virtutes* omnium viriù, verbum, & sacramentum duplex, nimirum immortalitatis & probationis.

5 Imago Dei, quæ in homine relucebat, gratuita erat. Ad hanc enim ipsum Deus formauit. Hæc imago erat quædam conformitas & similitudo, quæ Adamo erat cum Deo: qua iusticiam & sanctitatem Dei, quasi in speculo repræsentauit Adam. Nam libertate suæ voluntatis potuit, & iudicare quæ recta erant, & velle quæ rectè iudicauit, & exequi quæ voluntas imperauit. Quare rectè ante lapsum *auferretur* dici potuit.

6 Erat præterea hæc imago testimoniù, quòd homo fuit conditus ad immortalitatem, & perpetuam cù Deo societate, in qua re finis hominis

principalis est positus.

7 Hinc est, quod Sapientiæ 2. scriptum est: Deus creauit hominẽ ad immortalitatem, cumq. ad imaginem propriæ similitudinis fecit, hoc est, propriæ naturæ. Vt sicut ille est immortalis: ita cum ornauit eadem gloria. Ea cum sit propria ipsius Dei: singulari eius beneficio, homini communicata est. Item Sapient. 6. Immortalitas facit vt proximè ad Deum accedamus. Hac ergo similitudine homo Deo coniungitur.

8 Integritas autem, qua præditus fuit Adam ante lapsum, fuit mentis perfectè intelligentis, & rectissimè iudicantis: cordis iustissimè & ordinatissimè appetentis: & virium animi & corporis promptissimè exequentiũ, quæ mens perfectè iudicauit, & voluntas imperatrix rectè imperauit.

9 *Εὐταξία*, omnium virium pulcherrima harmonia fuit, qua mens nihil cogitauit, cor nihil appetiuit, corpus nihil executum est, nisi quod Deo probabatur. Hæc harmonia mentis, cordis, corporis, cum voluntate Dei, summum hominis decus fuit, in quo & iusticia originalis posita erat.

10 Verbum habuit, quod præceptum, prohibitionem, & comminationem continebat. Præceptum erat: Ex omni arbore Paradisi comedes. Prohibitio: De arbore autem scientiæ boni & mali ne comedas. Comminatio: Quocunque die de arbore ista comederis, morte morieris.

11 Huic verbo appositum erat à Deo, Sacramentũ duplex: immortalitatis vnũ, videlicet, Arbor vitæ: Alterum, probationis, scilicet, Arbor scientiæ boni & mali. Quemadmodũ enim Arbor scientiæ boni & mali exitio fuit Adamo: (nõ quidem

dem sua natura. Bona enim Dei creatura erat: sed propter mādati Dei, quod violare nefas erat, trāsgressionē) ita, si p̄cepto obtēperasset, fructus Arboris vitæ, Sacramētū fuisset illi immortalitatis.

12 Secundus status hominis est, in quem Adam, violato præcepto diuino, est detrusus, vt in eo, suæ inobedientiæ iustas p̄cnas lueret. Atque hic status omnium miserrimus est. Amisit enim imaginem Dei, integritatem & ἁγιότητα, adeò vt totus corruptus sit, & maledictioni ob suam transgressionem obnoxius.

13 Tertius status hominis, est Gratia & benedictionis, qualis fuit Adami postquā promissione erectus est: & qualis Abrahæ, postquā verbo Dei credidit: deniq. qualis est omniū, qui Spiritus sancti gratia per semen immortale regenerantur.

14 In hoc statu imago Dei reparari incipit, dū homo regeneratus veram pietatem & sanctitatem meditat. Et quemadmodum in hac vita regeneratio non perficitur, perficienda in extremo die: ita hīc imago non plenè reparatur. Sed tum demum plena & perfecta erit, quando similes filio Dei erimus in omni æternitate.

15 Quartus status hominis, erit Gloria, in quo donabitur homo immortalitate, idque resuscitatis corporibus, quando reddet vnicuique Deus iuxta facta sua.

16 In hoc statu, recuperabit homo, imaginem Dei plenam, qua conformis erit Deo in vera iusticia & sanctitate, in omni æternitate.

17 Verum quod de erecto hominis corpore Xenophon, & post illū Ouidius, dicunt, memorabile est. Hac enim figura formati humani corpo-

ris afferunt homines admoneri rerū cœlestium, vt Deū, qui in cœlis habitat, colant & venerētur.

18 In animæ humanæ fabrica, mirabile opificium Dei conspicitur. Nam cū eam formaret duplicibus facultatibus præditam. *γνωστικῶς* & *ὁρεκτικῶς*: satis indicat hominem formatum esse ad noticiam recti, & electionem boni, vt in his duabus rebus totus occupetur.

19 Hinc finis hominis rectè statuitur, Noticia summi boni, & eiusdem electio ac fructio. Vnde Christus: Hæc est vita æterna, vt te agnoscant verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

P E C C A T V M.

I **V** M Moses ait: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis, vt faciat ea: quænam sit vera peccati ratio, manifestissimè ostendit.

2 Nam ex hoc dicto sequitur: omne quod Deus præcipit, cū non fit: & omne quod Deus prohibet, cū fit, peccatum esse, quo transgressor obnoxius maledictioni redditur.

3 Quare peccatum rectè definitur esse inobedientia aduersus Deum, seu defectio à lege & voluntate Dei, cui coniuncta est ad maledictionem obligatio, donec fiat remissio.

4 In hac definitione, inobedientiæ vox, latius accipitur. Nam interdū complectitur defectum, corruptionem, & inclinationem: interdum cum his actionem quoque pugnantem cum lege & voluntate Dei.

5 Ioannes, cùm ait: Peccatum *ἀνομία*: omnia quæ recensui complectitur. Est enim *ἀνομία* quicquid est in nobis, vt defectus, corruptio, inclinatio: & quicquid fit à nobis, vt omnis actio, interna & externa, cum lege Dei non congruens.

6 Hoc breuiter & benè expressit Ambrosius hisce verbis: Peccatū est legis diuinæ p̄uaricatio.

7 Porro, cùm lex Dei homines obligat, aut ad obedientiā, aut ad p̄cennā: duo in peccati ratione concurrere necesse est, quorū prius, Theologi veteres vocarunt Materiale, posterius Formale.

8 Materiale est vel defectus, vel corruptio, vel inclinatio, vel actio, vel hæc omnia simul. Formale est ipse reatus ad quē obligatur Legis transgressor, nimirum, vt iuxta Legis sententiam, p̄cennam luat.

9 Esse sine timore Dei materiale est. Hanc inobedientiam obnoxiam esse maledictioni, formale huius peccati est.

10 Etsi autem in omnibus hominibus est defectus, corruptio, inclinatio, & actio, pugnantes cum voluntate Dei: tamen non est in omnibus plena peccati ratio.

11 In omnibus infantibus & adultis, qui non sunt participes promissionis gratiæ, plena est peccati ratio. Nam & in eis est defectio à lege Dei, & sunt maledictionis sententiæ subiecti.

12 At in infante, ex Christianis parentibus nato, est defectus & corruptio, quæ sunt materiale peccati in infante. Sed formale peccati, quod est reatus, non est in Christiano infante. Misericordia enim Dei absolutus est à reatu: quæ absolutio, Baptismi obsignatur sacramento.

13 In Paulo conuerso fuit defectus, corruptio, inclinatio & actio, pugnantes cum lege Dei, quæ fuerunt materiale peccati in Paulo. Verùm non fuit in eo formale peccati. Reatus enim ipsi in Christum credenti, condonatus fuit.

14 Atque hac sententia loquitur Ioannes, cum ait: Si dixerimus, peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Et, Qui natus est ex Deo, non peccat. Prius enim dictum de materiale, posterius de formale peccati intelligendum est.

15 Postquam autem de peccati ratione in genere dictum est: Nunc eius varia genera sunt spectanda, quorum obseruatio: & nos nostrarum fordidum admonebit, & quàm gratum nobis esse debeat beneficium Christi, à peccatorum sordibus nos abluentis, commonefaciet.

16 Prima itaq. partitio peccati hæc est, quòd aliud sit originale, aliud actuale. Illud parens, hoc misera est ples: Illud fons impur⁹, hoc riuius fetidus: Illud camarina pessima, hoc pestis lethalis.

17 Originale autem peccatum est, cum defectio & corruptio humanæ naturæ, propagata ab Adam in eius posteros, tum reatus, quo nascentes, propter Adæ lapsum, rei sunt iræ Dei & mortis æternæ, donec fiat remissio.

18 Hæc definitio vtrumque complectitur, Materiale scilicet & Formale peccati originis, à qua non dissentit illa Anselmi eruditissima definitio, per priuationem contrarij formata. Ita enim ait: Peccatum originis, carentia est iusticiæ originalis, debitæ inesse.

19 Iam cum certum est, iusticiam originalem (cuius carentia est peccatū originis) duo comple
ti,

Et, nempe integritatem omnium virium in Adam, & approbationem, qua Deo acceptus erat Adam: sequitur, quod peccatum originis, sit defectus, corruptio, & reatus.

20 Qualis autem sit defectus, & qualis corruptio peccatum originis, rectius sciri non potest, quam ex integritatis partitione. Nam cum integritas humanæ naturæ, fuit imago Dei, obedientia & *ὁραζία* omnium virium, mentis, cordis & corporis erga Deum: sequitur quod iste defectus & corruptio, sit inductio imaginis Dei, & *ἀραζία* omnium virium, mentis cordis & corporis.

21 Hoc peccati genus à Paulo inhabitans peccatum dicitur, propterea quod in carne nostra maneat perpetuò vsque ad mortem, & propagatur ab vno Adamo in omnes, vnde fit quod omnes nascamur, vt Paulus ait, filij iræ.

22 Porro, de ratione reatus, hoc tenendum est. Discernendum est inter personam Adæ & naturam Adæ. Nō sum particeps personæ Adæ, quare nec reus sum propter personam Adæ. Particeps sum naturæ Adæ, quæ humana natura in omnes homines propagata est, idcirco naturæ respectu reus sum non minus, quam si ipse peccassem.

23 Atque hæc possunt hac similitudine vtrumque declarari. Sicut in vna persona, multa sunt diuersa membra, quæ omnia sunt rea, dum persona fit rea: ita in vna natura humana, multæ sunt personæ, tanquam eius membra. Quare natura humana rea, in primo homine, omnes personæ reæ sunt, quæ naturæ communis veluti membra existunt.

24 Atque hinc est quod Paulus Ephes. 2. ait: Natura omnes filij iræ sumus. Hoc est, Quia rea facta est natura in primo homine, nos omnes ab eo propagati, rei sumus, vt eiusdem naturæ participes.

25 Huc etiam querela Davidis pertinet: Ecce in iniquitatibus cōceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.

26 Hic David nequaquam accusat parentes suos, nec thorum coniugalem culpatur, sed retrò respicit, & conqueritur de viciosa natura, in nos, à primo homine Adam, propagata talis, qualis facta est propter Adæ transgressionem.

27 Porro, qui extenuant peccatum Adæ, quo tota natura cōtaminata est & rea, non iusta mensura peccatum originale metiuntur, in quo plurima peccata grauissima concurrunt, quæ in filiis Adæ, se manifestè produnt.

28 Primùm enim in peccato Adæ fuit horribilis dubitatio, de veritate Dei. Secundò, amissa est fides, cum non credit Deo minanti pœnas. Tertiò, curiositate peccauit. Quæ fuit enim alienam sapientiam, relicto Deo. Quartò, superbus est factus, vt qui voluerit magnificeri & Deus haberi. Quintò, peccauit *invidia* qua antetulit Diabolum Deo. Sextò, ingratus erat, expulit enim Spiritum sanctum in se habitatem. Septimò, homicidium commisit, qui & se & suos posteros occidit. Octauò, contempsit Deum, dum ipsius mandatum contra conscientiam violauit.

29 Hæc omnia & plura concurrisse in peccato Adæ, ostendunt eius fructus, in posteris Adæ, qui non aliundè veniant, quàm à primo fonte peccati

peccati venenato.

30 Porro, hoc virus propagatum, etfi manet in omnibus hominibus, vsque ad mortem: tamen plurimum pro diuersitate hominum, vi & efficacia variat.

31 Nam in non renatis manet materialiter & formaliter simul. In renatis autem materialiter tantum. In non renatis habitat & regnat simul. In renatis habitat quidem, sed non regnat. In non renatis fertur cæco impetu per suas concupiscentias. In renatis freno spiritus represum domatur, & gladio spiritus magisque mortificatur.

32 Hactenus quid ex verbo Dei sentiendum sit de peccato originis diximus. Nunc nonnihil de erroribus quorundam attingamus. Quidam Deum autorem faciunt peccati originis, contra manifestam Scripturam, quæ Diabolo, & hominis liberæ voluntati & electioni hoc malum attribuit. Monachi negant esse peccatum, sed tantum fomitem, contra Pauli vocem qui dicit nos nasci filios iræ. Pelagiani negant peccatum originis ab Adam propagari in posteros, contra Pauli assertionem, Roman. 5. Anabaptistæ nullos natos fuisse in peccato originis post Christum exhibitum, insulse nugantur, cum pænæ peccati originis in infantibus manifestè conspiciantur.

33 Porro, actuale peccatū, fructus peccati originis, est omnis cogitatio, affectio, locutio, actio, pugnans cū volūtate Dei, vnde homo obstringitur nouo reatu, & fit reus iræ Dei & mortis æternæ.

34 Seu, vt breuius dicam, Peccatum actuale, est omnis cōmissio & omissio, pugnans cum lege

& voluntate Dei , maledicta & damnata à Deo.

35 Cùm autem omnis Legis transgressio mereatur mortem, & obliget hominem ad æternas pœnas: sciendum est meritum mortis triplex esse, videlicet, irremissibile, remissibile, & veniale.

36 Meritum mortis irremissibile est peccatum in Spiritum sanctum, quòd est voluntaria veritatis euidenter cognitæ renūciatio, & rebellio ex odio veritatis nata coniuncta cum Tyrannica, Sophistica, & Hypocritica veritatis oppugnatione. De quo aliàs plura.

37 Meritum mortis remissibile est quæuis Legis diuinæ transgressio, quæ fit à sciente & volente contra conscientiam. Hoc peccatum remittitur, si transgressor illud peccare desinat, & confugiat ad propitiatoriũ: alioqui minimè. Proinde ab euentu, & non à natura, remissibile dicitur.

38 Veniale meritum mortis est, cùm ipsum peccatum inhabitans in Sanctis, tùm mala eius desideria quæ excitat, & impedimenta quæ adfert conantibus piè viuere. Hoc peccatũ veniale dicitur, ob veniam, qua indulget propitius Pater iis, qui contra ipsum fide & spiritu luctantur. Nam in non conuersis nullum est veniale peccatum.

39 Hinc clarè liquet, quomodo vetus distinctio, qua peccatum in mortale & veniale distinguitur, intelligi debeat. Non enim vllum peccatum dicitur veniale sua natura, Sed ex euentu, & ob veniam, quemadmodum dictum est.

40 Quicquid enim Deus præcipit cùm non fit, peccatur mortaliter, & quicquid prohibet Deus, cùm fit, peccatur mortaliter, si naturam peccati

peccati & non Gratiam condonantis respicis.

41 Etsi autem fatendum est, contra Stoicorum Paradoxon, Alia peccata aliis esse grauiora: tamen omnia idcirco naturâ sunt mortalia, quia Legis diuinæ sunt transgressiones, iuxta dictum: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis, vt faciat ea.

42 Hæc maledictio tantisper durat, donec ad Christum peccati expiatorẽ ventum fuerit. Qui enim in Christum credit, fide iustificatus est, hoc est, absolutus à reatu peccati, vt nõ amplius propter illud reus habeatur coram Deo, & obnoxius damnatoriæ Legis sententiæ.

43 Proinde vera absolutio in Ecclesia perpetuo durans, nihil aliud est quàm solutio & liberatio ab obligatione damnatoria propter peccatũ, quam absolutionẽ omnis qui credit in Christum, habet. Ita enim Ioannes ait: Qui credit in Filium habet vitam æternam. Quod si vitam æternam habet: profectò liber est obligatione mortis æternæ.

44 Hæc ergò perpetua Ecclesiæ absolutio, solo Christi merito nititur, quãdo videlicet, peccator confugit ad propitiatorium vnicum, Iesum Christum, iuxta illud: Iustificati illius gratia, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus *ἰλαστήριον* per fidem in eius sanguine.

45 Hæc nostra assertio de perpetua Ecclesiæ absolutione, nequaquam conuellit absolutionem Ecclesiasticam, quam vtilem disciplinæ partem in Ecclesia iudicamus. De qua

suo loco disputabimus.

P R O M I S S I O R E P A -
rationis.

I **P**R O M I S S I O reparationis & salutis per Christum cōsequendæ, voce Dei proponitur Gene. 3 Inimicitias ponā inter te (alloquitur Dominus serpētem) & ipsam mulierem, & inter semen tuum & semen eius, ipsum conteret tibi caput, & tu mordebis calcaneum eius. Hoc est, Christus filius virginis destruet opera tua, & te victo, liberabit suos à ditione tua, & tu more serpentum, qui insidiosè aggrediuntur & mordent incautos, insidiaberis ei, & mala quæcunque poteris, inferes.

2 Hanc promissionem Adam altius perpendens, multiplicem in se continere doctrinam haud obscure intellexit, cuius singulas partes absque dubio per totam vitam piè & prudenter meditatus est.

3 Intellexit enim hinc, duo regna esse eaque potentissima, nempe Christi & Satanæ, longè diuersissimis studiis occupata.

4 Intellexit Christi regnum & Satanæ sibi inuicem aduersari, ita vt nulla vnquam inter ea stabiliri possit consensus.

5 Intellexit fore maxima certamina inter ista regna, nec prius à certamine quietem futuram esse, quàm Christus victor, regnum Satanæ penitus aboleret.

6 Intellexit perpetuā Ecclesiæ in hoc mundo persecutionem, à Satana & eius membris imminere.

7 Intellexit

7 Intellexit Diabolum callidè insidiaturum esse Ecclesiæ, cùm in doctrina, tùm in moribus, vnde & scandala varia & perturbaciones & cædes orirentur.

8 Intellexit, quòd quemadmodum Satan regnaturus esset per peccatum, maledictionem & mortem: ita Christus suum regnum esset administraturus per Remissionem peccatorum, Benedictionem & Vitam.

9 Intellexit tandem futuram gloriosam victoriam Ecclesiæ, vt nullas amplius à Satana timeret insidias, abolito extremo hostium morte.

10 Intellexit huius reparationis promissionem fide amplectendam & retinendam esse, qua fide iustificatus homo, Deo verum cultum præstaret, certa fiducia promissam salutem expectans.

11 Vt autem huius promissionis memoria maneret firmior, & ad posteritatem Adæ perueniret: addidit Dominus suo verbo externum Symbolum, sacrificandi ritum.

12 Semper enim ab ipsis mundi initiis, hunc ritum in homine instituendo seruauit Deus. Primum verbis illi animum voluntatemque suam aperuit. Deinde quòd clariùs id exprimeret, quòd erat verbis ac oratione cõplexus, Symbola quædam adiecit, quorum vsu atque consuetudine, in eius verbi exercitatione versaretur homo.

13 Sacrificiorum itaque crebra iteratione inculcabatur promissio, vnde fides, in promissum humani generis reparatorem Christum, accendebatur, alebatur, & conservabatur.

14 Tametsi autem statim orta est contentio, inter liberos Adami, de sacrificiis & cultu Dei:

Abel tamen verbum promissionis rectè intellectum retinuit, cum Cain contrà, oblitus promissionis, solummodò suum factum admiratus est, & magnificavit. Atque ita se Satanæ imperio subiecit ac fratrem innocentem occidit.

15 Abel, civis regni Christi fidelis, aspiciens suam victimam, eamque cruentam, admonebatur sui reatus, (sanguis enim Symbolum reatus fuit) admonebatur promissionis factæ suo patri, de semine, quod futurum erat victima pro peccato. Hanc promissionem fide amplectens, iustificatur & regeratur Abel, atque ita Deo verum cultum ex fide præstitit.

16 Ad eundem modum sancti Patriarchæ, Seth, Enos, Enoch & alij ante Diluivium, promissionem de Messia, Verbis & Symbolis conseruarunt & propagarunt.

17 Post diluivium, multiplicatis hominibus, & latè sparsis per orbem, iterum suam promissionem inculcat Dominus, dum promittit benedictionem in semine Abrahæ, quam promissionem Abraham fide recipiens, iustus coram Deo reputatus est, iuxta dictum: Credidit Abraham Deo, & imputatum est illi ad iusticiam.

18 Huic promissioni, non nouo sensu, sed noua verborum forma, propositæ, adiecit Dominus externû sigillû, Circumcisionem, quâ iusticia, fidei patri nostro Abrahamo obsignata fuit.

19 Retinuit ergò Abraham olim institutum sacrificandi ritum, quo admonebatur promissionis primis parentibus factæ, cum nouo Symbolo, quod iteratæ promissionis testimoniû fuit.

20 Hanc promissionem, cum suo externo sigillo,

gillo, retinuerunt posteri Abrahamæ, vsque ad promissionis complementum.

21 Porrò, constituta certa & peculiari populi Dei politia, plura sacrificiorum genera sunt addita, inter quæ Agnus Phasæ, & sanguis Testamenti, præcipua fuerunt: cum, vt populus Dei istis adminiculis retineretur in cultu Dei, tum, vt umbræ quædam extarent veritatis in Christo Iesu exhibendæ.

22 Huc illud Ioannis: Lex per Mosen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.

23 Vt enim Moses iram & maledictionem monstrauit, & umbras quasdam futurorum bonorum exhibuit: ita Christus gratiam & fauorem Dei adferens, compleuit in veritate, quod umbræ obscurius præfigurabant.

24 Nam postquam venit plenitudo temporis, emisit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub Lege: vt eos qui sub Lege erant redimeret, vtque adoptione filiorum acciperemus.

25 Hic ergò verus Messias, Deus & homo, promissionem cõpleuit. In cuius rei memoriam & certitudinem, duo instituit huius rei testimonia, Baptismum & cœnam Dominicam.

26 Cæterum solenne præconiũ manifestati Christi, in quo promissiones olim Patribus factæ, ac sæpius per Prophetas inculcatæ, aptissimo & dulcissimo vocabulo, Euangelium, Apostoli appellarunt.

27 Etsi autem hoc vocabulum, prius fuit apud Scriptores profanos in vsu, significans quemuis felicem, optatum, & faustum nuncium: tamen

hanc generalem significationem, Κατ' ἔξωθεν Apostoli aptissime accommodarunt ad præconium manifestati Christi, qui vitam & salutem gratis offert, & credentibus eandem donat, & obignat.

28 Hic proinde gratiæ, reconciliationis, salutis, & vitæ nuncius, quo nihil homines ob peccata sua maledicti & damnati, felicius, optatius & faustius audire possunt, rectissime Euangelium dicitur.

29 Quemadmodum enim latronibus, propter sua latrocinia adiudicatis rotis, acerbissimo & maxime probroso supplicij generi, nihil lætius, nihil iucundius, nihil denique optatius contingere potest, quàm vt à sententia damnatoria liberati, iam gloria Regia, & libertate gaudeant: ita hominibus reis iræ æternæ, maledictionisque ob sua peccata, quid melius, quid felicius, quid optatius quàm audire se à damnationis sententia absolutos, inter filios Dei censei & esse?

30 Hinc illud apud Lucam Domini dictum: Sic scriptum est, & sic oportuit pati Christum, & resurgere ex mortuis tertia die, & proclamari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum, coram omnibus Gentibus.

31 Hæc brevis Christi concio clarissimam Euangelij definitionem suppeditat, nimirum quòd Euangelium sit vniuersalis prædicatio pœnitentiæ & remissionis peccatorum in nomine Christi.

32 Huc & illud vltimum Christi mandatum ad Apostolos: Eunt in mundum vniuersum proclamate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur.

33 In hoc Christi mandato, primùm indicatur, quàm latè pateant beneficia Christi, nempe, ad mundum vniuersum, non ad peculiare quasdam in mundo nationes. Deinde significatur, quomodo eadem beneficia offerantur: nempe, per prædicationem Euangelij. Proclamate, inquit, Euangelium. Tùm ostenditur quibus offerantur, cùm ait: Omni creaturæ: qua voce significat, quòd nemo mortalium sit exclusus à Christi beneficiis, si modò sibiipsum defuerit. Postremò indicatur quomodo oblata beneficia accipantur, & quomodo reiiciantur. Vt enim sola fide recipiuntur: ita diffidentia reiiciuntur.

34 Ex his omnibus, quæ dicta sunt, simul consideratis, vt nobis sit gratior & dulcior hic nuncijs salutaris, plenior quendam descriptionem Euangelij colligemus, eamque in suas partes retextemus.

35 Euangelium est doctrina diuinitus reuelata, in qua annunciatur liberatio à maledictione Legis, ab ira Dei, à morte æterna, & proclamatur remissio peccatorum, pax & reconciliatio cum Deo, salus & vita æterna, omnibus credentibus in Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum: idque propter eiusdem victimam, sine meritis nostris, secundum promissionem olim Patribus factâ: vt perpetuò gloria bonitatis Dei prædicetur, vtque porrò dignos Euangelio fructus edant per Christum liberati, tandèmq; vita fruatur æterna.

36 Hęc descriptio primùm discernit inter Legem & Euangelium. Lex peccatum ostendit: Euangelium gratiam. Lex morbū indicat: Euan-

gelium remedium. Lex mortis ministra est: Euangelium vitæ. Lex iusticiam hominis requirit, cum interminatione damnationis, si quis Legis iusticiam non habuerit: Euangelium iusticia aliena credentes ornat, & à damnatoria Legis sententia iustificatum fide absoluit.

37 Vt ergò in Lege proclamatur ira Dei, peccati virtus, maledictio & mors: ita in Euangelio annunciatur pax cum Deo, peccati absolutio, benedictio, vita æterna: idque gratis absque omnibus humanis meritis & operibus.

38 Hinc Paulus: Eripuit nos de potestate tenebrarum, & trãstulit in regnum Filij dilecti sui, in quo habemus redemptionem, per sanguinem eius, remissionem peccatorum. Per remissionem peccatorum intelligendum est, quicquid cum ea, ex gratia Dei, coniunctum est, vt iusticia, redemptio, salus, vita, pax.

39 Quoniam autem magna pars mundi ruit præceps in damnationem, ob sua scelera, & Euangelij contemptum: descriptio nostra duo genera hominũ indicat, quorum alij credunt Euangelio, alij Euãgelium contemnunt. Vt enim illi saluantur: ita hi iustè damnantur, vt qui noluerunt salutem gratis oblatam accipere.

40 Hinc Apostolus: Euangelium est potentia Dei in salutem omni credenti. Credenti enim imputatur fides in iusticiam, hoc est, Qui credit, iusticiæ Christi imputatione iustus coram Deo reputatur. At non credentem maledictionis sententia ad æterna supplicia obligat.

41 Non ergò operantis meritum: sed credentis donum est iustificatio & salus. Vt enim ei
qui

qui operatur, nō imputatur merces ex gratia, sed datur ex debito: ita non operanti, sed credenti in eum, qui iustificat impium imputatur fides eius ad iusticiam, Rom. 4.

42 Qualis autem fides illa sit, quæ beneficia Christi per Euangelium oblata, recipiat, Paulus, proposito Abrahami exemplo docet ac summa huc redit, quòd fides sit fiducia promissæ salutis propter Christum.

43 Vt enim Christus pro peccato nostro satisfecit, factus pro nobis peccatum: ita suam obedientiam, ne Legis damnemur sententia, nobis donat: ut, non solum liberati à peccato, verum etiam Christi iusticia ornati, appareamus in conspectu Dei iusti.

43 Hæc Euangelica gratia multis, & parabolis, & exemplis passim in Scripturis pingitur: ut in seruo debitore 10000. talentorum: in duobus Debitoribus, & Peccatrice, Luc. 7. In Paulo, Cornelio, Dauide, & multis aliis.

44 Hæc imagines & exempla, Vt gratuitum esse docent beneficium redemptionis: ita qualesnam oporteat eos esse, qui Euangelio credunt, & iustificati fide sunt, clarè ostendunt.

45 Seruo debitori condonauit Dominus ex mera misericordia totum debitum, quod soluendo non erat: Sed eundem, durum in conseruos, ad pœnas reuocat. Peccatrix fide iusta, non desinit officiosa erga Christum esse.

46 Nam tametsi sine operibus & meritis nostris, gratia iustificationis & salus contingit: tamen à gratia hac, donatio Spiritus sancti, & regeneratio separari non possunt. Nam Regeneratio

inseparabile iustificationis accidens est.

47 Quapropter duo genera hominū hīc impingunt, Iusticiarij & Epicurei. Illi quidem, propterea quōd ex operibus merita salutis, & causas iustificationis faciunt. Hi verò, quia de gratuita iustificatione & salute gloriantes, se omni turpitudini prostituunt, & cupiditatum carnis se seruos constituunt.

48 Vterque error pestilens est, & confutatur finibus aduentus Christi in mundum, & Euangelij. Nam vt Christus venit in mundū, vt destruat opera Diaboli: quod sanè facit, vincendo Diabolum, expiando peccatum, infundēdo gratiam, & consummando opus redemptionis, quod futurum est in resurrectione: ita finis Euangelij prædicati est, vt glorificemus Deum, vt fructus fidei edamus, vt vincamus mundum, vt tanquam sacerdotes noui, induamus iusticiam & sanctitatem, & seruiamus Deo omnibus diebus vitæ nostræ, hostias gratas Deo per Christum offerentes.

49 Quām sit huiusmodi obedientia in renatis necessaria, tota Scriptura docet, omnium Sanctorum exempla comprobant: natura fidei euincit: energia Spiritus, quo impelluntur fideles, attestatur: gratia adoptionis indicat. Breuiter, Regni Christi ratio ostendit.

MEDIATOR.

I c tria ordine exponenda sunt: videlicet, cur necesse fuerit Mediatorem Dei & hominum esse Deum: Cur oportuerit eundem esse hominem:

Quōd,

Quòd, & cur sit vna persona in duabus naturis subsistens.

2 Quòd necesse fuerit Mediatorē esse Deum, duæ grauissimę sunt causæ: videlicet, Magnitudo mali, quo premebatur natura humana, & impotentia seu infirmitas creaturæ, ad restituenda bona, quæ per peccatum amissa erant.

3 Magnitudo mali cernitur in quatuor potissimum: videlicet, in Peccati gravitate, in iræ diuinę iusticia, in potentia mortis, & in Diaboli tyrannide crudelissima.

4 Peccati grauitas maior est, quàm vt eius onus sustinere possit finita potentia, qualis est angelorum & hominum. Nam cum infinitus reatus sit, propter infinitum bonum offensum, videlicet Deum, cuius Maiestas læsa erat per peccatum primorum parentum: necesse fuit vt hoc peccatū, aut infinitis pœnis puniretur, iuxta normam iusticię Diuinę, aut pro eo satisfaceret iusticię Diuinę. Verùm quia hæc satisfactio debuit esse pretium infinitæ bonitatis, & æquiualens, non potuit ab vlla, imò ne ab omnibus creaturis simul, fieri. Quare necesse fuit expiatorem peccati Deum esse. Solus enim Deus, vt est infinitus: ita solus infinitum malum superare, abolereque potuit.

5 Iræ diuinę iusticia proportionem vindictæ ad offensam postulabat. Cum ergò offensa erat infinita: fuit & ira infinita, quam pura creatura sustinere, placareque nõ potuit. Quare necesse fuit, vt Mediator, qui irā Dei placaret, Deus esset. De hac ira loquitur Paulus, Ro. I. Reuelatur ira Dei de cœlo, super impietatē omnium homi-

num. Quòd autem hæc tolli non possit sine Mediatore, docet hoc dictum Baptistæ apud Ioannem, Qui nõ credit in Filium, ira Dei manet super eum. Quòd autem hæc ira Dei sit immensa & infinita propter peccatum: (in quo concurrunt hæc mala, contemptus Maiestatis diuinæ, superba contumacia aduersus legem Dei, indigna imaginis Dei, ad quam conditus erat homo, conspurcatio, imitatio Satanæ hostis Dei, fœda defectio à castris Dei ad Diabolum, & intolerabilis ingratitude, &c.) cognoscitur ex pœna primorū Parentū, ex pœna secuta in omnibus posteris Adæ, ex cõminationibus diuinis, ex calamitatibus, quibus premitur humanum genus, ex tyrannide Diaboli in homines, ex signis iræ Dei in cœlo, in terra, in mari, ex magnitudine æternarum pœnarum, quas luent, qui non conuertuntur. Denique ex pretio infinito, soluto pro redẽtione pœnæ peccati. Quis hîc non videt impossibile fuisse iram Dei tolli, nisi per Mediatorem, cuius esset infinita potentia?

6 Potentia mortis maior fuit quàm vt ab vlla creatura superari potuerit: adeò quòd Plinius dixerit, sed fallò, ne Deo quidem possibile esse mortuum excitare. Nunc autem cùm munus præcipuum est Mediatoris, destruere mortem: necesse fuit, vt potentia Diuina polleret, qua vt vitam conferre: ita mortem abolere posset. Non est enim apud illum, vt Angelus ait, impossibile omne verbum.

7 Tyrannis Diaboli crudelissima, sub qua captiuū tenebatur genus humanū propter peccatū, etiã erat opprimenda à Mediatore. Quàm autem hoc

hoc fuerit impossibile humanæ Naturæ, Historia mundi cum omnium hominum experientia, testatur. Quare necesse fuit Mediatorē esse Deū, qui tyrannidem Diaboli sua opprimeret potentia. Hinc perspicuum est, quòd ad magnitudinem mali, quo premebatur genus humanum, tollendam, requirebatur, vt Mediator esset Deus.

8 Hic iuxta cogitetur magnitudo amoris in æterno Patre & Filio & Spiritu sancto, erga genus humanum. Pater Filio suo non pepercit: sed voluit eum subici pœnis, vt nos ab æternis pœnis liberaret. Filius volens & obediens Patri, factus est victima, reatū peccati in se deriuans. Spiritus sanctus ipse vult in cordibus reconciliatorum habitare, & motus diuinæ volūtati cōgruentes in iis accendere. Hæc in nobis excitabunt fidem, inuocationem & gratitudinem erga Deum: & muniēt animos nostros aduersus terrores mortis, aduersus Diaboli tyrannidem, &c.

9 Secunda causa cur oportuerit Mediatorem esse Deum, est impotentia & infirmitas creaturæ, ad restituenda bona, quæ per peccatum amissimus. Etsi autem vna voce imaginis Dei, hæc bona comprehenduntur: tamen plura ad eius reparationem necessariò requiruntur: quæ Paulus enumerat, i. Corinth. i. Cum ait: Christus natus est nobis à Deo Sapientia, Iusticia, Sanctificatio, & Redemptio, vt qui gloriatur in Domino gloriatur. Hæc quatuor bonorum genera nulla creatura aut finita potētia restituere hominibus potuit quemadmodum de singulis ordine videbimus.

10 Primùm itaq. sapientiam debuit Mediator restituere, non qualis est mundi, quæ certis ter-

minis clauditur, sed quæ abscondita est à principibus seculi huius. Quæ sanè sapientia à Zacharia definitur esse scientia salutis, in remissionem peccatorum per viscera misericordiæ Dei nostri. De hac sapientia loquitur Ioannes, cùm ait: Deum nemo vidit vnquam, sed Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis.

ii An non Ioannes Baptista missus est, Zacharia teste, ad dandam hanc sapientiam? An non per Angelos & Prophetas potuisset Deus hominibus hanc reuelare sapientiam? Aliud est dare sapientiam seu docere, vt ministri, aliud est esse sapientiam, hoc est, efficaciter præstare, vt corda hominum percipiant salutarem sapientiam. Vox quidem hominis ferit aures corporis: At filius Dei, qui est ipsa Dei sapientia, animum hominis replet sapientia salutari. Nam tum demum verbum Prophetarum fructum adfert, quando Verbum Deus cor aperit, & instillat veræ sapientiæ femina. Quod sanè, non est creaturæ vllius, sed Creatoris solius. Ex quo sequitur opportuisse Mediatorem esse Deum.

12 Secundo loco oportuit Mediatorem iusticiam restituere. Nam sine perfecta iusticia nemo potest in conspectum Dei prodire. Verùm perfectam iusticiam, quæ sufficiat omnibus, nemo potest conferre, nisi Deus. Siquidem duo requiruntur, vt homo sit perfectè iustus coram Deo: quorum primùm est liberari ab iniusticia & peccato, quæ mala in mundum homines secum adferunt. Alterum, donari & ornari plena legis diuinæ (quæ est mensura iusticiæ, quæ coram Deo valet) obedientia. Neutrum horum præstitisset

Media-

Mediator nisi Deus esset.

13 De priori supra diximus, ubi ostendimus enormitatem peccati, & iusticiam iræ diuinæ. De altero, quod est donari & ornari iusticia quæ satisfaciatur legi Dei, manifestum est quod nullius creaturæ iusticia, cum sit finita, possit sufficere infinitis hominibus in salutem: quod sanè in Mediatore requiritur. Siquidem, ut sufficienti expiationis victima pro peccatis satisfacere, atque ad eò omnem reatum tollere: ita obedientia sua erga Legem, omnes iustos coram Deo sistere, qui in ipsum credunt, debuit. Ita enim Paulus ait, Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iusticia Dei in ipso. Talem proinde Mediatoris iusticiam, hoc est, infinitam esse oportuit: ut infinitis hominibus sufficeret. Quare necesse erat, ut Mediator noster sit verus Deus.

14 Sanctificatio tertio loco sequitur, quam Mediator adferre debuit, quod sanè cum nulla creatura præstare potuit, Deum oportuit esse Mediatorem. Siquidem solius Dei est, dare Spiritum sanctificatorè, sine quo, ne inchoari quidem, nedum consummari potuit sanctificatio nostri.

15 Porro, cum sanctificatio opponitur peccato, & in peccato sunt duo, videlicet, Formale, ut reatus, & Materiale, ut vitiosæ qualitates & actiones: duplex erit sanctificatio. Vna quæ opponitur reatui, quæ est expiatio peccati per Christi sanguinem: Altera opponitur vitiosis qualitatibus & actionibus, quæ est, segregatio hominis à profanitate Gentium, per mortificationem carnis: & coniunctio eiusdem hominis cum Deo,

per viuificationem Spiritus.

16. Hæc sanctificatio vocatur etiam à Paulo Philip. 3. Circuncisio spiritualis. Nos, inquit, circuncisio sumus, qui spiritu Deum colimus, & in Christo gloriamur, & non in carne confidimus. Proinde circuncisio spiritualis est amputatio fiducia carnis, cui succedit gloriatio in Christo, & purus colendi Deum affectus. Atque hæc reuera est sanctificatio illa, quam Deus & homo, Mediator noster, adfert.

17. Redemptio, quam postremo loco collocat Paulus, primum requirit perpetuam præsentiam Mediatoris in Ecclesia, latè per mundum sparsa. Sed quis potest, simul & semper in tot locis præsens esse, nisi sit Deus? Secundo loco requirit custodiam Ecclesiæ, videlicet, vt Mediator sit custos, non solùm Ecclesiæ totius, verum etiam singulorum membrorũ, aduersus infinitas technas Diabolorum & hominum. Quod sanè diuinæ potentia esse, manifestum est. Tertio, requirit vt Mediator inspiciat corda, ne fallatur externa hypocritarum larua. Iam autem, cum solius Dei sit intueri corda hominum, & intimos affectuum recessus contemplari, & hoc Mediatoris est officium: certè oportuit Mediatorem esse Deum. Quarto, requirit, vt vbique audiat gemitus se inuocantium, & in Spiritu & veritate precantes exaudiat: quod sanè solius diuinæ virtutis est. Quinto requirit, vt in extremo die exuscitet mortuos, vt prodeant ex terræ puluere omnes homines, inde vsque ab Adam ad vltimum. Sed quid ad tantum opus valent omnium creaturarum vires? Sanè, omnes angeli & omnes homines

nes suis viribus, ne vnum excitarent mortuum, nedum omnes, idque in ictu oculi. Sextò & vltimò requirit, vt Mediator conferat resuscitatis, qui in vera fide obierant, æternam vitam, perpetuam gloriam, & conformitatem cum Deo. Sed quantum hoc opus superat creaturarum vires, nemo non videt, nisi qui & mente & sensu caret. Cùm igitur Mediatoris sit, tantis bonis Ecclesiam suam ornare, quæ conferre nemo potest, nisi sit Deus, Profectò necesse fuit Mediatorem Deum esse.

18 Breuiter, vt omnia vno verbo concludam, Si Mediator Deus non esset, saluator non esset, sed potius saluatorem indigeret. Et Ioannes Cassianus: Audi loquentem ad pastores de Dei ortu, angelum Dei. Natus est, inquit, hodie vobis saluator, qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid. Ne solum vtique in Christo hominem intelligeres, & Domini & Saluatoris nomen adiecit, Scilicet, vt quem saluatorem esse cognoceres, Deum nequaquam esse dubitares. Et cùm saluandi virtus non nisi diuinæ competeret potestati, diuinæ esse eum potentia, non ambigeres, in quo potentiam saluandi esse didicisses.

19 Hactenus cur necesse fuerit Mediatorem esse Deum dictum est. Nunc secundo loco, vt proposuimus, dicendum erit, cur oportuerit eundem esse hominem. Et possunt quatuor causæ ex Scripturis aptè numerari, quæ sunt Iusticia Dei, Restitutio imaginis Dei amissæ per peccatum, Adoptionis ratio, & Resurrectionis certitudo.

20 Iusticia Dei requirebat, vt inobedientia

commissa in carne nostra, in eadem sarciretur. Congruebat enim ordini diuinæ iusticiæ, vt cum genus humanum primum peccasset in vno Adamo, aliquis in humano genere à peccato immuniis, pœnam solueret, quæ esset pretium pro cæteris. Ideò ergo Dominus noster assumpsit humanam naturã & homo factus est, veluti personam ipsius Adæ referens: (cuius etiam nomen illi tribuitur) vt pœnam peccati in carne, in qua admisum fuerat, persolueret. Ideò Paulus ait: Si vnus delicto mors regnauit per vnum (scilicet Adam) multò magis abundantiam gratiæ, donationis & iusticiæ accipientes in vita regnabunt, per vnum Iesum Christum. Item: Sicut per inobedientiam vnus multi constituti sunt peccatores: ita per obedientiam vnus multi constituentur iusti. Item: Quia per hominem mors, per hominem etiam resurrectio mortuorũ. Item ad Heb. 2. Quoniam pueri sunt participes carnis & sanguinis, ipse quoque consimiliter factus est particeps carnis & sanguinis, vt per mortem aboleret eum, qui mortis habebat imperium, hoc est, Diabolum. Huc & illud Irenæi dictum: Oportebat eum, qui inciperet occidere peccatum, & mortis reum redimere hominem, id ipsum fieri, quod erat ille, id est, hominem. Et Augustinus: Caro occæcauerat te, caro te sanat: quoniam sic venit Christus, vt de carne vitia carnis restingeret.

121 Restitutio imaginis Dei, ad quam homo fuit conditus, fieri debuit, per naturalem imaginem Dei. Vnde Athanasius: Congruebat Filium assumere humanam naturam, vt hæc persona, quæ est substantialis imago Patris, restitueret imaginem

maginem Dei in nobis.

22 Adoptionis nostri ratio idem postulabat. Ideò enim venit filius Dei, assumpta humana natura: vt nos filios Dei faceret. Voluit ergo nobis naturæ societate iungi, & frater noster fieri: vt nos ipsius mēbra effecti, filij Dei fieremus. Nam ideò filij Dei sumus, quia in Christo qui est naturalis filius Dei, sumus per fidem. In hoc enim solo dilecti sumus, & filij. In hanc sententiam loquitur Irenæus: Filiorum, inquit, adoptionis eius nō participes possemus esse, nisi per Filium eam que est ad ipsum, recepissemus ab eo communionem, nisi verbum eius communicasset nobis, caro factum.

23 Resurrectionis nostri certitudo, vis & efficacia in hoc sita est, quòd Mediator noster sit homo. Vnica enim spes & certitudo, quam de resurrectione corporum habemus, est, quòd Christus Mediator noster, carnem nostram assumpsit. Nam caro, quam nūc corruptioni obnoxiam circumferimus, iam suscitata est in Christo vt in primitiis, & in possessionem regni cœlorum ingressa, ibi que immortalis est facta. Virtute igitur societatis, quam habemus cum Christo, excitabimur in extremo die, & donabimur, etiam secūdam carnem immortalitate. Hisce quatuor rationibus demonstratur, summè necessarium fuisse Mediatorē Dei & hominum, verū hominē esse.

24 Tertio loco proposuimus, quòd Mediator qui est Deus & homo, sit vna persona, & cur hoc fuerit necessarium. Quòd sit vna persona Mediator noster, hæc dicta confirmant: Et verbum caro factum est. Quo dicto significatur vno

diuinæ & humanæ naturæ, & non confusio, aut mutatio. Nam factum est, refertur ad compositionem seu vnionem extremorum, scilicet Verbi & carnis, & non ad extrema compositionis. Dicitur enim Verbum factum non absolutè, sed respectu carnis assumptæ. Ad Rom. 1. Filius Dei natus est ex semine Dauid, secundum carnem, & declaratus est Filius Dei per potentiam. Ad Rom. 9. Ex quibus est Christus secundum carnem, Qui est super omnia benedictus in secula.

25 In his dictis Pauli, Secundum, est distinctiua particula, qua distinguuntur naturæ vnus & eiusdem personæ. Luc. 1. Quod ex te nascetur Sanctum, Filius Dei vocabitur. Ad Galat 4. Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum ex muliere. Philippen. 2. Dedit ei nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quòd Dominus sit Iesus Christus ad gloriam sui Patris.

26 Hæc dicta testantur quod Christus sit vna persona, in qua sunt duæ naturæ, non mutatæ aut confusæ, sed personaliter vnitæ.

27 Quod autem ex Damasceno & Gregorio Nysseno adfertur de deificata natura humana, dextrè accipiendum est. Dicitur enim natura humana deificata, non quidem per conuersionem ipsius in diuinam: sed per coniunctionem humanæ naturæ ad diuinam in vnâ hypostasin.

28 Quod autem necessarium fuerit, vt Mediator esset vna persona, & non duæ, vt sunt duæ distinctæ naturæ: hæc sunt rationes.

29 Prima. Mediator noster Deus & homo vna persona esse debuit, vt Deum & homines vnum faceret. Iungitur ergo Patri vera diuinitate, & homini vera humanitate, vt ita vtrosque copulet.

30 Secunda, Mediator inter partes dissidentes nihil efficiet, si vni adhaeret, & ab altera dissidet. Quare oportuit vt Mediator quadam necessitate vtrique parti iunctus sit. Deo ergo, qui offensus erat peccato nostro, vera diuinitate est iunctus Mediator noster. Homini autē vera humanitate sociatus est, vt posset coniungere aduersas partes, societate quam habuit cum vtrisque: iuxta illud Irenæi lib. 3. cap. 20. vbi agit de causis cur verbum Dei caro fieret. Oportuerat, inquit, Mediatorem Dei & hominum propter suam ad vtrosque cognationem in amicitiam & concordiam vtrosque reducere, & facere vt Deus assumeret hominem, & homo se dederet Deo. Et Theodoretus, Quemadmodum qui duos quospiam, manus inter se conferentes, vult reconciliare, se medium interponens, & hunc quidem dextra, illum verò sinistra tenens: ad amicitiam deducit & coniungit: ita ipse cum diuinam naturam humanæ vniisset, inuiolabilem, & quæ dissolui non potest, pacem conciliauit.

31 Tertia, Si non esset Mediator vna persona, opera redemptionis in humana natura peracta, nequaquam esset sufficiens pretium pro peccato, quo infinitum bonum est offensum. Mors siquidem debebatur pro peccato. Verum, purus Deus mortem sentire non potuit, nec solus homo superare potuit: factus est ergo Deus homo: vt homo & Deus, & deberet, & posset satisfacere.

cere pro morte æterna humano generi debita.

32 Assumpsit proinde æternus Dei filius humanam naturam in vnionem personalem, vt opera in humana natura perfecta, infinitæ essent virtutis & meriti. Siquidem ex indiuidua naturæ diuinæ & humanæ, in vna persona, vnione, est dignitas infinita, perfectio absolutissima, & inæstimabile pretium sanguinis, mortis, atque aded omnium actionū & passionum Christi, in sanctissima eius humanitate. Inde est potentia & virtus delendæ iniquitatis, & potestas remittēdi peccata, iustificandi, viuificandi & saluandi credentes.

33 Etsi autem Christus in sola carne passus est: tamen Passio personæ tribuitur, propter illam arctissimam duarum naturarum vnionem in vna persona. Atque hoc vult Cyrillus, cū ait: Quoniam corpus, quod proprium eius factum est, passum est, propterea Verbum ipsum pro nobis passum dicitur. Atque hinc est quod omnia in Christo habeantur diuina, immensa, inæstimabilia & saluifica opera, & beneficia redemptionis.

COMMVNICATIO

idiomatum.

I **I**DIOMATA in Christi persona sunt proprietates, quibus naturæ, videlicet diuina & humana, & integræ saluæque manent, & distinguuntur vna ab altera.

2 Est enim idioma quod vni naturæ ita proprium est, vt non sit alterius reipsa,

3 Diuer-

3 Diuerſe igitur cum ſint naturæ: diuerſa habeant idiomata eſſentialia, neceſſe eſt.

4 Neque ex perſonæ vnitare confundenda, ſed ex naturarum diuerſitate diſtinguenda ſunt in vno Chriſto idiomata.

5 Saluis igitur naturis diuerſis, maneat idiomata diſtincta: & idiomatis confuſis, confundantur etiam naturæ, neceſſe eſt.

6 Cùm ergo hæc enunciatio: Deitas eſt humanitas: ſit abſurda & falſa (diuerſiſſimæ enim ſunt naturæ) fieri non poteſt, vt ea quæ ſunt huius propria, illi attribuantur, ſine errore & confuſione naturarum.

7 His ita poſitis, diſtinctius idiomata naturarum Chriſti explicemus.

8 Idiomata ergo diuinæ naturæ ſunt duplicia. Quædam enim ſunt ἀκοινώματα, id eſt, incommunica-bilia, quæ reipſa non communicantur, hoc eſt, neque induntur creaturis, neq. creaturæ aliquas proprietates inde mutuuntur. Qualia ſunt hæc: eſſe æternum, eſſe immenſum, eſſe infinitum, eſſe incircumſcriptum, per ſe exiſtere.

9 Nihil enim præter ſolum Deum eſt æternum, eſt immenſum, eſt infinitum, eſt ἀδείχαστον, per ſe exiſtens.

10 Quædam ſunt κοινώματα, id eſt, communicabilia, quæ tametiſi vt ſunt, ita manent quoque vnius Deitatis propria, alioqui communia effecta, non amplius idiomata dici poſſent.

11 Nam τὸ κοινὸν & ἰδιώμα ita opponuntur, vt nec alterum alteri, nec ambo tertio alicui, propriè & reipſa tribui poſſint.

12 Huius generis ſunt exiſtere, ſapientem

esse, bonum esse, purum esse, sanctum esse, potentem esse, &c.

13 Hæc enim etsi re ipsa sunt Dei propria: tamen vsus & virtutis respectu, item quali tatis ac similitudinis cuiusdam tenuis ratione, communicari dicuntur: quam ob rem etiam *κοινωνητέα* appellantur. Vt cum dicitur: homo existit: homo est beatus: virgo est pura: qui credidit est sanctus: Rex est potens.

14 Hæc attributa, etsi Dei re ipsa sunt idiomatica: tamen Deus bonus & amans suæ creaturæ, radios quosdam harum suarum proprietatum communicat creaturis.

15 Idiomatica humanæ naturæ Christi sunt in triplici discrimine: quædam enim sunt temporaria: quædam perpetua: quædam post resurrectionem & triumphum Christi accessere.

16 Temporaria idiomatica humanæ naturæ Christi fuerunt infirmitatis: atque idè durarunt solummodo vsque ad mortem: vt fatigari, esurire, dormire, tristari, lacerari, angui, & multa huius generis. Hæc omnia cum morte deposuit, ea enim ad tempus assumpserat, vt nobis similis per omnia, excepto peccato, inueniretur.

17 Pertinebant igitur ista ad tempus exinanitionis, qua Filius exinaniuit seipsum vsq. ad mortem crucis.

18 Non quòd Diuinitas, sui ipsius respectu, & seorsim, sit exinanita, sed quatenus carni sese vniuit. Non enim vt in naturam humanam participatio gloriæ, ita diminutionis ignominia in diuinam cadit naturam.

19 Perpetua idiomatica naturæ humanæ sunt, quibus

quibus sublatis naturam humanam simul tolli
neceſſe eſt.

20 Fieri enim non poteſt vt vlla res ſine ſuis
eſſentialibus proprietatibus conſiſtat. Sunt enim
eſſentiales proprietates, quæ eſſentiam ipſam ſeu
naturam conſtituunt.

21 Huius generis ſunt, occupare certum lo-
cum, ſecundum Petrum Apoſtolum Act. 3. *οὐκ ἔχει
χωρὸν* eſſe, ſecundum Nazianzenum & Iuſtinum,
Loco teneri, ſecundum veri corporis modum, vt
Auguſt. loquitur. In certo ſpacio eſſe, & finitum
eſſe, ſecundum Vigilium. Breuiter tota pia anti-
quitas cum vniuerſæ ſcripturæ conſenſu, verita-
tem humanæ naturæ in Chriſto agnoſcit & con-
fitetur.

22 Idiomatica humanæ naturæ poſt reſurrectio-
nem, præter illa, quæ perpetua eſſe cum tota Scri-
ptura & puriori antiquitate diximus, ſunt omnia
quæ coniuncta ſunt cum conſeſſu eius ad dexte-
ram Patris: videlicet, quòd Chriſtus depoſita om-
ni infirmitate, in eum gloriæ gradum ſit eue-
ctus, quo ſupra omne nomen, vt Paulus loquitur,
id eſt, dignitatem & eminentiam, emineat. carne
ipſius iam plenè à Deitate, *θεωπηκός* in ea inha-
bitante glorificata, non in ſua eſſentia, neque in
proprietatibus eſſentialibus abſorpta, quòd ſanè
non eſſet glorificari, ſed aboleri potius huma-
nam naturam. Atque hoc eſt quòd Iuſtinus ait:
Corpus Chriſti particeps factum eſt, non naturæ
Deitatis, ſed diuinæ dignitatis.

23 Quod autem quidam humanam naturam
Chriſti, poſt reſurrectionem, ita maiestate Dei-
ficatam eſſe contendunt, quòd ſuas proprietates

essentiales non retineat, manifesta refutantur Scriptura.

24 Scriptura enim vtriusque meminit: videlicet, maiestatis & loci, seu situs carnis Christi post ascensionem. Ita enim autor Epistolæ ad Hebræos ait: Sedet ad dexteram Maiestatis in excelsis.

25 Si ergo quæris, quid acciderit Christo post ascensionem? respondet: Sedet ad dexteram Maiestatis. Si ulterius quæris, vbinam sedet? respondet, in excelsis, hoc est, vt Paulus ad Ephes. 4. interpretatur, supra omnes cælos.

26 Verùm si obieceris, omnia esse plena Maiestate gloriæ Christi. Respondeo, Sit anathema, qui vel aliud sentit vel dicit.

27 Discernendum interea est, inter Maiestatem simpliciter, & thronum Maiestatis, quem in cælo esse Scriptura pronunciat Hebr. 8. Qui confedit ad dexteram throni Maiestatis in cælis. Huc facit illud Augustini, tractatu 50. in Iohannem: Quoniam verum est quod ait: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, & abiit: & hic est. & rediit: & nos non deseruit. Corpus enim suum intulit cælo, Maiestatem non abstulit mundo. Et Cyprianus lib. 6. cap. 14. Hic animaduertendum est, quòd ethi corporis sui præsentiam hinc subdlexerit, Maiestate tamè diuinitatis semper adest, sicut ipse à discipulis abiturus pollicetur: Ecce vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi.

28 Hoc ipsum de veritate humanæ naturæ Christi, docet modus aduentus Christi ad iudicium. Veniet, (ait ipse Filius hominis) in gloria sua, & omnes

omnes sancti Angeli eius cum eo, & sedebit super thronum gloriæ suæ. Item, Videbitis filium hominis sedentem ad dexteram potentia Dei, & venientem in nubibus cœli. In hac maiestatis gloria sedens, statuet oues quidem à dextris suis, hædos verò à sinistris. Non ergo gloria maiestatis tollit localitatem aut circumscriptionem carnis Christi, sicut impurus Eutyches docuit.

29 Qui localitatem & circumscriptionem carnis Christi, existimant non posse stare cum Vnionem personali, sed separari Diuinitatem à carne: crassissimè impingunt, somniantes infinitatem finitam esse. Neque necesse est, ea quæ vnita sunt, æquè omnibus partibus patere.

30 Teneatur ergo hoc Antiquitatis testimonium, quod est apud Damascenum lib. 3. de fide cap. 7. Deitas est incircumscripita, non coextensa carne eius cum incircumscripita eius diuinitate.

31 Quamuis itaque non secundum vtramque naturam: tamen secundum inseparabilem personæ vnitatem, totus præsens est.

32 Retineamus ergo constantor articulos fidei nostræ, de vero Christi ascensu in cœlum: & de reditu eiusdem ad iudicium, iuxta testimonium angelorum Act. 1. Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cœlum, Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.

33 Iam videamus *κοινωνία ἰδιωμάτων*, id est, communicationem proprietatum. Verùm priusquam eam definiemus, nominum quorundam, quorum noticia ad huius mysterij declarationem neces-

saria videtur, discrimen tenendum est, quod est quintuplex.

34 Primum, Quædam sunt naturarum propria: vt Deitas, humanitas, caro, diuinitas, diuina natura, humana natura.

35 Hæc enim solummodo naturas declarant, nisi quòd carnis nomen interdum concretè accipiatur per Synecdochen, vt in illo dicto Ioannis: Verbum caro factum est.

36 De his tenenda est regula: Quæ natura distincta sunt, eorum quoque idiomatica & actiones distingui oportet.

37 Cùm ergo Deitas, seu natura diuina, ita distincta sit ab humana natura, vt nunquam possit esse, aut fieri humanitas, seu humana natura: sequitur idiomatica & actiones harum distinctarum naturarum minimè confundi aut alienari posse, nisi simul confundantur naturæ, quæ tamen inconfusè vnitæ sunt.

38 Secundum, Quædam sunt propriae personæ in natura diuina ab omni æternitate, quibus Filius à Patre & Spiritu sancto distinguitur, vt Filius Dei, imago Dei, Deus de Deo, lumen de lumine. Item, *Λόγος, οὐ ρητός, ἀλλ' οὐσιώδης.*

39 Tertium, Quædam sunt communia personæ Christi cum Patre & Spiritu sancto ab æterno: vt esse omnipotentem, æternum, increatum, infinitum, immensum, incircumscriptum, quæ æqualitatem, coæternitatem & identitatem naturæ docent.

40 Quartum. Quædã sunt officij personæ Christi in duabus naturis subsistentis. Etsi enim hęc persona tota agens est: tamen media actionum sunt

sunt naturæ ipsæ, quæ suis proprietatibus agunt & perficiunt opus redemptionis, quod est totius personæ Christi Dei & hominis.

41 Quintum, Quædam sunt communia naturis Christi & personæ, ab incarnationis tempore: videlicet, & ea quæ sunt secundi & tertij ordinis, quæ diximus ab æterno Christo conuenire: & ea quæ homini factæ ex tempore attribuuntur: vt, Deus, Λόγος, Filius Dei, Dominus gloriæ, Homo, Filius hominis, Filius Davidis, Semen mulieris.

42 Hæc, quia concreta sunt, naturas cum subiecto significant.

43 In his solis concretis locum habet κοινωσία ἰδιωματικῶν. Obtinent enim concreta compositum significandi modum vt abstracta simplicem. Et si aliàs denominationem capit persona à diuina natura, aliàs ab humana: tamen semper persona vna significatur.

44 Hoc discrimine nominum, quæ tribuuntur Christo, obseruato, facilius erit iudicare de communicatione idiomatum, quæ locum habet, vt diximus, solummodo in concretis, quibus persona significatur, vt abstractis naturæ.

45 Communicatio igitur idiomatum non sic dicitur respectu idiomatum inter sese, vt nonnulli putant, quasi hæc communicatio aut esset effusio proprietatum vnus naturæ in aliam, aut mutua idiomatum confusio. Nam si ita esset: & illa, quæ effunderet suas proprietates, aboleretur: & ea, quæ reciperet, alia fieret quàm erat antea. Atque ita Christus nec Deus nec homo esset, conflatis scilicet duabus naturis in vnam tertiam compositam.

46 Sed hæc communicatio idiomatum dicitur respectu personæ, de qua promiscuè prædicantur idiomata, vndecunque persona denominationem accipiat, hoc est, siue à diuina siue ab humana natura.

47 Proinde communicatio idiomatum, est talis prædicatio, in qua proprietates vnus naturæ tribuuntur non alteri naturæ, sed personæ denominatæ ab altera natura, propter vnionem duarum naturarum in vna eademque persona.

48 Seu, vt clariùs fortè dicatur, Communicatio idiomatum, est communis prædicatio idiomatum de persona, vndecunque denominatur, siue à deitate, siue ab humanitate.

49 Hinc rectè dicitur: Deus est homo, Deus est crucifixus, Deus acquisiuit sibi Ecclesiã suo sanguine, Deus est mortuus, Deus resurrexit. Et cõtrà: Hic homo est Deus, Hic homo condidit cælum & terrã, Hic homo est vbique, Hic homo saluat, suscitatur mortuos, dat vitam æternam.

50 Hic enim Hominis nomine intelligitur persona, quæ est Deus & homo, etsi denominationem capit à natura humana.

51 Hæc ergò prædicationes verissimæ sunt, quia subiecta in his propositionibus sunt cõcreta, quibus duo significantur, videlicet, persona & naturæ. Proinde personæ respectu veræ sunt istæ enunciationes. Siquidem persona illa, vna & eadem, est & Deus, & homo.

52 Si quæris, qualisnam sit hæc prædicatio rectè respõderi potest, quòd sit realis. Nam si ea prædicatio est realis, cum id inest verè in subiecto, & re ipsa quod de eo predicatur: non video

cur

cur hæc prædicatio idiomatum de persona, realis dici non possit. Est enim reuera in persona, & Diuina & humana natura, cum suis essentialibus proprietatibus.

53 Verùm si hanc prædicationem verbalem dixeris, in multa absurdissima incurres. Negabis personæ in duabus naturis subsistentis vnitatem. Negabis manere saluas duas naturas in vna persona. Negabis concreta habere compositum significandi modũ, hoc est, sua significatione complecti, & rem, & subiectũ, in quo res illa est, quæ principaliter nomine concreti significatur.

54 Cùm ergò Patres, inter quos sunt Iustinus, Damascenus, & Gregorius Nyssenus, dicunt, carnem Christi deificatam esse, accipiendum est dextrè, iuxta piorum doctorum in Ecclesia interpretationem.

55 Non enim dicitur caro Christi deificata, eò quòd sit conuersa natura humana in diuinam, aut quòd sit facta ipsa diuinitas: sed quia coniuncta est humana natura ad diuinam, in vnionè personalem: & quòd sit facta Dei caro.

56 Vt enim natura diuina non potest in aliud conuerti, quoniam est incorruptibilis: ita nec aliud in eam conuerti potest, eò quòd sit ingenerabilis.

57 Ad hanc quæstionem Iustinus respondens ait: *Μένει μὲν τὸ σῶμα, σῶμα, εἰ πὲρ ἔστωμα θεός, μετείληπε δὲ θεῖας ἀξίας, ἢ φύσεως.*

58 Neque tamen existimandum est, quòd hæc deificatio, pertineat ad communicationè idiomatum duarum naturarum, quæ est alternata, vt declarauimus, proprietatum vtriusque naturæ de-

persona, prædicatio. Sed ad excellentiam vnus naturæ, nempe humanæ in persona Christi, qua humana natura antecellit omnibus creaturis, sapientia, bonitate, puritate, sanctitate, potentia, maiestate & gloria.

59 Et tametsi hæc excellentia, manat à natura diuina in humanam, propter vnionem personalem, quemadmodum Nazianzenus indicat hisce verbis: τὸ μὲν ἐδέωκε τὸ δεῦρ' ἐδέωκεν. Tamen ab vnione illa omnino distinguenda est, ne vel, cum Nestorio, faciamus Christum, diuinum hominem, atque ita imprudètes constituamus duos Filios, vnum Dei, alterum virginis, hoc est, duas personas, vt sunt duæ naturæ: vel, cum Eutychem, somniemus vnã naturam ex duabus compositam, vt est vna persona.

60 Hæc omnia incommoda facilè cauebitur si accuratè, quemadmodum iam ostensum est, distinguamus inter hæc tria, videlicet: Vnionem personalem, Communicationē idiomatum, & Donorum, quibus est ornata humana Christi natura, collationem, quam à Patribus deificationem dici ostendimus.

61 Sed quid efficit illa κοινωμία ἰδιωματων? Primum, contra Nestorium, vnitatem personæ, in duabus naturis subsistentis confirmat. Nam nisi vnã eadēque persona esset Deus & homo, absurdissima esset alternata illa idiomatum prædicatio. Cùm igitur Christus dicit, Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo: manifestè ex communicatione idiomatis diuinæ naturæ, quod tribuit Filio hominis, significat eundem esse Deum & hominem,

minem, vnā videlicet personam, in duabus naturis subsistentem.

62 Denique hæc communicatio idiomatum, docet precium actionum Mediatoris in humana natura infinitum esse, quia persona vna eademque, quæ est Deus & homo, est agens, adeo vt omnes actiones, sine mediâte humana natura, siue diuina, sint, & dicantur, Personæ actiones.

63 Hinc est illud dictū Lyrani, Luc. II. A Christo prouenit gratia & gloria, principaliter ratione deitatis, & instrumentaliter ratione humanitatis, quæ est organum coniunctū ipsius deitati.

64 Caro igitur Christi viuifica est, quia est caro eius personæ, quæ est Deus. Obedientia hominis Christi est nostra iusticia, quia est obedientia eius personæ, quæ est Deus. Passio Christi in æternū est efficax ad sanctificandum credentes, quia est Passio personæ, quæ est Deus. Oratio Christi omnibus prodest, quia est oratio personæ quæ est Deus. Ad hunc modum iudicandū est, de omnibus aliis actionibus Mediatoris.

65 Tamen si enim quædam actiones à diuina natura propriè proficiscuntur, & quædam ab humana natura fiunt: tamen omnes æqualiter dignitatem accipiunt à persona, quæ cum Deus & homo sit, alia agit diuina, alia humana natura.

CHRISTVS SACERDOS.

I DE Filio Dei, rege & pontifice nostro, quatuor tenere pios oportet. 1. Quòd sit verus Deus. 2. Quòd sit verus homo. 3. Quòd admiranda sit cōiunctio duarum

naturarum, Diuinæ & humanæ, in vnionem personalem. 4. Quodnam sit personæ officium, quæque eius beneficia erga Ecclesiam.

2 Pontificem nostrum Iesum Christum, verum Deum esse, quintuplicia testimonia conuincunt, quorum autoritas tanta esse debet piis, vt nec à Diabolis, nec ab hominibus, sibi aliud persuaderi permittant. Quicumque enim hîc impingit, gratia Dei & salute excidit.

3 Primum testimonium, est ipsa vox Prophetarum & Apostolorum, qui Christum verum Deum pronunciant. Psalm. 68. ait de Christo: I. hona nomen illi, Exultate in conspectu eius. Et 1. Ioan 5 Et sumus in Filio eius Iesu Christo; Hic est verus Deus & vita æterna. Huiusmodi Prophetarum, & Apostolorum pronûciata, sunt penè infinita.

4 Secundum, est cultus Christo mediatori nostro exhibendus. Nam, cùm vniuersa Scriptura veteris & noui Testamenti præcipit inuocare Christum, Et sancti Propheta & Apostoli, cùm tota Ecclesia, Christum adorant, Nemini dubium esse potest, Christum esse verum Deum. Creaturam enim inuocare, abominanda idolatria est voce Dei damnata.

5 Tertium, Opera Christi, testantur veram Christi diuinitatem. Cùm enim solus Deus creet, viuificet, exaudiat, saluet, & hæc opera Christo rectè tribuantur: sequitur, eum naturâ Deum esse.

6 Quartum, Confessio puræ & Catholicæ Ecclesiæ, quæ in Symbolis, Apostolico, Athanasiano, & Ambrosiano, apertissimis verbis Filium Dei

vnum cum Patre Deum, in vera & æterna diuinitate, agnoscit.

7 Quintum, Est munus Mediatoris, quod puræ creaturæ nullo modo conuenit; quemadmodum paulò pòst declarabimus.

8 Hæc testimonia, vt veram noticiam diuinitatis Christi adstruunt: ita fidem piorum confirmant, qua statuunt Christum omnipotentem esse, ideòque posse credentibus omnia quæ promittit in suo verbo præstare, etiamsi tota rerum vniuersitas contradicere videatur.

9 Secundum, quod tenendum dixi de Christo Mediatore, est, quòd sit verus homo de virgine matre natus, quæ virgo rectè à sanctis Patribus *θεοτόκος* dicta est. Nā Filius, quē genuit, secundum carnē, verum hominem, est etiam verus & æternus Deus.

10 Hinc fides piorum, de Christi affectu erga se, alitur. Nā qui adeò se humiliavit, vt se coniungeret naturæ societate cum homine, absque omni dubio humanis ærumnis & calamitatibus afficitur, vt eis adsit, qui in se viua fiducia recumbunt, & spiritu ei sociantur.

11 Tertium, quod tenere oportet, est Vniò personalis, nimirū, quòd Diuina & humana natura ita copulata seu potius vnita sint in vniõnem hypostaticam, vt & de eodem rectè dixeris: Hic est verus Deus; hic est homo verus; & quæ sunt diuinæ naturæ, verè tribuantur homini propter vniõnem personalem. Vt enim piè dixeris: Deus est crucifixus; ita Catholicè pronunciaueris: Homo Iesus cælum & terram condidit. Ideò enim prædicata commutantur, quia est

vnum ὁφιστεῖς & υορ.

12 Hanc cōmutationem prædicatorum vocarunt sancti Patres Communicationem idioma- tum, videlicet quia idioma, hoc est, proprietates vnus naturæ, alteri communicentur & tribuantur in concreto.

13 Diuinæ naturæ idioma sunt, esse omnipotentem, esse creatorem, esse scrutatorem cordium: rursus idioma humana sunt naturæ, edere, bibere, fatigari, triftari, pati, mori, resurgere.

14 Verùm hæc idioma naturarum, communicantur hoc modo: Filius Mariæ est omnipotens: est scrutator cordium: Deus edit, bibit, fatigatus est, triftatus est, crucifixus, mortuus est: Verbum factum est caro: nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo.

15 Hæ commutationes proprietatū ideò veræ sunt, quia naturæ, Diuina & humana vnione personali sunt vnitæ, vt non quemadmodum sunt duæ naturæ, sint quoque duæ personæ, sed vnæ duntaxat.

16 Hinc fit, quòd multa tribuantur Christo, sub appellatione diuinitatis, quæ ad humanitatem pertinent, & rursus, multa sub appellatione humana naturæ, quæ propria sunt diuinæ nature. Et sæpè, quæ non sunt, vel huius, vel illius naturæ, sed personæ, tribuantur personæ, iam sub appellatione Hominis, iam sub appellatione Dei.

17 Cùm enim dicitur, Deus edit, bibit, fatigatur, moritur: rectè quidem dicitur, quia ea persona quæ edit, bibit, fatigatur, moritur, est
Deus.

Deus. Item quando dico: Homo est omnipotens, creator, scrutator cordiũ: verè dicitur, quia ea persona quæ est omnipotēs, creatrix, scrutatrix cordiũ, est verus homo. Similiter: Semen mulieris cõteret caput serpentis, & Iehoua est iustificator noster, vbi Personæ, illic quidẽ sub appellatione humanæ naturæ, hîc verò sub appellatione Diuinæ naturæ tribuitur officium redemptionis, quod neque Diuinæ naturæ, nec humanæ seorsim conuenit, sed personæ. Quæcũque enim ad officium redemptionis pertinent, non naturis seorsim, sed personæ tribuenda sunt. Hinc illæ locutiones: Christus est Mediator, pastor, sacerdos, redemptor, lux mũdi, via & veritas, resurrectio, vita, &c.

18 Discernendæ sunt igitur naturarum proprietates, proprietatum communicationes, & appellationes officij, quæ ad totam personam referendæ sunt.

19 Quare nec Stancarus rectè facit, cùm ea quæ personæ sunt, ad naturam humanam refert. Nec Osiander, qui officium Mediatoris soli diuinitati ascribit.

20 Sequitur quod quarto loco proposuimus spectandum in Christo, nempe Officium personæ, eiũsque erga Ecclesiã beneficia, ad quod sanè Christianæ religionis caput, omnia quæ superius dicta sunt, imò vniuersa Scriptura referenda est.

21 Vt autem hanc partem explicatiũs proponamus, quæ ad Sacerdotium & Regnum Christi spectant, nobis sunt excutienda. Quæ duo rectè explicata thesaurum beneficiorum Christi copiosissimum nobis ponunt ob oculos.

22 Hæc breuiter signantur, nunc appellatio-

ne Pastoris, nunc Sacerdotis, nunc Mediatoris, nunc Regis, quæ omnia, sub Sacerdotis & Mediatoris voce, explicare libet: idque iuxta rerum consequentiam & ordinem.

23 Conditis cælo & terra, reliquisque creaturis, Deus in medio principē posuit hominem, quem ornat sua imagine, hoc est summa sapientia, iusticia, sanctitate & veritate, quam imaginē si retinisset, æternum cum suis posteris beatus vixisset. Datum enim ei in certitudinem fuit Sacramentum immortalitatis, Arbor vitæ.

24 Verùm quia Dominus condiderat hominem ad certam obedientiam, adiecit præceptum, vt caueret à vitæ arboris fructu, cui præcepto probationis, Sacramentum addidit, Arborē scientiæ boni & mali.

25 Huic hominis fœlicitati inuidens Satan, hominem aggreditur, verbum Dei calumniatur, malignè pellicit hominem, vt à Deo deficiat, verbum Dei, & eius Sacramentum pro ludibrio habeat.

26 Lapsus igitur homo contra Deum, reatu damnationis obstringitur, cum tota sua posteritate. Tales enim postea genuit, qualis ipse iã fuit, hoc est miser, peccator, damnatus, vt qui infinitum bonum offenderat, adeò, vt nulla creatura eam offensam mitigare potuerit. Requirebat enim iusticia Dei, vt æternas lueret pœnas, qui infinitum bonum offenderat.

27 Postquam itaque peccatores facti sumus, reique mortis æternæ, propter peccatum: aut, æternum nobis fuit pereundum, aut, reconciliatio cum Deo offenso, facta compensatione iniuriæ, ineunda

ineunda erat: alterutrum norma iusticiæ diuinæ efflagitabat.

28 Cùm ergò reconciliatio, cum iniuriæ cōpensatione, requirebatur: necessarius fuit Mediator, qui se inter hominē & Deum interponeret, Deum offensum placaret, facta simul iniuriæ compensatione.

29 Iam autē cùm maior esset ira Dei, quàm vt eam sustinere posset vlla creatura, & iusticiæ Dei requireret, vt, quemadmodum per vnum hominem peccatum & damnatio in mundum intravit: ita aliquis in humano genere capitali iudicio Dei satisfaceret: *Λόγος* Dei æternus humanam assumpsit naturam, vt fieret Mediator & Sacerdos, qui iram Dei placaret.

30 Huc pertinet prima Promissio post lapsum Adæ, de Semine mulieris, quod cōtriturum erat caput Serpentis, quod ideò semini mulieris tribuitur, quia humanam naturam in vnionem hypostaticam, æternus *Λόγος* assumpsit.

31 Quoniam autem in huius Sacerdotis noticia & fide, nostri reconciliatio cum Deo, atque adeò salus, est posita, pio studio, sacerdotij Christi ratio quærenda est.

32 Plana igitur & perspicua ratio sacerdotij Christi, in quinque horum capitum explicatione posita est. Quorum primum est, vt sciatur conditio personæ. Deinde, vt eius officium cum suis partibus perpendatur. Tùm, vt mutuū fœderis ratio teneatur. Præterea, quàm diuturnum sit hoc fœdus. Postremò, quæ sit applicationis ratio.

33 Conditio duplex consideranda occurrit in

persona huius Sacerdotis, naturarum videlicet, & qualitatis.

34 Conditio naturarum est, quòd hic Sacerdos sit Deus & homo, vna persona. Aliàs enim Mediator esse haud potuisset. Nam vt sua Diuinitate, Patri: ira nobis, humanæ naturæ societate, coniunctus est.

35 Huius coniunctionis causas Irenæus explicans, in hunc modū ait: Oportebat Mediatorem Dei & hominum, propter *οικείωσιν*, in amicitiam & concordiam reducere, & facere, vt Deus reciperet hominem, & homo restitueretur Deo.

36 Ex hoc etiam concluditur, quòd vnus esse debuerit Mediator siue Sacerdos, quemadmodum etiam Deus vnus est. Hinc Apostolus: Vnus Deus, vnus etiam Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Nam cū is Mediator, caput erat futuræ Ecclesiæ suæ, vnus vt esset necesse fuit.

37 Fædè igitur errant, qui vel plures Mediatores inter Deum & homines docent, vel plura capita Ecclesiæ agnoscunt, quàm vnicum Dominum nostrum Iesum Christum.

38 Conditio qualitatis Sacerdotis Christi, ad Hebræos explicatur, quòd sit sanctus, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cælis.

39 Huiusmodi oportuit esse eum, qui peccatis hominum in se receptis, Legem condemnantem nos impleret, & eius capitali iudicio satisfaceret.

40 Iam officium cum suis partibus considerandum est. Officium quidem est, Reconciliare
re

re nos Deo, satisfacere Deo pro peccatis nostris, ac nobis sua merita applicare, vt ipsi, eius iusticia donati, iusti in conspectu Dei appareamus. Partes verò numerantur, Docere, orare, offerre. Ista enim tria, ad complementum redemptionis per Mediatorem Christum, referuntur.

41 Doctrina Mediatoris est, publicatio beneficij ipsius, nimirum quòd velit recipere omnes pœnitentes, donare eos sua iusticia, viuificare ad vitam æternam, Verbo, Spiritu sancto, & Sacramentis, in hac vita regere.

42 Oratio eius est, qua intercedit pro genere humano, & petit nos recipi, propter sua merita, quemadmodum in Euangelio precatur: Pro eis sanctifico me ipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate.

43 Oblatio Mediatoris, est eius passio quæ fuit & est sacrificium propiciatorium, placans iram Dei, & satisfactorium pro culpa & pœna æterna.

44 In hac oblatione plura perpendenda occurrunt, ex quibus fides concipitur, fouetur, & afitur. Primùm, quòd Sacerdos & sacrificium simul, sit ipse Christus. Deinde, quòd Deo Patri obtulerit semetipsum, per æternum Spiritum. Tùm, quòd pro humano genere reconciliando Patri cœlesti, sacrificium suum peregerit. Postremò, quòd semel peracta victima, nunquam iteranda sit: sed maneat efficax in æternum. Nam vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificandos.

45 Porrò, quia Sacerdos, alicuius fœderis seu Testamenti sponsor est & Mediator, qualenam sit huius nostri Mediatoris fœdus, scire oportet.

Illud enim fundamentum fidei Christianæ est.

46 Tametsi autem multa in hoc fœdere concurrunt: eius tamen præcipua membra sunt, Obligatio mutua inter Deum & homines, & fœderis seu Testamenti confirmatio.

47 Obligatio ex parte Dei est, quòd Deus promittat se propitium fore iniquitatibus nostris, fore Deum nostrum, scripturum leges suas in cordibus nostris, adoptaturum nos in filios, donaturum nos Spiritu sancto, ac tandem nos in gloriosum Christi regnum perpetuò possidendum introducturum.

48 Obligatio ex parte hominis est, quòd homo se vicissim committat fidei Dei, credat in ipsum, expectet bona promissa, ac ipsi suam vitam approbare satagat. Christus enim sacrificatus, omnibus obtemperantibus sibi factus est author salutis.

49 Confirmatio fœderis huius effusione sanguinis Christi Mediatoris, sancita est, in cuius rei testificationem & memoriam perpetuam, à Christo, in Ecclesia, duo Sacramenta ordinata sunt, toti Ecclesiæ communia: nempe Baptismus, & sacra Cœna corporis & sanguinis Domini.

50 Durare præterea Christi sacerdotis sacrificium in æternum, Testimonio Patris de ipso Typo, & Victimæ præstantia, concluditur.

51 Testimonium Patris & promissio, est in Psal. no. Iuravit Dominus, & nō pœnitebit eum, tu es Sacerdos æternus.

52 Typus durationem figurans, est Melchisedech. Nam secundum ordinem Melchisedech, est à Patre sacerdos constitutus, qui neque initiū
dierum

dierum, neque vitæ finem habens, a simulatus est Filio Dei, manet Sacerdos in æternum.

53 Præstantia victimæ est, quòd semel ingressus Christus in sancta, satisfecerit pro omnibus mundi peccatis, inueneritque redemptionem perpetuò duraturam, & nunc appareat vultui Dei pro nobis.

54 Applicatio sacrificij Christi Mediatoris, fit per fidē. Sic enim Paulus ait: Quem Deus constituit Propitiorem, per fidē in sanguine eius,

55 Ut enim nobis ipse Christus ex mera gratia & *φιλανθρωπία*, sua beneficia offert: ita nos vicissim oblatam gratiam, cordis brachiis, hoc est, fide apprehendere, & tenere debemus,

56 Cùm autem hanc gratiã, qua regeneramur in nouos homines, fide possidemus, in regales Sacerdotes, vnctione Spiritu: consecramur, vt iusticia & sanctitate induti, hostias offeramus Deo gratas, per Christum Mediatorem vniciũ. Nam, vt ipse nostras conscientias ab operibus mortuis emundat: ita nos vicissim, excusso peccati iugo, Deo viuenti seruire debemus.

57 Nequaquam enim Filius Dei missus est, & assumpta humana natura factus est victima, vt iam omnibus furoribus opinionum & libidinum indulgeamus: imò ideò, ingēti misericordia nos liberauit, vt deleat peccatum & mortem, vt nos viuificet, ac sibi viuificet, ac sibi assimilet, quem admodum Paulus ait: Nos autē re tecta facie gloriam Domini in speculo intuemur, & in eandem imaginem transformamur, ex gloria in gloriam, tanquam ex Domini Spiritu.

58 Ex his, quæ hæcenus fusiùs, secundum re-

rum consequentiam, dicta sunt, duas colligemus definitiones, quò res vniuersa summam comprehendì possit: Vnâ Sacerdotis Christi: Alterâ, noui Testamenti, cuius sponsor est Christus.

59 Mediator itaque siue Sacerdos, est persona vna, Deus & homo Iesus Christus, mundus & purus ab omni peccato, amans hominum, ex decreto Dei Patris proferens Euangelium, offerens seipsum semel pro hominibus, & persoluens λύτρον, & applicans sua merita credentibus, in æternam redemptionem, pro quibus & interpellat apud Patrem.

60 Nouum Testamentum est pactum Dei cum hominibus, sancitum sanguine Christi, in quo, vt Deus promittit se ignotum peccatis hominum, propter Filium & Mediatorem: ita homo vicissim, fidei Dei se committit, credit in Deum, promittitque ipsi obediẽtiam, renunciat Sana, Mundo & Peccato.

61 Hæc doctrina de Mediatore, est summa sapientia Ecclesiæ, quam non norunt, qui vel operibus hominem iustificari contendunt, vel sanctos Mediatore inuocant, vel Papale sacrificium mundo obtrudunt, cum suo impuro Canone, vel denique, qui vlli rei, principium, medium, consummationem salutis attribuunt, præterquam soli Mediatori & eius victimæ.

62 Etsi autem ex dictis constat, vnum esse summum Sacerdotem & Mediatorem Iesum Christum: tamen ab hoc vno & vero pontifice, Christiani hanc dignitatem accipiunt, vt & Filij Dei fiant per adoptionem, & Sacerdotes per communicationem.

63 Per Christum enim pontificem habemus ius verbum Dei docendi, accipimus ius inuocandi, præterea potestatem offerendi, sed *Εὐχαιριστικὸν* sacrificium, & non Expiatorium, quod solius Filij Dei est.

64 Christianorum autem sacrificia sunt, Spiritus contritus, sacrificium iusticiæ, sacrificium laudis, hostia beneficentiæ & communionis, hostia rationalis propriorum corporum. Freuiter omnis obedientia & crux, cui viua in Christum fides præluet.

GRADVS AD CON-
uersionem.

I **R**IVS QUAM viua & salutaris fides, (qua fit conuersio) in corde hominis concipiatur & nascatur, quatuor in homine præcedant necesse est.

2 Primum, est Peccati cognitio in mente. Secundum, iustæ iræ Dei in peccatores, & meritæ damnationis in corde sensus. Tertium, *μεταμέλεια* cum qua cruciatus in conscientia, propter peccatum commissum, & propter pœnas imminentes ex iusta ira Dei, coniunctus est, Quartum, Christi vera noticia & firma, in mente ex Evangelij prædicatione, concepta.

3 Hæc quatuor sunt veluti quatuor gradus, quibus gradatim conscenditur ad veram & salutarem conuersionem, quæ fit per fidem. De quibus ordine dicemus.

4 Primus itaque gradus est, Peccati cognitio.

Hanc consequitur homo ex Lege Dei: Per Legem, ait Paulus, est cognitio peccati.

5 Est enim Lex Dei, regula iusticiæ, quæ monstrat, quid iustum, quid iniustum sit, qui Deo placeat, quidque displiceat.

6 Hinc fit, ut quicquid sit in nobis, vel fiat à nobis, non congruens cum regula, hoc est, cum Lege Dei, sit peccatum, quo Deus horribiliter offenditur.

7 Ad hanc ergo Regulam, vitam & actiones suas, interiores & exteriores, explorabit homo, & ex ea iudicabit de factis suis: peccatane sint, an non.

8 Verum, ne quis errore fallatur in accommodatione & usu huius regulæ, duo tenebit: Vnum, quod quicquid aduersetur charitati Dei, & charitati Proximi, prohibeatur Lege Dei, & pugnet cum regula iusticiæ: & contra, Quicquid congruit cum charitate Dei & proximi, præcipiatur, tametsi expressè verbis Legis non videatur interdictum aut præceptum.

9 Nam Lex ex his duobus principiis concluditur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & Diliges proximum tuum, sicut teipsum.

10 Alterum, quod tenendum est, est, quod Lex sit spiritualis, ut quæ postulet puram, perpetuam, perfectam & spirituales obedientiam, ex quo intelligere in promptu est, quod nullus homo natus iuxta Naturæ legem, valeat Legem Dei implere.

11 Nam hominis natura & Legis conditio, ita sibi aduersantur, ut nunquam in hac vita inter eas

conuenire (vt deberet fieri) possit. Id quod Paulus conqueritur, cum ait: Lex est spiritualis, ego autem carnalis, venditus sub peccatum.

12 Hinc intelligimus omnes homines reos esse coram tribunali Dei, vt transgressores ipsius sanctissimæ Legis, & non posse, ne incipere quidem, nedum præstare vllam obedientiam, iuxta Legis mentem, priusquam regeniti fuerint, & facti noui homines per fidem.

13 Secundus gradus est, Sensus iræ Dei & iustæ damnationis in corde hominis, propter peccatum, quo reus est homo coram Deo.

14 Quoties enim homo cogitat suum peccatum, simul debet intueri iram Dei aduersus se, & cogitare de pœna quam meruerat propter peccatum.

15 Huius iræ Dei sensus in corde hominis propter commissa peccata, crescit ex harum rerum cogitatione.

16 Primum, cogitandum de Lege lata primis nostris parentibus in Paradiso, videlicet, Quando comederis de Arbore ista, morte morieris. Hic Dominus toti Adamo minatur mortem, si Legem latam violauerit, hoc est, minatur mortem non solum personæ Adami, verum etiam naturæ Adami, quam nos omnes habemus, qui nati sumus ex Adam iuxta communem nascendi legem. Atque ideò eiusdem, cuius & Adam, condemnationis rei sumus, qui ab eo originem traximus, Psal. 51. Paul. Rom. 5.

17 Deinde, Sensus iræ Dei & iustæ nostræ damnationis crescit ex cogitatione sententiæ, quem Deus in monte Sina adiecit suæ Legi, vi-

delicet, Maledictus omnis qui non permanferit in omnibus, quæ scripta funt in libro Legis, vt faciat ea.

18 Hæc maledictio venit ex iufta ira Dei in omnes, & infert æternas pœnas omnibus iis, qui non, per Liberatorem Iefum Chriftum, ex hac Legis fententia eximuntur.

19 Tertio, fensus iræ Dei & iuftæ condemnationis hominis propter peccatum, crefcit ex Chirographo Dei in cordibus noftris: quod Chirographum eft confcientia hominis, quæ teftatur de damnatoria fententia, primùm in Paradifo, Deinde in Lege propofita.

20 De vtraque fententia, videlicet, Confcientiæ & Legis Dei, loquitur Ioannes, 1. Ioannis 3. Si, inquit, condemnet nos cor noftrum, maior eft Deus corde noftro, qui nouit omnia.

21 Quoties ergo fentimus cruciatum in confcientia nofta propter peccatum, cogitabimus effe pœnam diuinam, & præmonitionem quandam æternarum pœnarum propter peccatum, nifi nobis per Chriftum fuccurratur.

22 Quarto, Sensus iræ Dei, & iuftæ noftre pœnæ, etiam crefcere debet ex fignis iræ diuinæ, quæ funt duplicia.

23 Quædam enim fimul minantur puniuntque. vnde maxima ira Dei in peccatores intelligitur. Huius generis figna funt, Peltis, annonæ caritas, fames, bellum, & variæ plagæ, quibus Deus vel integra Regna, vel aliquos faltem homines, aliis in admonitionem punit, in oftentionem futuri iudicij.

24 Quædam non ftatim puniunt, fed minantur,

tur,

tur, & imminentes pœnas quasi prædicunt, De huiusmodi signis minantibus, multas habemus Historias, tùm profanas, tùm sacras.

25 Egesippus signa comminãtia, quæ præcesserunt euersionem Ierusalem, recitat. Christus Dominus Matth, 24. enumerat signa præcessura extremum diem, quibus subiungit hanc grauissimam admonitionem: Videte ne quis vos seducat.

26 De his tenendæ sunt duæ regulæ. Prima, quicquid non fit vsitatè, etiamsi naturales causas habeat, aliquid significat.

27 Et si ergo cometa, inundationes aquarum, horrendæ & inusitatæ tempestates, habent sæpè naturales causas, quas Mathematici monstrant: tamen experientia & Historiæ docent, non *semper* esse, quæ ita inusitatè fiunt.

28 Altera regula: Signa minantia, annexam conditionem habent duplicem: videlicet, Iudiciij seu pœnæ, si non resipiscimus, signis admonitis Misericordiæ, si vera pœnitentia confugimus ad Deum, petentes veniam.

29 Exemplum in Propheta Iona habemus illustre. Per hunc enim Deus minatur exitium Niniuitis, post 40. diem à tempore concionis Ionæ. Sed quid accidit? Audita hac comminatione, agnouere Niniuitæ suum peccatum & iustam iram Dei, & conuersi sunt in vera pœnitentia ad Deum, periuerunt veniam in planctu & ieiunio. Horum ergo pœnitentia motus Deus, illis pepercit, & non puniuit, iuxta comminationem Prophetæ.

30 Horum exemplum si hodie multæ Gen-

tes imitarentur, Deus etiam, misericordiae suae memor, parceret iis, quibus iam variis & inusitatis portentis, minatur poenas.

31 Tertius gradus, qui veram conversionem, quae fit per fidem, praecedat, est μεταμέλεια, dolor ob peccatum in conscientia. Ut enim secundus est, Sensus irae Dei, quo verè statuimus Deum irasci peccato: ita hinc μεταμέλεια & dolor ob peccatum, est, quo compungimur ob culpam nostram, & vellemus nos nunquam peccasse & offendisse Deum: unde concipitur in nobis per Spiritum sanctum (qui ideò Spiritus timoris dicitur, Rom. 8.) dolor, odium peccati, & fuga peccati.

32 Quòd autem huiusmodi μεταμέλεια & dolor in corde, praecedat salutarem poenitentiam, quae est conversio hominis ad Deum per fidem in Iesum Christum, praeter alia multa, sequentia testimonia confirmant.

33 Actor. 2. Postquam displicuisset Iudaeis factum suum, & compuncti essent corde ob peccatum suum, quaerunt: Quid faciemus viri fratres? Respondet Petrus, μετανοήσατε, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum. Hinc apertè vides, quòd & μεταμέλεια, seu dolor ob peccatum, praecedat, μετάνοιαν. Et quòd praedicatio τῆς μετάνοιας, sit propria Euangelij: & sit conversio ad Deum per fidem in Iesum Christum: id quod verba haec declarant: Baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum, hoc est, Baptizamini, vt habeatis testimonium

Dei,

Dei, quòd vobis conuersis, id est, credentibus in Christum, sunt remissa peccata.

34 Matth. 21. Vos videntes οὐ μεταμελήθητε, vt crederetis ei, id est, non μεταμελεία ducti estis, vt conuerteremini ad Deum, per ipsius prædicationem.

35 2. Corinth. 7. etiam clarissimè docet, quòd dolor ob peccatum seu contritio, præcedat salutarem pœnitentiam, id est, conuersionem: Dolor inquit, secundum Deum operatur μετάνοιαν salutarem, hoc est, præparat hominem, vt se ad Deum conuertat per fidem, ne in suis peccatis pereat.

36 Porrò, odium & abominatio peccati ex eo venit. Primùm, si cogites, summam voluptatem Diaboli esse, videre hominem, qui est conditus ad imaginem Dei, potiùs se velle imitari quàm Deum, potiùs suam imaginem quàm Dei gestare. Deinde, si cogites, quemadmodum supra diximus, quàm horrendè peccatum Deum offendat, vt quòd expellat Spiritum sanctum de corde hominis, & faciat ex templo Dei, habitaculum Diaboli. Tertio, si cogites, quantum damnum tibi afferat peccatum, & quantum aliis noceat malo exemplo. Postremò, si, vt par est, cogites, quàm turpe & abominabile sit peccatum, quod castissimos Dei angelos fugat. Hæc quatuor meritò cor hominis ad dolorem propter peccatum, ad odium & fugam peccati, commouere deberent.

37 Quartus gradus, qui viam & salutarem fidem proximè præcedit, est Christi vera cognitio, quæ aliùde haberi nequit, quàm ex prædicatione

Euangelij. Siquidem Euangelium docet, cur Christus in mundum venerit, quis sit, quid fecerit, & quomodo sit affectus erga miseros peccatores, qui ad se veniunt.

38 Venit in mundum, missus à Patre, vt liberet miseros peccatores à tristissimo peccati onere. Ita enim Ioannes ait: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Et ipse dicit: Veni in mundum vocare peccatores ad pœnitentiam. Item, Veni saluare quod perierat. Et Paul. ait: Certus est sermo & omnium approbatione dignus, quòd Iesus Christus venit in mundum, peccatores saluos facere.

39 Est verus Deus, qui potest quicquid vult, & vult, quicquid suo verbo promittit. Est verus homo, assumpta in vnionem personalem nostra natura, vt eam reddat participem Diuinæ naturæ & gloriæ. Est vna persona Deus & homo, vt sciamus omnia opera ipsius esse infiniti precij & æstimationis.

40 Passus & mortuus est pro peccatis nostris, impleuit Legem: vt sua obedientia nobis imputata, iusti habeamur coram Deo. Hic orat pro te apud æternum Patrem, vt omnis qui venit ad illum & credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

41 Denique ita affectus est erga quemlibet peccatorem, quòd velit ipsum in gratiam recipere, quantumuis enormiter peccauerit: modò ad ipsum venire non recusauerit. Venite, inquit, omnes qui laboratis & onerati estis, ego refocillabo vos.

42 Hunc suum affectum, in multis magnis pec-

peccatoribus conspiciendum exhibuerat: vt in Magdalena, in latrone, & in multis aliis.

43 Breuiter, vt venit in mundum propter peccatores: ita reuera vult omnium peccatorum salutem: sed per fidem, vt ipse ait: Qui videt Filium (id est, agnoscit Filium esse saluatorem mundi) & credit in illum, habebit vitam æternam, & ego suscitabo illum in vltimo die.

44 Atque ita habemus, quid veram & salutarem fidem præcedat, antequam concipi & nasci possit in cordibus nostris.

45 Ex tribus primis gradibus intelligimus, quæ maneat nos damnatio, nisi liberemur à peccatis nostris: vnde oritur compunctio cordis.

46 Ex quarto intelligimus, remedium aduersus peccatum esse propositum in Iesu Christo. Nam qui in ipsum credit, habet remissionem peccatorum & vitam æternam.

47 In his cogitationibus, per Spiritum sanctum excitatur in corde ingens desiderium promissæ in Christo gratiæ, quod desiderium est veluti quidam fidei conceptus.

48 Et cum ad hoc desiderium, fiducia cordis in promissionem gratiæ accedit: fides in corde nascitur.

49 Hinc concluditur, quod viuæ, salutaris & Christiana fides, sit ingens desiderium gratiæ promissæ in Christo, & firma fiducia in Christum quod velit ex gratia remittere peccatum, & vitam æternam donare credenti gratis, absque omnibus operibus & meritis humanis.

50 Is qui in hunc modum credit, habet remissionem peccatorum, ex merito mortis Christi. Est iu-

stus, iustitia Christi sibi imputata, Est Filius Dei, Est reconciliatus cum Deo, Est nouus homo, Habet accessum ad Deum, Stat in gratia & fauore Dei.

51 Quando fides ira est concepta & nata in corde hominis, cum sit in initio tenera & perexigua, debet quotidie crescere, & incrementa assumere, per ardentem inuocationem Dei, vt cum Dauide ores: O Domine, confirma quod in nobis es operatus: Spiritu tuo sancto confirma me: dirige me in tua veritate. In huiusmodi seria & ardenti inuocatione, sentitur responsum Spiritus sancti in corde precantis, per laticiam cordis & consolationem aduersus peccatum & mortem. Hæc enim laticia & consolatio in corde, est testimonium Spiritus, quod simus filij Dei, & iam incoauerimus vitam æternam.

SALVTARIS PŒ-
nitentia.

I Vm dicimus Euangelium esse prædicationem pœnitentiæ & remissionis peccatorum in nomine Christi. Apostolico significato, id est, propriè, vocem Euangelij accipimus, & non (sicuti quidam contendunt) pro toto ministerio Legis & Euangelij: ac si prædicatio pœnitentiæ pertineret ad Legem, & prædicatio remissionis peccatorum ad Euangelium.

2 Immotum enim stat hoc discrimen Legis & Euangelij, quod vt Lex prædicat peccantibus dam-

damnationem : ita Euangelium pœnitentibus salutem.

3 Prædicatio ergo pœnitentiæ quæ ad salutem ducit, & prædicatio maledictionis, non sunt eiusdem, hoc est, nec Legis seorsim, nec Euangelij. Longè enim inter se diuersa sunt, ostendere remedium aduersus morbum, & in certum interitum hominem ducere.

4 Cùm Dominus dicit : Conuertimini ad me & salui eritis. Item : Nolo mortem peccatoris, Conuertimini & uiuite. Non est Legis concio, quæ hanc damnatoriam sententiam absque misericordia sonat: Maledictus omnis qui non manserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis: sed ipsissima Euangelij vox. Non enim hîc auditur tonitru damnantis Legis, sed suauissima compellatio miserentis Dei, qui reuertentibus vitam promittit.

5 Cum his consonat vox Christi : Oportet prædicari pœnitentiam & remissionem peccatorum in nomine meo. Item : Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiã. Item Act. 5. Petrus hoc ipsum testatur, cum ait: Hunc principem & saluatorem exaltauit Deus dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum.

6 Qui ergo dicunt Legis esse munus prædicare pœnitentiam : nec vim Legis rectè considerant: nec virtutem mortis & resurrectionis Christi rectè perpendunt, vt interim taceam, eos magnam iniuriam Christo facere, in cuius solius nomine pœnitentia est prædicanda.

7 Sed clamant, isto pacto Legè tolli, & locum

dari Antinomis. Vtrumque falsum est. Nam & Legem fatemur ea peccata mōstrare, ad quorum pœnitentiam nos inuitat Euangelium, & agnosci mus Legem Dei, quam vsitatè Decalogum appellamus, esse normam vitæ Christianæ vnicam.

8 Magna est sanè insulfitas, ex eo inferre Legis esse prædicare pœnitentiam, propterea quòd monstret peccatum. Nam Lex, dum monstrat peccatum, vulnerat, occidit, damnat, nec vnquam sonat hanc vocem: Resipisce & saluus eris, sed potius, morte æterna morieris. Euangelium autem, dum inuitat ad pœnitentiam, vulnere paratum esse remedium indicat, iuxta illud: Agite pœnitentiam, appropinquat enim Regnum cœlorum.

9 Præterea eius est inuitare ad pœnitentiam, cuius est spem veniæ facere, hoc cum sit solius Euangelij, errant qui Legis esse dicunt munus prædicare pœnitentiam.

10 Sed dicunt qui *διαλεκτικότεροι* esse volunt: Lex prædicat pœnitentiam per se, Euangelium verò per accidens. Vtrumque insulsè dicitur. Verùm si illam dialecticam distinctionem retinere lubet, ita potius dicendum est: Lex est prædicatio pœnitentiæ, at non per se, sed per accidens, hoc est, quatenus deducit nos in cognitionem peccatorum, quorum iubet nos pœnitere Euangelium. Euangelium autem est prædicatio pœnitentiæ per se, quia pœnitentibus proponit Christum, & offert gratuitam remissionem peccatorum.

II Hoc etiam sine prædicationis pœnitentiæ confirmatur. Ideo enim prædicatur pœnitentia, vt gra-

vt gratiæ sit locus. Conuertimini, inquit, filij auertentes, & ego sanabo auersiones vestras.

12 Nemo, vt existimo, negabit Baptismum esse Sacramentum Euangelij & non Legis. Sed ipse Baptismus nihil aliud est, quàm aspectabilis concio pœnitentiæ & remissionis peccatorum, in nomine Christi. Perperam igitur faciunt, qui quod proprium est Euangelij, Legi attribuunt.

13 Hinc ergo effectum est, quòd Lex per se prædicet transgressoribus mortem & damnationem: Euangelium verò pœnitentibus vitam & salutem, & ab omni reatu absolutionem.

14 Rursus obiicient fortè, iudam egisse pœnitentiam, ad quam non ipsum vocauit Euangelium, sed Lex. Egit quidem ipse pœnitentiam ad desperationem & damnationem, sed ea non prædicatur in nomine Christi, sed suggeritur à Diabolo, vt homo reus pereat. Ad hanc non inuitant nec Prophetæ, nec Apostoli, nec vlli sinceri ministri: imò, vt hæc caueatur, ad Euangelicam inuitant pœnitentiam, quæ in scriptura *μετάνοια* dicitur, & non *μεταμέλεια*, qualis iudæ fuit.

15 Postquam iam ostensum est Euangelij proprium esse prædicare pœnitentiam, nunc declarandum est, quænam sit vera ratio salutaris pœnitentiæ.

16 Vna itaque hæc ratio est veræ pœnitentiæ, vt audita inuitatione ad pœnitentiam, ex animo doleamus admissa peccata, quæ Deum à nobis abalienarunt, & expectemus condonationem peccatorum propter victimam Filij Dei, & certam concipiamus fiduciam remissionis pecca-

torum, iuxta verba Symboli: Credo remissionem peccatorum: simul proponentes nos velle omnem offensam Dei in posterum cauere, deponendo veterem hominem, & induendo nouum.

17 Hanc esse vnicam rationem salutaris pœnitentiæ coram Deo, multæ Propheticæ & Apostolicæ conciones, & exempla Sanctorum ostendunt.

18 Paulus Ephes. 4. ita scribit, Vos autem non ita didicistis Christum. Siquidem ipsum audistis, & in ipsum estis edocti, vt deponatis, secundum pristinam conuersationem, Veterem hominem, qui corrumpitur secundum concupiscentias erroris, Renouemini autem spiritu mentis vestræ, & induatis nouum hominem qui secundum Deum creatus est.

19 Paulus his verbis, vt alia testimonia omitramus, satis ostendit veram salutaris pœnitentiæ rationem esse quam posui, quæ hac breuissima definitione concludi potest. Pœnitentia vera est conuersio hominis ad Deum, per fidem in Iesum Christum, qua fit nouus homo, iuxta voluntatem Dei viuens.

20 Hæc distinctius intelliguntur enumeratis partibus veræ pœnitentiæ quæ vsitatè nominantur: Contritio, Fides, & Noua obedientia. Hæ idè partes dicuntur, quia ordine præcedunt finem conuersionis, qui est seruire Deo in iustitia & sanctitate vera.

21 Contritio est pavor conscientie ob peccatum admissum, quæ tum demùm vera fit ex agnitione peccati & sensu iudicij Dei, quando proponitur

*pœnitentiæ
hæc y b a*

3

1

nitur victima Christi peccati expiatrix.

22 Hæc contritio quatuor proprietates seu effectus habet. Primum enim agnoscit peccatum, quod contra normam iustitiæ Dei commissum est. Deinde agnoscit iustam iram Dei & maledictionem ob peccatum. Tertio, serio dolet ob admissum peccatum. Postremo, detestatur & abominatur peccatum.

23 Hæc Evangelica contritio differt à Iudæa contritione, cui factum non displicuit propter suam turpitudinem, & propterea quod erat violatio normæ iustitiæ Dei: sed propter metum pœnæ. Voluit enim prodicionem suam, cum facta esset, esse infectâ, & ideo dicitur *μεταμεληθεὶς*, hoc est, sollicitus & anxius factus propter suum factum, adeo quod tristitia sit absorptus: non *υστερονθεὶς*, qua voce significatur vitæ & consilij mutatio in melius.

24 Fides est notitia & assensus promissæ & expetitæ misericordiæ, & in eandem firma fiducia, non autem vacillans opinio.

25 Hæc fides habet partes has, Primam, Agnitionem Mediatoris & intercessoris Iesu Christi apud Patrem. Secundam, Fiduciam Mediatoris agniti, & imputatæ credenti iustitiæ Mediatoris. Tertiam, Consolationem conscientiæ aduersus terrores peccati & Legis. Quar am, Incoationem nouæ vitæ.

26 Hæc Evangelica fides differt à fide Legis. Fides enim Legalis talis est qualis promissio. Promissio autem Legis habet annexam conditionem impletæ Legis, quæ cum à nemine præstari potest, fit & irrita Legis promissio, do-

nec ventum fuerit ad Christum, & fides ruit quæ legales promissiones respicit. Verum quia fides Evangelica accipit quod gratis offertur, manet firma: qua credens iustus & acceptus est Deo.

3

27 Noua obedientia necessario nexu cum fide coniuncta est. Hæc absolvitur quatuor partibus, Pietate erga Deum, Charitate erga homines, san-
ctimonia & puritate vitæ, & diligentia in officio. Ideò enim fide regeneramur, vt piè, iustè & temperanter viuamus.

28 Hæc obedientia à fide profecta, multum differt ab ea, quæ qualiscunque præstatur ab impiis, iuxta externam Legis literam. Nam hæc literalis, vt ita dicam, obedientia, fecit quidem, vt Paulus esset irreprehensibilis coram hominibus, cuius tamen cor, priusquam conuersus est ad Christum, mansit impurum. Defuit enim Paulo ante conuersionem fides, & Christi spiritus, sine quibus obedientia erga Legem placere nequit.

29 Hæc pœnitentiæ membra, si in illustribus exemplis conspiciantur, magis & animos mouebunt, & erunt in promptu tanquam veræ pœnitentiæ pictæ quædam imagines, quæ in oculos incurrunt quodammodo, & deinde in animum transferuntur.

30 Peccatrix, Luc. 7. audito Euangelio Christi, quo inuitantur homines ad pœnitentiam, lacrymis testatur pauorem conscientiæ ob peccatum, & odium peccati: fidem suo ad Christum accessu indicat: nouam vitam, officiosa erga Christum, declarat.

31 Latro in cruce, voce & confessione publica suum testatur peccatum. Ex fide Christum inuocat, atque gratitudinis erga Deū, & charitatis erga proximū testimonia edit, atque ita mortificatur carne, & viuificatur spiritu.

32 Etsi autem vna est ratio veræ pœnitentiæ: tamen eiusmodi sunt plures. Est enim pœnitentia impij, & est pœnitentia pij. Vtraque & priuata & publica esse potest.

33 Pœnitentia impij est conuersio impij ad Deum, videlicet, cū impius audiens Euangelium inuitate homines ad pœnitentiā, se coram Deo prosternit in vera agnitione peccati, concipit fiduciam in Mediatorem & meditaturn pietatem erga Deum & charitatem erga proximū. Exemplum illustre est in Publicano, Luca 18. & in Debitore 10000. talentorum, pulcherrima pictura.

34 Pœnitentia pij est, qua pius deplorat sua occulta peccata, & lapsus alios, qui vel ex infirmitate, vel ignorantia contingunt, erigit se fiducia Christi, petens remissionē, & assidue crescit in mortificatione Veteris hominis & excitatione Noui. Hæc pœnitentia in multis Psalmis describitur & præcipue in 15.

35 Vtraque priuatim & publicè fieri potest. Priuatim fit, cū soli Deo te aperis: Publicè, cū accedit publica pœnitentiæ professio.

36 Verū de publica sciendum est, quod sit duplex, Vnius, & Totius cœtus Ecclesiæ: sed modus diuersus est propter circumstantias.

37 Publica enim pœnitentia totius cœtus est, quando solennis instituitur pœnitentiæ profes-

sio, indicta à magistratu gubernatoribus Ecclesiarum, qualis fuit pœnitentia Niniuitarum, & in nostris Ecclesiis sæpè eius exempla vidimus.

38 Huius finis est deprecatio iræ Dei & præsentium seu impendentium malorum, propter admissa scelera. Absolvitur agnitione peccati & iustæ iræ Dei, fiducia Christi, meditatione pietatis in posterum, & inuocatione sobria & seria.

39 Publica vnus est, cùm aliquis, postquam receptus est in Album ciuium Ecclesiæ, ita suis moribus Ecclesiam offendit, vt senatus Ecclesiæ eum excludere de Ecclesiastico cœtu cogatur, sicut accidit Corinthio, qui nouercam polluerat.

40 Hæc publica pœnitentia eas partes requirit, ex quibus Ecclesia colligere potest eum, qui offenderat, verè respiscere, & meditari pœnitentiam seriam.

41 Hinc est, quòd veteres huius pœnitentiæ tres numerant partes, contritionem, confessionem & satisfactionem.

42 Contritio fuit assiduus dolor exclusi à cœtu Ecclesiastico propter suam culpam, qui dolor depræhendebatur ex lacrymis pœnitentis & penitentis redire in gratiam cum Ecclesia. Exemplum est incestuosus Corinthius.

43 Confessio erat publica corâ Ecclesia criminis admissi agnitio & detestatio: non fuit enumeratio secretorum scelerum, sed tantum eius delicti cuius arguebatur, expositio & deploratio.

44 Satisfactio constabat duabus rebus. Vna, vt reus publicè à Parocho verbis castigaretur, in aliorum exemplum: quâ ob causam Græci, hanc

ter-

ap. 1. q. 1.
y. 1. 2. 6

tertiam partem pœnitentiæ publicæ, vocarunt ἐπιτίμιον, quemadmodum ex Basilio apparet. Altera, ut reus sua voce & lacrymis, peteret veniam suppliciter ab Ecclesia, quam offenderat: quo facto satisfiebat Ecclesiæ, adeò quòd Ecclesia lapsum fratrem in gratiam reciperet, ac eum postea omni officio prosequeretur oblita offensæ. Atque hac de causa Latini hanc partem vocarunt Satisfactionem.

45 Hæc bono consilio instituta erant & conservabant Politiam Ecclesiasticam sancta disciplina, quæ iam maxima ex parte non sine magno detrimento Ecclesiæ Christi collapsa est.

46 Hoc cum non animadverterent posteriores, hanc pœnitentiam publicam fecerunt uniuersalem, non discernentes inter eam pœnitentiam, quæ Deo fit, & eam quæ fit Ecclesiæ propter lapsum aliquem quo ipsa offensa erat.

47 Hinc factum est, quòd Papistæ dicant, tres esse pœnitentiæ salutaris, quæ fit coram Deo, partes: Contritionem, confessionem & satisfactionem, neque ullam aliam pœnitentiam agnoscunt.

48 Contritionem requirebant sufficientem, cum nulla possit esse sufficiens: & hanc fingebant remissionem peccatorum mereri: quod sanè in Filium Dei summè contumeliosum est.

49 Confessionem vocabant, enumerationem peccatorum coram sacerdote, & hanc necessariam ad absolutionem docebant, cum tamen nusquam extet præceptum diuinum, de enumeratione singulorum, & enumeratio omnium sit impossibilis, sicut scriptum est: Delicta quis intelligit?

3 50 Satisfactionē vocabant opus, quo fingebāt compensari pœnas æternas seu Purgatorij. Hoc figmentum vnico hoc dicto satis refellitur. Frustrā colunt me mādatis hominum, vt interim taceam nullum errorē in Ecclesia fuisse magis contumeliosum in Christum, vnde tam immensum errorum Chaos emerfit. Hinc Regnum Antichristi stabilitum est, hinc Missæ, hinc Indulgentiæ, hinc pingues culinæ monachorum & sacrificulorum.

51 Cū huiusmodi sit doctrina Antichristi, hoc est, Papæ & Papistarum, decet omnes pios eam detestari, & gratias Deo agere, quòd lucem suam accenderit, ad quam istæ Diabolicæ tenebræ euanescent.

52 Non minus Catharorum impium dogma est detestandum, qui negarunt post Baptisma lapsis in manifesta scelera remitti peccata: qui error manifestè pugnat cum promissionibus Euan-gelij & exemplis illustribus. Nam & Petrus post tristem lapsum receptus est à Christo, & incestus apud Corinthios pœnitens recipitur à Paulo: & multa alia in scripturis exempla extant.

53 Hoc tamen summo studio cauendum est, ne vel perseueremus in delictis contra conscientiam, vel scimus securi, quasi parum esset Deum peccatis nostris offendere. Nam vt extant multa exempla misericordiæ Dei in peccatores, qui sunt recepti in gratiam, vt Adam, Manassis, Dauid, Petri, incesti, &c. Ita etiam horrenda exempla iudicij Dei in peccatores, qui non sunt reuersi per pœnitentiam, (vt sunt Cain, Esau, Saul, Iudas & innumeri alij) admonebunt nos timoris Dei,

Dei in cuius conspectu nos ambulare cogitandum est.

54 Omnium igitur tutissimum consilium est illud Prophetæ: Indicabo tibi ô homo quid sit bonum, & quid requirat Iehoua abs te: utique facere iudicium, & diligere misericordiam, & humiliare te ad ambulandum cum Deo tuo.

IUSTIFICATIO HO-
minis.

I **P**AULVS docturus Romanos quænam sit iustitia, qua coram Deo homo consistere possit, duplicis iustitiæ mentionem facit quarum altera hominem iustum fieri necesse est, qui salutis æternæ hereditatem adire voluerit.

2 Harum vnâ iustitiâ ex Lege, alteram, iustitiâ absque Lege appellat: illam hominis: hæc Dei esse pronuncians.

3 Quod autem nemo mortalium iustitiâ Legis coram Deo iustificari possit, firmissimis demonstrationibus astruit: inter quas hæc sex sunt præcipuæ.

4 Prima sumitur ab ipsa natura humana, quæ est impura & contagione peccati fœdata. Iam cum quicquid ab impuro fonte manat, impurum esse necesse sit: quæ fieri potest, ut ex natura impura prodeat pura erga Deum obedientia, & plena erga homines dilectio? Cecidimus, inquit Prophetæ, quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos.

5 Secunda sumitur ab experientia vniuersali

omnium hominum, & à proprio conscientiae in omnibus hominibus testimonio. Nec minus certa est hæc vniuersalis experientia, nec minus certum est conscientiae testimonium, quàm certum est per experientiam, ignem esse calidum, & aquam humidam.

6 Tertia sumitur à iusto Dei iudicio punientis omnes homines. Iam autem cum nemo puniatur à iusto iudice, nisi qui reus sit, & omnes homines, etiam infantes, diuinitus puniantur morbis & morte: sequitur omnes homines reos esse, & neminem coram Deo sua obedientia erga Legem iustum esse.

7 Quarta sumitur à Scripturae testimoniis. Scriptura enim nullum iustum esse Legis operibus, & ne vnum quidem, affirmat. Si iniquitates obseruaueris Domine (inquit Dauid) quis sustinebit?

8 Ut autem fortiùs concludat Scriptura, neminem operibus iustificari posse, adimit hominè tria, quæ ad iusti actionem, & plenam Legis obedientiam requiruntur: videlicet, intelligentiam, voluntatem bonam, & vires præstadi spirituales iustitiam, qualem lex Dei requirit.

9 Quinta sumitur à qualitate Legis, & qualitate hominis, quæ sibi inuicè aduersantur. Lex enim spiritualis: homo, carnalis. Hinc illa Pauli querela iam iustificati: O me infelicem, quis liberabit me de corpore mortis huius?

10 Sexta sumitur à necessitate victimæ filij Dei: Si iustitia est per Legem, Christus frustra mortuus est. Prioribus quinque vitur Apostolus in Epistola ad Romanos: Sexta in Epistola

stola ad Galat. cap. 2.

11 Ex his demonstrationibus Paulus infert hanc conclusionem: propterea ex operibus Legis nullus homo iustificabitur in conspectu Dei.

12 Hac confecta & demonstrata conclusione videlicet, quòd nullus coram Deo iustificari, hoc est, iustus fieri per opera Legis queat, aggreditur alteram iustitiæ formam, quam diuersissimam à iustitia Legis facit.

13 Ponit autem has differentias; vt suprà admonui: Ex Lege: Absque Lege. Iustitia enim Legis, est ex lege, videlicet, cum legi obediētia hominis satisficit: iustitia Euangelij est iustitia absque Lege, quo ad hominē iustificādum attinet. Quæ differentia Paulus apertè docet, quòd opera hominum neque sint principium, neque caussa, neque materia, neque forma, neque consummatio iustitiæ Euangelicæ, qua credentes iustificati consistunt coram Deo.

14 Hac constituta differentia inter iustitiam Legis & iustitiam Euangelij, lōga expositione docet Apostolus, qualis sit res iustitia Euāgelij, quæ testimonium habet à Mose & Prophetis.

15 Summa autem huc redit, quòd ea iustitia non sit in nobis qualitas, sed donum potius, quo condonantur credenti peccata, quo imputatur credenti Christi iustitia, quo credens acceptatur ad vitam æternam, gratis propter Christum.

16 Vt ergò Legis iustitia est ex operatione hominis, atque ideò hominis dicitur: ita Euangelij iustitia est ex dono Dei, atque ideò iustitia Dei per fidem Iesu Christi ab Apostolo nominatur.

17 Hinc constat, quòd iustificatio, de qua Euangelium concionatur, fit hominis credentis in Christum absolutio à peccato, imputatio iustitiæ Christi, & acceptatio iustificati ad vitam æternam, gratis propter Christum.

18 Vt autè hæc iustificationis doctrina à pijs faciliùs intelligatur, definitionem positã in suas partes quasdam retexam: quæ sunt quinque.

19 Prima est, quòd fit mentio fidei, quæ propriè loquendo, non est id quo iustificamur, sed tantùm instrumentum, ac veluti manus, qua iustitia gratuita per Euangelium oblata, accipitur. Idèd fides non magis meretur iustitiam, quàm manus leprosi meretur eleemosynam sibi à pio homine porrectam.

20 Qualis autem res sit fides, meliùs doceri non potest, quàm proposito exemplo fidei Abrahami, cuius fidem imitari omnes oportet, qui cupiunt iustitiæ Euangelicæ, atque ad eò salutis æternæ participes fieri.

21 Abrahamo proponitur voce Dei hæc promissio. In semine tuo (hoc est in Christo) benedicentur omnes cognationes terræ. Item: Ero Deus tuus & seminis tui. Hanc promissionem Abraham intelligit: huic assentitur: expetit etiam toto pectore promissam benedictionem. Et quia statuit Deum, & veracè esse, & omnipotentem, firma fiducia recubuit in promissionem factam, dans Deo gloriam: nihil motus rationibus quas contrã obiecit sensus & ratio.

22 Hinc efficitur, quòd fides vera sit notitia, & assensus, & expeditio misericordiæ promissæ: & in eum, qui promisit, fiducia firma.

23 Etsi autem Diaboli, & multi impij habent notitiam & assensum promissionis gratiæ: tamen quia Diaboli promissionem non habent, & impij homines viua carent fiducia, non habent veram & iustificantem fidem, quæ propria est filiorum Dei.

24 Publicanus in Euangelio, & Latio in cruce nouerunt hanc promissionem Euāgelij, quòd Christus uenerit in mundum ad saluandos peccatores. Huic notitiæ non solùm assentiuntur, uerumetiam expetunt promissam gratiam, ac uiua fiducia in Christum, quem ueracem esse & omnipotentem per diuina eius opera didicerant, recubuerunt. Eadem ratio est fidei etiã in alijs pijs.

25 Deinde secundo loco in definitione fit mentio absolutionis à peccato, quæ est prima pars iustitiæ Christianæ. Huc illud Dauidis dictum: Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Beatus cui Dominus non imputauit peccatum.

26 Est autem absolutio à peccato, liberatio hominis credentis ab obligatione mortis æternæ & damnationis ob peccatum.

27 Quòd huiusmodi absolutio cōtingat credenti in Christū, testatur Christus cū ait: Qui credit in Filium, habet uitam æternā. Qui autem uitam æternam habet, eum à morte & damnatione liberatum esse manifestum est.

28 Tertio loco in definitione nostra fit mentio imputationis iustitiæ Christi. Huius enim obedientia, nostra fit iustitia, quando eum credimus.

29 Hoc comprobatur dicto Pauli, 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut

nos fieremus iustitia Dei in ipso. Hoc est, Deus Pater Christum Filium, qui nō fuit peccator, fecit reum nostro nomine, tanquam omnia nostra peccata perpetrasset, ut nos fieremus iusti ipsius iustitia coram Deo.

30 Ad eum ergò modum iusti sumus coram Deo, qualiter Christus fuit peccator. Ut enim is personam nostram quodammodo suscepit, quò reus nostro nomine fieret, & tanquam peccator iudicaretur, non ob propria, sed aliena delicta, cum purus foret ipse, & mundus ab omni culpa, pœnãque subiret, nobis non sibi debitam: ita nos nunc iusti sumus in ipso, non quia operibus nostris satisfaciamus iudicio Dei, sed quoniam censemur iusti Christi iustitia, quam fide induimus, ut nostra fieret.

31 Idem docetur Rom. 5. hisce verbis: Quemadmodum per inobediẽtiam vnius hominis (Adami) peccatores constituti sunt multi: Sic etiam per obedientiam vnius (Christi) iusti constituentur multi.

32 Huc accedit dictũ Augustini: Nostra delicta sua delicta fecit, ut suam iustitiam, nostram iustitiam faceret.

33 Quarto loco in definitione, fit mentio acceptationis iustificati ad vitam æternam. Nam ideò ob solvitur à peccatò, ideò imputatur nobis iustitia Christi: ut accepti simus Deo, tanquã dilecti filij in Christo Iesu.

34 Hæc acceptatio nō pertinet ad ruinas huius vitæ, sed ad æternam vitam, qua donabuntur omnes in Christo iustificati. Nam hos ita habet Pater caros in dilecto, ut æterna beatitudine eos donare

donare decreuerit.

35 Postremo loco in definitione annectitur: *Gratis propter Christum*. *Gratis* quidem, vt omnia humana merita excludatur: *Propter Christum* verò, vt beneficium redemptionis soli filio Dei acceptum feratur.

36 Hinc apparet cur sancti Patres, Augustinus, Basilius, Ambrosius, Bernardus, & multi alij vtantur particula, *Sola*: affirmantes sola fide nos iustificari. Nam voce, *Sola*, significant nulum esse in nobis meritum iustitiæ: sed nos sola fide eam nobis verbo ablatam accipere. Non excludit ergò particula, *Sola*, causas iustitiæ, quæ extra nos sunt, sed tantum vnâ facultatem in nobis ponit, qua illam iustitiam apprehendimus.

37 Etsi hæc doctrina iustificationis solidis nititur testimoniis Scripturæ & exemplis: tamen multi omnibus ætatibus, astu Satanæ, contra ipsam exorti sunt errores: quorum præcipuos recensebimus, & firmis rationibus, sed breuissimè, refutabimus.

38 Primus error est Libertinorum veterum & recentium. Hi cum audiunt hominem gratis iustificari aliena iustitia, nempe Christi, & humana merita & opera non esse causas iustificationis: securitatem carnalem docent, quasi iustificationis fide quiduis liceret.

39 His ita responsum volumus. Etsi reuera beneficium est gratuitum, & iustificatio distinguenda est ab operibus nostris: tamen cum iustificatione coniuncta est regeneratio & sanctificatio seu noua obedientia.

40 Paulus enim apertè dicit: Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Et Christus: Bona arbor facit bonum fructum. Qui ergò statuit, hominem iustum esse fide, cuius mala & flagitiosa est vita, sensu communi destitutus esse videtur.

41 Vtrumque igitur tenendum est, quòd & iusti simus imputatione iustitiæ Christi, & iustificati debitores simus Deo, vt non viuamus secundum carnem, sed secundum spiritum. Si enim, inquit Apostolus, secundum carnem vixeritis moriemini

42 Discernendum est itaque inter causas iustificationis, & qualitates seu proprietates iustificati. Causa iustificationis est sola gratia in Christo: qualitas iusti ex gratia, & proprietas est, vt iustitiæ fructus edat, iuxta illud: Qui facit iustitiã, iustus est.

43 Hinc manifestum est, quòd horribiliter errent, qui negant bona opera esse necessaria in iustificatis. Etsi enim non sunt necessaria, vt merita iustificationis: tamen necessaria sunt, vt fidei fructus, & Nouæ creaturæ propriæ actiones. Si quidem finis iustificationis in hac vita est, vt seruiamus Deo per iustitiam, Rom. 6. Post hanc vitam, salus animæ: & vita beata post resurrectionem.

44 Neque tamen recipimus illorum orationem, qui dicunt, bona opera necessaria esse ad salutem: propter ambiguitatem. Nam si sic eam interpreteris: Opera sunt necessaria ad salutem, vt causa ad effectum: planè falsa est. Verùm si sic eam accipis, vt sit sensus: Opera sunt necessaria ad salutem, vt iter intermedium: vera est. Verùm quo-

quoniam propositiones dogmaticæ debent esse certæ & perspicuæ, sine ambiguitate: iustè à quibusdam fratribus est improbata.

45 Secundus error pugnâs cum vera sententia de iustificatione, est Pharisaicus & Papisticus. Pharisæi enim & Papistæ non intelligentes iustitiam gratuitam, duplici errore implicâtur. Vno, quòd iustitiâ in operibus collocent. Altero, quòd traditionum suarum obseruationem, iustitiâ esse contendant.

46 Hunc errorẽ, quia manifestè pugnat cum verbo Dei, non est quòd eum multis refellamus. Dauid aperte clamat: Domine ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et Dominus post Esaiam dicit: Frustrà me colunt docentes doctrinas hominum.

47 Quòd autem suæ sententiæ patrociniũ quærant ex Iacobo, nihil est. Spiritus idem locutus est per vtrumque, qui mentiri aut fallere nescit. Paulus dicit, hominem iustificari sine operibus. Iacobus dicit hominem iustificari ex operibus. Vtrumque verum est, rectè intellectum, iuxta scopum disputationis vtriusque.

48 Paulus enim, cùm dicit, hominem iustificari absque operibus, loquitur de effectiõne iustitiæ. At cùm Iacobus dicit hominem iustificari ex operibus, loquitur de declaratione iustitiæ. Iustificari enim apud Paulum est iustum fieri: apud Iacobum, est iustum declarari. Ille loquitur de principio, vnde sit res: hic, vnde cognoscatur.

49 Tertius error est Iudaicus & Papisticus. Iudæi enim & Papistæ existimant iustitiam Chri-

stianam cōstare fide & operibus simul, tanquam partibus iustitiam Christianam constituentibus.

50 Hic etsi magnus & pestilens est error: tamē magis speciosus est, quā superior. Sed facilē refutari potest. Nam cū constat obedientiam Christi esse iustitiam nostram cuius pars nec fides nostra existit, nec opera nostra: quis compos mentis, Christianæ iustitiæ faciet partes, fidem & opus hominis?

51 Paulus quoque hūc errorem refutat, Rom. 10. his verbis: Testificor enim illis quòd zelū Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim Dei iustitiam, & propriam iustitiam quærentes stabilire, iustitiæ Dei non subiecti fuerunt. Finis enim Legis Christus in iustitiā omni credenti.

52 Hic Paulus manifestè reiectionis Iudæorum causam ponit, quòd voluerint & suam iustitiam, hoc est, sua opera, partem iustitiæ facere, & simul iustitiam amplecti, quæ est ex fide.

53 Rationem huius rei subiungit: quia Christus est finis Legis in iustitiam omni credenti. Non est dubium quin Legis finis (hoc est, extremum quòd quærit Lex) sit illos iustificare, qui eā obseruant. Quo minùs assequatur Lex, impedit non ipsius Legis impotentia, sed carnis nostræ vitiositas, cui demùm ita medetur Christus, vt eius iustitia gratis nobis per fidē imputata finem Legis consequamur, per illum scilicet iustificati: qui quia pro nobis Legē impleuit, factus est nobis iustitia, 1. Corinh. 1.

54 Hoc etiam cōfirmatur Rom. 4. Operāti, inquit, merces non imputatur secūdam gratiam, sed

sed datur secundum debitum : at credenti in eum, qui iustificat impium, imputatur fides eius in iustitiam.

55 Hic Apostolus duplicem iustitiam ponit, quarum vna ab altera est diuersa. Nam habent contrarias causas. Fidei enim iustitia, qua iustificatur credens, imputatur & gratis donatur : sed operum iustitia non est gratuita : vt quæ pendeat ex operum merito.

56 Ex his liquet Christianam iustitiam non conflatam esse ex fide & operibus, sed esse ipsissimam Christi iustitiam credentibus imputatam, sicuti superius ostensum est.

57 Quartus error est recens Osiandri, qui statuit iustitia Dei essentiali, hoc est, iustitia, quæ est ipsa diuina essentia, homines iustos fieri, quæ errorem, quia obedientiam crucis, qua Christus peccatum nostrum expiat, & obedientiam Legis, quam Dominus nobis credentibus imputat, extenuat, imò reiicit, non iudicamus dignum longiori refutatione, etiamsi magnos quosdam patronos habeat.

EXTRVCTIO REGNI

Christi.

POST lapsum primorum Patrum, Deus decretum edidit de reparatione generis humani, viamque monstrauit, quomodo homines lapsi corrigi possint, vt, è regno Satanæ vindicati, ciues regni Christi censeantur.

2 Nam cum Adam lapsus cum sua posteritate

G.iiij.

erigere se nequiret: Deus, porrecta manu, illum erexit, facta promissionis seminis contrituri caput serpentis, hoc est, demolituri opera Satanæ: ut ita homo in pristinū statum restitutus, Deum per Christum perpetuò celebret.

3 Cū hoc reparationis mysteriū scire perutile sit: illud in quatuor partes distributum explicare conabimur, cui breuē regni Christi descriptionem subiiciemus. Nam huic erigendo mysterium reparationis destinatum est.

4 Partes autem mysterij reparationis, hæc sunt spectandæ. 1. De gradibus actionis diuinæ in reparationis mysterio. 2. De modo reparationis. 3. De officio hominis qui reparandus est, eiusque officij partibus. 4. De salutis nostræ, hoc est, reparationis certitudine.

5 Quinam gradus sint actionis Dei in hominis reparatione, Paulus ostendit his verbis: Quos præsciuit, eos & prædestinauit conformes imaginis filij sui, ut sit ipse primogenitus inter multos fratres: quos autem prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & glorificauit.

6 Hic Paulus quinque actionum gradus in Deo enumerat. Primū enim præsciuit Deus, quos vult in gratiam propter Christum recipere, vult autem omnes eos recipere, qui fide ad Christum confugerint, quantumuis impij antea fuerint, & infinitis peccatis cōtaminati. Ut enim lapsus fuit vniuersalis: ita etiam promissio gratiæ absque discrimine statuum, personarum & nationum omnibus facta est.

7 Deinde prædestinauit & ordinauit, quos præsci-

præsciuit, ad vitam æternā consequendā, absque omni ipsorum merito, sola gratia per Christum reparatorem.

8 Tertiò, præscientiam & electionem per vocationem patefacit. Nam cùm Christus mandat discipulis his verbis: *Ite in mundum vniuersum, proclamate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui verò non crediderit cõdemnabitur.* Satis declarat cõsiliū suū esse, vt omnes obtemperantes voci Euāgelij, sint salutis per Christū partæ, hæredes.

9 Quarto loco, vocatos, iustificat, hoc est, eos, qui ad Euangelij vocem agunt pœnitentiam, & promissioni gratuitæ credunt, absoluit à peccato, Christi iustitiam imputat, & acceptat gratis propter Christum ad vitam æternam. Neque enim hæc iustificatio est, aut actio hominis, aut passio, aut vlla affectio, sed eius, quæ est Christi propria, iustitiæ imputatio.

10 Quinto loco, glorificat iustificatos, hoc est, donat beata immortalitate. Hæc glorificatio est plena hominis reparatio, scopus vltimus ministerij Euangelici.

11 Modus reparationis ad Galat. 4. his verbis describitur: *Vbi venit plenitudo temporis, emisit Deus Filium suum, natum ex muliere, factum sub Lege, vt eos qui sub Lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum acciperemus: quia autem estis filij, emisit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra, clamantem Abba pater.*

12 Initium salutis facit Apostolus charitatem illam Patris cœlestis immensam, qua Filiū suū dedit. Hoc ipsum & Dominus testatur, cùm ait:

Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, &c. Deinde redemptionem nostri factam per oblationem Christi asserit. Cum hac coniuncta est adoptio, Spiritus sancti donatio, ac inuocatio.

13 Officium nostrum eiusque partes, tametsi ex dictis intelligi possunt: tamen vt distinctius teneantur, Matthæi 13. pulchrè depingi videntur, quemadmodum ex antithesi colligitur. Prima ergo officij nostri pars est oculis videre, hoc est, sentire nostram miseriam, & damnationem intelligere. Secunda, verbum reconciliationis audire & cognoscere, in quo remedium proponitur. Tertia, verbum illud ipsum amplecti, eiusque assensum præbere. Postrema, conuerti ad Dominum vera pœnitentia, ac ita, per totam vitam, fructus dignos pœnitentiæ facere.

14 In certitudine de reparationis effectu tria sunt spectanda: Ius Christianorum de salute consequenda: Securitas Christianæ mentis de iure salutis: Discrimen inter eos, qui hoc ius habent, & alios.

15 Ius adeundi hereditatem vitæ immortalis, triplex habent fideles, Electionis, redemptionis & promissionis. Electio fundata est in filio Dei Domino nostro Iesu Christo. Quare hoc ius infallibile est. Redemptio est satisfactio pro peccato, quæ facta est per Sanguinem Christi, qui est sufficiens λύτρον pro peccatis omnium hominum. Promissionis verbum sapissimè Scriptura repetit: Qui credit in Filium, habebit vitam æternam. Hoc triplici iure, fideles suas mentes confirmabunt,

firmabunt aduersus omnes tentationes, vnde-
cunque veniant.

16 Securitas Christianarum mentium, resi-
det in charitate adoptionis: Sic Deus dilexit
mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt
omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat
vitam æternam. In veritate promissionis, Qui e-
nim promisit Deus immutabilis est: Cælum &
terra citiùs transibunt, quàm vnum iota de i-
psius promissione: in facultate promissi præstan-
di. Ad hanc respexit Abraham, cum tota re-
rum natura videretur reclamare promissioni di-
uinæ.

17 Discrimen inter eos, qui ius habent cœle-
stis ciuitatis, & alios, duplex est, Internum & ex-
ternum. Internum est, quòd qui ius ciuitatis cœ-
lestis obtinet, habeat arrhabonem Spiritus, hoc
est, fidem, motus excitatos à Spiritu sancto, bo-
nam conscientiam, siue, vt breuiùs dicam, qui re-
tinet fidem & bonam conscientiam, habet notas,
quæ testantur de iure ciuitatis cœlestis. Contrà,
qui hæc non habent adhuc extra familiam Dei
sunt. Externum, Interni effectus est. Qualis enim
animus est, talis relucet in externa vita & mori-
bus. Nam, iuxta Christi dictum: ex fructibus ar-
bor cognoscitur.

18 Quicumque ergo iuxta carnem viuunt, &
desideria carnis faciunt, vt nec spiritum Chri-
sti habent, nec fidem: ita adhuc sunt in suis pec-
catis, & reparatio in ipsis nequaquam est in-
choata.

19 Hic nõ attenditur ratio diuitis & pauperis,
nobilis & ignobilis, clari & obscuri, sacerdotis

& laici, domini & serui, masculi & foeminae. Sed, vt omnes, qui Christo fide & spiritu adhaerent, vnum in ipso sunt: ita qui fide & Christi spiritu vacui inueniuntur, serui sunt Satanæ, quantumuis externa religionis larua se inter filios Dei vendicent. Honestus ille aulicus Iohan. 4. inter ciues regni Christi fuit, cum interim superbus Pharisæus, Satanæ erat mancipium.

20 Regnum Christi triplex est, Potentiæ, gratiæ & gloriæ. Potentia vicit Diabolum & peccatum, vt esset locus gratiæ: per gratiam in fidelibus dominatur, vt viam ad gloriam præparet.

21 Regnum potentiæ, est quo potenter dominatur omnibus creaturis in cælo, in terra, & apud inferos. Hoc illi commune est cum Patre & Spiritu sancto. Vt enim hæ tres personæ vnus Deus est: ita vnum, potentiæ regnum: cui nemo resistere potest.

22 Regnum gratiæ, est quo per spiritum & verbum regnat in piorum animis. Huius regni fructus est iustitia, pax, gaudium in Spiritu sancto. Neque venit hoc regnum cum vlla externa obseruatione, hoc est, cum externo quopiam maiestatis splendore.

23 Et si autem hoc gratiæ regnum, externam & mundanam pompam non agnoscit: tamen habet suam quandam peculiarem rationem in erectione, propagatione, conseruatione, ordine, dominio, seruitute.

24 Erigitur ab ipso summo architecto Deo, vt Psal. 2. docet. vnde mens pia fiduciam concipiet, nunquam fore, vt hoc Regnum vllis Satanæ machinis aboleatur. Concutitur quidem: sed inuictum

uictum tamen manet. Hoc regnum Christus erigit scepro verbi sui, quod vbiunque purè sonat, ibi hoc gratiæ regnum est.

25 Propagatur præterea per Verbum, per pios Euangelij ministros, per sanctos Reges & principes, cuiusmodi fuerunt Dauid, Ezechias, Iosias, Ioannes Fridericus, Christianus tertius & alij multi: quales Deus subinde excitare solet, vt sint propagatores sui regni, ac nutritores Ecclesiæ Christi. Atque hi in beata vita vt splendor firmamenti æternum splendebunt.

26 Huic regno propagando student quoque pij patres familiâs, Consiliarij regnorum Deum timentes, imò quilibet in suo statu & ordine, quando vita, operibus, consilio, Christi gloriam quærit.

27 Conseruatur hoc regnum ab eodem qui illud erigit, hoc est, Deo: vnde fiducia concipienda est, de eius firmitudine & stabilitate contra portas inferorum.

28 Ordo in hoc regno non est Politicus & Tyrannicus. Non vnus aliquis præest vt in Monarchiis mundi: sed sunt in eo docentes & discipuli, sine dominio vnus in alterum. Omnes pij in hac vita potestati politicæ eminentiori subiectos se esse sciunt, cui & honorem debitum præstant, modò nihil imperatur, quod cum scelere perficitur. Tùm enim sequenda est Regula: Oportet Deo magis obedire, quàm homini.

29 Dominium in hoc gratiæ regno vnus Christi est: idque *αὐτὸς ὁ Θεός*. Hic enim solus in suo regno dominatur, nec obnoxius est ad reddend-

dam alicui superiori rationem suæ administrationis.

30 Sceleratus Papa, qui, ab impiissimo Phoca, difficulter admodum dominium in Ecclesiam impetrauit, isto facto satis ostendit, se non Christi seruum esse, sed aduersarium, hoc est, Antichristum. Nec est alius Antichristus expectandus, quàm iste filius perditionis Papa: quem Filius Dei iam cœpit conficere gladio oris sui, & tandem tollet omninò è medio, per suum, omnibus piis expectatum aduentum, iuxta doctrinam Pauli.

31 Restat seruitus præstanda Regi Christo in suo regno, quam definit sanctus ille rex David, cum inquit: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Zacharias in suo carmine, collocat hanc seruitutem in iustitia & sanctitate: quibus nos decet seruire Regi Christo, omnibus diebus vitæ nostræ.

32 Regnum Christi gloriosum, ad quod via est regnum gratiæ, spectatur dupliciter. Primum enim consideratur in ipso Christo Rege: qui postquam surrexit à mortuis, gloriosè suum regnum occupauit, captiuam ducens captiuitatem ascendendo in cœlum, vbi sedet ad dexteram Dei Patris, vnde & redibit iudicatum viuos & mortuos.

33 Deinde spectatur Christi gloriosum regnum in Christi mystico corpore, quod est Ecclesia. Qua ratione tum demum perficietur hoc Christi regnum gloriosum, vbi resuscitados mortuos adduxerit ad æternum Patrem. Tum enim, vt pij perpetuo conspectu Dei & sanctorum Angelorum

gelorum fruuntur: ita impij, qui gratiæ Christi regno aduersabantur in hac vita, perpetuis flammis cruciabantur.

34 Hinc ergo admoneantur omnes: Impij quidem, ut cum adhuc in via sunt, resipiscant mature, ne subitus eis superueniat interitus: Pij verò, ut constanter vsque ad finem perseuerent, expectantes beatam illam spem & illustrem aduentum gloriæ magni Dei ac seruatoris nostri Iesu Christi. Huic sit Regnum, gloria, benedictio, robor in secula seculorum; Amen.

LEX DIVINA.

ITSI vox Legis plura complectitur in Scriptura: nos tamen hinc solam eam partem intelligi volumus, quam & à numero præceptorum, Decalogum, & à communi eius vsu, Moralem legem appellamus.

2 Hæc diuina Lex, quæ & naturæ dicitur, vnâ cum primis hominibus nata est: quæ illorum animis impressa, & Deum colendum, & homines diligendos esse dictat.

3 Eadem rectissima via est ad vitam. Nam si in eius obedientia perstitissent primi Parentes nostri, æternum visissent beati: quia iusti. Verum, quia eam violarunt, cecidit eis & posteris ipsorum in mortem. Atque ita mandatum, (ut Paulus ait) quod institutum erat ad vitam, facit ad mortem. Huc illud Domini ad Legisperitum interrogantem, quid faciat, ut

vitam consequatur æternam: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

4 Lapsis primis parentibus, ita natura hominum deprauata est, vt obedientiam, quam requirit Lex, præstare minimè valeat. Id quòd non solum arguit vniuersalis experientia, & Scripturæ testimonia testantur: verumetiam noua via in cælum monstrata, qui est Dominus noster Iesus Christus, euincit. Nam si ex Lege est iustitia, (ait Paulus) Christus frustra mortuus.

5 Etsi autem hæc Lex præstari non potest in hac vita: tamen nec frustra per Mosen repetita est, nec eius vsus est vulgaris.

6 Hæc igitur Lex, rursus commendata est populo Dei, tribus de causis. Quarum prima est, vt legis Naturæ autoritas hac noua publicatione cõfirmaretur. Secunda, vt quæ per consuetudinem peccandi, & sceleratorum multitudinem latere cœperant, manifestarentur: ne quis ignorantiam prætenderet. Tertia, vt constaret certa Deum colendi ratio: ne pij, Ethnicis & Pharisaicis superstitionibus, à vero Dei cultu, abducerentur.

7 Quod autem hæc Lex exarata sit in tabulis lapideis, Symbolicum est. Nam Deus isto Symbolo, non solum monet, tantam nostrorum cordium duritiem esse, vt non prius Lex Dei in ea inscribi possit, quàm Deus ea suo digito adaptauerit, legemque suam ipse iis inscripserit: verumetiam significari voluit, nulla vetustate abolendam esse obedientiam, quæ in hac Lege requiritur.

8 Huius Legis vsus in hac vita triplex est: Externus, internus, spiritualis.

9 Primum vsum ideò externum voco: quia ad externum hominem in hac vitæ consuetudine pertinet. Regit enim hæc Lex externos mores: sicuti aliæ leges Oeconomicae & Politicæ, quales traduntur à Philosophis & Iureconsultis.

10 Hac externa disciplina nequaquam satisficit Legi Dei, quæ spiritualis existit: sed tantum vitantur pœnæ ciuiles. Magistratus enim non puniunt eos, qui hanc externam disciplinam seruant: sed honore potius obseruatores ornat & præmiis, quia ad pacem publicam conseruandam facit.

11 Hypocritæ tamen & Pharisei, in hac Legis superficie hærent: & se ea iustos esse coram Deo falsò gloriantes, alios tanquam iniustos despicunt & condemnant: quemadmodum Euangelica docet historia.

12 Iuxta hanc Legis superficiem Paulus vixit irreprehensibilis ante conuersionem, dum in Pharisaismo excelluit supra omnes æquales suos. Quo sanè tempore peccatum in eo mortuum fuit: sicuti ipse de se testatur, inquiens: Sine Lege, peccatum mortuum est: Ego autem viuebam aliquando sine Lege.

13 Donec enim homines tantum externam faciem Legis intuentur, vt Pharisei & hypocritæ, dicuntur esse sine Lege, scilicet, reuelante & damnannte peccatum: & dum sunt sine Lege, peccatum in ipsis mortuum dicitur: quia ignoratur: non apparet: nec irritantur eius *mandata* per Legem.

14 Secundum vsum Legis ideò internum voco: quia conscientiam hominis ferit, ostendens,

arguens, & damnans peccatum, producens hominem ad tribunal Dei, eumque maledictionis sententiæ subiiciens.

15 De hoc interno Legis usu ante conuersionem ad Deum, concionatur Apostolus, Rom. 7. Et in illustri exemplo generalem doctrinam proponit, ostendens in seipso vim Legis reuelantis & damnantis peccatum.

16 Veniente, inquit, mandato, peccatum reuixit, & ego mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum quod erat ad vitam, ad mortem facere. Nam peccatum, occasionem adeptum, per mandatum decepit me, & per ipsum occidit.

17 Pulcherrimè in hoc paradiamate Legis usus, de quo agimus, ostenditur. Primùm, inquit, Veniente mandato peccatum reuixit, hoc est, postquam sensi mentem Legis, vita mea ad normam Legis examinata: me transgressorem Legis agnouit, & deprehendi me reum coram tribunali Dei.

18 Nam & peccatum, quod antea latebat ut mortuum, iam per Legem agnitum, in conscientia mea reuixit: ac affectiones peccatorum, quæ sunt per Legem, vigeant magis in membris meis.

19 Hanc hypothesin si ad thesin traduxeris, hæc generalis doctrina emerget. Lex Dei, ubi homo cœperit suam vitam ad eius normam exigere, peccatum antea veluti mortuum delitescens excitat: ac in conscientia hominis, affectus peccatorum, qui latuerunt antea, vident magis magisque.

20 Sequitur deinde: Ego autem mortuus sum, hoc est, me morte & damnatione dignum intellexi: propterea quòd Deo obedientiam perpetuam & perfectam, iuxta Legis præscriptum non præstiterim.

21 Ex peccati ergo cognitione homines in agnitionem iræ Dei, & iustæ suæ damnationis ducuntur: vt, velint nolint, fateantur se mortis sententiæ obnoxios esse.

22 Et inuentum est, inquit, mihi mandatum, quod institutum erat ad vitam, ad mortem facere: hoc est, depræhendi mandatum, quod datum erat, vt qui ei obediret, vitam consequeretur, cedere mihi in mortem, propterea quòd eius transgressor inuentus sum. Vt enim obedientibus vita promittitur: ita præuaricatoribus mors est vt stipendium proposita.

23 Hinc patet, promissiones legales annexam habere conditionem implendæ Legis: & comminationes pertinere ad eos, qui vel in minimo Legem violauerint.

24 Huius rei ratio subiungitur his verbis: Nam peccatum occasione sumpta, decepit me per mandatum, ac per ipsum occidit me: quasi diceret: quòd mortuus sum Legis ministerio, id nequaquam vitio Legis factum est: sed peccati potius & innatæ corruptionis culpa. Hoc peccatum per mandatum me decepit, & vt latro quispiam, me è via abductum occidit & spoliavit.

25 Hinc concluditur generalis doctrina, Non esse culpam Legis reuelantis peccatum, si ex agnitione peccati per Legē, euadimus deteriores:

sed esse vitium peccati habitatis in carne nostra. Nam magis aestuat & inflammatur in nobis peccatum, quando accedit vox Legis prohibentis, & damnantis peccatum.

26 Hunc usum Legis internum, Apostolus Corinthiis scribens, indicat his verbis: Lex est ministerium mortis, hoc est, facit ut ex agnitione peccati, intelligamus nos morte dignos.

27 Estque diligenter considerandum cuius mortis sit ministerium Lex: cum mors sit multiplex. Est enim ministerium mortis hominis, hoc est, damnationis hominis ob Legis transgressionem: Non est ministerium mortis peccati, sed potius vitæ peccati iuxta Apostolum: Veniente mandato peccatum reuixit, & ego mortuus sum. Et si id sit vitio carnis, ut dictum est.

28 Hinc patet manifestè, Legem non prædicare veniam pœnitentibus: sed pœnam transgressoribus. Pœnitentiæ enim prædicatio, medicinam lethali adhibet vulneri, quod inflixit peccatum, & Lex reuelauit.

29 Quòd autem quidam contendunt, Legis esse proprium arguere peccatum, rectissimè quidem id faciunt, ut qui vendicant Legi suum proprium officium contra Antinomos, qui duo ademerunt Legi Dei: Vnum, quòd non per Legem sit agnitio peccati: Alterum, quòd Lex non sit norma vitæ Christianæ. Verùm cum inde effici putant Legis esse proprium prædicare pœnitentiam, grauissimè impingunt. Nam quòd Euangelij est proprium, falsò Legi attribuunt.

30 Ego quidem non dubito præcipuam consolationem afflictorum in hoc sitam esse, quòd
certò

certò sibi persuadeant, Euangelium esse vniuersalem prædicationem pœnitentiæ, & remissionis peccatorum in nomine Iesu Christi: sicuti ipse Dominus Euangelij summam complexus est, Luc.24.

31 Duo enim facit Euangelium: monstrat remedium, & ostendit quibus remedium applicatur. Maledictionis sententię omnes homines obnoxij sunt: sed Euangelium monstrat Christum, qui Legi satisfacit, & transferens in se nostram culpam, absoluit à reatu pœnitentes.

32 Cùm autem quidam excipiunt, & dicunt pœnitentię vocem propriè pro contritione accipi, falluntur. Nam conuersio Prophetis, & *μετένοια* Euāgelistis, sunt synonima: nisi quòd *μετένοια* notat conuersionis formam: videlicet, quòd non sit quæuis de loco in locum reuersio: sed mentis mutatio, in qua regeneratur homo, & fit noua creatura, ac simul fide iustitiam Christi apprehendit.

33 Diligenter igitur discernendum est inter accusationem peccati & prædicationem pœnitentiæ, hoc est *μετανοίας*. Illa Legis est, & præparat ad hanc. Hęc Euangelij est, in remissionem peccatorum.

34 Hanc nostram assertionem, de accusatione peccati, & prædicatione pœnitentiæ, niti Prophetica & Apostolica autoritate manifestum est. Quare qui eam conuellere conantur, Prophetis & Apostolis bellum faciunt.

35 Ieremias cap.14. vt iniquitatum notitiam, ad compunctionem impellere testatur, quæ iniquitatum notitia, aliunde esse non potest, quàm

ex Lege. Per Legem enim agnitio peccati: ita cognitionem fœderis, conuersionis, hoc est, pœnitentiæ fundamentum esse affirmat. Si ergo fœdus, Euangelij est proprium: cur non etiam prædicatio pœnitentiæ, quæ in fœdere fundatur?

36 Hoc apertius adhuc Threnorum 2. ostenditur, vbi Propheta in hunc modum loquitur: Prophetæ tui non aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent. Est ergo argutio peccati, non prædicatio pœnitentiæ: sed ad eam tantum præparatio quædam, summè necessaria in hoc humani generis veterno.

37 Petrus Apostolus Act. 2. ad eundem modum discernit inter accusationem peccati, & prædicationem pœnitentiæ, vbi etiam compunctionem à pœnitentia separat. Primum enim arguit peccatum per Legem, obiiciens Iudæis ingratitude erga Deum, & homicidium innocentis Christi, hoc est, violationem primæ & secundæ Tabulæ. Deinde, cum ad hanc concionem corde compuncti Iudæi dicunt Apostolis: Quid faciemus viri fratres? Petrus respondit, μετανοείτε, hoc est, conuertimini, seu respiscite, seu pœnitentiam agite. An non hic Apostolus apertè discernit inter accusationem peccati, compunctionem, & μετανοίαν? Hancne opponit terroribus Legis, & commeritæ damnationi, tanquam antidotum efficacissimum?

38 Constantè igitur vt accusationem peccati tribuimus Legi: ita prædicationem pœnitentiæ, propriam esse Euangelij defendimus: & in hac assertionione propriissimè vtramque vocem & μετανοίας & Euangelij accipimus.

39 Fateor quidem pœnitentiæ vocabulum durius esse; attamen, quia eo vsa est Ecclesia tot seculis pro eo quod Græcè est *μετάνοια*, potius sensum vocis, quàm originem respicere oportet: ne quis etiam ad Iudæ *μεταμέλειαν*, hanc vocem referat: quod planè Sycophanticum iudico.

40 Restat tertius vsus Legis, quem ideò Spiritualem appello, quia pertinet ad homines spiritu Dei renatos. His præscribit certam vivendi regulam, iuxta quam vivere contendant, vt Deo ex fide spirituales cultum præstent.

41 Hic maximam luctam experiuntur fideles, dum Spiritus in illis condelectatur legi Dei, seque ad eius normam componere studet: & caro contra peccatis stimulis agitatur contra Spiritum, vt non, quod volunt faciant renati, sed quod nolunt malum, hoc agant. Sub hac lucta ingemiscientes Sancti, cupiant liberari de corpore mortis huius, vt tandem liberè possint Deo præstare obedientiam iuxta Legem.

42 Tametsi autem non possunt renati vel exuere peccatum inhabitans, vel Deo plenè iuxta Legem obedire: tamen nulla est iam eis metuenda condemnatio: quia sunt in Christo Iesu, & non ambulant secundum carnem, sed secundum Spiritum.

43 Reliquis autem omnibus, qui non sunt in Christo, & qui ambulant secundum carnem, manet certa damnatio, donec resipiscant.

44 Ex his facilè soluitur quæstio, de abrogatione legis Decalogi, quæ nunquam abolebitur, quoad doctrinam attinet: sed tantùm, quantum

ad eius damnatoriam sententiam pertinet: à qua soli sunt liberi, qui sunt in Christo Iesu, & ambulant secundum Spiritum. Nam spiritus Dei testatur eos filios Dei esse.

E V A N G E L I V M.

V A N G E L I V M propriissimè definitur vniuersalis prædicatio pœnitentiæ & remissionis peccatorum in nomine Christi.

2 Pœnitentiæ vocabulum hîc accipio cum veteri interpretè pro μετανοία, non pro μεταμέλεια, quam eodem pœnitentiæ nomine vertit interpres.

3 Verùm hoc est perpetuum discrimen apud Euangelistas, quòd μεταμέλεια, significat displicentiam cum dolore, ob factum commissum: μετάνοια verò ipsam conuersionem peccatoris notat, quæ conuersio fit per fidem in Christum.

4 Potest autem μεταμέλεια esse sine μετανοία, vt in Iuda fuit. Sed nunquam potest μετάνοια habere locum, nisi præcedat μεταμέλεια: ex quo factum est vt prima pars pœnitentiæ, id est, conuersionis, habeatur. Ordine enim præcedit conuersionem, sicut nouitas vitæ sequitur, quæ est iustificationis finis in hac vita Rom. 6.

5 Vt autem doctrinam Euangelij apertiùs intelligamus, definitionem positam, in suas retextam partes, examinabimus.

6 Partes autem hæ sunt. I. quidnam offerat Euan-

Euangelium. 2. quibus offerat. 3. qua cum conditione offerat. 4. cuius tandem merito offerat.

7 Quidnam offert Euangelium? Remissionem peccatorum. Quàm autem lætū sit hoc nūncium, tum demū intelligemus, si quid præcedat remissionem peccatorum, & quid cum remissione peccatorum coniunctū sit, & quid consequatur, attenderimus.

8 Quid remissionem peccatorum præcedit? Peccatum, reatus, ira Dei, maledictio, tristissima seruitus sub Satana, & obligatio ad æternas pœnas. Scriptū est enim: Maledictus omnis qui non māserit in omnibus, quę scripta sunt in libro Legis, vt faciat ea.

9 Dum ergò Euangelium prædicat remissionem peccatorum, simul prædicat liberationem à peccato, à reatu, ab ira Dei, à maledictione, à tristissimo seruitute Diaboli, & ab obligatione ad æternas pœnas.

10 Quis vel hominum vel Angelorum satis prædicauerit hoc beneficium? A tantis enim malis liberari, est à sempiterna miseria liberari.

11 Quid est coniunctum cum remissione peccatorum? Iustificatio, regeneratio, adoptio, libertas, liber ad Deū accessus, & arctissima quædam cum Deo coniunctio.

12 Iustificatio est, qua habentibus remissionem peccatorum, imputatur Christi obedientia, vt sit eorum iustitia, qua iusti apparent in conspectu Dei, aded vt iam non sint sub Lege, sed sub Gratia.

13 Regeneratio est, qua Spiritus sanctus iustificatos regignit, vt sint nouę creaturæ: in qua mo-

tus excitat Spiritus sanctus sibi similes, & congruentes ad Legem & voluntatem Dei.

14 Libertas est, qua manumissi sumus à veteri seruitute, & facti sumus liberi.

15 Adoptio est, quòd iustificati iam sint Dei filij, exempti à potestate Diaboli, qui efficax est in filiis contumaciæ, hoc est, in iis, qui non habent remissionem peccatorum.

16 Liberum accessum ad Deum habent qui filij adoptione sunt facti. Possunt enim Deum inuocare, & offerre ipsi, sacrificia grata per Christum Iesum.

17 Arctissima cum Deo coniunctio inde est, quòd habentes remissionem peccatorum, sint membra Christi, illi Spiritu sancto iuncti, vt palmites viti, & membra corpori.

18 Hinc est quod Ioannes definit Ecclesiam, Sãctam *καθολικὴν* cum Patre, & cum Filio eius lesu Christo.

19 Quid consequitur remissionem peccatorum? Immortalitas, gloria sempiterna, fruitio Dei in omnem æternitatem, securitas. Breuiter, constans beatitudo & felicitas.

20 Hæc quãta bona sint æstimare est ex collatione malorum, quæ manent non habentes remissionem peccatorum: quæ sunt, Mors æterna, non carens sensu, sed fruitione Dei, qui vera vita est: Sempiterna miseria, cruciatus corporis, vermis conscientiæ, societas cum Diabolo & angelis eius in omnem æternitatem.

21 Qui ergò mala quæ præcedunt remissionem peccatorum, & quàm dulcis sit remissio peccatorum, & quid cum ea coniunctum sit, & quid
eam

eam tãdem excipiat in æterna vita, intelligit, cur prædicatio remissionis peccatorum, dicatur Euangelium, hoc est, bonus ac lætus nũcius, ignorare non potest.

22 Quibus offert Euangelium remissionem peccatorum? Peccatoribus, iisque omnibus absque discrimine ordinum, conditionũ & nationũ.

23 Sic enim Veritas dicit: prædicate Euangelium omni creaturæ, intelligens per Omnem creaturam, omnes homines cuiuscũque ordinis, conditionis, & nationis.

24 Idem ait: Oportet prædicari remissionẽ peccatorum in omnes gentes, hoc est, omnibus gentibus: idque in hunc finẽ, vt gentes fiant participes bonorum quæ offert Euangelium.

25 Paulus similiter dicit: Certus est sermo, quòd Iesus venit in hunc mundũ peccatores saluos facere. Item: Deus vult omnes homines saluos fieri. Vnus enim est Deus, & vnus Mediator Dei & hominum.

26 Qui ergò negant gratiam esse vniuersalẽ, corrumpunt doctrinam Euangelij, & Christo se opponunt: & miserè seipfos & alios seducunt, conclusiunculis suis perperam ex Scriptura constructis capti.

27 Quæ cum conditione offert Euangelium remissionem peccatorũ omnibus peccatoribus? Cum conditione pœnitentiæ, hoc est, si conuertantur per fidem ad prædicationem Euangelij. Ideò ait: Oportet prædicari pœnitentiã.

28 Conditio pœnitentiæ & fidei eadẽ est. Nã per fidem fit conuersio. Ideò Dominus mandato de prædicando Euangelio inter omnes gẽtes

addit: Quisquis crediderit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur.

29 Hæc cōditio sæpissimè inculcatur in Scripturis: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Ergò non credens peribit. Qui enim non credit in Filium, ira Dei manet super eum.

30 Vt autem conditio fidei requiritur, vt applicetur beneficiũ, hoc est, remissio peccatorum: ita conditio perseuerantiæ necessaria est, vt retineatur acceptum.

31 Ideo autor Epistolæ ad Hebræ. dicit: Participes Christi effecti sumus, si tamen initium fiducia eius, vsque ad fidem, firmum tenuerimus. Item: Qui perseuerauerit vsque ad finem, hic saluus erit.

32 Hæc perseuerantiæ conditio euertit dogma eorum, qui sentiunt hominem, qui semel cœpit credere, non posse amittere fidem: quasi fides esse possit, vastata conscientia, & expulso de corde Spiritu sancto, qui vbicũque sit, efficacax est.

33 Porrò cùm fides sit voluntatis, ceptum est quæri, Quomodo se voluntas habeat in conuersione, seu in apprehensione quæ fit per fidẽ: passiuè, an actiuè?

34 Vt ad hanc quæstionem rectè respondeatur, conferenda sunt plura Scripturæ testimonia, qualia sunt hæc: Hic est Filius meus dilectus, hunc audite. Pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Deus operatur in nobis & velle & perficere. Spiritus adiuuat infirmitates nostras. Exu-
scita

scita donū quod in te est. Cōtendite intrare per angustam portam. Quoties volui filios tuos cōgregare, & noluisti? Vos semper Spiritui sancto restitistis. Nolite contristare Spiritum sanctum Dei.

35 Hæc & similia testimonia vnà conferenda sunt, & non vnum aliquod ex illis ita arripiendum est, vt cætera Sophisticâ eludantur.

36 Mandatū est vt audiamus vocem filij Dei. Huic mandato obtemperare potest hominis voluntas. Verū quia, dum verbum auditur, voluntas per se assentiri non potest Spiritus sanctus adest, & mouet voluntatem, vt verbo assentiatur.

37 Hæc voluntas non habet se, vt saxum, quod violenter trahitur: sed vt potest assentiri Spiritui sancto mouenti: ita sua contumacia potest Spiritui sancto reluctari.

38 Deinde, conuersus & regeneratus habet perpetuum opitulatorem Spiritum: vnde potest & debet voluntas pijs exercitijs se magis magisque excitare. Potest etiam Spiritum sanctum contristare, & relabi in priores sordes.

39 Quare vt crebræ Prophetarū exhortationes, lectio, meditatio, Sacræ cœnæ vsus, alacritati voluntatis excitandæ seruiunt: ita comminationes & ærumnæ præsentis vitæ, voluntatem veluti refrenare debent, ne Spiritum sanctum expellat.

40 Habet ergò voluntas hominis se, cū in conuersione, rùm post conuersionem: partim passiuè: partim actiuè.

41 Abraham accipiens mandatum de ma-

Etando filio, omnia, libera voluntate, mādato Dei postposuit. Quod factum cū Deus prædicat, satis ostendit voluntatem Abrahæ non se habuisse se ut saxum, sed verè elegisse obedientiam erga Dei mandatum:

42 In voluntate siquidem est *res æque*, qua ipsa potest, pluribus monstratis, alia præ aliis eligere.

43 Sequitur quod quarto loco proposuimus, cuiusnam merito Euangelium offerat remissionem peccatorum pœnitētibus? Ad quod respondet Dominus, cū addit: In nomine meo.

44 Hæc locutio, In nomine meo, vnum excludit, alterum includit. Excludit meritum hominis pœnitentis: & includit meritum Christi passi pro nobis & resuscitati.

45 Porrò triplex meritum Christi est, videlicet mortis, obedientiæ & intercessionis.

46 Meritum mortis Christi abolet peccatum, iuxta illud: Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi.

47 Quicumque ergò aliunde, quàm à merito mortis Christi, quærit peccati expiationem: puritatem Euangelij corrumpit, & mortem filij Dei extenuat. Nullum enim vnquam peccatum aboleri potest, nisi virtute sanguinis Christi. Ideò autor Epistolæ ad Hebræos, ait: Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata. Item: Sanguis Christi emundat conscientias ab operibus mortuis. Item: Sine effusione Sanguinis nulla fit remissio.

48 Meritum obedientiæ Christi, qua videlicet Legi Dei satisfactum est nobis confert iustitiam.

tiam. Nam Christus suam obediētiam nobis imputat, qua iusti appareamus in conspectu Dei.

49 Ita enim Paulus scribit: Christus est finis Legis in iustitiam omni credenti. Item: Quemadmodum vnus inobedientia multi sunt constituti peccatores: ita vnus (Christi) obedientia, multi sunt constituti iusti.

50 Qui ergo in alia quauis re collocāt iustitiā, qua iusti sumus corā Deo, quā in obediētia Christi credenti imputata, abolent Euangelium, & Christi beneficium non, vt pat est, astimant.

51 Meritum intercessionis est, quo reconciliamur Deo. Christus enim solus est Mediator Dei & hominum, & solus intercedit, solisque exauditur.

C O N V E N I E N T I A E T D I S - crimen Legis & Euangelij.

I V M idem Deus sit autor & Legis & Euangelij, fieri non potest, vt sibi Lex & Euangelium repugnent: modò finis principalis & vltimus vtriusque doctrinæ, rectè consideretur.

2 Idem enim planè requirit Deus, & Lege & Euāgelio, si finem spectemus vltimum videlicet, plenam, perfectam, & spiritualem iustitiam, quæ est via vitæ æternæ. Nam sine perfecta iustitia, hoc est, integra obedientia erga Legem Dei, nemo vitam ingreditur.

3 Verùm si modus quæritur, quo peruenitur ad finē Legi & Euangelio communem, ma-

ximum discrimen inter Legem & Euangelium apparebit.

4 Deus siquidem Lege sua requirit, ut homo ipse Legem operibus impleat, quò operibus Legis iustificatus, vitam ingrediatur.

5 Hoc Deum velle sua Lege, promissio benedictionis Legi addita, indicat. Præterea sententia illa: **Qui fecerit ea, vivet in eis.** Idem confirmatur verbis Domini, dicentis: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.

6 Verùm quoniam conditio Legi addita: Si fecerit ea homo, vivet in eis, hominis est impossibilis (nemo enim mortalium, iuxta cõmunem nascendi Legẽ natus, Legi Dei perfectam obedientiam præstare potest) omnes homines sententiæ damnatoriæ Legis primùm in Paradiso latæ, deinde hominum mentibus impressæ, & de nouo promulgatæ in monte Sina, subiacent, donec finem Legis, hoc est, perfectam iustitiam cõsequantur, qua consistere coram tribunali Dei iusti iudicis possint.

7 Cùm igitur homo finem Legis suis viribus assequi haud potest: Deus ex mera sua bonitate, Euangelium proponit de Filio suo, qui factus homo, Legem implevit perfectè, adeò ut sententia Legis perfectè iustus iudicatus sit: teste ipsius gloriosa resurrectione.

8 Hanc suam iustitiam, quæ est Legis perfecta obedientia, Filius Dei (cuius omnes actiones & passionis infiniti sunt valoris) omnibus in se credentibus imputat, ut habeant ex imputatione, quod Lex requirit, hoc est, plenam & perfectam iustitiam, quæ est via ad beatitudinem.

9 Hoc autem ita esse Paulus sæpè ostendit. Rom. 5. Vnius (scilicet Christi) obedientia, iusti constituentur multi. 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iustitia Dei in eo. Hoc est, ipse factus est reus nostro peccato, & nos facti sumus iusti ipsius iustitia. Quod Augustinus rectè intellexit, cum diceret: Nostra delicta sua delicta fecit, ut suam iustitiam nostram iustitiam faceret.

10 Sed quid clariùs dicto illo Pauli Rom. 10? Christus est finis Legis in iustitiã omni credenti, hoc est, omnis qui credit, habet quod Lex requirit, nempe iustitiam, non quidem à se factam, sed sibi imputatam, qua perfectè iustus coram tribunali Dei apparet.

11 Huius iustitiæ imputatæ credenti, illustre paradigma Paulus se ipsum statuit Philippen. 3. quum ait: Existimo omnia damnum esse propter eminētiam cognitionis Christi Iesu Domini mei, propter quem omnium iacturam feci, & arbitror, ut *συνέβηλα*, ut Christum lucrifaciam, & comperiar in eo non habens meam iustitiã, nempe quæ est ex Lege, sed eam quæ per fidem est Christi, iustitiam, inquam, quæ est ex Deo per fidem.

12 Hic Paulus disertè distinguit inter iustitiam Legis & Euangelij. Legis iustitia est, cum homo ipse Legem præstat. Euangelij iustitia est, cum Deus imputat iustitiam credenti, quæ imputata iustitia, est obedientia Legis à filio Dei præstita, quam ipse imputat, & gratis donat in se credentibus. Promissio enim Euangelij, cōditionem fidei requirit.

13 Est ergò hæc iustitia hominis credētis, dōnum Christi. Nam si homo ipse potuisset iustificari. *Loge*: Christus non mortuus fuisset, vt Paulus docet, Gal. 2.

14 Habemus ergò, & in quo conueniant Lex & Euāgelium, si finem respicimus, nempe in eo, quòd vtraque doctrina requirat iustitiam, viam vitæ æternæ, & in quo discrepent, videlicet in modo obtinendæ istius iustitiæ. Lex enim requirit ab homine propriã hominis iustitiam, quam ipse facit: Euangelium offert alienam, nempe Christi, fide accipiendam, vt isto pacto legi Dei satisfiat.

15 Papistæ autem, vt hanc dulcissimam doctrinam & mysterium solo verbo Dei Ecclesiæ reuelatum, de modo obtinendæ iustitiæ quã Lex requirit, obruant, clamant nos Deum Tyrannidis accusare, vt quem Legem impossibilem dedisse doceamus. Sed ipsi potius repræhendendi, qui non rectè discernunt inter Deum & Tyrannum, qui in Legibus suis, omnibus causis differunt, ita prorsus, vt in nulla conueniant.

16 Nam, si causam efficientem & finalé spectes: in Deo, efficiens est iustitia: finis autem, misericordia. (Matt. 18.) In Tyranno, efficiens malitia est: finis, crudelitas. Si materiam & formam consideras: Deus, sancta, iusta & salutaria ex fide facienda in gloriam Dei imperat: Tyrannus contrà, profana, iniusta, pernitiōsa.

17 Præterea Lex & Euangelium etiam in hoc conueniunt, quòd vtraque doctrina peccatū arguat, etsi diuersimodè. Vtrumque enim rectè dicitur. Lex arguit peccatum: Euangelium arguit pecca-

peccatum: sed illa, per se & propriè: hoc, ex consequenti & per accidens.

18 Lex enim cum dicit: Maledictus omnis, qui non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis, manifestè omnes homines peccati arguit, eosque reos coram tribunali Dei peragit, donec prodeant Christi ornati iustitia. Euangelium autem, quoties Christum nominat panem vitæ æternæ, lucem mundi, saluatorem in se credentium, donatorem vitæ æternæ, agnum Dei tollentem peccata mundi: toties ex consequenti sequitur, omnes argui reos peccati, & damnari, qui ad Christum non confugiunt, & in eum non credunt. Quod Iudæi optimè ex cõtionibus Christi intellexerunt. Ex quo factum est, quòd tam rabiose se Christo opposuerint, vt qui eorum peccata eis ob oculos posuerit.

19 Adhæc differunt Lex & Euangelium etiam hoc modo: Lex prædicat iram & maledictionem: Euangelium contra, Gratiam & benedictionem. Lex monstrat culpam & pœnam: Euangelium prædicat remissionem culpæ, & absolutionem à pœna. Lex morbum & agrotum: Euangelium medicum & remedium indicat.

20 Æternæ enim maledictioni Legis, Euangelium opponit prædicationem *metanoyias*, id est, pœnitentiæ, seu, conuersionis, & promissionem vniuersalem & gratuitam de remissione peccatorum, & de acceptatione eorum ab Deo, & vitam æternam propter Filium Dei, Mediatorem.

21 Quia igitur solum Euangelium nouit remediũ cõtra maledictionẽ Legis, solum etiã prædicat pœnitentiã in nomine Christi: & non Lex.

quæ nihil planè de remedio contra maledictionem, & mortem æternam novit.

22 Facientibus quidem Legem, quales nulli sunt, benedictionem promittit Lex: non autem faciētibus Legem, quales omnes sumus, nobis relictī maledictionem minatur, neque vltra hos terminos se Lex extendit.

23 Hinc iam intelligi potest, quid sit iustificare, Legis sententiā, & quid iuxta Euangelium, iustificare Legis sententiā, est Deum defendente Mose, & propria hominis consciētia excusante, hominem Legis obseruatorem, seu, impletorem, innocentem dicere, iustum pronuntiare ac vitæ æternæ, & benedictum à Deo, adiudicare. Atque hoc pacto solus Christus, Deus & homo, iustificatus est.

24 Iustificare, iuxta Euangelium, est Deum, intercedente Sacerdote Christo, hominem pœnitentem à reatu absoluerē, propter λύτρον solum à Christo, iustum pronuntiare propter iustitiam Christi illi imputatam, ac vitæ æternæ, vt Filium dilectum in dilecto gratis propter Christum, adiudicare.

25 Quicumque igitur prædicationem pœnitentiæ, non subiiciunt soli Euāgelio, confundunt has diuersas actiones, tempore & ordine distinctas: Accusare peccatum, & prædicare pœnitentiam: nec rectè perpendunt discrimen Legis & Euangelij.

26 Pœnitētia enim cū pro μετανοία ponitur, vsu veteris interpretis, propriissimè est conuersio hominis ad Deum, per fidem in Iesum Christum, quæ, vt sequitur compunctionem ob peccatum:

catum: ita causa est nouitatis vitæ. Hoc plurima Scripturæ testimonia conuincunt. Luc. 16. *πιστεύω* & *μετανοεῖν* pro eodem ponuntur. Paulus distinguit dolorem secundum Deum à pœnitentia, cum dicit: Dolorem secundum Deum operari *μετάνοιαν* ad salutem. Christus *μεταμέλειαν* præcedere conuersionem affirmat. Baptista, nouitatem vitæ uocat fructum pœnitentiæ dignum. Petrus *μετάνοιαν* compunctioni subiicit, & ante nouam obedientiam collocat.

27 Hæc testimonia clarissimè ponunt ob oculos quid sit pœnitentia, seu, *μετάνοια*, nempe conuersio hominis agnoscentis iram Dei propter peccatum, ad Deum, per fidem in Iesum Christum.

28 Verùm cum tres nominantur pœnitentiæ partes, Synecdoche est, cuius hæc est ratio. Contritio necessariò præcedit conuersionem quæ fit per fidem, & nouitas vitæ necessariò comitatur conuersionem. Quare ut omnia complecterentur doctores Ecclesiæ, bono cõsilio tradiderunt tres esse partes pœnitentiæ, idque respectu finis, qui est in hac vita seruire Deo in iustitia & sanctitate vera.

29 Harum partium prima, Contritio, (id est dolor cordis, ex agnitione peccati, & sensu iustæ iræ Dei, & iustæ damnationis nostræ conceptus) antecedens pars pœnitentiæ rectè dicitur.

30 Secunda, formalis, uidelicet, cõuersio per fidem, seu, fides ipsa, (quæ est lætitia cordis ex agnitione misericordiæ Dei, & fiducia remissionis peccatorum propter meritum Christi, per Spiritum sanctum, ad prædicationem Euangelij, excitata) rectè appellatur.

31 Tertia, consequens pars dici potest, Noua obedientia, quæ est alacritas cordis ad obediendum Deo, à Spiritu adoptionis accensa.

32 Etsi autem agnitio peccati ex Lege est: tamen prædicatio pœnitentiæ non est Legis, sed Euangelij propria. Siquidem agnitio peccati, seu, dolor ob peccatum, non est ipsa pœnitentia, seu, conuersio, sed parasceue quædam ad pœnitentiã, seu, pars, vt diximus, antecedens, quæ Deo non placet, priusquam fide temperetur. Quod cum fit, sacrificium Deo gratum existit, iuxta illud: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Item: Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.

33 Porro cum Papistæ vtrumque, hoc est, Decalogum & Euangelium, Legem operum definiunt, vt illa sit imperfectior, hoc perfectior Lex, vt quæ non tantum manû, verum etiam animum cohibeat: satis declarant se nunquã didicisse quid sit Euangelium.

34 Neque enim ex interpretatione Legis, qua Christus corrigit corruptelas Pharisaicas, efficiunt, quod Christus sit nouus legislator: neque quia ait: Hoc est præceptum meum vt diligatis vos inuicem, definitiisse Euangelium putandus est: sed cum dicit: Oportet prædicari pœnitentiã & remissionem peccatorû in nomine meo, in omnes gentes, Euangelium propriissimè definit.

35 Discernendum est igitur, inter doctrinam de Christi beneficio proprio quæ est Euangeliû de pœnitentia & remissione peccatorum, & de officio nostro debito, quod est ex fide præstare Deo nouam obedientiam.

36 Hæc noua obediētia Deo præstanda, cultus Dei Spiritualis est, & sacrificiū ipsi gratissimum, cuius quidem materiam Lex, formam verò Euangeliū monstrat.

37 Est autē forma veri cultus Dei, opus quodlibet lege Dei præceptum ex fide fieri, in gloriam Dei principaliter: cuius tamen intermedij fines, plures esse possunt, quorum regula, Fides & charitas esse debent.

O B E D I E N T I A   N O V A,

1 B E D I E N T I A propriè est mādati superioris præta & debita executio.

2 B E D I E N T I A noua dicitur, quæ est nouorum hominum qui per fidē & Spiritum Dei nati sunt filij Dei, vt Deo seruiant in iustitia & sanctitate vera.

3 Hic ergò duo ante omnia tenēda sunt. Primum, Vbi nullum est mandatum, ibi nulla obediētia. Secundum, vbi non præcedit noua natiuitas, obediētia præstari nequit, nisi seruilis.

4 Duo sunt quæ renatū ad obediētiā Deo præstandam meritò flectere debent, Obligatio, & finium excellentia.

5 Obligationis obediētiæ erga Deum quatuor sunt modi.

6 Primus, obligamur vt creatura creatori. Est enim æternum debitum gratitudinis (quæ in obediētia posita est) creaturæ erga creatorem.

7 Secundus, obligamur vt serui Domino. Si Dominus ego sum sum, vbi timor meus?

8 Tertius, obligamur vt filij patri. Si patet ego sum, vbi honor meus? Cùm ergo nos sumus filij Dei, non solùm creatione, verum etiam regeneratione: par est, vt Deum tanquam patrẽ optimum, vera obedientia colamus.

9 Quartus, obligamur vt grati erga benefactorem. Cùm ergo Dei beneficia erga nos sunt omnium maxima, debetur illi profectò maxima gratitudo, quæ in mandati ipsius prompta executione cernitur.

10 Gradus obedientiæ erga Deum in genere sunt duo, videlicet, Dilectio Dei, & dilectio proximi. Horum singuli habent gradus inferiores iuxta Decalogi præcepta.

11 Dilectio Dei concipitur ex notitia paterni affectus in Deo erga nos: nascitur ex fiducia Christi: crescit per Spiritum fidei: roboratur cogitatione cumuli beneficiorũ Dei, corporalium & spiritualium: cernitur in obedientia sub cruce, & in sanctitate vitæ, quæ tametsi perfecta præstari nequit: tamen placet, quia filij sumus.

12 Dilectio proximi habet causas, Mandatum Dei, vinculum naturæ & gratiæ, & necessitatem consequentiæ. Qui enim dicit se Deum diligere, & proximum suum odit, mēdax est: & charitas Dei in eo non est.

13 Finis obedientiæ est ad eò multiplex, utilis & necessarius, vt qui eo non mouetur, ne hominis quidem titulo dignus sit, nedum filij Dei. Distingui autem possunt fines commodè hoc modo.

14 Primus, vt fideles sua obedientia testentur se renunciassẽ Satanæ hosti Dei, ac Deo se subiecisse

cisse ad obediendum ipsi per iustitiam & sanctitatem veram, in ipsius gloriam, iuxta stipulationem in Baptismo factam.

15 Secundus, ut fideles testentur se esse socios castissimorum spirituum in cælo, qui Deo semper assistunt, vident eius faciem parati ad imperata ipsius exequenda. Ob hanc causam fideles orantes dicunt: Fiat voluntas tua, quemadmodum in cælo, sic etiam in terra.

16 Tertius, ut fideles testentur se esse socios omnium timentium nomen Dei in terra cum Dauide, qui ait: Socius sum omnium timentium nomen Domini, & custodientium mandata eius, Psal. 119.

17 Quartus, ut fideles, cum sint templum Dei, offerant in eo holocaustum & thymiama, & ornent cornua Altaris frondibus & floribus obedientiæ.

18 Quintus, ut opera obedientiæ in filiis Dei & fratribus Iesu Christi sint veluti *συνθήματα* quædam militaria, quibus Christiani testentur se militate sub vexillo Ducis sui Iesu Christi, contra peccatum & Diabolum.

19 Sextus, ut bona opera sint fulcra bonæ conscientiæ, quæ fidei quoddam propugnaculum est, ne ipsa patiatur naufragium. Vastata enim conscientia per contumaciam erga Deum, fidei fit naufragium, ut Paulus docet.

20 Septimus, ut alij inuitentur exemplo. Ideò scriptum est: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut cum videant vestra bona opera, glorificent patrem vestrum, qui est in cælis.

21 Octauus, ut obedientes præmia temporalia

& æterna consequantur, iuxta promissionem: quam promissionem non solum licet, verumetiam oportet intueri, & scire Deum non esse vanum in suis promissis.

22 Porro, huic nostræ sententiæ de obedientia erga Deum, tria genera hominum aduersantur. Quidam enim plus tribuunt obedientiæ hominis, quàm par est: quidam plus, quàm decet, adimunt, quidam planè destruunt.

23 Plus tribuunt obedientiæ hominis Papiſtæ quàm par est, cum fingunt opera esse causas iustificationis coram Deo, & merita vitæ æternæ. Vtrumque pugnat cum Paulo, qui docet obedientiam erga Deum, esse finem iustificationis: & vitam æternam, donum Dei per Iesum Christum.

24 Plus adimunt obedientiæ quàm par est, qui clamant eam non cohærere cum fide, nec esse necessariam: cum tamen Christus, & Paulus dicant nos debitores esse: & natura fidei sit, per dilectionem operari: sitque nota discipulorum Christi, se mutuo, exemplo Christi, diligere.

25 Destruunt rationem veræ obedientiæ Monachi, cum mandata hominum definiunt obedientiam erga Deum, qua Deus colitur, contra Esaiam & Christum, qui testantur Deum non coli mandatis hominum.

26 Ex hoc falso principio extruxerunt Missas, Indulgentias, inuocationes mortuorum, & alias multas superstitiones, quas cultum Dei definiunt: quod probare difficilius ipsis erit, quàm Oceanum cribro exhaurire.

27 Præsertim, cum ista omnia pugnent cum
obc

diencia erga Deum, & inobedientiæ seu contumaciæ sint subiicienda.

28 Est enim inobedientia contra Deum, quadruplex: videlicet, non facere imperata: facere imperata, sed non debito modo ac ordine: facere contra interdictum: & comminisci cultus, præter mandatum Dei.

CULTVS DEI.

1 **H**OMINES ad prædicationem Evangelij (quæ est pœnitentiæ & remissionis peccatorum in nomine Christi) conuersi & spiritualiter renati,

Deo spiritualem quædam cultum debent, quem soli credentes & intelligunt & præstare possunt.

2 Philosophi quidem omnibus ætatibus se torserunt, in tradenda huius cultus ratione: & quidam ex illis, vt Socrates, Plato, Xenophon, &c. multas præclaras gnomas reliquerunt: sed nullus eorum scientiam colendi Deum veram monstrauit.

3 Nam, etsi principia quædam huius cultus naturæ lumine viderunt Philosophi: tamen, priusquam ad rem deuentum est, in horribiles demerserunt tenebras, & se, & suæ doctrinæ sectatores miserè deceperunt: ac à vero Deo aberrantes, creaturas & Dæmonia coluerunt, sicuti cum historia mundi Paulus Apostolus testatur.

4 Verùm de tenebris istis suam Ecclesiam educit Dominus, prætenso verbi sui lucerna, sicuti sanctus ille rex David testatur, cum inquit: Lúcer

na pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.

5 Huius lucernæ splendore, quæ ad substantiam huius diuini cultus pertinent, inquirere operæ precium est: nec vel cum Philosophis umbras inanes sectemur: vel de vno errore in alium cum Monachis. spreta lucerna cœlesti, feramur.

6 Sunt autem quatuor, quibus probè ex verbo Dei perceptis, solida cultus Dei scientia haberi potest. 1. Regula, ad quam tanquam ad Lydium lapidem exigendus est cultus Dei. 2. Fundamentum. 3. Definitio seu ratio. 4. Cultus Dei in suas quasdam formas sectio.

7 Regula cultus Dei generalis est hæc: Nullus cultus Deo acceptus est, nisi quem ipse Deus proprio suo verbo ordinat, ac homini commendat.

8 Hanc regulam vox Dei apud Esaiam, & Dominus in Euangelio confirmat, cum inquit: Frustrà colunt me docentes doctrinas & mandata hominum. Et Paulus clarè damnat omnes *ἰδωλοδωρησκείας*, hoc est, cultus quos homines, bona, vt dicunt, intentione excogitant. Huc accedit quòd Paulus disertè pronunciat, impossibile esse placere Deo sine fide. Et rursus, Quicquid non est ex fide, peccatum est.

9 Hanc ergo regulam teneant pij, & quiduis potius patiantur, quàm vt sinant eam sibi vlla Diabolorum, aut hominum tyrannide, hypocrisis & Sophistica eripi. Nam ea amissa, omnis superstitionis & idololatriæ ianua est aperta, & regnum Christi inuaditur.

10 Vtus huius Regulæ est multiplex. Primùm enim, ea stabilitur autoritas Legislatoris Dei.
Nam

Nam vt in Republica, vbi liberum est cuilibet condere Leges pro suo arbitrio, auctoritatem supremi Domini vilescere necesse est: ita etiam in Ecclesia Dei auctoritas contemnitur, quando alij alios cultus Ecclesiæ obtrudunt. Quare cum hanc auctoritatem sibi soli vendicat Dominus in primo præcepto: caueat puluis & cinis, ne sibi honorem diuinæ maiestatis vsurpet.

11 Deinde, hæc regula liberat nos ab errore Ethnico, Pharisaico & Papistico: ne cum illis, sine modo, superstitiones & ἑτεροδραστηρίας cumulemus.

12 Præterea, nos animat hæc regula, ad audacter contemnendas, & detestandas omnes Paparum, ac Monachorum legulas ac reges, quas volunt Ecclesiæ obtrudere, cum infinitis penè cultus generibus, de quibus vox Dei nullum planè verbum habet. Quare vtut speciosæ sunt humanæ leges, de cultibus, quos ignorat verbum Dei, securè à piis omnibus contemnantur ac vitentur, non secus atque serpens, qui in Paradiso decepit Euam.

13 Donec enim steterit vox Dei, & regula, quam sequimur: fieri non potest aliud, quàm vt omnes cultus, quos non tradit verbum Dei, sine cultus Dæmoniorum, quemadmodum & Paulus testatur.

14 Sequitur secundo loco fundamentum cultus Dei, quod in quouis homine, volente Deum ritè colere, iactum esse oportet. Huius fundamenti duæ sunt partes: Cognitio Dei, & Cognitio nostri.

15 Cognitionem Dei consequimur duabus re

bus, nimirum verbo & testimonio. Hæ enim duæ res coniunctæ, docent nos, quòd Deus sit fons omnis virtutis, iustitiæ, sapientiæ, veritatis, salutis: quòd Deus sit ad iuuandum promptus sua natura: quòdque illi soli omnis glòria sit tribuenda.

16 Quòd autem hæc Dei cognitio sit pars fundamenti cultus Dei, testatur ipse Deus, Esaię 19. Cognoscent Ægyptij Dominum in die illo, & facient sacrificia & oblationem, vouebuntque vota Domino, ac reddent.

17 Cognitio nostri, quam dixi alteram partem esse fundamenti cultus Dei, ex trium rerum contemplatione petenda est: nimirum ex fine creationis: ex virium præsentium æstimatione: ex facilitate lapsus in peccatum.

18 Finis, docet officium, quod est referre imaginem Dei in sincera pietate, & iustitia vera. Viri præsentis docent, quòd præstare Deo debitam obedientiam minimè valeamus. Lapsus frequentes, nos admonent fragilitatis nostræ & infirmitatis.

19 Harum rerum consideratio non hypocritica, facit, vt omnem gloriandi materiam abiciamus, & nos soli diuinæ bonitati committamus, omni fiducia salutis coniecta in filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum. Nam ipse fons ille est, de quo Pater cœlestis vult nos aquas salutis haurire.

20 Tertio loco proposui cultus Dei definitionem certam tenendam esse, qualis est hæc: Cultus Dei est opus mandatum à Deo, factum ex fide, in celebrationem gloriæ Dei principaliter.

21 In hac definitione sunt tria, quæ necessariò coniuncta sunt in vero Dei cultu: Opus præceptum, Fides, Celebratio Dei. Nam si vnum ex his demseris, actio quantumuis speciosa, non habet rationem cultus Dei.

22 Opus præceptum, est materia cultus Dei, sine qua cultus Dei esse non potest. Verùm si quis peregrinam materiam substituatur, cultus Dei non erit. Vt inuocatio Sanctorum est opus, Celebrare missam est opus, Rosarium peragere est opus: sed quia à Deo non sunt præcepta, non possunt esse materia cultus Dei, sed impiæ potiùs superstitionis.

23 Secundum, quod necessariò requiritur in ratione cultus Dei, est fides. Nam opus præceptum non est cultus, nisi fides sit eius effectrix. Castus fuit Xenocrates, castus fuit & Ioseph, vtrique castitas erat præcepta: sed quia ille fide vacuus erat, eius castitas non fuit cultus Dei: huius verò, quia fides prælucebat, cultus Deo gratissimus, qui in gloriam Dei in tota Ægypto celsit. Similiter Davidis militia cultus Dei fuit: Scipionis, minimè.

24 Quòd autem fides necessariò requiratur, vt quæ formet opus, multæ sunt rationes. Prima, Nullum opus placet, nisi priùs persona placeat: placet autem fide. Secunda, Opus non placet nisi sit iustum. Nunc autem vt persona iustificatur fide: ita opera, quæ facit iustificatus, iusta habentur propter fidem. Tertia, Fides facit, vt voluntarium sit nostrum obsequium, & non veluti coactum minis legalibus, quod in cultu Dei requiritur. Quarta, Fides facit vt opus

externum sit spiritualis cultus. Oportet enim omnem Dei cultum spirituale esse. Quinta, differentiam facit fides inter cultum verum Dei, & alias omnes superstitiones. Sexta, Fides tegit defectus operum, & infirmitates multas, quibus alioqui contaminaretur cultus Dei.

25 Proinde omne opus cui non præluceat fides, siue præceptum sit, siue liberum: impurum, superstitiosum, carnale est. Impurum, quia ex impuro corde proficiscitur: Superstitiosum, quia non regitur fide: Carnale, quia spiritu Christi destituitur.

26 Phariseus in Evangelio liberalis fuit in pauperes, fuit castus, fuit sobrius, ex iustè partis vixit. Hæc, si præceptum tantum consideres, præ clara fuerunt omnia: sed quia vacuus erat fide, omnia ista sunt impuritate animi contaminata, atque idè, abominabilia coram Deo. Contrà autem Cornelij aulici eleemosina, castitas, sobrietas, iustitia, placuerunt Deo, vt spiritualis cultus. Nam prælucebat fides.

27 Hinc facile est iudicare, quid sit sentiendum de operibus, quæ Papa vt cultum Dei, Tyrannide, Sophistica, & hypocrisis tuetur: qualia sūt. Monastica vita, vota impuri cœlibatus, aqua lustrali aspergi, inungi vnguento pontificio, inuocare Sanctos, peregrinari ad loca longinqua religionis ergò, adorare reliquias Sanctorum, misere pro viuis & mortuis, circumgestare panem, reponere panem intra cancellos vt adoretur, & eius generis penè infinita: quæ omnia sunt aperitissimi characteres Antichristi.

28 Huiusmodi itaque Papalia opera qui ponit

nit in cultu Dei, quid sit cultus Dei nunquam dicit. Nam nihil in iis est, quod ad cultus Dei rationem pertinet. An non apertè contra regulam supra traditam pugnant? An non omnibus partibus destituuntur, quæ requiruntur in vera cultus Dei ratione? Quare ista relinquamus Satanæ Toparchæ, hoc est, Antichristo: & nos sequamur faciem verbi Dei, quæ sola nos veram viam cultus salutaris monstrat.

29 Tertium definitionis cultus Dei membrum fecimus, vt opus præceptum, ex fide factum, tendat in celebrationem gloriæ Dei. Vt enim à fide proficisci debet omnis cultus Dei: sic tendat in gloriam Dei principaliter necesse est: ita vt gloria Dei sit vltimus finis operis.

30 Hoc confirmatur Esaiæ dicto: Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creauit eum, formauit eum, feci eum. Et Dominus apud Matth. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt glorificent Patrem vestrum cœlestem. Huc & illud Augustini aduersus Iulianum: Noueris itaque non officiis, sed finibus, à vitiis discernendas esse virtutes. Officium autem est, quod faciendum: finis verò, propter quod faciendum est. Cùm itaque facit homo aliquid, vbi peccare non videtur, sed non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare conuincitur.

31 Etsi autem vltimus & principalis finis cultus Dei, est gloria Dei: tamen nihil prohibet gradus esse mediorem finium, qui vltimo destinantur. Dauid militat, vt defendat ciues: defendit ciues, vt incolumis sit Respublica: vult incolumem rempublicam, vt doctrina religionis

conferuetur, & propagetur: idque idcò, vt Deus glorificetur.

32 Postremum quod spectandum in cultu Dei proposui, est eius in suas formas seu potius modos sectio. Hæc sectio idcò obseruanda est diligentius, quia non solum ostendit quàm latè pateat cultus Dei: verumetiam errorem eorum corripuit, qui ociosos homines. propterea quòd non attingant rempublicam, solos Deum in suo ocio colere existimant: quasi non multò meliùs militi, iudici, marito, &c. pateret via ad colendum Deum, quàm ocioso ventri, qui fumos auro commutat.

33 In vniuersum itaque cultus Dei duplex est: Internus & externus, quorum posterior sine prior, cultus rationem non habet. Prior, est animi: posterior est corporis.

34 Vterque Deo iustè debetur. Nam quoad animam, creauit hominem ad imaginem suam, & corpus finxit ex limo terræ, ac omnes vires contulit, ac conseruat. Huc illud Pauli: Glorificate Deum in corpore vestro, & in spiritu vestro, quæ sunt Dei.

35 Vt internus cultus est motus cordis purificati fide, congruens cum Lege Dei: ita externus est actio externa, quæ motu cordis regitur, congruens ad normam voluntatis Dei. Vterque differentias recipit iuxta gradus præceptorum Decalogi, & discrimina vocationum in statibus à Deo approbatis, hoc est, in Oeconomico, politico, & Ecclesiastico. Hi enim tres status, soli approbantur à Deo, cum omnibus artibus & officiis, quæ faciunt ad eorum incolumitatem conser-

seruandam.

36 Hæc varietas cultus diuini, non euertit quod supra tradidimus, videlicet, quòd omnis cultus Dei sit spiritualis. Hæc enim differentia non sumitur à qualitate operis, sed à qualitate animi, qui agitur spiritu Dei. Propter hunc spiritus motum, omne opus factum ex fide in celebrationem Dei, dicitur & est, spiritualis cultus.

37 Solos enim hos cultores requirit Pater cœlestis, teste Filio, qui eum colunt in Spiritu & veritate, hoc est, qui veris motibus Spiritus sancti aguntur ad præstandam Deo obedientiam, cum communem cum omnibus piis, tum propriam cuiusque in sua vocatione.

B O N A O P E R A.

1 ECESSUM est rectè doceri Ecclesiam Christi de bonis operibus, & eorum de necessitate. Nam vbi hinc erratur, magnas tenebras in reliquis doctrinæ partibus sequi manifestum est.

2 Sex autem quæstiones sunt, quæ ex verbo Dei rectè explicatæ, clarè docebunt quid sit piè sentiendum de bonis operibus, & omnes errores, cum veterum, tum recentium apertè refellent.

3 Quæstiones autem hæ sunt. Prima, Quænam opera docenda sint & facienda. Secunda, Quomodo fieri possint. Tertia, Quomodo placeant. Quarta, Quænam sint causæ bonorū operū. Quinta, Cur promissiones additæ sint bonis

operibus. Sexta, Quoniã omnes homines habent peccatum, meritò etiam quæri potest, quorum hominum obedientia placeat, & quorum non.

D E P R I M A Q V A E-
sione.

4 Cùm quæritur quæ opera docenda & facienda sint, duo in primis perpendere oportebit: Qui nos simus, quibus benè agendi incumbit necessitas, & quisnam ille cui, bene operando, placere studebimus.

5 Cùm nos intuemur, nostra corruptio nobis in mentem veniet, qua nostra mens ita obscurata est, vt nec quid Deo placeat, nec quid ipsi displiceat per nos intelligamus. Quare extremè erit in sania, si nos velimus opera excogitare, quibus nos Deum colere sine eius mandato statuerimus, præsertim cùm ipse dicit: Frustrà me colunt mandatis hominum.

6 At si Deum intuemur, eius maiestas nobis in mentem veniet, quæ nos meritò reuerentiæ erga ipsum admonebit, ex quo fiet, vt hoc solùm illi placere statuamus, quod ipse suo præscribit nobis verbo.

7 Huc illud Ezechielis: In præceptis patrum vestrorum nolite incedere, nec iudicia eorum custodiatis, nec idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus vester, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite, & facite ea. Et illud Ieremiæ: Speculatorem dedi te domui Israel: audiens ergo ex ore meo sermonem, annunciabis eis ex me.

8 Hinc manifestè concluditur, nec alia opera docenda aut facienda esse, quàm quæ nobis verbo suo Deus commendat, quorum Epitome est Decalogus.

9 Hæc conclusio evertit omnia Papistarum & hypocritarum deliramenta, qui Ecclesiæ Christi suas obtrudunt traditiones: quarum multæ, manifestè pugnant cum voce Dei, & sunt doctrinæ, ut Paulus loquitur, Dæmoniorum.

D E S E C U N D A Q V A E-
sione.

10 Postquam mens pij hominis edocta est, quanam opera sint facienda, mox in hac humana fragilitate quærit, Quomodo fieri possint? Hic cum alij aliter respondeant, necesse est id quærere, in quo mens pia tutò acquiescere potest.

11 Christus dicit discipulis suis: sine me nihil potestis facere. Loquitur enim de salutaribus actionibus, quæ dici bona opera possunt. Et Paulus dicit, sine fide impossibile esse placere Deo. Et idem: Qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.

12 Ex hisce testimoniis luce clariùs patet, quòd hæc ordine requirantur, ut bona opera fieri possint. Primùm, Christi cognitio. Secundò, Fides, quæ est viua in Christum Mediatorem fiducia, qua homo sola iustificatur. Tertiò, Viuificatio, quæ fit cum Christus, ad prædicationem Evangelij, Spiritum suum in nos effundit: sine quo per similes sumus arido ramo. Cum autem in Christum credimus, nouæ vires acquiruntur,

iuxta illud: Qui sperant in Dominum, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquila, current & non laborabunt, & si laborabunt, non deficient.

13 Sine ergò notia Christi, fiducia in Christum & viuificatione per Spiritum sanctum, ne inchoari quidem possunt bona opera, nedum fieri aut consummari.

14 Damnandus ergò error eorum est, qui vel à profanis Ethnicis fieri bona opera posse, quæ Deo placeant, existimant: vel puris naturalibus, vt loquuntur, & vi liberi arbitrij præstari Deo obedientiam clamitant: vel bona opera hominum in causis iustificationis hominis coram Deo numerant. Nam fieri non posse bona opera, nisi à iustificatis ostendunt dicta quæ adduximus. Quare Papistæ, qui hominem coram Deo operibus iustificari contendunt, manifestè confundunt ordinem causarum & effectuum.

D E T E R T I A Q V A E stione.

15 Postquàm pius edoctus est, quomodo fieri possint bona opera, proximè quærit, quomodo placeant. Ad quam quidem quæstionem in genere dico, ea placere in conuersis, à quibus solis etiam fieri possint.

16 Vt autem hæc quæstio determinetur distinctiùs, quatuor ordine sunt spectanda. Primùm enim statuendum est de persona, quòd ea fide reconciliata & iusta sit propter Christum gratis. Dein-

Deinde fatendum est, quòd persona fide iusta nondum Legi satisfacere possit. Nam hærent etiam in piis multa interiora peccata. Tertio, persona iustificata cum Paulo & Davide deplorabit hanc immunditiem: repugnabit malis affectibus qui subinde etiam in sanctissimis suboriuntur: precabitur veris gemitibus cordis, ne Deus sibi sordes, quibus involuitur, imputet. Quarto, Et si has suas sordes agnoscit persona fide iusta: nihilominus statuet, quòd & Deus postulet inchoatam obedientiam, & quòd placeat hæc inchoata obedientia propter Christum, iuxta illud Petri: Offerte hostias spirituales acceptas Deo propter Christum, qui & propitiator est, & nunc pro nobis interpellat.

17 Hinc proinde & hoc sequitur, quòd nostra obedientia non placeat, vel propter dignitatem operis in se, vel ob perfectionem, vel propter ordinem & statum hominis. Non enim magis placet Apostoli Petri opus quàm Cornelij aulici. Quare manifestus error Monachorum est, qui putant sanctitate ordinis & status opus commendari.

DE QUARTA QUÆSTIONE.

18 Multi non pessimi, cum audiunt hominem coram Deo fide sola iustificari absque operibus (vt ambrosius loquitur) Mosis & naturæ, quarunt causas bonorum operum, quibus homines merito ad bene operandum accendi & impelli debent. Ad quam quæstionē ex scripturis respon-

deri oportet, quæ tres causas grauissimas bonorum operum subinde inculcat, quæ sunt: *Necessitas, Dignitas, Præmium.* De quibus sigillatim quid sentiendum sit, breuiter indicabo.

19 *Necessitas* quintuplex statui potest. *Mandati, debiti, fidei, conuersionis, & vitationis pœnarum,* quarum quælibet tanta est, vt nos merito ad bene operandum impelleret.

20 *Necessitas mandati* est, quod necesse sit, vt creatura obtemperet creatori. Cùm ergo Deus serio & seuerè obedientiam erga se mandat: quis non videt bonorum operum studium piis esse necessarium? in præceptis inquit, *meis ambulate: & Paulus: hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.*

21 *Necessitas debiti,* Rom. 8. indicatur his verbis: *Debitorum sumus non carni, sed spiritui: non sumus nostri iuris, sed eius qui redemit nos suo sanguine, I. Cor. 6.*

22 *Necessitas fidei,* scilicet retinendæ & fouendæ, commédatur piis à Paulo: *Si quis, inquit, suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, fidem abnegauit, & est infideli deterior. Item, milita militiam honestam, habens fidem & bonam conscientiam, quam quidam dum repulerunt, circa fidem naufragium passi sunt.*

23 *Necessitas conuersionis* hoc dicto confirmatur: *Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Cùm igitur fit conuersio, simul viuificatur homo fide, per Spiritum sanctum. Nam conuersioni regeneratio cõiuncta est, quæ est incoatio nouæ vitæ, quæ est noua lux, sapientia, & renouatio imaginis*

nis Dei in iustificatis.

24 Necessitas vitandi pœnas cõfirmatur Dauidis testimonio. Propter iniquitatem, inquit, corripis filios hominum.

25 Dignitas in hoc sita est, quòd credentes, sint filij Dei. Dedit enim omnibus qui credunt, hunc cœlestem honorem, vt sint filij Dei: quòd sint templum Spiritus sancti viuētis: quòd Christus in credentibus habitet: quòd Pater, Filius & Spiritus sanctus ad ipsos veniat, & in ipsis mansionem faciat: quòd Christi sint membra.

26 Econtrariò cogitetur quantũ scelus sit, si filij Dei imaginem hostis Dei referant. Quantum periculum sit, templum Dei Satane fœtore conspurcare: quàm immane sit, Spiritum sanctum è suo exturbare hospitio.

27 Filiorum ergo Dei cùm sit proprium, patrem imitari cœlestem, qui dicit: Sancti estote, quia ego sanctus sum: Et Paulus ait nos ad Sanctitatem vocatos: quis non videt, quòd sanctos summum deceat sanctimonix studium?

28 Præmium præstitæ obedientix sepius in Scripturis promittitur pijs: Vnde Moses, in istis molestiis, quas tulit vltra quadraginta annos, respexisse ad remunerationem scribitur.

29 Etsi autem fide promissionis sola, se iustũ coram Deo statuit Moses: tamen extra iustificationem, etiã ad alias promissiones respexit. Nam cùm Deus obediētibus suæ voci promittit præmium: debet pius promissionem fide amplecti, & expectare mercedem promissam.

30 Verùm hoc interea cauebit pius, ne cum Agamemnone iactet sua opera, & eorum di-

gnitate nitatur: sed potius gratiam promissioni^s intueatur, statuâtque sibi non dari mercedem, propter operis valorem, sed propter promissionem ex gratia.

31 Hæ causæ bonorum operum quas recensuimus satis ostendunt, quòd & bona opera sint necessaria, & quòd qui bonorū operum sint expertes, potius porcis Epicuri, quàm gregi Christi sint annumerandi.

D E Q V I N T A Q V A E-
sione.

32 Cùm opera à piis facta non solum debita sint seruorum officia, verum etiam imperfecta & contaminata, quæri meritò potest, Cur Deus bonis operibus tam magnificas promissiones adiecerit? Quare huius rei causas inquirere operæ præciū est: vt iis cognitis magis ad benè operandum excitemur. Possūt autē causæ quinq. statui.

33 Prima, vt promissiones completæ, sint testimonia prouidentia Dei. Vult enim sciri Deus, & bona corporalia res esse à se creatas, & non casu spargi, sed ab ipso Ecclesiæ dari & conseruari, iuxta dictum: Ipse est vita tua & longitudo dierum tuorum. In diebus famis saturabuntur, diuites esurierunt, timentī autem Dominum nō deerit vllum bonum.

34 Secunda, vt sint testimonia quòd Deus etiam in hac vita velit seruare Ecclesiam. Hac illud: Pietas habet promissionem præsentis vitæ & futuræ.

35 Tertia, Deus nō solum vult necessitatem
corpo-

corporalem esse commonefactionem de fide, inuocatione, spe, gratiarum actione: verumetiam hæc bona vult fide peti & expectari, & in hac petitione & expectatione, fidem, spem, patientiam & cæteras virtutes crescere.

36 *Quarta*, vult Deus promissiones de necessariis huius vitæ, esse commonefactiones de promissione gratiæ. Nā fidem, qua agnoscit Filium, & accipit reconciliationē, oportet semper præluere in petitione corporalium rerum: & quidē propter Filium, cæteræ promissiones æditæ & ratæ sunt. Hæc omnia comprehenduntur in dicto: *Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.*

37 *Quinta*, vult Deus sciri vtrumque, & Ecclesiam subiectam esse cruci, & tamen inter ipsa pericula mirabiliter seruari in hac vita: vt vniuersa admiranda conseruatio Ecclesiæ, & omnes mirandæ liberationes sint testimonia præsentia Dei in Ecclesia; vt dicitur Num. 14. *Vt sciant Ægyptij, quòd tu Domine sis in hoc populo. Iosue 3. Sciatis quòd Dominus Deus in medio vestri sit. I. Reg. 17. Vt sciat omnis terra quòd sit Deus in Israël. Esaia 37. Ecce nunc Dominus Deus saluabit nos de manu Zennacherib, vt cognoscant omnia regna terræ, quòd tu solus sis Dominus.*

D E S E X T A Q V A E

stione.

38 *Cùm* omnes homines habeant peccatum, rectè quæritur, quorū obedientia placet & quorū

non? Præsertim cùm scriptum sit: Deus peccatores non exaudit.

39 Hæc quæstio soluitur, adhibita distinctione duplicis peccati. Est peccatum, quod fit à volente & sciente contra conscientiam, quale in Christianis esse non potest. Est peccatum, quod non fit contra conscientiam. Huius generis sunt vitiosi affectus, peccata ignorantiæ, omissiones, & suborientes interdum dubitationes, quibus peccatis sancti repugnant, & credunt ea deleri propter Christum.

40 Quicumque peccatis prioris generis indulgent, abiiciunt fidem & vastant conscientiam. Quare illorum opera sunt abominationes coram Deo. Verùm qui posteriori generi obnoxij sunt, & retinent tamen fidem & bonam conscientiam, illorum obedientia propter Christum, cuius renati sunt Spiritu, placet, & est cultus Deo gratissimus.

O P E R A C H A R I T A T I S.

I **Q**UONIAM in proximis nostris assertionibus, de bonis operibus in uniuersum, & eius causis differuimus: hîc libet quoddam certum genus operû, videlicet charitatis erga proximum proponere; quò magis piorum animi permoueâtur ad charitatis opera sibi mutuò præstanda.

2 Hîc tria mihi expendenda videntur. Primum, quibusnâ rationibus impelli & permoueri quisque debeat ad præstâdum proximo ex charitate officium. Deinde, quæ genera operum charitatis

tatis sint præcipua. Tùm quæ regulæ spectentur ad quas opera proximo præstanda, sunt exigēda.

3 Et si autem rectè obedientiæ erga Deum quintuplex statuitur necessitas, nempe, Mandati, debiti, fidei, conuersionis & uitationis pœnarû: tamen in hoc certo operum genere, tria vtiliter considerāda puto, quorum cogitatio nos ad præstāda proximo charitatis officia impellet, illa autem tria hæc sunt: Efficiens, obiectum, finis.

4 Efficientia tria. Primum, mādatum Dei, cui omnes creaturas parēre oportet. Deus enim & Legem dilectionis impressit animis hominum, & serium mandatum edidit. Dilige proximum tuum sicut teipsum. Hæc dilectio si vera est, ex corde sincero manat, ore comprobatur, & opere, cum res postulat, consignatur.

5 Secundum efficiens, est fides. Hæc enim, vt Apostolus testatur efficax est per charitatē. Nā dum credens donatur Spiritu Christi, non potest fieri, quin pro natura istius Spiritus ducatur. Quisquis etenim Spiritu Christi donatus est, Christi quoque affectus quodāmodo inducit. Hinc Dominus certam suorum notam tradidit: In hoc cognoscent homines, quòd sitis mei discipuli, si vos inuicem dilexeritis.

6 Tertium efficiens est, exemplum Christi. Non enim tantùm spiritu Christi ducuntur fideles, verum etiā intuentur suum ducem Christum, & nihil ducūt pulchrius, quàm in omni vita eum, tanquam normam quandam vitæ, sibi proponere. Qualis enim Dominus, talis & seruus esse solet.

7 Huc illud cuiusdam Patris: Omnis Christi

actio, nostra est instructio. Quòd sanè dictum vt verissimum est: ita multa absurda continet, si eadem instructionis generi accommodetur.

8 Vt itaque rectè applicari possit ad nostri instructionem, illud obiter declarandù duxi. Actio Christi est triplex, Miraculosa, piacularis, & moralis. Harum quælibet nostra est instructio, sed diuersimodè.

9 Miraculosa enim Christi actio instruit nos de veritate verbi Christi, vt eum veracem esse sciamus, non instruit nos, vt ipsum imitemur agendo. Quis enim potest imperio morbos pellerè? Quis potest voce mortuos excitare? Quis sine fame ieiunabit totos 40. dies & noctes? Qui proinde hoc genus actionum imitari velit, simia potiùs, quàm discipulus Christi censendus est: præsertim si peculiaris ratio non accesserit, vt in Prophetis & Apostolis.

10 Piacularis actio adèd Christi est propria, vt qui eius vel minimam portionem sibi vendicauerit, in Christum sit contumeliosus. Christus enim solus natus & datus est nobis, vt sua piaculari actione nostrum peccatù expiet. Impius ergò, crudelis & sacrilegus est Papa, qui suos vinctos & rastos, missando & cantillando, peccatum expiare putat.

11 Moralis Christi actio instruit, & imitationem requirit. Vult enim Christus, vt in formanda vita ipsum imitemur. Hinc illud: Exemplum meum do vobis. Item: Diligite vos inuicem, sicuti ego dilexi vos.

12 Etsi autem dilectionis mādaturum, si Legè in se spectes, natum est cum natura, & postea
Lege

Lege Moſis promulgatum: tamen propter formam hanc nouam, Sicut Ego dilexi vos, à Chriſto nouum datum appellatur.

13 Quicumque igitur Chriſtum, vt donum, veneratur: debet etiam ipſum, vt exemplum, imitari. Nam qui contrà facit, & dono excidit, & ſe diſcipulum Chriſti mētatur, Eſt hęc imitatio non in perfectione, ſed in conatu poſita eſt.

14 Obiectum charitatis, eſt proximus noſtro opere & auxilio indigens. Hic corde, lingua & opere iuuāduſ eſt. Ita enim Lex dicit: Dilige proximum tuum, &c.

15 Chriſtus interrogatus à Phariſæo, quiſnam ſuus eſſet proximus pulcherrima imagine reſpondit, & Phariſæum; (qui tantum inter proximos numerabat eos, qui vel de ſe eſſent benemeriti, vel qui alioqui aliqua ſingulari neceſſitudine eſſent ſibi deuincti, nihil minus ſtatuens, quàm alienigenas, & nihil de ſe boni meritos, pro proximis habendos) deducit eò, vt ſpontè confiteatur, quod antea nō ſtatuit, Affirmat enim Samaritanum, qui Iudæo ſaucio opē tulit, veri proximi officium præſtitiffe.

16 Hinc patet omnem hominem proximum noſtrum agnoſcendum eſſe, qui noſtra ope & auxilio indiget. Eſt ſocietatis ſeu proximitatis non ſunt ſemper iidem gradus, pro quorum diuerſitate variat non parum obligatio.

17 Duplex enim proximitatis ratio eſt. Vna eſt naturalis, alia ſpiritualis. Illa quidē nobis cōmunis eſt cū omnibus hominibus, nō ſolūm piis, verum etiā Ethnicis, Turcis & Iudæis. Hęc verò filiorum Dei eſt propria, & magis obligat.

18 Naturalis illa proximitas tribus constat. Primùm enim homo homini proximus est ratione creationis. Omnes enim simul in vno Adam creati sumus, quantum quidem ad substantiæ nostræ originē attinet. Deinde, homo homini proximus est ratione similitudinis. Nam omnes & homines sunt, & ad imaginem Dei primùm creati. Tùm respectu communis vitæ & humanæ societatis, in qua vnus alterius opera indiget. In hac vitæ societate multi sunt particulares gradus, partim ex affinitate & cognatione, partim ex similitudine officiorum, partim ex alia quauis necessitudine.

19 Hæc naturalis hominū inter se copulatio, meritò monere nos deberet charitatis mutuæ, id quod etiam Philosophi saniores viderunt. Nam ideò ratione & sermone præditos esse homines docēt, vt possit alter alteri, quod rectum bonum esse nouit, sermone explicare: vt ita mutuis officii inter se coalescant, ac se inuicem iuuent.

20 Spiritualis societas est tantùm Christianorum inter se. Huius quadruplex est necessitas. Prima, est regenerationis. Nam ex eodem semine verbi diuini nati sunt filij Dei. Secunda, est mystici corporis. Nam mēbra sumus vnus corporis, cuius caput est filius Dei saluator noster. Tertia, est vocationis communis, qua ad vnitatē Spiritus in vinculo pacis vocati sumus, Ephes. 4. Quarta, est futuræ gloriæ & communis hæreditatis cælestis, qua vnà fruemur in omni æternitate.

21 Hæc Spiritualis copulatio & coniunctio satis arguit, quomodo Christianos erga se inuicem affectos esse deceat. Quid pulchrius, quàm
filios

filios Dei se mutuo amore complecti? Quid cōuenientius quàm membra eiudem corporis se inuicē charitate fouere? Quid suauius, quàm donatos eodē Christi spiritu vnanimis esse ac studere communi commodo? Quid dignius, quàm cogitatione futuræ gloriæ & æternæ societatis cum æterno Deo & Sanctis omnibus angelis & hominibus, excitari ad mutuam beneuolentiã?

22 Qui hoc duplici humanæ societatis vinculo, Naturali & Spirituali, non permouetur, ne hominis quidem titulo est dignus, nedum Christianus dicatur.

23 Iam spectentur fines operum charitatis, qui sunt quatuor. Primus, gloria Dei. Nā Deus, cum vtrò citròque certant beneficiis sui Filij, glorificatur & prædicatur. Secundus, refocillatio mutua membrorum eiudem corporis. Tertius, ædificatio aliorum. Nam cum alij alios intuētur studiosos esse fraternæ charitatis, incitātur exemplo. Quartus, remuneratio. Deus enim promisit remunerationem ei, qui vel haustum frigidæ aquæ dederit discipulo Christi.

24 Dominus Luc. 6. quatuor genera operum charitatis, quæ perpetuò pijs in cōspectu esse debent, suis commendare videtur.

25 Primum est, corde non iudicare perperam de proximo, sed candidè potiùs de ipso sentire, semperque meliora de ipso sperare. Neque tamen hæc eò pertinent, vt fideles prorsus cæcutiant, & nihil discernant inter Paulum & Neronem. Sed tātūm affectum charitatis postulant, vt fideles amanter affecti erga se inuicem, se ipsos frenent & non titillentur cupiditate in aliena vi-

tia, plus quàm requirit pietas, inquirendi.

26 Secundum est, ore non condemnare, sed potiùs benignè de proximo loqui, & sine calumniis, omnia in meliorè partem interpretari. Hic tamen nec verum testimonium contra criminosos ferre, nec fontes ex verbo Dei & Legibus, iuxta vocationis nostræ rationem cõdemnare, prohibemur.

27 Tertium est peccanti in nos & deprecanti culpam cõdonare offensam. Ita enim ait Dominus: Remittite & remittetur vobis. Huius dicti sensus est, facturum esse Dominum, vt qui se facilem humanũ & æquum præbuerit fratribus, eandem sentiat erga se clementiam aliorum, vt benignè & amicè ab ipsis tractetur.

28 Quartum, indigentibus fratribus adesse consilio & opere. Consilio, quoties illis à recta via aberrare contingit. Opere, aliàs egentibus dando largiùs eleemosynam, aliàs mutuando hilariter, etiamsi simile officium ab ipsis non expectemus.

29 Mutuare enim cum expectatione similis officij, vulgare officium est, etiam inter Ethnicos & peccatores. Quod etsi in se malum non est: tamen aliquid vltra requirit Dominus ab iis, quos in suam familiam recepit.

30 Regulæ quas in præstandis operibus charitatis intuebuntur fideles, sunt tres: Verbum, Fides, Charitas ipsa. Hæ enim tres regulæ modum continent præstandorum officiorum.

31 Verbum sit hoc, exempli gratia: Bibe aquã de cisternis tuis & fluenta de medio putei tui: fontes tui deriuentur foràs, sint tibi soli & non
alienis

alienis tecum. Hoc Solomonis dictum tria continet præcepta. Primum, de vsu facultatum, videlicet, quòd quilibet debeat, suis facultatibus vti in suum commodum, prout ratio sui status requirit. Secundum, de liberalitate erga indigentes. Non vult vt solus omnia deuores, sed vt nonnihil conferas in vsus aliorum. Tertium, de facultatum possessione. Non vult vt ita profundas res tuas, vt ipse postea turpiter egeas, ex nimia profusione ad mendicitatem reductus.

32 Fides intuetur & mandatum Dei & promissionem. Mandato quidem vrgetur ad charitatis officia fideles. Promissione verò paterna allicitur, vt hilafiter præstet officium quod debet.

33 Charitas mutuis afficitur commodis & incommodis: gaudet cum gaudentibus: dolet cum dolentibus. & membrorum *συνουχία* *Dei* quadam ad succurrendum indigentibus & affectis membris, excitatur.

34 Quicumque ergo fide præditus est, & verbū Dei veneratur, facile ex charitatis fonte scientiam hauriet communicationis mutæ & officiorum, quæ sibi mutuò debent eiusdem corporis membra.

V O C A T I O.

 T SI omnes pij vnā communem vocationem habent, nimirum, vt sint ciues regni Dei, Deum celebrantes: tamen vt alia membra eiusdem corporis, alias habent functiones: ita in Ecclesia quæ

est in hoc mundo, aliam alij habent vocationem.

2 Vocationem autem hinc definimus, legitimam functionem officij alicuius, certæ personæ propriam, vt est vocatio ad gubernandum, consulendum, docendum, iudicandum, discendum, operandum, &c.

3 In huiusmodi functionibus seu vocationibus personalibus, opus est singulari prudentia, ne vel in dexteram, vel in sinistram nimium deflectamus: quod cum fit, incidimus in iudicium Dei, & opus Dei facimus fraudulentè. Quinque ergo colligam veluti puncta, quo quilibet respicere debet in sua vocatione ne aberret.

4 Primum vocatio habeat verbum Dei. Nō enim potest legitimum esse, de quo verbum Dei non extat: cum ex eo solo sciamus, an vocatio nostra seu functio, sit approbanda, necne.

5 Vt autem hinc non fluctuet conscientia, hæc tenenda est regula: Omne officiū faciens ad conseruandos, iuuandos, & ornandos status, à Deo ordinatos, Vt Oeconomicum, Politicum, Ecclesiasticum, primo & quarto Decalogi præcepto mandatur. Atque ideò in se legitimum, licitum & sanctum est. Huc si accesserit iusta & ordinaria vocationis designatio, fit etiam officiū legitimum personæ respectu, & præterea cultus Dei in conuersis. Requiritur proinde, vt vocatio sit legitima & ratione officij præstandi, & respectu personæ officio fungentis.

6 Secundum, Sint actionum in vocatione regulæ, Fides & Charitas. Fides quidē Deum respiciat, moneátque ne quis vel in officio cōmittat, quo gloriā Dei lædat: vel omittat, quod requirit

quirit officij ratio : vel faciat segniter , quod vocatio requirit. Charitas verò proximū intueatur, moneatque ne quis alteri sit iniurius: hoc est , ne vel curiosè aliena inquirat , suo neglecto officio: vel inuideat iis qui fortunatiores & præstantiores videntur: vel contemnat eos , quos se inferiores putat, seu, qui viliores vocationem videntur adepti quàm ipse : vel dolo vlllo aut fraude circumueniat proximum in officio & vocatione: vel sit *πλεονέκτης*, quouis iustitiæ aut iuris titulo. Sed potiùs requirit charitas, vt in sua quilibet vocatione maneat quietus , & propria agat , adeoque omnia referat ad vinculum sanctæ societatis.

7 Tertium, Perpetuò respiciatur ad verbum, quo nititur cuiusque vocatio. Hinc enim, si quid aduersi inciderit, consolatio petenda est.

8 Quartum, Vocatio semper ad gloriam Dei, & vtilitatem reipublicæ in qua quis viuit, referatur. Hinc enim suauissimus percipitur fructus, videlicet, tranquilla & bona conscientia.

9 Quintum, Felix in vocatione successus tribuatur soli Deo, & ab eo expetatur. Is enim cum manum applicat, iucundissimus percipitur laboris fructus. Hinc moneatur vnusquisque , vt semper leuatam ad Deum mentem habeat, à quo petat successum.

10 His iactis fundamentis , non solùm diligentia in vocatione crescit: verumetiam profana & Ethnica cura abiicitur. Nam cum Deus statuitur *ἀνεργός* noster, facilè spes concipitur salutaris euentus.

1 CRIPTURA votum appellat, non quamlibet promissionem quæ cuius fit, sed eam solummodò quæ fit Deo, idque spontè & religiosè.

2 Definitur autem rectè in hunc modum. Votum est spontanea, Deo facta, obligatio ad aliquid faciendum, vel omittendū, quod illi gratum & acceptum fore constat, vel ex se, vel propter aliud.

3 Huiusmodi votum non vnius generis est. Est enim vnum omnibus illis, qui nomen Christo dederunt commune. Alterum priuatorū est. Illud itaque, commune: hoc, priuatum seu speciale, seu personale vocare licebit.

4 Commune Christianorum votum est promissio illa solennis, qua in vnius Dei, qui est Pater & Filius & Spiritus sanctus, nomen inauguramur, atque illi, reuincato Satana cum operibus suis, omnem pollicemur obediētiam, nosque totos illius fidei ac bonitati committimus.

5 Hoc votum commune nuncupatum, in Baptismo, Confessione, & cœnæ Dominicæ functione confirmatur.

6 Purior Ecclesia, secuta Apostolorum tempora, quando Christianorum infantes baptizari cœperunt, hunc morem habuit, vt instituti pueri in Catechesi, producerētur publicè in conspectū Episcoporum, ac ibi interrogarentur de articulis fidei, ac votum illorum nomine factum in baptismo, propria voce confirmarent: & illa actio à parte, confirmatio cœpta est appellari.

7 Constat autem ista actio Examine, Solenni voti in Baptismo nuncupati confirmatione, Precatione Episcopi, & Manuum impositione.

8 Hic mos vtilissimus erat, & faciebat ad retinendam confessionem & concordiam. Neque enim facile quisquam à doctrina, quam solenni voto confirmauerat, discedebat.

9 Verum paulatim actio illa bono cōsilio instituta in ociosas ceremonias degenerauit. Primum enim omisum est examē, quod ante omnia retinendum erat. Deinde additum est Chrisma. Præterea Sacramentum fecerunt ex cōfirmatione. Adhæc, supersticiosa certorum verborum recitatio adhibebatur lingua plerisque incognita. His enim verbis vsi fuerunt: Signo te signo crucis: confirmo te chrismate salutis in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti.

10 In nostris Ecclesiis, substantia confirmationis veteris retinetur, abolitis superstitionibus Papisticis. Nam Episcopi in visitationibus publicè examinant iuuentutem in articulis fidei, & in doctrina de Sacramentis. Deinde eam, doctrina & exhortationibus confirmant. Idem fit quoque priuatim à pastoribus, antequam admittantur, præsertim rudiores, ad participationem Cœnæ Dominicæ.

11 Iam cum constet, nos in hoc voto communi & solēni renunciaisse Satanæ ac eius operibus, atque promisisse Deo omnem obedientiam: quis non videt, quàm sit necessaria obedientia erga Deum, ad quam præstandam, & præcepto, & voto hoc solenni sumus obstricti?

12 Quicunque ergò oppugnât necessitatem

obedientiæ, hoc est bonorum operum, quæ Deus à nobis requirit, non solum mādatum Dei æternum turpiter contempnunt: verumetiam hoc votum in Baptismo nuncupatum fœdè fragè infringunt, & homines rursus iugo peccati & Satanæ imperio subiiciunt.

13 Quare qui verè pij sunt & gaudent in Domino, perpetuò memores esse debent voti eius, quod in Baptismo voverunt. Quo vt renunciarunt Satanæ: ita Deo per omnem vitam promiserunt obedientiam.

14 Præter hanc voti necessitatem, multiplex cogitetur necessitas, videlicet, mandati, debiti, fidei, conuersionis, regenerationis & vitæ pœnarum: & semper sit in conspectu dicti Ioannis: Qui facit iustitiam, iustus est. Et hoc Pauli: Debitorum sumus non carni, sed Spiritui.

15 Porro votum in Baptismo factum, violatur omni voluntaria inobedientia erga Deum, interiori & exteriori. Ex quo fit, vt homo ita violans votum, excutiat Spiritum sanctum, & fiat reus mortis æternæ: donec rursus per pœnitentiam votum renouet.

16 Verum qui vel ignorantia, vel infirmitate labuntur, retinent tamen fidem & bonam conscientiam: illis non imputatur peccatum. De iis dictum Ioannis intelligi debet: Qui natus est ex Deo, non peccat.

17 Quicumque ergo Christo in Baptismo nomen dederunt, ac illi militare se promiserunt, militent honestam militiam, retinentes fidem & bonam conscientiam: & non se propriis ratiocinationibus præcipitēt in certum interitum.

18 Hæc doctrina non pugnat, vt quidam falsò opinantur, cum gratuita iustificatione: sed optimè cum ea consentit. Nam vt solus Christus statuitur nobis esse à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, redemptio, quem Christum sola fide apprehendimus: ita Spiritus Christi est, in iustificatis, vitæ nouæ autor. Huc illud Pauli: Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Item: Quicumque spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.

19 Nemo igitur seipsum fallat vanis paralogismis, quasi Deus nostram obedientiam seriò non requireret, ac quasi fides esse posset absque suis germanis proprietatibus, & viuis iustitiæ fructibus.

20 Etsi autem fides in aliis est languidior, in aliis robustior: tamen si vera est, & non inanis fidei professio, studio bene operandi prædita est, & spiritu militat aduersus peccatum & Diabolum.

21 Languidior quidem fides sæpè videtur succumbere: quæ tamen prostrata mox se erigit, apprehensa dextera Dei, id est, Domino nostro Iesu Christo. Quare pij in dies proficiant in fide, quò magis magisque Spiritus imperium aduersus carnem roboretur ac confirmetur..

22 Priuatum seu personale seu speciale votum est, quod aliquis Deo sua sponte promittit. Vt mater Samuclis voto filium diuino ministerio addixit.

23 In huiusmodi personalibus votis, multa sunt timenda, vt pote, Superstitio, impietas, turpitudine, vanitas. Quare hinc singularis adhibenda est cura, ne nobis ipsis struamus laqueos periculosos.

24 Ne igitur temeraria sint nostra vota futura, quatuor in deliberationem venire debent, quorum singula diligenter examinanda sunt, priusquam votum nuncupemus. Horum primum est, Quisnam sit is cui nuncupatur votum. Secundum, Qui nos, qui vouere decreuimus. Tertium, Quæ res, quam vouere statuimus. Quartum, Animus vouentium, seu finis.

25 Cùm itaque Deus sit cui votum nuncupatur, diligenter spectandum, an votum sit approbaturus. Primum, hoc ex verbo Dei cõstat, quòd Deus damnet omnes *ἰδελοδρητικίας*. Ita enim ait: Frustrà me colunt, docètes mandata hominum. Hinc petendū est hoc consolationis caput, quòd nihil omnino vouere liceat, nisi conscientia prius statuatur votum placere Deo. Hoc aliunde sciri non potest, quàm ex ipsius verbo, quod requirit, vt in præceptis ipsius ambulemus, & non iuxta præcepta hominum.

26 Secunda deliberatio erit de nobis ipsis. Hic diligenter nostram conditionem consideremus, caueamúsque ne votum vocationem nostram impediatur, atque ita impietatis aduersus Deum arguamur.

27 Tertia deliberatio erit de re voti. Hic tria ordine perpendenda sunt. Primum, An res possibilis sit, & in nostra manu posita. Secundum, An genus voti in communi voto includatur. Tertium, Anne ingrati videamur, contemnētes creaturas Dei, qui eas nobis contulit vtendas, pro commoditate nostra, cum gratiarum actione.

28 Quarta deliberationis pars est, vt spectetur,

tur, quo animo quis votum nuncupet, vt eius verus finis conspiciatur.

29 Omnis autem qui votum facit, aut respiciet ad tempus præteritum, aut ad futurum. Si ad præteritum respicit, votum aut erit exercitium pœnitentiæ, aut gratiarum actionis testimonium. Si ad futurum, eò pertinebit votum, vt vouentem cautiorem reddat, vřq. stimulis quibusdam eum ad pietatis & vocationis officia excitet.

30 Hæ consultationis partes in Papatu negligebantur: vnde factum est, vt multa sint eorum vota, partim superstitiosa, partim impia, partim temeraria ac vana.

31 Monachus vouet religionem, quæ tantum pendet ex humanis traditionibus, idque in hunc finem, vt mereatur obseruantia voti fauorem Dei. Hic apertè contra primum & vltimum consultationis caput, delinquit.

32 Carthusianus vouet perpetuam abstinentiam à carnibus. Quare, ita fit multipliciter reus. Primum, contemnit creaturas Dei, quibus Deus mandat nos vti cum gratiarum actione. Deinde, valetudinem propriam lædit, & fit reus violati quinti præcepti. Præterea, hæc abstinentia vult mereri remissionem peccatorum: atque ita temerarius deprehenditur, vt qui omnia deliberationis capita neglexerit: ac ob impietatem, reus peragitur conculcati sanguinis Christi.

33 Sacrificulus vouet castitatem perpetuam, quæ donum Dei singulare est, quod Deus donat non omnibus, sed valde paucis. Quare tertium deliberationis caput præterit, & se inuoluit laqueo Satanae.

34 De huiusmodi votis, quæ partim superstitiosa, partim impia, partim vana sunt, tenendum est dictum: In malis promissis rescinde fidem. In turpi voto muta decretum. Quod incautè vouisti, ne facias. Impia est enim promissio, quæ cum scelere adimpletur.

35 Sicut enim rectè rescinditur, quod incautè & temerario impetu iuratum est: ita votum temerarium non est seruandum. Nam qui, rectius edoctus, præstat quod incircumspectè promissit, duplicat peccatum.

36 Quare exemplum Dauidis imitari par est, qui votum suum, inconsideratè factum, infregit. Votum autem hoc erat: Verè, inquit, frustra seruauit omnia quæ huius erant in deserto. Hæc ergo faciat Dominus inimicis Dauid, & hæc addat, si relinquero, de omnibus quæ ad Nabal pertinent, vsque ad manè mingentem ad parietem. Verùm hoc votum non implet, sed infregit, ductus pœnitentia temeritatis. Ita enim ait: Benedictus Dominus Deus Israel, qui misit te hodie in occursum meum: & benedicta tu, quæ prohibuisti me, ne hodie irem ad sanguinem, ut vlciscer me manu mea.

37 Potest igitur Monachus rectius edoctus, superstitionem, quam vouit, rescindere: imò nisi hoc faciat, maiorem damnationem sibi accersit. Nam hæc conditio (quod & Monachi ipsi testantur) intelligitur in omni voto: Hoc Deo promitto me facturum, si illi placet. Proinde Monachus intelligens votum suum displicere Deo, agat pœnitentiam, & rescindat votum propter defectum conditionis implicitæ.

38 Similiter Monacha, quæ vel impulsu parentum, vel temeritate, vouit castitatem extra matrimonium, absoluitur à voto, propter defectum conditionis tacitæ. Nam & hanc inter conditiones generales nominat: Si potero. Si itaque non poterit, victa carnis imbecillitate, quærat honestum coniugium, & non sectetur turpem cum Papistis libidinem.

39 Cum autem Scriptura dicit: Vouete, & redite: intelligendum est dictum de votis piis, quæ habent condiciones, quas ratio piorum votorum postulat.

40 Monachi, qui definiunt vota esse opera supererogationis, & nugantur factum cum voto magis meritorium esse, quàm sine voto factum, deplorandi sunt potiùs quàm refutandi. Apertè enim sanguinem Christi conculcant.

41 Manifesta siquidem impietas est, quòd doceant, voto religionis solui matrimonium. Nam hoc perinde est, ac si dicerent, opera Diaboli esse operibus & ordinationib. Dei præferenda. Quis quæso potest hanc blasphemiam audire?

42 Quare, vt Papistas relinquendos iudico, cum suis impuris votis: ita statuo, fidelibus sufficere illud solenne votum, quod vouerunt in Baptismo.

43 Verùm, si contigerit aliquando, priuatæ disciplinæ causa, aliquid vouere: fiat votum cum conditione, nec promittatur in perpetuum: ne nobis laqueos temeritate nostra iniiciamus. Vt, Si honestus adolescens, quo expellat torporem, voto se astringat ad certas horas & lectiones: certum voti tempus præfinit, & claudat votum iustis conditionibus.

BLASPHEMIA.

I **D**VPLEX peccatum committitur aduersus Euangelium. Vnum, est contemptus Euangelij, videlicet, cùm quis, vel recusat audire & discere Euangelium, vel alioqui segnescit & non facit quotidianos progressus in fide & obedientia Euangelij. Alterum, est abnegatio Euangelij, videlicet, cùm quis, veritatis Euangelij, quam antea complexus erat, & de qua erat certus, confessionem abiicit.

2 Vtrumque damnatur voce Euangelij: Qui non credit in Filium, ira Dei manet super eum. Ἀπειθεῖν enim vtrumque significat, videlicet, non credere, Et se alicui contumaciter opponere.

3 Sub posterioris rationem venit Blasphemia in Spiritum sanctum, quam Christus, Ioannes, & Epistola ad Hebr. irremissibilem esse pronunciant, non quidem substantia sua. Nam gratia superat peccatum, sed circumstantia certa.

4 Definitio huius Blasphemiae, quàm Scriptura etiam peccatum in Spiritum sanctum vocat, & peccatum ad mortem, ex collatione Scripturarum inquirenda est & statuenda: vt nullus conscientis relinquatur dubitandi locus.

5 Cùm animum per Scripturas circumfero; quinque se mihi offerunt excutienda, quæ ad huius peccati plenam rationem explicandam, pertinere videntur.

6 Primum, occurrit dictum Ioannis, I. Ioan. 5. Omnis *aduersus* peccatum est, sed non ad mortem.

tem. Hic Ioannes distinguit peccatum ad mortem, quòd aliàs dicitur peccatum in Spiritum sanctum, à transgressionibus Legis diuinæ, siue sint voluntariæ, siue inuoluntariæ, siue multæ, siue plurimæ. Dicit enim distributiue: Omnis *admiria*, id est, quælibet Legis transgressio est peccatum, sed non ad mortem.

7 Hinc concludo, peccatum in Spiritum sanctum non esse Legis moralis transgressionem vllam, nec vniuersalem, nec particularem. Atque hæc conclusio in primis tenenda est contra multorum errorem, veterum & recentium Scriptorum, qui multis præbet occasionem desperationis.

8 Secundo, occurrit dictum Domini Matth. 12. Mar. 3. Luc. 12. Dominus enim, in istis locis, obiicit blasphemiam in Spiritum sanctum Iudæis, qui non solùm Christum & eius Euangelium aspernabantur, freti propriis iustitiis & sacrificiis legalibus: verumetiam dicebant Christum eicere Dæmonia per Beelzebub, principem Dæmoniorum, & habere spiritum impurum.

9 Hinc concluditur, quòd materia seu generica differentia peccati in Spiritum sanctum, sit abnegare Christum & eius sanctum Euangelium ascribere spiritui Satanæ opus, quod est Spiritus sancti proprium: & fidere propriæ iustitiæ, dignitati, sacrificiisque legalibus.

10 Tertio, occurrit Paulus, qui fatetur se blasphemum fuisse in Christum, persecutorem, & violentum: vt qui summa tyrannide & iniuria, oppresserit Christum in suis membris, Vnde

à Domino illi obiectum est. Saule, Saule, cur me persequeris? Hac confessione, Paulus completur omnia vitia, quæ Christus obiecit Pharisæis.

II Tribuit enim Paulus opera Christi Diabolo, quod est verè blasphemum esse in Christum. Nam detrahit Christo laudem veritatis, negat eius diuinam potentiam. Qua ratione nomen Christi inter homines supra modum læsit. Præterea plus quàm alij Pharisæi omnes, persecutus est Christum in suis membris, zelo legis Moisaicæ.

12 Etsi autem Paulus blasphemus fuit in Christum, & Euangelij ipsius persecutor violentus: tamen se cõsecutum esse misericordiam dicit, quòd ignorans hoc fecerit in incredulitate.

13 Significat igitur Paulus, duplicem esse blasphemiam & persecutionem Christi, atque eius sancti Euangelij: quarum vnã, quæ ex ignorantia proficiscitur, non esse peccatum in Spiritum, clarè indicat.

14 Atque idem ipse Dominus apud Matth. ait: Quisquis locutus fuerit aduersus Filium hominis, remittetur ei: intelligens eum, qui ex ignorantia hoc facit, & postea meliùs edoctus resipiscit.

15 Quartò, occurrit Domini dictum, Matth. 12. Quisquis autem locutus fuerit aduersus Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo neque in futuro.

16 Quomodo autem hoc Domini dictum accipiendum sit, epistola ad Heb. cap. 6. hisce verbis exponit: Impossibile est eos, qui semel fuerunt

runt illuminati, gustaueruntque donum cœleste, & participes facti fuerunt Spiritus sancti, gustaueruntque bonum Dei verbum, & virtutes seculi futuri, si prolabantur, vt denuò renouentur per pœnitentiam, rursus sibi crucifigentes filium Dei, & ludibrio habentes.

17 Hoc dictum collatum cum verbis Domini, differentiam specificam peccati in Spiritum sanctum, supeditabit: & rationem docebit, cur hoc peccatum dicatur præcipuè contra Spiritum sanctum.

18 Differentia specifica est, à Christo verè agnito, & ab Euangelio, per Spiritum sanctum illuminantem corda, cognito, deficere: Christum negare: cum persequi, & contumelia afficere, spreta ipsius victima.

19 Est ergo ratio appellationis, quod tales, scientes & volentes expellant Spiritum sanctum de cordibus suis: reiiciunt eius testimonium, per quem veritas Euangelij in eorum cordibus obsignata erat.

20 Quinto, cum Epistola ad Hebræos ait: non est alia hostia reliqua pro peccato, circumstantiam, cur hoc peccatum dicatur irremissibile, ponit.

21 Quomodo enim is peccator per pœnitentiam renouari poterit, qui pœnitentiæ fundamentum abiecit, videlicet Christum ipsum? Renouatio enim fieri non potest, nisi per fidem in Iesum Christum.

22 Deinde peccator, qui per Christi hostiam saluari non vult, vbi inueniet aliam hostiam per quam saluabitur? Non enim est alia hostia pro

peccato, quàm Christi sola.

23 Putabant Pharisæi se, suis sacrificiis, posse abolere peccatum, & sine hostia Christi, se remissionem peccatorum posse consequi. Quod Paulus, consentiente tota Scriptura, dicit esse impossibile.

24 Dicitur proinde hoc peccatum irremissibile, non quòd sit potentius, aut maius, quàm gratia. Nam certissima est hæc Pauli regula: Gratia superat peccatum. Sed quia non est alia, quàm sola Christi, victima pro peccato, quam illi finaliter reiecerunt.

25 Ex his iam concludamus plenam definitionem huius peccati, quod vocant blasphemiam, seu peccatum in Spiritum sanctum.

26 Peccatum in Spiritum sanctum est voluntaria rebellio, aduersus Christum, rectè agnitus: defectio ab Euangelio, in corde hominis, per Spiritum sanctum illuminantem, ob signato: persecutio Ecclesiæ, cum fiducia propriæ iustitiæ aut dignitatis, sprete & abiecta finaliter Christi hostia, quæ sola peccati expiatrix existit.

27 Non igitur mirum est Dominum dixisse: Omnia peccata, quæ peccauerint homines, remittentur eis. Sed blasphemia Spiritus, non remittetur eis, nec in præfenti, nec in futuro seculo.

28 Hinc petenda est declaratio dicti ad Hebr. Voluntariè peccatibus, post acceptam notitiam veritatis, non relinquitur pro peccato hostia.

29 Nam voluntariè peccantes vocat eos, qui renunciant Christo, quem agnouerunt, atq. eius hostiam abiiciunt, & ludibrio exponunt, vt Iulianus, &c.

30 Nequaquam igitur dictum Apostoli patrocinatorum Donatistis, qui lapsis negarunt veniam. Nam inter lapsum in moribus, & lapsum renunciantium Christo verè agnito, eiusque sancto Evangelio, maximum est discrimen.

31 Etsi autem horrendissima peccata, siue ex ignorantia, siue ex infirmitate, siue ex malitia, commissa contra præcepta Decalogi, digna sunt æterna morte: tamen pœnitentibus remittuntur. Cuius rei illustria habemus in Scripturis testimonia: vt Manassis, Davidis, & multorum aliorum.

32 Perperam igitur faciunt Donatistæ, qui vnam voculam, Voluntariè, vrgent, non solùm contra tam clara testimonia, verum etiam contra *res. su. m. v. loci*, & Apostoli mentem.

33 Quanquam autem particulares lapsus, vt ostendimus, non sunt peccatum in Spiritum sanctum: tamen cùm sæpè contra conscientiam perpetrantur, merentur desertionem, atque ita homines præparant ad blasphemiam in Spiritum sanctum.

34 Quare magno studio cauendi sunt lapsus voluntarij, & iterationes peccatorum, quæ fiunt vincula, quibus ligantur homines sub peccati imperio, & Diaboli tyrannide, vt postea, cùm velint, non possint eluctari.

35 Huc illud Gregorij: Cùm culpa in vsum venerit, etiam volens animus, vix resister: quia quot vicibus prauæ frequentationis astringitur, quasi tot vinculis alligatur.

39 Verissimū enim est quod dicit Augustinus: Consuetudine vitia roborata difficulter vincuntur.

Item, Consuetudine nimia, peccatum fit quasi naturale. Nam dum consuetudini non resistitur, fit necessitas.

37 Eadem siquidem ratio est morbi animi, & morbi corporis: vt de vtroque rectè videatur dixisse Poeta: - serò medicina paratur, Cùm mala per longas conualuere moras.

L I B E R V M A R-
bitrium.

1 **M**ULTI multa disputant de libero arbitrio, & se pluribus quæstionibus inuoluunt sine fructu: cùm tamen res per se facilis sit, modò Scripturam sequi velimus.

2 Scriptura enim manifestè tribuit voluntati libertatem eligendi. Proposui, inquit, vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem: elige ergo vitam, vt & tu viuas, & semen tuum. Et Christus dicit: Volui te congregare, & tu noluisti.

3 Cùm hoc dicimus, non conuellimus eorum sententiam, qui vel defendunt Liberum arbitrium, vel statuunt Seruum arbitrium, oppugnantes Liberum arbitrium. Nam horum sententiæ simul stare possunt, modò rectè discernantur.

4 Ordiamur ergo à definitione. Liberum arbitrium est voluntatis libertas, ad hoc vel illud inclinanda, pro arbitrio.

5 Arbitrium autem, est iudicium, quod à ratione,

tione, tanquam arbitro, statuitur. Si ergo arbiter, ratio, rectè iudicat: rectè eligit voluntas. Si malè iudicat, vel corruptus est: malè eligit voluntas.

6 Verùm, ne hîc vlllo errore implicemur, discernemus primùm, inter arbitrium rectum, & prauum; deinde, inter *προαίρεσιν*, & executionem.

7 Ante regenerationem & illuminationem mentis per Verbum & Spiritum sanctum, arbitrium, quantum ad spirituales res, quæ sunt salutis, attinet, planè est prauum, quod Scriptura multis locis docet.

8 Vt in illo: Prauum est cor hominis ab initio, scilicet, statim post lapsum primorum Parentum, & Paulus post Dauidem dicit, non esse quemquam, qui intelligat. Quid multis? Homo sequitur *φρόνημα* carnis, ante illuminationem: & illud *φρόνημα* est inimicitia coram Deo.

9 Hinc est, quòd homo sponte seruit prauis cupiditatibus, & liberè eligit noxia, pro arbitrio, siue errante siue corrupto.

10 Hoc vtcunque hac imagine pingi potest. Vt meretrix, pro arbitrio suo, minimè coacta, suis amatoribus se prostituit, qua in re miserè & perditè seruit, etsi volens & libens hoc faciat, ita voluntas, peccati concupiscentiis miserè se submittit illis, volens & non coacta, seruiens ad omnem turpitudinem perpetrandam.

11 Hinc est, quòd Lutherus, Seruum arbitriū statuat, hoc est, seruitutem voluntatis pro arbitrio prauo. Qui facit, ait Dominus, peccatum, seruus est peccati.

12 Cùm autem Lutherus Seruum arbitrium defendit, non tollit Liberum arbitrium, quatenus liberum, coacto opponitur: quod nemo potest facere, nisi simul opus Dei destruat, hoc est voluntatem in homine esse neget. Voluntas enim non fert necessitatem coactionis: sed quatenus liberum, seruo opponitur. Sponte enim homo seruit peccato ante regenerationem.

13 Cur autem Lutherus sic docuerit, habuit causas grauissimas. Antagonistæ Lutheri, non solum, de arbitrio differentes, errabant, cùm ex Aristotele dicant: Ratio deprecatur ad optima: verum etiam, executionem cum electione, non sine magno errore, confundebant.

14 Voluit ergo Lutherus docere: & arbitrium, prauum esse ante regenerationem, & voluntatem se sponte illi submittere, seruireque prauis desideriis, & executionem, à iudicio & electione distinguendam esse.

15 Porrò, postquam hominis mens est illuminata verbo Dei, & homo Spiritus sancti gratia, per Spiritum sanctum regeneratus est: nouum fit arbitrium, hoc est, nouum, à ratione rectè docta & reformata manu Dei, tanquam arbitro, iudicium statuitur, hoc est, rectum, iuxta normam voluntatis Dei.

16 Cùm pro hoc arbitrio nouo & recto, voluntas eligit vitam, & mortem auersatur, eligit benedictionem, & recusat maledictionem: non amplius seruit peccato, sed iustitiæ, in qua re summa est libertas.

17 Hinc est quòd quidam tribuant homini renato liberum arbitrium, quo videlicet, voluntas liberè,

liberè, pro arbitrio recto, voluntati Dei se submittit, cuique seruit. Deo enim seruire summa est libertas.

18 Sed semper tenendum est, quòd Lutherus propter causas suprà enumeratas, Liberum opponit, Seruo, & non coacto, quemadmodum illi, qui libertatem voluntatis defendunt.

19 Cæterum exactè hîc distinguendum est, inter *προαίρεσιν* seu electionem, & executionem.

20 *προαίρεσις* enim voluntatis est facultas, qua quod placet, eligit, & quod displicet, respuit. Executio est virium, quibus opus imperatum à voluntate, perficitur, vel non perficitur.

21 Inclusus in carcerem habet *προαίρεσιν*, qua vult & eligit liberationem, & qua respuit captivitatem: vires tamen, quibus exequatur non habet. Egrotus vult & eligit liberrimè sanitatem, & respuit liberrimè morbum: sed executio extra electionem posita est.

22 Paulus habet arbitrium rectum, & libertatem voluntatis pro arbitrio, hoc est, habet *προαίρεσιν* boni: sed corpus mortis huius est illi impedimento: ne perficiat bonum quod velit.

23 Nam cum ait: Non, quod volo, hoc ago: sed quod odi, hoc facio, His verbis significat, & arbitrium suum rectum esse, & voluntatem liberam: sed executionem impediri.

24 Pij ergo, intelligentes virium præstandi imbecillitatem, ad Deum confugiant, ipsum orent, ut aliquid ipsi gratum faciant.

C O N S C I E N T I A.

1 **M**IRANDVM fanè opificium Dei in hominibus est conscientia, quam quisque secum circumferens, testem & iudicem suorum factorum præsentem habet. Vnde pro- uerbialis ille sermo natus est: Conscientia, mille testes.

2 De hoc opificio Dei Paulus Rom 2. in hunc modum scribit: Ostendunt Gentes opus Legis scriptum in cordibus suis, contestante eorum conscientia, & intra sese rationibus excusantibus aut etiam accusantibus.

3 In hoc Pauli dicto quatuor veniunt perpendenda, quæ faciunt ad intelligendum hoc Dei opificium, de quo agimus. Primùm enim, cùm dicit: Opus Legis scriptum in cordibus Gentium, significat discrimen honestorum & turpium, natura notum esse. Deinde, cùm addit, Gentes hoc ipsum opus ostendere, ad experientiam pro- uocat. Dum enim Gentes religiones instituunt, dum puniunt turpia & iniusta facta, ut Deum colendum esse testantur: ita honestatem & iustitiam expetendam esse iudicant, ad quæ tanquam ad prima capita, tota Lex Dei reuocatur. Tertio, cùm addit: Vnà testante eorum conscientia, coram interno testimonio conscientia Gentes sistit. Quarto, cùm inquit: Et inter se rationibus accusantibus aut excusantibus, qualisnam testis sit conscientia definitur. Nam cùm dicit: Gentes rationibus se nunc excusare, nunc accusare, apertè significat, conscientiam

conscientiam, naturalem quãdam esse Legis intelligentiam, qua, vt honesta facta excusantur & probantur: ita turpia accusantur & improbantur.

4 Cum hac definitione conuenit & poetæ descriptio: Conscia mens vt cuique sua est, ita cõcipit intra Pectora, pro meritis, spẽmque meritũque, suis.

5 Verũm, vt hoc opus diuinũ cogitetur cum maiori admiratione, in gloria Opificis: subtilius, quæ ad huius opificij fabricam pertinere videbuntur, inquiram.

6 Omnium primum hoc tenendũ est, quòd sedes conscientiæ sit in præcipua parte hominis, videlicet, in mête ipsa, in qua tres facultates sunt, veluti huius diuini opificij partes.

7 In mente, quæ sedes est conscientiæ, est primum intelligentia, quam Philosophi vocant cõtemplantem, à proprio eius officio. Nam in cõtemplatione occupatur, ac scientiarum omnium principia scrutatur.

8 In hac ergo intelligentia contẽplante collocatur *virtus* ea, quæ propositiones, hoc est, Maiores in syllogismis practicis suppeditat, & à Paulo *virtus* appellatur.

9 Nã cum hæc synteresis sit custos & conseruatric notitiarum, quæ nobis innatæ sunt, de honestis expetendis & turpibus fugiendis: attendit semper quid expediat. Atque hanc ob causam suppeditare syllogismis practicis propositiones dicitur, quales sunt hæ: **Honestas expetenda sunt: Turpia vitanda.**

10 Deinde, in mente est intelligentia practica, quæ in actione posita est. In hac parte mentis,

conscientia collocatur. Atque hæc, assumptiones feruientes syllogismis practicis, pro actionum differentia, promit.

11 Adhæc, in mente est facultas iudicatrix de factò, hoc est, τὸ κερτήριον. Hæc facultas de præmio & pœna factorum pronunciat, iuxta honestè & secus factorum gradus.

12 Syllogismus ita extractus vocatur practicus, propterea quòd de actione instituitur, & de actionis præmio & pœna iudicat. Hic syllogismus, interdum partis nomen sibi vsurpat, & dicitur conscientia.

13 Hunc syllogismum practicum, diuino ordine, sequitur aut lætitia, aut trepidatio in corde, pro actionum varietate. Huic affectui haud rarò etiam tribuitur conscientia nomen. Non enim inusitatum est, idem nomen toti & partibus tribui.

14 Συτήρησις intelligentiæ in Hectore contemplantis, hanc suppeditat propositionem: Honestà sunt faciendà eaque quæ laude digna sunt. Conscientia, quæ propriè est mentis practicae, hanc ponit assumptionem: Defendere patriam, & pro ea fortiter mori (vt ego decreui) est & honestum, & laude dignum. τὸ κερτήριον conclusionem infert: Ergo defendere patriam & pro ea fortiter pugnare, est honestum & laude dignum. Hunc syllogismum in mente Hectoris secuta est lætitia, qua magis animatus est.

15 In Oedipo συτήρησις suppeditat hanc propositionem: Turpissima facta, maxima sunt digna pœna. Conscientia apponit assumptionem. Incestus cū propria matre concubitus, est turpissimus.

Τὸ κερταίον concludit: Igitur incæſtus cum propria matre concubitus, eſt pœna maxima dignus. Hunc ſyllogiſmum practicum in mente Oedipi tantus ſecutus eſt cruciatus, quòd pudore ſuffectus, ob ſcleris turpitudinem, ipſe ſibi oculos eruerit, ne Solè aſpiceret, dixeritque vicinis: Diſcedite à me, ne vmbra bonis noceat. Huc Oedipum potentem regem, adegit conſcientia ſola: qui antea Sacerdotem Tyreſiam rectè admonentem, ſuperbiſſimè contemſit. Eſt ſatis animoſè, ab eo viciffim contemtus eſt.

16 Haçtenus ex media Philoſophia deſumimus deſcriptionem conſcientiæ: quam deſcriptionem mens ſana in omnibus hominibus, abſque controuerſia approbat. Nunc autem aliquid adiiciamus, quod ignotum eſt Philoſophiæ, & ſine quo doctrina de conſcientia eſt imperfecta, & planè deſperationis plena.

17 Regula triplex in mente contemplante conſideranda eſt: Vna, Naturalis: Legalis, altera: Tertia, Euangelica. De naturali regula, quã cum Philoſophis *σωτηρίῃ* appellamus, iam dictũ eſt. quare de reliquis duabus eſt dicendum.

18 Legalem appello regulam, quam lex Dei ſuppeditat, quoties Deus vel mandat aliquid fieri, vel prohibet, ſiue id fiat catholicè, ſiue perſonaliter.

19 Deus mandat Sauli, vt aboleat Amalech cum omnibus ſuis, vt nihil prorfus de anathemate reſeruetur. Hoc mandatum regula erat, ſuppeditans Sauli maiorem ſyllogiſmi practici, ex qua regula, obiurgatus tandem à Samuele, hoc modo ratiocinatur: Mandato Dei inobediens,

iustè punitur. Ego Saul mandato Dei non obediui, Ergo, iustè punior. Hunc practicum syllogismum in Saule, desperatio consecuta est: vt in Cain, Iuda, & multis alijs.

20 In hoc syllogismo, vox Dei est loco *συντήρησιως*, quæ Maiorem constituit: subsumit conscientia Minorem: *τὸ κερτήριον* pronunciat sententiam, quam sequitur pœna.

21 Tertia regula est ignota rationi ac Legi, & est vox Euangelij, quæ pœnitentiam prædicat, & pœnitentibus offert remissionem peccatorum, iuxta illud: Conuertimini, & propitius ero iniquitati vestræ. Et Dominus: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Ex quo sequitur, non perituros, quotquot egerint pœnitentiam.

22 Ex hac regula David hunc syllogismum extruxit: Deus promittit veniam peccatoribus, qui pœnitentiam egerint. Ego reus homicidij & adulterij, pœnitentiam ago, & confugio serio ad misericordiam. Igitur Deus condonat mihi grauissimum peccatum, quo illum offendi. Hunc syllogismum in corde Davidis consolatio vera secuta est, & lætitia in Deo, qui peccatum iuxta promissionem remisit. In concione Nathan cernitur vnus syllogismus, ex regula Legis: alter, ex regula Euāgelij. Vtriusque affectus in corde Davidis sentitur: quod & voce declarat.

23 Ad eundem modum Manasse, Latro in cruce, Petrus, Paulus, & alij, conscientia scelerum prostrati, contra Legis damnatoriam sententiam Euangelij promissione se erexerunt.

24 Caterum, ne quis hanc Euangelicam regulam

gulam malè applicet, sciendum est, quibus veluti fulcris nitatur, ne quis seipsum fallat, & abutatur Evangelij regula in propriam perniciem.

25 Quicumque proinde hac Evangelij regula rectè uti velit, hæc quatuor absque hypocrisis in se sentiat. Primum est fiducia Christi, qua statuitur esse remissum peccatū, iuxta illud: Beati omnes qui confidunt in eo. Secundum, est pium & sanctum propositum, quo abiicitur propositum peccandi. Qui enim propositum habet peccandi aliquando spiritum Christi non habet: quare nec fidem viam, qualem requirit Evangelium, habere potest. Tertium, est singulare desiderium totam suam vitam Deo approbandi. Huc enim desiderium, veluti flamma quædam ardentis in corde fidei est. Quartum, est sancta cura muneris sibi demanati. Qui enim officium negligit, infideli (teste Paulo) est deterior.

26 His quatuor veluti fulcris, conscientia, mundata à mortuis operibus per sanguinè Christi, ædificatur, fouetur, conseruatur, comprobatur.

27 Differentiæ conscientiæ, quibus alia dicitur bona, alia mala, ab effectu syllogismi practici sumuntur, hoc est, à sensu iudicij Dei in hominibus, qui sanè sensus, haud obscurum iudicium est futuri iudicij. Bona conscientia est, ex honestæ actæ vitæ recordatione, lætitia, seu remissi peccati fiducia. In hac duorum affectuum *αὐγία* est, videlicet lætitiæ & spei. Mala cōscientia est, ex turpiter actæ vitæ recordatione, trepidatio ac pavor. In hac est etiam duorum affectuum *αὐγία*, videlicet, ægritudinis & metus.

28 Bona conscientia, thesaurus est omnium optimus & preciosissimus. vnde Aufonius: *Quænam summa boni? Mens quæ sibi conscia recti.* Hanc Plato bonam nutricem senectutis nominat.

29 Mala conscientia, res omnium tristissima est. Quid enim tristius esse potest, quàm nocte diè que suum gestare in pectore testem?

30 Cæterum hoc loco non inutile fuerit, cum bonæ tum malæ conscientia discrimina recitare, quæ notat Bernardus. Sæpè enim fit, vt vis conscientia, non, vt deceret, sentiatur.

31 Conscientia (inquit) alia bona & tranquilla: alia bona & turbata: alia mala & tranquilla: alia mala & turbata.

32 Bona & tranquilla conscientia est, quæ statuit remissum peccatum, & sentit testimonium intus in corde. Bona, sed turbata est, cum homo quidem statuit peccatū remissum, sed vehementius carnis importunitate sollicitatur, vt haud raro videatur succumbere.

33 Mala & tranquilla est qua nihil peius, nihil infelicius. Hæc est, cum homo adeò est immersus in profundum peccati, vt de resipiscencia non cogitet: sed tanquam cæcus de vno scelere in aliud feratur. Hanc Paulus cauterio resectam dicit, vnde fit vt nō sentiatur, præsertim cum res omnes ex voto succedunt. Significat igitur Paulus quorundam hominum conscientiam ita obduruisse vt callum obduxerit: deinde cancrum illā inuasisse: postremò cauterio amputatā, vt iam planè absque omni sensu esse videatur. Homines qui huiusmodi conscientiam habent, Paulus. Ephes.

Ephes. 4. vocat ἀπειληκότης, vt qui omne συντηρή-
σεως iudicium amiserint, & quorum mens repro-
ba sit facta: quæ mens reproba Rom. 1. inter
pœnas contemti Dei numeratur. Est autē mens
reproba, quæ probat improbanda, & impro-
bat probanda, qualis est hodie in præcipuis mun-
di hominibus.

34 Mala & turbata conscientia, est qua senti-
tur peccati grauitas, quæque homo præmitur tan-
quam monte quodam imposito, vt eluctari non
possit. Huiusmodi fuit conscientia Cain, Iudæ,
Achitophel: & talis sit omnium in hora mortis,
qui in hac vita sine pœnitentia vixerint, nisi for-
tè admodum pauci, veluti crura è faucibus lupi
eripiantur.

35 Hoc testatus Plato est, etsi Ethnicus, igna-
rus verbi Dei. Ita enim in primo de republica
ait: Quando aliquis vicinus morti videtur, inua-
dit ipsum subito metus quidam, & cura eorum
de quibus antea non cogitauit: & sermones qui
feruntur de inferis, nempe quòd illi qui hinc alios
læserint, illic pœnas luere debeant. Hactenus
quidem ridiculi & fabulosi sunt visi: at tunc tor-
quent animum ægrotantis: atque ipse siue ex se-
nectutis infirmitate, siue aliunde inferis vici-
nior, magis quæ illic aguntur considerat. Suspi-
cione itaque atque metu plenus, animo versat ac
pensitat, si quem læserit: ac si deprehenderit se
multa iniuste fecisse in vita ex somnis, tanquam
pueri, crebro excitatus, metuit, ac mala cum
spe viuit.

36 Verùm ne quis desideret quicquam in no-
stra diuisione, addo & hanc sectionem, Quòd

conscientia alia sit bona, sed falsò, alia sit mala, i-
tidem falsò. Vtrumque contingit vbi erroneum
statuitur principiū. Monachus murmuratis suis
preculis & celebrata missa, bonā conscientia ha-
ber, sed falsò bonā. Alter neglectis preculis & mis-
sa, torquetur mala conscientia, sed falsò mala. Nā
vterq. ex malo principio suam cōscientiā extruit.

V E T V S E T N O V V S H O M O .

1 V M Paulus Apostolus iubeat, vt de-
ponamus veterem hominem & in-
duamus nouū, modò salutis per Chri-
stum partæ consortes esse velimus: o-
peræ precium est diligenter inquirere, quisnam
sit ille vetus homo, quē deponi, crucifigi & exui
vult Apostolus: & quisnam sit ille nouus, quem in
locum veteris succedere postulat.

2 Etsi autem rem ipsam facile est ex 4. cap. ad
Eph. intelligere, vbi veterem hominem appellat
veterem conuersationem secundum cōcupiscen-
tias erroris: & Nouum qui secundum Deum crea-
tus est in iusticia & sanctitate vera: tamē ratio ap-
pellationis in ista breuitate non satis perspicitur:
quare ex aliis Scripturæ locis declaratio peten-
da est.

3 Imprimis autem hoc constat, quòd Meto-
nymia Hebraica, nomina substantiarum & subie-
ctorum sepissimè pro adiunctis, hoc est, pro qua-
litatibus in subiectis hærentibus, & pro actioni-
bus qualitatatum ponantur. Id autem fieri in ora-
tione Paulina, vel ex eo manifestum est, quòd in
eodem subiecto haud rarò vetus homo & nouus
opponan-

opponantur. 1. Cor. 15. opponitur terrenus homo & cœlestis: vbi nequaquam substantiarum diuersitas, sed qualitatum & actionum notatur differentia.

4 Nemini ergo dubium esse debet, quin hominis appellatione significetur qualitas, & ex qualitate manans actio.

5 Epitheta, veteris & noui, & causarum respectum indicant, & imitationem seu diuersa studia significant.

6 Nam cum Apostolus veterem hominem à nouo discernit, ad causas huius differentiae respicit. Causa veteris hominis, est primus homo, de terra terrenus: ideòque vetus. Causa noui hominis, est secundus homo, de cœlo cœlestis: ideòque meritò nouus dicitur. 1. Cor. 15.

7 Deinde significatur his epithetis imitatio seu studium, vt vetus sit, quatenus imitatur primum hominem post lapsum: nouus verò quatenus hominem secundum exprimit.

8 Atque hoc est quod Apostolus ait: Qualis terrenus ille, tales & qui terreni sunt: & qualis ille cœlestis, tales & qui cœlestes sunt, & sicut gestauimus imaginem terreni, gestabimus etiam imaginem cœlestis.

9 Est & hoc obseruandum, quòd vetus homo & nouus aliàs opponuntur in diuersis subiectis, aliàs in iisdem: pro qua diuersitate, modus significandi non parum variat.

10 Cum opponuntur in diuersis subiectis, tunc vt vetus homo vniuersam hominis naturam complectitur, sicuti homo in iniquitate cõceptus est, & in hanc lucem editus: ita nouus homo significat

regeneratum per fidem, quia homo per fidem filius Dei nascitur. Ioan. 1. Proinde hac comparatione vetus homo est. *Ψυχὸς* homo, hoc est, non renatus, expers fidei & regni que Christi. Contrà, nouus homo est qui credit in Christum. Fides ergo hoc pacto separat nouum hominem à veteri.

II Opponuntur & vetus homo & nouus in iisdem subiectis, qua ratione vetus homo dicitur, quicquid erroris & vitij remanet in regeneratis, quod carnis nomine apud Paulum designatur. Contrà, nouus homo, noua iustificatorum qualitas est, & motus & actio proficiscens ex fide & congruens cū Lege Dei: & dicitur Spiritus à causa & autore. Vt igitur prior comparatio à causis: ita secunda ab effectis, petitur.

12 Vbicunque igitur Spiritus concupiscit & militat aduersus carnem, & caro aduersus spiritum: illic & vetus homo, & nouus, vnà sunt, sed dispari ratione. Nam donec imperium manet penes spiritum, & caro reprimitur, crucifigitur, mortificatur, verè nouus homo adesse putandus est. Verùm cùm imperium plenum relinquatur carni, adeò vt homo secundum carnem viuat: nouus homo exulat, & homo sub ira Dei manet. Hoc confirmatur Pauli dicto: Si secundum carnem vixeritis, moriemini. At si Spiritu, actiones corporis mortificaueritis, viuetis. Huius dicti rationem subiicit: Quotquot Spiritu Dei ducuntur, hi sunt Filij Dei.

13 Hactenus in genere ostendimus causas appellationum veteris & noui hominis: differentias monstrauiamus, & alterum ab altero cū in diuersis

diuersis subiectis, tùm in iisdẽ distinximus. Nunc quò melius cognoscatur vterque, hoc est, vetus & nouus homo, veluti ἀνατομὴν quãdam vtriusque iustitiam.

14 In veteti igitur homine cõsideremus. Primum, corpus ipsum. Deinde corporis membra. Præterea, effecta seu opera veteris hominis.

15 Corpus veteris hominis nunc à Paulo corpus peccati, nunc peccatum ipsum dicitur: & est vniuersa natura vitiosa & deprauata. Hoc corpus circumfert secũ omnis qui natus est iuxta communem naturæ cursum, ex seminis maris & fœminæ commixtione: nec plenè mortificari potest, priusquam hoc mortale nostrum corpus ab anima relictum fuerit.

16 Membra veteris hominis sunt, facultates tùm animi, tùm corporis, quæ se peccato sistunt ad obediendũ ei in desideriis ipsius. Animi quidem: iuxta Pauli enumerationẽ, Mens, *δύναμις*, cor: corporis verò, vires corporis, & sensus omnes externi.

17 Mens, id est, τὸ ἡγεμονικόν, ad eò celebratum à Philosophis est ea facultas, qua homo lumine rationis cernit & iudicat honesta & inhonesta: quã Paulus in non renatis vanam esse pronunciat.

18 *Δύναμις* est facultas illa, per quam ratiocinamur & colligimus aliquid ex iis, quæ mens sine ratione quietè cernit. Verùm hãc in homine veteri excæcatam pronunciat Apostolus.

19 Cor complectitur affectus, voluntatem, concupiscentias. Hoc Paulus obduratum esse affirmat, ad eò vt Deo non cedat, nec afficiatur vllis rebus diuinis.

20 Præter has internas facultates seu membra veteris hominis sunt *παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν*, vt Paulus appellat, quæ existunt in membris nostris per Legem, antequam veniamus in communionem gratiæ. Neque tamen Lex harum affectionum effectrix est per se, sed tantum *κατ' ἀφορμὴν*, vt Paulus sese interpretatur.

21 Est igitur mens in nō renatis, primum veteris hominis membrum, & veluti primus peccati, id est, natiuæ nostræ corruptionis administrator, cui famulatur intelligentia, ad suggerendum cordi prauos motus. Hi postquam commouerint voluntatem, nascuntur *ἐπιθυμίαι*. Tum verò corpus, ab animo impulsus, huc & illuc transuersum rapitur: omnes sensus, adeoque omnia corporis membra tyranni arbitrio se sistunt, ad perpetranda omnia, quæ imperat. Et cùm voce Dei peccatum accusatur, eius *παθήματα*, inde occasione sumta magis vigent in membris non renatorum.

22 Hinc fructus pessimus profertur, & varius, quemadmodū Paulus Galat. 5. testatur hisce verbis: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt, adulterium, scortatio, impuritas, proteruita, idololatria, veneficium, inimicitia, lis, æmulationes, iræ, contentiones, dissidia, hæreses, inuidiæ, cædes, ebrietates, commestationes, & his similia: quæ prædico vobis, sicut prædixi, quòd qui talia agunt, regni Dei hæredes non erunt.

23 Habemus quid sit vetus homo, Quæ eius membra, Quæ actiones, & Quis exitus. Verùm vt omnia in breuiorem summam contraham, vetus homo est peccatum regnās in mortali nostro corpore,

corpore, ita vt obediamus peccato in cupiditatibus corporis. Rom. 6.

24 In nouo homine spectentur, natiuitatis causſæ, modus, partes, noui hominis membra, actiones & ſigna teſtantia infallibiliter de hac noua natiuitate, ex quibus, quilibet ſcire poteſt, num ſit nouus homo in Chriſto, necne.

25 In noui hominis natiuitate nihil crasſum, nihil carnale cogitandum eſt. Eſt enim arcana quædam ac ſpiritualis natiuitas, cuius cauſſæ & cognoscendæ ſunt, & accuratè diſtinguendæ. Nam cum nunc à Deo naſci, nunc è Spiritu renaſci, interdum per verbum, nonnūquam per fidem, rurfus per lauacrū aquæ, interdum quoque per miniſtros Euangelij naſci dicimur: neceſſarium erit cauſſas has accuratè diſtinguere, ne confuſio harum cauſſarum errores pariat.

26 Hoc autem ante omnia tenendū eſt, quòd ſicut opus creationis hominis, eſt totius Trinitatis: ita & recreatio ſeu regeneratio hominis, Deum autorem habet. Nam hoc mirādum opus à nulla creatura fieri poteſt.

27 Vt ergo Deus Pater creauit hominem, & Deus Filius creauit hominem, & Deus Spiritus ſanctus creauit hominem: ita Deus Pater, Filius, & Spiritus ſanctus hominem peccato mortuum regenerant: ſed ſeruata cuiuſque perſonæ proprietate, hoc modo:

28 Vt Deus Pater creauit mundum, per Filium, in Spiritu ſancto: ita rectè dicitur: Deus Pater per Filium, in Spiritu ſancto regenerat hominem. Pater enim autor & fons eſt: Filius medium & meritum: Spiritus ſanctus vim ſuam exe-

rit in hominem, ac eum nouam creaturam efficit & conseruat. Verùm quia Deus vitur ad hãc noui hominis regenerationem, sensibilibus instrumentis: fit vt hæc natiuitas nunc verbo, nunc fidei, nunc Baptismo, nunc ministris Euangelij tribuatur: sed diuersimodè.

29 Vt Petrus Apostolus semen noui hominis nascendi, verbum Dei statuit: ita Ioannes per fidem nasci filios Dei affirmat. Nam sicuti verbum promissionis est veluti semen Dei, ex quo filij Dei nascuntur: ita fides, quæ est opus Spiritus sancti, recipit semen: quo recepto hæc diuina peragitur natiuitas. Huc illud: Dedit Deus hunc honorem, vt filij Dei fiant, quotquot credunt in nomen eius.

30 Dignatur proinde adoptionis honore Deus eos, qui in Filium credunt, sed quos suo Spiritu iam genuerat. Proinde, quod efficit Spiritus: hoc verbum offert: atque idem fides receptum declarat.

31 Quòd autem natiuitas hïc tribuatur nunc Baptismo, nunc ministris Euangelij, non pugnat cum superioribus. Vt enim Baptismo tribuitur, tanquam Sacramento: ita ministris Euangelij, tanquam cooperariis Dei, non tanquam autoribus.

32 Cùm autem huius nouæ natiuitatis modum ignoraret Nicodemus, Dominus eũ hac similitudine docet. Ventus, inquit, quò vult spirat, & sonum eius audis, sed nescis vnde veniat, aut quò vadat: ita est omnis qui genitus est è Spiritu, hoc est, Quemadmodum ignoratur, vnde veniat, aut quò vadat, ventus, sed tamen eius sonus

sentitur,

sentitur, dum spirat: ita modus regenerationis per Spiritum sanctum, est nobis reconditus: sed mox ubi regenerati sumus, vis & effectus Spiritus sancti in rebus regeneratis, se profert. Nam huius Spiritus motus & status, in cordibus regeneritorum est fides qua sola iustificamur, Timor Dei, Ardēs amor, &c.

33 Partes huius nouæ natiuitatis, seu noui hominis, sunt duæ, videlicet, Mortificatio, & Viuificatio: quæ quidem quotidianis incrementis opus habent, quò tandem perficiantur.

34 Ut mortificatio est communio & societas mortis Christi, cuius virtute, verus homo castigatur, crucifigitur, occiditur: ita viuificatio est communio & societas resurrectionis Christi, cuius virtute viuificamur, vt nouam vitam viuamus. Quòd enim repugnamus peccato, virtute mortis Christi fit: & quòd militamus iustitiæ, virtute resurrectionis Christi fit, quæ possidemus fide, cum omnibus suis thesauris & beneficiis.

35 Membra huius noui hominis sunt: mens, sed reformata manu Dei, & noua luce perfusa: intelligentia verbum Dei tanquam regulam, sequens: affectus, sed purgati per Spiritum sanctum, ardentes timore Dei: & voluntas conuersa ad Deum, & concupiscentia Spiritus, quæ pugnat aduersus carnem.

36 Hinc etiã intelligi potest, qualésnam sint actiones noui hominis, seu Spiritus, qui testatur de nostra renascentia. Paulus autem, exempli gratia, has enumerat actiones Spiritus: Fructus Spiritus est charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, temperantia,

Aduersus eos qui sunt huiusmodi non est Lex.

37 Porro, Signa testantia de hac spirituali natiuitate, vnumquemque Christianum tenere oportet: ne quis vel seipsum decipiat, vanitate: vel deliciat, pusillanimitate. Sunt autem præcipua signa quinque.

38 Primum est, vera Christi cognitio: Hæc est, inquit Dominus, vita æterna, vt te cognoscât verum Deum, & Iesum esse Christum, quem misisti. Hæc cognitio in notitia & fiducia Christi est sita.

39 Secundum est, duci spiritu Christi, & non carnis impetu ferri. Ita enim inquit Paulus: Qui ducuntur spiritu Christi, hi sunt eius. Hic Spiritus vt est arrhabo hæreditatis promissæ: ita missus est in corda nostra, vt nos ad precandum excitet.

40 Tertium, assidua spiritus aduersus carnem lucta, & eiusdem spiritus victoria super carnem. Etsi autem hæc victoria difficulter acquiritur: tamen reuera parta est, quando peccatum in nobis non regnat, vt obediamus ei in cupiditatibus corporis.

41 Quartum est, patientia sub cruce, quæ spei, quæ cum fide coniuncta est, indiuidua comes existit.

42 Quintum, quotidie magis magisque abundare in cognitione & omni sensu. Philip. i.

S P I R I T V S E T

litera.

1 VI ex Pauli dicto: Litera occidit, Spiritus autem viuificat, Grammaticum Scripturæ sensum (quem literalem vocant) occidere, & allegoricum viuificare cōcludunt, perniciosissimè errant.

2 Primùm enim ista interpretatio contumelia Deum afficit, vt qui homines obscuris ænigmatibus, in certam ipsorum perniciem, illudat & decipiat.

3 Deinde, eadem omnem doctrinæ cœlestis certitudinem euertit. Nam si Grammaticus sensus, quem verba rectè intellecta suppeditant, est litera occidens: quæ quæso certitudo esse poterit, præsertim cùm alij alias gignunt allegorias?

4 Idem error homines paulatim, à verbo nobis diuinitus tradito, ad humana somnia abducit. Vnde fit vt doctrinæ Dæmoniorum & humanæ traditiones in locum cœlestis doctrinæ, quæ sola salutaris est, succedant.

5 Breuiter, Ista erronea sententia omnem salutis spem & omnem conscientiarum consolationem euertit. Quæ enim spes & quæ consolatio, ex eo verbo esse poterit, quod instar Protei, in mille allegoariarum formas se flectit?

6 Proinde sanis hominibus & pijs, dubium esse non potest, quin afflatu diabolico factum sit, vt genuinus verborum sensus, quem suppeditat grammatica, sit istis doctoribus litera occidens: & contrà, somnium hominis sit allegoria, ad eoque Spiritus viuificans.

7 Similis prorsus contumelia fuit antiqui Serpentis, qui primos nostros parentes, à sensu verbi Dei genuino, abduxit ad alias cogitationes pugnantibus cum voluntate Dei in verbo reuelata. Nam cum Deus sua voce minatur mortem comedentibus de fructu vetito, Satan contrà dicit: Nequaquam morte moriemini, significans verba Dei non esse accipienda eo sensu, quem grammatica promebat, sed alio arcano & allegorico.

8 Proinde non minùs quam vox Satanæ, qua Eva decepta est, detestandus est error Origenis, qui scripturam totam in allegorias transformat. Et probanda est Epiphaniij sententia, qui affirmat non omnia diuina verba allegoriis indigere, sed accipienda esse prout se habent, hoc est, eo sensu, quem voces rectè intellectæ faciunt.

9 Abraham audit à Domino: Vade in locum quem monstrauero tibi, atque ibi offer vnigenitum filium tuum Isaac, quem diligis, in holocaustum. Hic, si Abraham præterito grammatico sensu, confugisset ad allegorias, nequaquam filium Isaac, vinculis prius ligatum, mactare in holocaustum properasset.

10 Quapropter in mandatis diuinis, in ordinationibus, in promissionibus, & comminationibus omnibus modis quærendus est, & retinendus genuinus verborum sensus: nisi fortè ex grammatico sensu aliqua absurditas sequitur, aduersus articulos fidei. Tunc enim adhibenda est theoria, iuxta Epiphaniij consiliu, quæ ex scopi consideratione, ex peristasi rerum, & ex collatione plurium sententiarum, eruit (seruata analogiæ fidei)

fidei) verum verborum sensum.

11 Etsi autem in veteri potissimum testamento, multa sunt typica & mystica: tamen genuinus verborum sensus primùm tenendus est. Deinde symbolica ratio, potiùs quàm allegoria, est spectanda: quæ tantisper probanda est, donec cum axiomatis primis Religionis consentiat.

12 Quantum autem ad allegorias attinet, seruari hanc regulam perutile fuerit. Allegoria nulla recipiatur, quantumvis speciosa fuerit, nisi quæ habeat faciem clarã verbi diuini præeuntem.

13 Cæterùm, ne errore Papistico & nos inuoluamur, de Spiritu & Litera: primùm quaeramus, quid Litera, & quid Spiritus absolutè sint. Deinde quid comparatè, videlicet, cum Litera tribuatur Legi, & Spiritus Euangelio, quatenus opponuntur.

14 Quid autem sint Spiritus & Litera absolutè, ex sequentibus licet colligere testimoniis. Rom. 2. Non circumcisio carnis, circumcisio est: sed circumcisio cordis in Spiritu, & non in Litera. Circumcisio ergo cordis, est Spiritus: & circumcisio, quæ in carne tantùm est, est litera. 2. Corinth. 3. opponitur spiritus Dei viui, tabulis lapideis.

15 Hinc primùm firmissima demonstratione concludo, Literæ & Spiritus vocabula, nequaquam ad expositionem pertinere, vt volunt cum Origene Papistæ: sed potiùs ad vim quandam & fructum verbi in hominibus.

16 Hoc comprobatur & his Pauli verbis: Dum palàm sit, vos esse epistolam Christi, inscriptam non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabu-

lis lapideis, sed in tabulis cordis carnis.

17 Præterea antithesis literæ & Spiritus rectè perpenſa, omnem dubitationem tollit. Nam certum eſt, literam & ſpiritum, vt contraria, ab Apoſtolo opponi. Si itaque conſtiterit, quid propriè alterutra harum vocum ſignificetur: mox ex collatione contrariorum, quid ſibi velit reliqua, apparebit.

18 Cùm igitur Paulus ipſe Spiritui, in corde locum tribuit, atque eum definit eſſe viuum ſenſum, & ſcripturam Spiritus ſancti, viuificantis corda hominum: ſequitur literam eſſe quiddam expers viui ſenſus Spiritus in corde.

19 Proinde vt ſpiritus eſt, quod Spiritu Dei viuentis, in cordibus noſtris inſcriptum eſt: ita litera erit quicquid legitur, intelligitur, cogitatur, & fit, quantumlibet ſpirituale fit, cùm animo noſtro non inhæret & viuut per Spiritum.

20 Quantum itaque ad rem attinet, quæ proponitur, intelligitur, cogitatur, non eſt differentia, inter Literam & Spiritum: ſed quoad animi affectus. Si enim animus ſpiritu Dei viuificantis excitatur ad pios & ſanctos motus & actiones: Spiritus eſt. Sin minùs, litera eſt inefficax ad vitam infundendam, & ſatis potens ad occidendam: non quidem verbi vitio, ſed hominis culpa.

21 Paulus vult hominem abundare in cognitione & ſenſu ſimul. Nam cognitio omnis, ſiue ſit Legis, ſiue Euangelij, ſine ſenſu, litera eſt occidens. Contrà autem, cùm ſenſus viuus in corde accedit, Spiritus eſt viuificans, & non ampliùs litera occidens.

22 Legis proinde cognitio, & opus Legis, ſi
ſpiritu

spiritu Dei intus viuificante corda destituitur, litera est occidens, vt in Paulo cernimus nondum conuerso. Is enim, etsi inculpatè coram oculis hominum vixerat: tamen ad extremum, se à Legge occidi, animaduertit.

23 Euangelij similiter cognitio, confessio, & vsus Sacramentorum, sine Spiritu intus corda renouante, litera est occidens.

24 Contrà, Legis cognitio, & opus Legis, quando Spiritus intus cor viuificat, Spiritus est, & non Litera, vt in Paulo est videre, qui conuersus, condelectabatur Legi Dei, secundum interiorem hominem.

25 Euangelium similiter creditum & efficax in corde, Spiritus est. Idem sit de sacrificiis & sacramentis iudicium.

26 Sacrificium Cain, Decimæ Pharisæi, quia vitali spiritu in corde destituebantur, litera fuerunt. Contrà, Abelis munera, & Cornelij elemosynæ, quia corda eorum viuificabantur spiritu Dei, Spiritus erant.

27 Sic Paulus, circumcisionem, quæ in carne hæret sine fide in corde, Literam vocat: & contrà, eandem, Spiritum nominat, cum suum proprium finem assequitur, hoc est, cum res in corde, signo externo respondet.

28 Fine enim præceptorum, signorum, typorum, atque adeo omnium operum sublato, manet sola Litera, quæ per se inutilis est.

29 Ratio locutionis, si quæritur, hæc est, Vt Spiritus vocabulum per Synecdochen accipitur, Nam & Spiritum sanctum significat, & motus viuos, in corde excitatos, ab eodem Spiritu: ita Li-

teræ vox, per Metalepsin transfertur, & significat, quod nudam Literam, sine motu Spiritus sancti in corde, consequitur.

30 Haftenus perspicuè ostendimus, quid absolute sit Spiritus, & quid Litera. Nunc autem declarandum est, quid sibi velint, cum litera Legi, & Spiritus Evangelio, à Paulo tribuantur: quæ sanè epitheti vici funguntur, ac si diceres Legem literalem esse, Evangelium autem spirituale.

31 Verba Pauli hæc sunt: Qui fecit, vt idonei essemus ministri noui Testamenti, non literæ, sed Spiritus. Litera enim occidit: Spiritus autem viuificat. Quod si mortis ministerium, literis informatum in saxis, fuit gloriosum: adeò vt non possent intueri filij Israel in faciem Mosis, propter gloriam vultus eius, quæ abolenda erat: cui non potiùs ministerium Spiritus, erit gloriosum? Nam si ministerium condemnationis, erat gloriosum: multo magis ministerium iustitiæ abundat in gloria.

32 Hic Paulus manifestè legem Mosis, scriptam in tabulis lapideis, vocat literam occidentem: & contrà, Evangelium, Spiritum viuificantem.

33 Sed sciendum est, Legem quidem literam, Evangelium verò Spiritum appellari, non simpliciter. Nam vt Evangelium non semper est Spiritus: ita Lex non semper est litera: sed quatenus vnum alteri opponitur. Tunc enim verè & congruenter dicitur, Legis naturam esse, literaliter docere homines: Evangelij autem, spiritualiter: quia gratiæ Christi sit instrumentum.

34 Neque his obstat, quòd Euangelium à Paulo alibi dicatur odor mortis ad mortem, & Christus appelleretur lapis offensionis, & petra scandali. Nam id Euangelio non competit natura, quia omnibus est salutare: sed hominum vitio, qui instrumentum regenerationis & reconciliationis repudiant.

35 Legis igitur perpetuum & inuiolabile accidens est, (quatenus à Christo separatur) ut occidat. Quoniam, ut alibi dicit Apostolus, Quicumque sub ea manent, maledictioni sunt obnoxij. Contrà, Euangelij accidens est, per occasionem occidere. Nam in eo reuelatur iustitia Dei ex fide in fidem: ideòque potentia Dei est, in salutem omni credenti.

36 Breuiter, Lex morbum ostendit, ita ut nullam monstret spem sanationis: sed potius cum hominem relinquit in seipso, morti eum necessario adiudicat: ideòque merito Litera occidens dicitur. Verùm Euangelium desperatis remedium adfert. Quare pœnitentiam prædicat, & ad Christum adducens, vitæ ianuam aperit: ideòque meritissimè, Spiritus viuificans, à Paulo dicitur.

37 Discernendum est igitur, inter fortuitum euentum, & perpetuum accidens: inter proprium officium rei, & occasionem. Fortuitus Euangelij euentus est occidere, videlicet, cum auditur, & non creditur. Vnde fit, ut per accidens, sit Litera occidens: cum eius tamen proprium officium sit, viuificare: vnde Spiritus appellatio illi propriè competit.

38 Cæterum cum Paulus se aliòsque Euangelij

præcones, vocat ministros non Literæ, id est, Legis occidentis, Sed Spiritus, id est, Euangelij viuificantis: non abolet doctrinam Decalogi, sed tantùm discernit inter ministerium Mosis proprium, & proprium munus præconum Euangelij.

39 Etsi autem homines ad pœnitentiam seu conuersionem (ad quam inuitat Euangelium) semper prædicatione Legis præparandi sunt, Nam Legis prædicatio, & ignorantia nostræ medetur, & stuporem excutit, vt verè sentiamus nostrum malum, cuius admonitione adigamur ad Christum, nisi malimus in nostris peccatis perire. Tamen proprium est ministrorum noui Testamenti, vt sint ministri Spiritus: accidentale verò, quòd sint Literæ ministri.

40 Verùm hoc accidentale ministerium, toties aboletur, quoties prædicationi Legis, succedit Euangelij gratia æterna. Quod quidem fit, quando homines, agnita sua iusta damnatione, & percepto Spiritu seruitutis ad metum, obtemperant Euangelio, agentes pœnitentiam. Tum enim donantur Spiritu adoptionis per quem clamant, Abba pater.

41 Quicumque hoc adoptionis Spiritu, ad prædicationem Euangelij, donati fuerint, à maledictione Legis liberi sunt: ad eò, vt obedientia, quam præstant Legi Dei, non amplius Literæ, sed Spiritus censeatur. Nam non solùm credentes ipsi viuificantur: vetumet iam opera, quæ faciunt (tametsi Legi non satisfaciunt) viuificantur.

42 Atque hinc est, quòd tametsi doctrina Decalogi, quatenus hominem, ad Christum nondum

uerfum,condemnat,fit temporaria & abolenda: tamen perpetuò maneat, quatenus est norma iustitiæ diuinæ,& regula obedientiæ, quæ necessariò à conuersis requiritur.

43 Quare detestandus est furor non solum Antinomorum, qui Decalogum non prædicandum in Ecclesia mentiuntur: verumetiam eorum, qui prætextu Christianæ libertatis, necessitatem obedientiæ in conuersis tollunt.

44 Nam si necessarius est ordo caussarum & effectuum, & Christiani omnes sunt debitores, non carni, sed Spiritui: omnino necessaria est noua obedientia. Adeò, vt qui secundum carnem vixerit, sit moriturus: & contra, qui Spiritu, actiones carnis mortificauerit, sit victurus.

PRÆDESTINATIO.

DE æterna Dei prædestinatione, & electione hominũ ad vitã beatam & immortalem rectè erudiri Ecclesiam summoperè necessarium est. Nam vt nulla doctrina vberiore consolationem piis conscientijs adferre solet, quàm doctrina prædestinationis rectè explicata: ita nihil periculosius est, quàm à vera prædestinationis ratione aberrare.

2 Quare ne à modo prædestinationis & electionis, quem nobis commendat Scriptura aberremus, summo studio cauendum est. Nam qui à vero modo deflectit, in præcipitium fertur, vnde se recipere non potest.

3 Sunt quidam, qui cùm audiunt nostram salutem in Dei electione & proposito sitam esse, & modum verum haud obseruant, somnia Stoica & tabulas Parcarum fingunt, quibus & seipfos miserè implicant, & alios perniciosè seducunt.

4 Nam fieri aliud nequaquam potest quàm vt is, qui fatales libros de saluandis & perpendedis imaginatur, vel hypocrisis vana turgeat, vel desperatione perniciosa tabescat.

5 Quidam enim carnalis cuiusdam securitatis ansam arripientes, in quæuis scelera licentiosè ruunt: sibi quidem ipsis in certam perniciem: aliis verò, in graue scandalum.

6 Nonnulli in contrarium malum feruntur: qui cùm contra verbum Dei, particularem gratiæ promissionem somniant, in desperationis baratrum demerguntur: in quo eos æternùm perire, nisi maturè dextera Dei erecti respiciant, necesse est.

7 Quapropter cùm audimus verbo Dei nobis prædestinationis mysterium commendari, simul in verbo Dei prædestinationis modum cum sua vera causa quæramus: quem si rectè tenuerimus, summam consolationis prædestinationis doctrina nobis adferet, & erit non solùm veluti calcæ quoddam ad omnia pietatis exercitia: verum etiam vt sacra quædam ancora in mortis articulo.

8 Modus autem prædestinationis verissimus est, quem Paulus nobis commonstrat, cùm ad Ephes. ita scribit: Elegit nos in Christo ante constitutionem mundi, vt simus nos sancti, & inculpatores coram ipso in dilectione. Item, prædestinauit

uit nos in adoptionem per Christum Iesum. Item, Gratos nos fecit in Dilecto : in quo habemus redemptionem per sanguinem eius. Item, Proposuit recolligere omnia in Christo. Item, In quo in sortem asciti sumus, prædestinati secundum propositum eius, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ, ut nos simus in laudem gloriæ eius, qui antè sperauimus in Christo. Item, In quo & credentes obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est Arrhabo hereditatis nostræ.

9 Hic Paulus clarissimè modum prædestinationis definit, dum pronunciat Deum prædestinasse nos saluti per Christum, & in Christo. Per Christum quidem, ut mediatorem & *μεσσητιν*. In Christo verò, ut in capite, & cum capite : cuius membra efficimur per fidem, quam Euangelium promiscuè omnibus prædicat.

10 Prædestinavit igitur nos Deus non exarando fatales libros cum Zenonis familia: sed statuendo iuxta consilium voluntatis suæ modum salutis consequendæ per Christum & in Christo.

11 In hoc modo conditio fidei includitur. Nam cum fide inserimur Christo, eius membra efficimur: atque ideò electi, quia membra Christi sumus.

12 Quàm autem hæc conditio sit necessaria ex ordinatione diuina, plurima sanè declarant testimonia. Paulus Rom. 9. ubi de prædestinatione disputat, hanc conditionem inculcat, inquit: Quid igitur dicemus? Gentes, quæ nō sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam

inquam, quæ est ex fide. Israel verò sectans Legem iustitiæ, ad Legem iustitiæ non peruenit. Quare? quia non ex fide, sed ex operibus Legis. Hanc conditionem reperit Apostolus in 10. cap. & sæpè aliàs eam vrget. Coloss. 1. Si modò in fide permaneatis fundati. Hebr. 3. Participes facti sumus Christi, si modò incoatam fiduciam vsque ad finem firmam teneamus. 1. Tim. 2. Mulier saluabitur, si permanferit in fide.

13 Necessitatem huius conditionis Apostolus ipse de se loquens ostendit, cùm ait: Væ mihi si non Euangelizem. Item, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cùm aliis prædicauero, ipse reprobus efficiar. Si igitur Paulus electum Dei organum, ex fide obedientiam erga Deum non præstitisset, fide excussa, gratia excidisset, reprobus sua culpa effectus. Ieremias idem verbis Domini inculcat: Si, inquit, pœnitentiam egerit gens illa à malo, quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitavi vt facerem ei. Si fecerit malum in oculis meis, vt non audiant vocem meam: pœnitentiam agam super bono quod locutus sum vt facerem ei.

14 Hinc manifestè apparet prædestinationem diuinam, per Christum & in Christo, ratam esse & requirere à nobis conditionem fidei, qua Christo inserimur, atque ideò electi censemur.

15 Ex his quæ hæcenus diximus hanc prædestinationis extruamus definitionem. Prædestinatio est ordinatio Dei, qua ipse ante constitutionem mundi, secundum beneplacitum & consilium voluntatis suæ, per Christum & in Christo, destina-

uit

uit vitæ æternæ omnes in Christum redemptorem credituros: vt sint sancti & inculpati coram ipso: vtque laudem gloriæ gratiæ ipsius prædicent in omni æternitate.

16 Huic opponitur reprobatio, qua reijciuntur & arcentur ab æterna vita, & mancipantur æternis pœnis, quotquot in Christum credere recusant, & quicumque in fide Christi, ad finem vsque vitæ, non perseverant.

17 Huius reprobationis causa est peccatum hominum, & iustitia Dei iustè punientis transgressores, qui ad propitiatorium hominibus à Deo propositum, non confugiunt.

18 Potrò cùm conditionem fidei requirimus: simul Pharisaicum taxamus errorem, de Dignitate personarum, de Prærogatiua carnis, de Meritis humanorum operum. Vnde & hoc sequitur, quòd nec ex ratione, nec ex Lege de hoc mysterio iudicandum sit. Nam vt ratio dignitatem & prærogatiuam carnis: ita Lex, merita operû hypocritis electionis causam falsò statuere videtur.

19 Non est itaque causa prædestinationis in nobis, vt falsò opinantur Monachi, sed in Deo: quam causam Paulus *à bonis* voluntatis Dei vocat: Augustinus misericordissimam Dei voluntatem.

20 De hac voluntate Dei erga homines, vbi certò constiterit: prædestinationis nostri fundamentum habemus immotum. Nam Deus omnia, vt Paulus testatur, secundum consilium huius sue voluntatis operatur.

21 Hæc Dei voluntas misericordissima, non est nobis incognita aut tecta: sed tradita est &

reuelata nobis, voce Euangelij. Et in quatuor potissimum cernitur: in missione Filij: in promissione: in mandato: & in oblatione gratiae.

22 Missio Filij locupletissimum testimonium paternae voluntatis Dei erga nos est, iuxta hanc vocem Filij: Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam. Ro. 5. Commendat Deus charitatem suam erga nos, quod cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est.

23 Huius itaque *λυτρωσις*, sufficiens satisfactio est & expiatio peccatorum totius mundi. Per hunc enim Pater fatetur se placatum esse, & iubet sermo ut ipsum audiamus.

24 Neque est quod quisquam existimet missum esse Filium in mundum, ut quosdam selectos tantum de genere humano redimeret: sed potius ut totius mundi peccata tolleret, iuxta illud: Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi.

25 Nam ut communem nostram naturam assumpsit, & cum natura, nostram causam in se recepit: ita palam ipse de se ait: Filius hominis venit saluare quod perierat.

26 Iam autem non pauci aliquot perierant de genere humano: sed totum genus humanum.

27 Quemadmodum igitur in Adamo omnes lapsi sumus: ita cum Adamo datur omnibus promissio seminis contrituri caput serpentis. Hinc Ioannes: Christus apparuit, ut destruat opera Diaboli. Quapropter, fidelis sermo, ut Paulus ait, & omni approbatione dignus est, quod Chri-

stus

Itus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere.

28 Quòd autem euentus (proh dolor) non respondeat voluntati Patris mittentis Filium, & desiderio Filij deriuatis in se pœnam peccati: id fit propria hominum malitia, qui à Patre clementissimo ad nuptias filij inuitati, venire recusant: quemadmodum Christus ipse conqueritur, càm ait: Multi sunt vocati, pauci verò electi. Hoc est, pauci credunt & fructus pœnitentiæ edunt, atque ideò expelluntur de domo nuptiarum, vt qui vestem nuptialem non habeant.

29 Promissio gratiæ quæ verè vniuersalis est, similiter voluntatem misericordissimam Patris cœlestis nobis commendat. Huc pertinent plurima dicta, inter quæ sunt hæc: Hæc est voluntas Patris mei, qui misit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum habeat vitam æternam. Matth. 18. Sic non est voluntas ante Patrem meum, qui in cœlis est, vt pereat vnus de pusillis istis. 1. Timoth. 2. Deus vult omnes homines saluos fieri & ad agnitionem veritatis venire. 2. Petr. 3. Deus longanimis est erga vos, non volens vllos perire, sed omnes ad pœnitentiam recipere. Huc & illud Propheticum pertinet. Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat.

30 Hinc Diuus Bernhardus: Prodit in lucem ad miseri consolationem magnum consilium, quod ab æterno latuerat in sinu æternitatis, quòd nolit, videlicet, Deus mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat.

31 Hæc promissio gratiæ, vt est vniuersalis: ita

etiam est gratuita, sola fide accipienda. Vtrumque perspicue docet Paulus ad Rom. 9. 10. 11. ubi excludit aperte omnem prerogatiuam carnis & operum merita: & concludit omnem qui credit non pudeferi. Non est enim (ait) distinctio Iudæi & Græci. Idem enim Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant ipsum.

32 Huc faciunt pulcherrimi illi typi, quos idem Apostolus proponit, cum filios Abrahamæ, Ismahelem & Isaac: & filios Isaac, Iacobum & Esau, in medium adducit: qui typi in hunc modum accommodandi sunt: In commodis certis ad hanc vitam spectantibus, non omnes qui nati sunt ex semine Abrahamæ & Isaac, habentur illorum filij. Multo minus in rebus spiritualibus censentur filij, qui ab istis sanctis Patribus ortum ducunt. Quocirca, quemadmodum in commodis ad hanc vitam spectantibus, tantum illi reputantur filij, de quibus sancti Patriarchæ habebant promissiones, ut Abraham de Isaaco & non de Ismaele, Isaac de Iacobo & non de Esau. Ita in rebus spiritualibus solum illi sunt Abrahamæ filij censendi, qui promissioni gratitæ credunt: & non illi, qui prerogatiua carnis tument.

33 Neque aliud vult conclusio Apostoli: Non est igitur volentis neque currentis, sed miserentis Dei. Nam huius conclusionis hic sensus absque dubio est verissimus. Non est volentis neque currentis, videlicet secundum carnem: quia voluntas carnis & cursus carnis nituntur prerogatiua carnis & meritis operum: atque idè aduersantur misericordiae Dei & merito Christi. Sed est volentis & currentis secundum promissionem,

nem, hoc est, credentis. Siquidem omnia possibilia sunt credenti. Nam hæc voluntas, & hic cursus, commendant misericordiam Dei: adeoque sola misericordia in Christo promissa nituntur. Quid hinc iam efficitur? Illud quod propositum erat ab Apostolo, Nō filios carnis sed filios promissionis, esse hæredes.

34 Sunt autem filij promissionis omnes qui credunt promissioni vt Abraham credidit. Nam Apostolus Rom. 4. definit filios promissionis esse eos, qui insistant vestigiis fidei Abraham. Et ad Gal. 3. Scitote, inquit, quòd qui credūt, hi sunt filij Abrahæ. Si filij sunt, & hæredes secundum promissionem.

35 Qui hanc vniuersalem gratiam negant (quantum quidem ad voluntatem Dei paternam attinet) præterquam quòd Paulo, adeoque consensui totius Scripturæ se opponunt, grauissimè impingūt. Primum enim tribuunt Deo *αεσωπολην*. Deinde fingunt in Deo contradictorias voluntates.

36 Sed quòd apud Deum non sit *αεσωπολην*, multa dicta testantur Deus enim semper bonam causam cōprobat, & semper malā condemnat, iuxta hanc regulam: Fideles custodit Dominus, & retribuet abundanter facienti superbiam.

37 Nihil proinde certius est, quàm quòd Deus omnes pœnitentes recipiat in gratiam, & contrà impœnitentes omnes reiiciat, absque omni personarum respectu.

38 Quòd autem Deus Lazarum mendicare voluit, & Iosephum principem Ægypti fecit, hoc non constituit in Deo *αεσωπολην*. Nam perso-

narum acceptio in iudiciis locū habet, vbi æqualibus inæqualia, aut inæqualibus æqualia tribuuntur. Nunc autē cū Deus sibi hanc iudiciariam regulam statuit, quōd velit in Christo omnes credentes saluare, & quōd velit omnes contemnentes Filium, & perseverantes in delictis, pœnis punire æternis: nequaquam personarum acceptor est.

39 Præterea, quōd non sint in Deo contradictoriæ voluntates, ex eo manifestum est, quōd, vt ipse veracissimus, imò ipsa veritas est: ita duplex cor damnet. Cū igitur scriptum est: Deus vult, omnes homines saluos fieri. Item, Deus non vult vllos perire, sed omnes ad pœnitentiam recipere: nequaquam sunt harum propositionum contradictoriæ admittendæ, quæ sunt, Deus non omnes vult saluos fieri, Deus vult aliquos perire, & non omnes ad pœnitentiam recipere.

40 Quomodo ergo (inquies) damnantur multi, cū omnes saluos fieri Deus velit? Si consilium creationis & missi Filij in mūdum respicimus, verè voluntas Dei est vt nullus pereat. Verū si euentum consideramus, voluntas Dei est, vt contumaces & impœnitentes pereant. Pater terrenus vult omnes suos filios hereditate gaudere. Hæc est enim paterna storga in bono patre. Verū si aliquis filiorum perrexerit esse contumax, vt nec verbis nec flagellis emendari velit, hunc pater hereditate priuat, & inter filios amplius non numerat.

41 Huius rei typus in Deuteronomio proponitur. Si genuerit (ait Dominus) homo filium rebellem & proteruum, qui non audierit patris
aut

aut matris imperium, & coërcitus obedire contemserit, apprehendent eum pater eius & mater eius, & ducent eum ad seniores ciuitatis, & ad portam iudicij, dicentque ad eos: Filius noster iste proteruus & rebellis est, monita nostra audire contemnit, lurco & potator est, lapidibus eum obruet populus ciuitatis & morietur. Nonne hic pater vult filium obrui lapidibus, quem naturali storga charissimum habuit? Ad eundem planè modum Deus, ex sua paterna bonitate, vult omnes homines hæredes fieri vitæ æternæ. Verùm contumaces nihilominus & rebelles perpetuis pœnis vult obrui.

42 Discernendum est igitur accuratè inter voluntatem Dei paternam, quam Theologi antecedentem vocant, & eam quæ sequitur hominum contumaciam. Quare & consequens dicitur.

43 Mandatum (hoc enim est tertium in quo supra proposuimus voluntatem Dei erga homines conspici) similiter nobis voluntatem Dei verè paternam erga omnes commendat. Fieri enim non potest vt voluntas Dei cum mandato ipsius pugnet. Quapropter cum iubet vt totus mundus Filium suum audiat, vult profectò vt omnes illum audiant: vult vt ex auditu fidem concipiant. Prædicatio enim Euangelij requirit fidem. Vult denique vt credentes saluentur. Deinde Filius, qui est sapientia Patris, amandat discipulos suos in omnem terram cum hoc mandato: Ite in mundum vniuersum, & proclamate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui ve-

rò non crediderit, condemnabitur. Hoc mandatum cum sit vniuersale, clarè testatur Deum velle omnium hominum salutem: sed cum conditione fidei, vt indicat promissio mādato addita. Mat. II. clamat Dominus: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Hic vtrumque hoc est, mādatum & promissio testantur voluntatem Dei paternam esse, vt omnes veniant ad Christum vocantē, vt omnes in eo consequantur salutem.

44 Firmissimè itaque & sine hæsitatione statuendum est mandatum Dei æternum & vniuersale, esse testimonium infallibile voluntatis ipsius erga homines. Cum igitur mandat omnibus vt audiant Filium & credant, vult reuera, vt omnes audiant, credant, iustificentur, sanctificentur, saluentur.

45 Sed obiiciet fortè aliquis: Fides donum Dei est, & opus Spiritus sancti. Ergo nemo credere potest nisi qui diuinitus fidem acceperit. Item, Nemo venit ad Filium nisi quem Pater traxerit. Hoc verissimum esse fateor. Verum, cum Paulus inquit: Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei: significat ordinarium ad consequendam fidem instrumētum esse prædicationem Euāgelij: in qua Deus iuxta suas promissiones vult esse efficax, vult trahere Verbo & Spiritu ad Filium. Sed multi trahenti Patri repugnant, cui poterant obedire. Hoc clarè comprobatur querela Christi, in hunc modum peruicaciam Iudæorum desistentis: Quoties volui te congregare vt gallina congregat pullos suos, & noluisti? Similem contumaciam Stephanus suis Iudæis obiicit. Duri, inquit,

inquit, ceruice, & incircumcisi corde & auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis. Et Dominus apud Esaiam: Tota die expandi manus meas ad populum contumacem & contradicentem mihi. Hoc ipso testimonio & Paulus rebellionem Iudæorum ostendit, quam rebellionem causam reiectionis eorum fuisse concludit.

46 Huc etiam facit exemplum quod Augustinus de Nabuchodonosor & Pharaone proponit hisce verbis: Quantum ad naturam, ambo homines erant: Quantum ad dignitatem, ambo reges: Quantum ad causam, ambo populum Dei captiuum possidebant: Quatum ad pœnam, ambo flagellis clementer admoniti: Quid ergo fines eorum fecit diuersos? nisi quod vnus manum Dei sentiens in recordatione propriæ iniquitatis ingemuit: alter libero contra misericordissimam Dei voluntatem pugnauit arbitrio.

47 Verum hinc imprimis cauendum est, ne quis peccandi petulantia & longa consuetudine, abusus benignitate Dei inuitantis se ad pœnitentiam, accersat sibi ipsi iudicium, vt à Deo permittatur ruere in reprobam mentem. Hoc cum fit, homo ad verbum Dei obsurdescit, & sibi ipsi eam peccandi necessitatem imponit propria voluntate, vt iam aliud quam peccare non possit. Perinde enim illi accidit, ac si quis seipsum de cacumine montis præcipitem daret, vnde postea casum reuocare non valeret.

48 Mature igitur vocanti Deo obtemperare oportet, & resipiscere, sollicitèque ambulare (vt Propheta monet) coram Deo suo. Nam qui vocantem Deum per suos ministros audire recu-

fat, in contumaciæ pœnam incurrit. Vnde fit vt magis magisque vinculis peccati constrictus donec tandem dedoleat, sùlque déque ferat omnia salutis media. Hic proinde locù habet vulgo notus versiculus:

Qui non est hodie, cras minus aptus erit.

49 Obsignatio gratiæ (huic enim quantum locum tribui inter ea indicia, quæ nobis ob oculos ponunt quàm sit paterna, voluntas Dei erga omnes homines) clarissimè nobis paternam voluntatem Dei commendat. Nam dum iubet baptizari omnes gentes, vt verissimè omnibus gentibus suam obsignari gratiã & misericordissimam voluntatem. Nunquam enim gentes omnes inuitaret ad Baptismum, nisi omnibus gentibus salutem, quam obsignat Baptismo, impartiri vellet.

50 Quòd autem in multis Baptismus est tantum literalis, hoc non fit Dei consilio & voluntate, qui verè suam gratiam Baptismo offert & obsignat: sed hominũ culpa, qui à pacto cum Deo in Baptismo inuito, turpiter discedunt.

51 Nam vt Deus promittit, & promissum obsignat Baptismo: ita par est, vt homo ab altera parte fide respondeat. Siquidem in omni pacto vtraque pars pacti conditiones & leges seruet. Atque eam ob causam Petrus Baptismum definit, stipulationè bonæ conscientiæ cum Deo. Deus enim Baptismum offerens promittit gratiam: conscientia verò fide respondens, in pacto acquiescit freta resurrectione Iesu Christi.

52 Cùm itaque ex his demonstrationibus e-

uidentur

uidentissimè nobis constat de voluntate Dei paterna erga nos, quæ voluntas est causa & basis prædestinationis & electionis nostri: firmam teneamus fiduciam salutis, & ad voluntatem Dei paternam in missione Filij, in promissione, in mandato, & in oblatione gratiæ expressam, tanquam ad arcem munitissimam nos recipiamus: nihil morantes decreta Stoica, quantumuis magnos patronos & sapientes habeant.

53 Porro fines prædestinationis & electionis nostri ad salutem duos Paulus constituit, Ephesiis scribens: quorum proximus est ut simus sancti & irreprehensibiles coram ipso, hoc est, ut studeamus sanctitati & innocentiae, habeamusque semper bonum propositum. Vltimus, ut laudetur gloria ipsius à nobis in omni æternitate.

54 Restat nunc ut nonnihil dicatur de usu huius dulcissimæ doctrinæ prædestinationis & electionis æternæ: qui duplex ex Pauli epistolis ad Roman. & Ephes. colligi potest. Ad Romanos ideò scribit Paulus de prædestinatione, ut ex causa, modo, & conditione prædestinationis concludat, prærogatiuam carnis & humana merita nequaquam esse causam salutis. Euertit igitur Apostolus prærogatiuam carnis, & omnia humana merita tollit, quò sit locus misericordiae Dei in Christo Iesu, & via pateat salutis omnibus, qui in Christum credere non recusauerint. Ad Ephesios de hoc ipso mysterio agit, ut ostendat Euangelium Christi non esse nouam doctrinam ab Apostolis excogitatam, sed ante mundum conditum in pectore Dei fuisse reconditam, & suo

tempore mundo patefactum.

55 Præter hunc duplicem vsum, quorū prior ad confirmationem, gratuita iustitiæ, & vniuersalis gratiæ pertinet: posterior ad commendationem antiquitatis Euāgelij refertur erit & hic vsus, (quem Paulus attingit ad Rom. 8.) vt statuant pij nullam crucem, nullam calamitatem, nullam denique rem aliam posse impedire salutem credentium, quæ decreto Dei æterno nititur.

56 Hinc consolatio ingens oritur in agone mortis, & sūma & incenarrabilis lætitia nascitur: adeo vt iam moriturus quasi ouans dicat: In Domino confidit anima mea, non timebo: Christus meus victor mortis est, in hoc ego triumphabo.

57 Huc pertinet illud Dauidicum: Viriliter agite & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Dominū. Custodit enim Dominus omnes diligentes se.

58 Cæterū hic vsus confirmans nos in cruce, & consolans in agone mortis, tūm demum locum habet vbi nos ipsos in Christo esse senserimus, & Christum in nobis.

59 Quare iuxta consilium Pauli instituenda est probatio nostri, qui in hunc modum scribit Corinthiis: Vos ipsos tentate an sitis in fide, vos ipsos probate, an non cognoscitis vos ipsos, quod Iesus Christus sit in vobis.

60 Hæc Pauli verba, certissimum probandi modum nobis præscribunt, qui est tentare & explorare an quis sit in fide, an Christus in se habitet: quæ sanè probatio aliunde proficisci non potest, quàm ex effectibus Spiritus Christi. Nam qui Spiritu Dei ducuntur, hi sunt eius. Qui autem

tem ducuntur Spiritu Christi, cogitant, amant, prosequuntur quæ sunt Christi, & nihil antiquius habent, quàm totam suam vitam Deo approbare. Hinc est illa, in Sanctis, pugna spiritus aduersus carnem.

61 Huc & illud Pauli pertinet: Milita honestam militiam, retinens fidem & bonam cōscientiam. Nam hæc certissima sunt inhabitantis Christi testimonia. Vbi enim fides est, illic conscientia purgata est à malis operibus. Quare & bona conscientia, & pium propositum, fidei synceræ testimonia sunt. Contrà autem vbi contaminata est conscientia, & vbi est propositum peccandi, ibi nulla prorsus fides est, nisi fortè hypocritica quædam de fide gloriatio, quam vanissimam esse opera ipsa declarant, & diuus Iacobus demonstrat.

ECCLESIA.

1 ERA Christi Ecclesia (quemadmodum eam definit Symbolum Apostolicum) est societas sanctorum, in cuius tamē externo cœtu multi sunt scelerati, hæretici, schismatici & hypocritæ.

2 Hæc societas spiritualis est, qua, videlicet, per fidem (quæ ex auditu verbi est) homines iustificati, absque suis meritis & operibus antecedentibus, coniunctis, & consequentibus, Christi (cuius sanguine à peccato mundati sunt) membra effecti, inter se mutuo spiritu Christi coalescunt, vt omnes simul participes sint virtutis Christi, ac spiritualium bonorum, quæ ad salutem necessaria sunt.

3 Sanctorum autem dicitur hæc societas, vt clara & specifica differentia statuatur, qua & Ecclesia vera Christi, ab aliis in mūdo ceteribus discernatur, & sua quadā proprietate signata monstratur.

4 Aliæ enim omnes societates in mundo sunt impuræ & profanæ, vt quæ peccati maculis & reatu inuolutæ, extra familiam Dei, in regno Diaboli versentur.

5 At societas illa, quæ Ecclesia dicitur, est sancta: cūm quis corda eorum, qui huius societatis veri ciues sunt, fide purificata sunt, in sanguine Christi: tūm quia iam destinati sunt vsui sancto, vt Deo sancto cultum sanctum præstent, in vera sanctitate viuentes.

6 Hinc Paulus Corinthiis scribēs definit Ecclesiam Dei esse eos, qui sanctificati in Christo Iesu, vocati que ad sanctitatem, inuocant nomen Christi in quouis loco.

7 Hæc Ecclesia & spiritualis Ierusalem, extructa scribitur nunc super fundamentum Apostolorum, nunc super fundamentum quod est Christus.

8 Verūm in primis hęc cauendum est, ne cum Papistis, hominum opiniones fundamentum Ecclesiæ esse statuamus.

9 Quare hoc discrimen tenendum est: Ecclesia dicitur extructa super fundamentum Prophetarum & Apostolorum, videlicet, quod attinet ad propagationem, & ministerium & testimonium doctrinæ. Sed est extructa super Christum, quod attinet ad autorem, meritum, doctrinæ fontem, & efficaciam, hoc est, propter Christum electa
est

est Ecclesia, & vocata à principio mundi & propter eum seruator & saluator, & per Christum ex sinu Patris reuelatum est Euangeliũ & Filius est efficax, dat Spiritum sanctum per Euangelium.

10 Hanc ob causam 1. Cor. 3. dicitur: Fundamentum aliud poni non potest, præter id quod positum est, quod est Iesus Christus. Item, Filius, qui est in sinu Patris, ipse reuelauit nobis. Item, Ego sum via, veritas & vita. Item, Nō relinquam vos orphanos, sed veniam ad vos. Item, Act. 2. Ad dexteram igitur Dei exaltatus, promissionem Spiritus sancti accipiens à Patre effudit.

11 Cogitatio huius duplicis fundamenti, quorum illud in ministerio, hoc in virtute situm est, confirmabit nos, cum de doctrina Ecclesiæ, tum de Ecclesiæ stabilitate.

12 Fundamentum ministeriale est doctrinæ prophetica & Apostolica sola. Vnde discamus intrepidè cum Paulo pronunciare anathemata, quicunque humanas traditiones obtrudunt Ecclesiæ, si vel fuerint angeli de cælo, nedum puluis & cinis qualis est Papa & Mahomet. Fundamentum potentia & virtutis, est Christus, Deus & homo: qui suæ Ecclesiæ sacerdos manet in æternum. Quare portæ inferorum non præualebunt aduersus eam.

13 Quicunque est extra hoc fundamentum, frustra gloriatur de Ecclesiæ titulo. Est enim Ecclesia Christi vna, vt quæ super vnum fundamentum extructa sit.

14 Hinc sequitur fieri non posse, vt Mahometitarũ conuentus sit Ecclesia, nam vt doctrinam

Propheticam & Apostolicam, reiiciunt: ita Christum Dominum reiiciunt & persequuntur.

15 Nec colluuius Monachorum & sacrificulorum in Papatu est Ecclesia. Nam tametsi non reiiciunt manifestè doctrinam Apostolicam & Propheticam: tamen eius nativam sententiam corrumpunt. Deinde tametsi nobiscum Christum Deum & hominem fatentur: tamen personæ officium negant, cum suis operibus tribuunt, quod Christi solius est.

16 Proinde is cœtus solus est vera Ecclesia, & que visibilis: quæ alligatur ad sceptrum rectum quod Dominus emisit de Sion, hoc est, ad ministerium Euangelij incorruptum, per quod offertur Christus, qui recipit in album civium suorum, quotquot iuxta vocem Euangelij in illum crediderint.

17 Quicumque ergo Ecclesiæ civis esse cupit, is se verè huic Ecclesiæ adiugat viva fide, clara confessione, pia inuocatione, & officiis aliis quæ requirit Euangelium.

18 Quòd autem aliqui, ut ideam Platoniam, fingunt Ecclesiam inuisibilem esse, manifestus error est. Nam si Ecclesia non est visibilis cœtus, quomodo agnoscentur & ministri Euangelij & auditores: & quæ Ecclesiæ iudicia erunt, de quibus scriptum est: Dic Ecclesiæ? Quomodo discernemus ciues, quorum expectanda & tuenda est societas, ab hostibus qui fugiendi sunt?

19 Sunt autem hæc signa minimè fallètia quæ monstrant Ecclesiam: Vox ministerij Euangelij incorrupta: Ritus diuinitus traditi, incurrentes in oculos, ut Baptismus & Cœna Domini: & obedientia

dientia erga Euangelium, id est, pœnitētia, confessio, inuocatio, &c.

20 Porro tametsi multi sunt cœtus in orbem terrarum qui Ecclesiæ dicuntur: tamen vna est sancta & catholica, cuius membra, tametsi spatio separantur: tamē vinculo fidei & Spiritus coniunguntur.

21 Huius typus pulcherrimus proponitur in malo punico, quod mandato Dei tintinnabulo adiectum erat. Nam hoc Symbolo significatur vnitas Ecclesiæ, ex multis gentibus in eundem sonum, hoc est, ad eandem fidem per sonum Euangelij conuenientibus. Sicut enim in malo punico, vno exteriori cortice multa interiori grana vniuntur, sic innumeros sanctæ Ecclesiæ populos vnitas fidei contegit.

22 Quòd autem in externo Ecclesiæ cœtu sint multi scelerati, hæretici, schismatici & hypocritæ, non solum Ecclesia Corinthiaca ostendit, verum etiam parabola Christi de zizaniis aperte docet, vt taceam omnium temporum experientiam.

23 Quandiu enim in hoc mûdo peregrinatur Ecclesia, bonis & sinceris in ea permixtos fore malos & hypocritas, monet Dominus: vt se patientia armēt filij Dei, & inter offendicula, quibus turbari possent, retineant infractâ fidei constantiam.

24 Sunt proinde duplicia membra visibilis Ecclesiæ: alia enim viua sunt, alia mortua. Viua sunt membra omnes qui ex fide Filij Dei viuunt, retinentes fidem & bonam conscientiam. Mortua verò sunt, qui profitentur quidem nobiscum

articulos fidei, sed spiritu Christi carent, hoc est, viuunt sine pœnitentia, & sinunt peccatum in se regnare per concupiscentias corporis.

25 Deinde cœsi sanguine suo mundauit Ecclesiam Christus, vt sit absque ruga & macula: adhuc tamen multis vitis, & residuis carnis infirmitatibus laborat, quibus obnoxij sunt singuli fideles, postquam regeniti sunt Dei spiritu: adeò, vt opus habeant perpetua hac oratione: Remitte nobis debita nostra. Hæc tamen macula non impedit quo minus credentes sint viua membra Ecclesie.

26 Cùm ergo Ecclesia duplici vitio obnoxia est, alieno & proprio, debet perpetuò Deum inuocare, vt has maculas minuat, ac tandem tollat. Præterea sanctam adhibebit disciplinam, quò innocētia in externis seruetur moribus.

27 Etsi autem impios errores, qui fidei puritatem inficiunt, ferre non licet: tamen malè faciūt, qui zeli prætextu, vel tumultuosè ab Ecclesia discedunt, vel eam importuno rigore turbant.

28 Verùm pij videntes has maculas, se consolabuntur p̄missione Christi, qui venturum diem promittit, quo vt lolium à tritico separabitur, ita manifestū fiet, frustra sceleratos & hypocritas sibi externa Euāgelij professione placere.

29 Errant igitur qui eum cœterum Ecclesiam esse negant, in quo sunt vlli impij & hypocritæ: cùm tamen audiunt in eo verum Euāgelium sonare, Sacramenta rectè administrari, & à multis veram ministerio præstari obedientiam: quæ tria infallibilia visibiles Christi Ecclesie sunt testimonia, vt supra diximus.

30 Porro cum Papistæ signa Catholicæ Ecclesiæ fingunt Primatum Papæ, ordinem Episcoporum, successionem ordinariam, & similitudinem rituum, toto cœlo aberrant. Nam ista signa Apostoli & Prophetæ ignorabant, & Christus ea non monstravit, qui ait: Oves meæ vocem meam audiunt.

31 Multum præterea errant qui *σχίμα πολιτικόν* in Ecclesia Christi quærent. Nō enim rectè percipiunt discrimen inter regnum Christi & regna mundana.

32 Regnum Christi iuxta Propheticam & Apostolicam scripturam in hac vita, est ministerium Euangelij, per quod Christus colligit & vivificat Ecclesiam verbo & dato spiritu sancto, & protegit eam mirabiliter contra Diabolos & tyrannos, & post hanc vitam resuscitabit eam, & adducet ad æternum Patrem.

33 Ex hac descriptione petendum est Ecclesiæ, seu regni Christi, & Politicæ discrimē, quod sex differentiis distinguitur, videlicet, obiectis beneficiis, forma gubernationis, gloria, præfidiis & stabilitate.

34 Primū enim potestas politica coercet externa membra, ut sint in officio. Sed Christi regnum non tantū gubernat externos mores: sed arguit & sanat corda. Ita enim Dominus ipse ait, *Ut mederer contritis corde.*

35 Secundō, potestatis politicæ summa beneficia sunt, disciplina & pax corporū. At huius regni beneficia, spiritualia & æterna sunt, videlicet, iustitia, & pax consciensiarum coram Deo, &c.

36 Tertiō differunt forma gubernationis.

Nam reges & principes mundi eligunt ministros idoneos ad gerendam rempublicam, instructos sapientia & eloquentia: Christus verò eligit stulta huius mundi, vt pudefaciat sapientiam sapientum: siue vt Pſal. ait: Ex ore infantium & lactentium perficit laudem. Forma executionis in defensione & pœnis etiam variat. Nam politica potestas armis defendit subditos, & contumaces punit vi corporali seu gladio: sed Christus per vocē Euangelij dat æterna bona, remissionem peccatorum, Spiritum sanctum & vitam æternam: & punit contumaces non vi corporali, sed verbo & legitima excommunicatione.

37 Quartò differunt gloria. Nam gloria regnorum politicorum est præstantia consilij in rogata gubernatione, & in armis fortitudo, & felicitas. At Ecclesiæ Christi gloria in hac vita, est vera Dei agnitio, invocatio, professio veræ doctrinæ, conseruatio perpetua Ecclesiæ etiam si in aliqua membra sæuitur, magnitudo animorum in vincendis omnibus illecebris & terriculamentis impiis, virtutum multarum decus in quibus præsentia Dei cernitur.

38 Quintò, præsiidiis differunt. Nam præsidia regni politici sunt exercitus, & opes necessariae ad sumtus domesticæ gubernationis & ad bella gerenda: Ecclesia verò non est munita præsiidiis visibilibus: sed regitur à filio Dei, & habet custodes Michaël cum suis Angelis, qui perpetuò cōtra Draconem militant.

39 Postremò differunt stabilitate. Nā omnes politix habent suam fatalem periodum, finem, & terminum. Sed Ecclesiæ nō erit finis: quia Rex est

est æternus: iuxta illud: Regnum tuum omnium seculorum, & dominatio tua in generationem & in generationem: Et populo suo dat vitam æternam, quæ hic incoatur & post resurrectionem consummabitur.

40 Hoc discrimen politici regni & Ecclesiæ, qui non obseruant, facile cruce Ecclesiæ & scandalis aliis absterrentur à confessione. Quare semper sit nobis in conspectu dictum Domini: Regnum meum non est de hoc mundo.

41 Cuicumque ergo salus & vita æterna curæ est, is det operam, vt cum Dauide sit socius omnium timentium Deum, & custodientium mandata eius, & assidue cum eodem precetur: Legem pone mihi Domine viam statutorum tuorum, vt custodiam ea semper. Item, inclina cor meum ad testimonia tua, & non ad auaritiam.

42 Nam quicumque extra hanc societatem est, is haud dubie mancipium Satanzæ est, cum quo & stipendium peccati habebit mortem æternam nisi ante mortem seria pœnitentia auertat iram iusti iudicis.

SYMBOLVM.

I **ARTICVLI** symboli Apostolici continent summa doctrinæ Christianæ capita, quæ sunt veluti totius Christianæ religionis fundamentum. Unde fit, vt qui ab vno aliquo horum articulorum aberrat, extra fundamentum esse dicatur: & quia extra fundamentum est, extra gratiam & salutem, in regno tenebrarum sub Satana militat.

2 His proinde articulis optimè quadrat Symboli appellatio. Quemadmodum enim milites mundani suo quodam symbolo testantur & cui seruiant, & cuius sint hostes: ita Christiani, hac fidei suæ professione, tanquam Symbolo, testantur se, & Deo (qui est Pater & Filius, & Spiritus sanctus) seruire, & esse hostes Diaboli & membrorum eius.

3 Hoc Christianæ militiæ Symbolum ideò dicitur Apostolicum: vel quia ab Apostolis conscriptum est, & quasi per manu traditum Ecclesiæ: vel quia Apostolica doctrina nititur, & ex Apostolorum concionibus & Scriptis demonstratur.

4 Doctrinæ Symboli Apostolici summa huc redit: quòd monstret Deum: quòd diuina opera nobis ponat ob oculos: quòd veram salutis viam indicet.

5 Diuiditur autem Symbolum hoc vsitatè & rectissimè in quatuor partes. Quarum prima, est de Deo Patre. Secunda, de Deo Filio. Tertia, de Deo Spiritu sancto. Quarta, de Ecclesia & eius salute.

6 Prima pars hisce verbis continetur: Credo in Deum, Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

7 Hæc Confessio vnitatem diuinæ essentia habet: distinctionem personarum in vna diuina essentia fatetur: potentiam & opera Dei Patris agnoscit, & fide in hunc vnum Deum recumbit.

8 Cùm enim dicit, Credo in Deum, vnum tantum Deum esse statuit: quam particulam expressit

fit Nicenum Symbolum hoc modo: Credo in vnum Deum. Dei proinde appellatio admoneat nos, quod sit vnus Deus æternus natura & essentia, qui est fons & autor omnis boni, ex quo fonte liceat haurire omnibus iis, qui ex fide ipsum inuocant.

9 Cùm addit, Patrem, distinctionem personarum incipit, & confitetur Deum Patrem esse primam personam in diuina essentia. Est igitur Pater prima persona diuina, qui ab æterno generat filium sibi *quod erat*.

10 Cùm subiungit, omnipotentem, tantam potentiam Dei esse fatetur, vt & facere, quicquid voverit, possit: & facile prosternere omnia, quæ se illi opposuerint, valeat.

11 Hanc potentiam confirmat opus creationis cœli & terræ. Cœli autem & terræ appellationibus, intelliguntur non solum cœlum & terra, verum etiam omnes creaturæ reliquæ visibiles & inuisibiles, quæ cœli & terræ ambitu continentur. Breuiter, Quicquid est rerum hic vnus Deus creauit. Verùm deprauatio, quæ in rebus creatis apparet, non Deum habet autorem, sed Diabolum, qui sua sponte defecit à Deo, qui bonus sed *adversarios* à Deo creatus fuit.

12 Ex creatione rectè concluditur omnipotentia, sapientia, iustitia, & bonitas Dei. Omnipotentis enim est ex nihilo omnia condere: Sapientis, ordinata condere: Iusti, gubernare, & prouidentia moderari creata: Boni, communicare rebus creatis sua dona, vt in homine videmus, quem condidit ad suam imaginem.

13 Quartum quod habet hæc confessio, est de

fiducia in hunc Deum qui est Pater. Cùm enim dicit Symbolum, Credo in Deum, sensus est: Statuo certa fiducia, quòd Deus velit meus Deus esse, meus Pater, meus sustentator, meus defensor, quem solum me colere profiteor, renunciatis omnibus idolis.

14 Secunda pars Symboli, est de Deo Filio: qui vt redimeret genus humanum reum & damnatum propter peccatum, assumpsit naturam humanam in vnionem *ὑποστυπτικῆν* seu personalem. In qua natura humana factus est victima expiatrix peccati totius mundi.

15 Hæc secunda pars sex Articulis absoluitur, iuxta hæc Symboli verba. 1. Et in Iesum Christum Filium eius vnicum Dominum nostrum. 2. Qui conceptus est de Spiritu sancto, & natus ex Maria virgine. 3. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus, descendit ad inferna. 4. Tertia die resurrexit à mortuis. 5. Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. 6. Inde vêturus est iudicare viuos & mortuos.

16 Huius secundæ partis primus Articulus: Et in Iesum Christum Filium eius vnicum Dominum nostrum, multa paucis complectitur. Primum enim monstrat secundam Personam in diuinitate, quæ est æterni Patris æternus Filius, qui vt essentia est idem Deus cum Patre & Spiritu sancto: ita proprietate distincta est ab vtroque persona. Hoc explicatiùs Symbolum Athanasij, Ambrosij & Nicenum habent. Deinde cùm huc Filium vocat Iesum, vnionem personalem indicat: Nam æternus *λόγος* & Dei Filius factus est homo, & vocatus est Iesus, propterea quòd populum

pulum suum à peccatis esset saluaturus, iuxta promissiones Patribus factas. Hic enim Iesus saluator mundi est, eò quòd sit nobis à Deo Christus, hoc est, Propheta, Sacerdos & Rex. Propheta quidem, qui è sinu Patris prodiens, nobis Patris voluntatem reuelauit. Sacerdos, propter victimam & intercessionem. Nam vt victima sua expiauit peccatum: ita intercessione interpellat Patrem, vt nos propter suam victimam in gratiam recipiat. Rex verò, quia demolitus est potestates, & destruit opera Diaboli, iuxta primam promissionem.

17 Huius articuli fides est huiusmodi: Ego firmiter statuo quòd Dei filius sit meus saluator, verus Propheta Dei, vnicus saluator, mediator & rex, adeoque Dominus, qui me sua prouidentia gubernat, me redemit, me aduersus Diabolum defendit, &c.

18 Secundus articulus secundæ partis: Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, modum assumptæ humanæ naturæ indicat. Cùm enim ait, Conceptus est de Spiritu sancto, excludit vsitatum naturæ modum in generando. Vsitatus enim naturæ modus generationis est, vt fœmina concipiat ex virili semine. Sed hic Spiritus sanctus occulta virtute virginem fœcundat, & format ex sanguine virginis hominem verum & perfectum, iuxta dictum Angeli ad Virginem: Spiritus sanctus veniet super te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, &c. Cùm addit, Natus ex Maria virgine, Vt veram Christi humanitatem confitetur: ita inuiolata virginitate virginem peperisse agnoscit.

19 Tertius articulus secundæ partis, Passus sub Pontio Pilato, crucifixus mortuus & sepultus, descendit ad inferna, modum redemptionis factæ per Iesum Christum fidelibus commendat, videlicet, quòd passus sit propter peccata nostra. Est ergo Christi passio nostra redemptio.

20 Huius passionis illustris definitio colligi potest ex Epistola ad Hebræos hoc modo: Passio Domini nostri Iesu Christi, est sacrificium expiatorium & propitiatorium, quo æternus Filius Dei homo factus, seipsum per æternum Spiritum obtulit Patri æterno, vt sua victima & obedientia, & expiaret peccata mundi, & placaret iram Dei: quòd omnes credentes in ipsum per eundem sanctificentur ad vitam æternam. Hanc quoque definitionem includunt in se verba Domini Io. 17. Ego pro iis sanctifico meipsum, vt & ipsi sint sanctificati in æternum.

21 Huius sacrificij applicatio fit Verbo, Fide & Sacramento. Verbo enim quasi manu Dei offertur: Fide veluti manu hominis accipitur: Sacramento vtroque obsignatur, cuiusque vis & vus tanquam in tabula pingitur.

22 De sententia verborum Symboli, Descendit ad inferos, non conuenit inter omnes. Quidam ante mortem intelligunt descensum ad inferos ipsam humiliationem, qua Christus horribilem sensum iræ Dei aduersus peccata sustinuit. Sed horum sententiam ordo Symboli videtur refellere. Quidam hanc clausulam additam putant contra Valentianorum hæresin, & volunt hac loquendi formula Mosis & Prophetis vsitata nihil aliud significari, quàm quòd Christus verè
morte

morte prostratus iacuerit, & in sepulchrum inclusus fuerit, vt alij homines verè mortui & sepulti. Quidam hæc verba ad vim & virtutem mortis Christi referunt, & volunt hac phrasi significari quòd mors Christi profuerit etiam inferis, id est, mortuis, videlicet in fide Abrahamæ. Quidam existimant Christum reuera descendisse ad tartareas sedes. Sed nec inter hos conuenit. Sunt enim qui animam Christi, iacente corpore in sepulchro eò descendisse dicunt, vt illic pateretur pro animabus hominum. Quorum sententia ex eo refellitur, quòd Christi sanguis perfectissima sit peccati totius mundi expiatio. In quem enim finem pateretur anima sanctissima apud inferos, nisi vt suppleret mortis crucis defectum? Sunt etiam qui animam Christi ad inferos quidem descendisse fatentur, sed illic nihil passam esse. In hac sententia est Augustinus ad Dardanum scribens. Sunt & alij, qui contendunt Christum anima & corpore descendisse ad inferos, & in ipso terræmotu in momento resurrectionis se viuum inferis exhibuisse, & se declarasse victorem mortis & principis tenebrarum. Sed quid in hac varietate opinionum tutò sequendum? Hoc firma fide teneatur, quòd Christus reuera descenderit ad inferos, iuxta Symboli verba, & veteris Ecclesiæ confessionem. De modo, nemo sit sollicitus. Satis est enim tenere Christum victorem Satanæ esse, & deuicto mortis aculeo, aperuisse credentibus regna cœlorum.

23 Quartus articulus secundæ partis: Resurrexit à mortuis, historiam victoriæ Christi, & con-

triti capitis serpentis continet: atque ita completa est promissio: Semen mulieris conteret caput Serpentis.

24 Quemadmodum autem hic articulus requirit firmam fiduciam in Christum victorem mortis, auget spem promissæ hæreditatis, excitat nos ad confessionem huius victoris coram mundo & portis inferorum: ita eius vsus cum in tota vita, tum in mortis articulo, maximus est. Huius enim articuli seria cogitatio facit, vt nullis fracti calamitatibus, persistamus in fide, donec ad finem omnium calamitatum huius mundi & ad salutis portum peruenerimus.

25 Quintus articulus secundæ partis, Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: spectabilem triumphum Christi, & maiestatis gloriam Christi nobis commendat.

26 Ascendit Dominus visibiliter corporali & naturali modo sursum, & nube subuectus est in cœlum è conspectu discipulorum, Act. 1. & inde subuectus supra omnes cœlos. Ascendit autem, vt ipse de se testatur, vt nobis locum pararet. Ioan. 14. A beo parare vobis locum, & vos ad me assumam. Ascendit vt omnia subiiciat pedibus suis: Ascendit, vt caput Ecclesiæ emineat, & dona det hominibus. Ascendit vt corda nostra ad se trahat. Col. 3. Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite: vbi Christus sedet ad dexteram Patris. Huc illud Philipp. 3. Nostrium πολιτὸν est in cœlis, vnde expectamus saluatorem.

27 Vt enim ascensio personæ fuit iuxta humanam naturam, secundum quam localiter & visibiliter

libiliter ascendit: ita sessio ad dexteram Patris personæ est, quæ est rex regum, & Dominus dominantium, æqualis Patri gloria & maiestate.

28 Fides proinde articuli hæc est: Quemadmodum Christum triumphatorem mortis, Dominum omnis creaturæ & patronum nostrum apud Patrem agnoscamus, in eum firma fiducia recumbamus, atque ipsum coram omnibus hominibus & inferorum portis confiteamur: ita usus in hoc fitus est, ut abnegata omni impietate, & humanis desideriis, leuemus corda nostra in cælum, petentes inde in omnibus calamitatibus nostris auxilium, & expectantes ut nos ad se iuxta ipsius promissionem assumat, ac donet promissam hæreditatem.

29 Sextus articulus secundæ partis, Inde venturus est iudicare viuos & mortuos, de futuro per Christum iudicio concionatur. Nam idem ille Iesus Christus qui hîc ab iniquis spretus & condemnatus est, veniet in maiestate sua iudicaturus orbem terrarum. Iudicij forma Matth. 26. exprimitur. Sistent enim se coram ipso boni & mali, seu pij & impij. Illis paratum regnum tradet: hos iustis suppliciis mancipabit: ut pij cum Christo beata immortalitate in æternum fruantur, & impij tradantur Diaboli cruciandi æternis pœnis.

30 Fides huius articuli hæc est: Quemadmodum firmiter statuere oportet aliquando fore finem præsentium calamitatum: ita solidam consolationem inde percipiamus, quòd Iesus Christus, Deus & homo, sit constitutus iudex, qui antea in se credentibus, iureiurando interposito,

Q

promiserat vitam æternam. Quare non est quòd qui in fide Christi hìc discedunt, pertimescant condemnationis sententiam.

31 Tertia pars Symboli est de Deo Spiritu sancto tertia persona in diuinitate: Credo in Spiritum sanctum. Cultus fidei conuincit Spiritum sanctum verum Deum esse. Ordo Symboli tertiam personam in diuinitate eum esse docet. Appellatio indicat officium, videlicet, quòd sit viuificator & sanctificator.

32 Est ergo Spiritus sanctus tertia in diuinitate persona verus & æternus Deus ὁμοούσιος Patri & Filio non gignens nec genitus, sed à Patre & Filio procedens, simul cum Patre & Filio creans, conseruans, saluans, sanctificans, qui mittitur in corda electorum, vt ea viuificet & sanctificet, vnà cum Patre & Filio adorandus.

33 Quemadmodum igitur credimus in Deum Patrem creatorem, & in Filium Dei redemptorem: ita etiam credere nos oportet in Spiritum sanctificatorem, cuius templum sumus. Vfus huius fidei est vt renunciata omni impuritate simus sancti spiritu & corpore, caueamúsque ne vllis factis contristemus spiritum Dei in nobis habitantem.

34 Quarta pars Symboli quatuor articulis absoluitur, & his verbis continetur. 1. Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem. 2. Remissionem peccatorum. 3. Carnis resurrectionem. 4. Et vitam æternam.

35 Primus articulus, Ecclesiam Catholicam definit esse sanctorum communionem seu societatem.

tatem. In Sanctorum autem catalogo, sunt omnes, qui voci Euangelij credunt. Nam hi segregati sunt à profanitate mundi, & applicati Deo per fidem, vt sint hostia illi placens. In horum numero se Dauid esse fatetur, cum ait Psalm. 85. Custodi animam meam quoniam sanctus sum. Et in alio Psalmo: Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei, pro hac (scilicet iniquitate remittenda) orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.

36 Hinc efficitur quòd sanctorum societas in hac vita, non sit illorum qui perfectè sancti sunt, & sine peccato, vt Anabaptistæ & Pelagiani putant. Sed eorum potius, qui agnoscunt sua peccata, credunt remitti peccata, & orant perpetuò pro sua iniquitate remittenda, idque fiducia Mediatoris Iesu Christi.

37 Erit proinde fides huius articuli, firmiter statuere æternum Pontificem Iesum Christum habiturum semper in mundo aliquem sanctorum cœtum, contra quem Diabolus & mundus non poterunt præualere: etiamsi, vt in exercitu, quædam membra trucidantur.

38 Secundus articulus quartæ partis. Credo remissionem peccatorum, est finalis causa notitiæ historiæ de Christo. Sic enim agnoscit fides Christum esse Filium Dei, passum & resuscitatum, &c. vt propter hanc causam nobis verè donetur remissio peccatorum, vt efficiamur filij Dei, & hæredes vitæ æternæ.

39 Vt autem hic articulus de remissione peccatorum fiat illustrior, quatuor ordine spectanda

sunt: Quid sit peccatum, Quid remissio peccati, Quæ fides remissionis peccati, & Quæ fidei remissionis peccatorum coniuncta sint.

40 Peccatum vno verbo definitur à Ioanne, cum dicit, peccatum est ἀνομία, hoc est, defectus à Lege (quæ est voluntatis Dei regula) cum obligatione ad æternam mortem & damnationem, iuxta illud: Maledictus omnis qui non manserit in iis, quæ in libro Legis scripta sunt.

41 Remissio peccati est obligationis ad æternam mortem solutio, & pœnæ debitæ condonatio. Hoc confirmatur parabola de debitore. Mat. 18.

42 Vt huius remissionis materia & meritum est victima filij Dei: ita Deus Pater mira misericordia recipit homines condonato reatu. Et si autem defectus non integrè curatur in hac vita, sed tantum minuitur per mortificationem veteris hominis: tamen reatus adeò aboletur in conuersis ad vocem Euangelij, vt Deus dicat se non recordaturum peccatorum eorum.

43 Fides remissionis peccati, est firma fiducia misericordiæ Dei, iuxta promissionem ipsius, ex prædicatione Euangelij, in qua efficax est Spiritus sanctus, concepta: qua statuit homo, quòd Deus velit se verè in gratiam recipere propter victimam Filij, & non amplius sibi peccata imputare.

44 Cum fide remissionis peccatorum duo sunt coniuncta, videlicet gratia, & donum.

45 Gratia est iustificatio ipsa: Gratia ex multis delictis in iustificationem, Rom. 5. Hæc iustificatio est personæ credentis in Christum absolutio à peccato, imputatio iustitiæ Christi, &

acce-

acceptatio ad vitam æternam gratis propter Christum.

46 Donum est ipsa donatio Spiritus sancti, qua homo sola fide iustificatus regeneratur, id est, mortificatur & viuificatur. vt iam noua creatura fiat, viuâtque porrò iuxta voluntatem Dei, quantum quidem id fieri potest per humanam infirmitatem.

47 Quia hæc donatio Spiritus sancti, qua regeneramur, indiuidua comes est fidei remissionis peccatorum, sæpe Scriptura hinc salutis argumentum petit: non tanquam à causa, sed à qualitate credentis personæ. Hinc illud Domini dictum: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum cælorum.

48 Ad eundem modum cum Paulus dicit: Omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus erit, ab effectu fidei iustificantis ipsa fides iustificans æstimatur. Omnis enim qui verè inuocat, ex fide inuocat. Quæ inuocatio certissimum indicium est suæ causæ. Est proinde inuocatio, nota iustificati & saluandi: & non causa iustificationis & salutis.

49 Tertius articulus quartæ partis, (Credo) Carnis resurrectionem: est concio de perfecta regeneratione nostri, qua noui homines reddemur animo & corpore, non quidem mutata substantia, sed qualitate tantum. Hac perfecta regeneratione efficiemur conformes Christo Domino, & gestabimus eius imaginem, quantum quidem ad humanam naturam attinet. Ita enim Paulus ait: Qui transfigurabit corpus nostrum humile, vt sit *σύνμορφον* glorioso corpori ipsius.

50 Quartus articulus quartæ partis (Credo) vitam æternam: est extremus portus ad quem properat fides nostra. Hæc vita æterna, est æterna Dei fruitio, & beata illa felicitas, qua electi fruuntur in omni æternitate.

51 Hoc Symbolum Christiani militis, quicumque corde, ore & vita profitetur, conciuus sanctorum est, & domesticus Dei, ædificatus super fundamento Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Iesu Christo: in quo ædificium congruenter coagmentatum crescit in templum sanctum Domino.

52 Si quis ergo nobiscum hanc Symboli Christiani fidem profitetur, eum vt membrum Christi amplectamur & foueamus, etiamsi in quibusdam, quæ fundamentum non labefactant, à nobis dissentiat.

53 Multas legimus pugnantes sententias in Scriptis Patrum, magnum discrimen in Cæremoniis cernimus: sed donec immotum manet fundamentum, res salua est.

54 Quapropter, cum de Ecclesiæ membris iudicandum erit, non ex fumo & stipula petendum est iudicium, sed ex fundamento, in quo qui manet viuus lapis est, ab ipso architecto Christo assumptus in ædificium templi Dei viuientis.

55 Non tamen hinc sequitur permittendum esse inquietis ingeniis, vt pro sua libidine ludant opinionibus. Nam ea res impedit hoc diuinum ædificium, & multos absterret, quo minus, fundamentum ipsum quarant, & super eo ædificentur.

56 Laudandum igitur iudico piorum Principum & Regum consilium, qui lege cauent, ne quis

quis nouis opinionibus Ecclesię tranquillitatem turbet, ac præbeat aduersariis occasionem calumniandi totum doctrinæ genus, quod profiteremur.

I N V O C A T I O.

SOLA Ecclesia Dei cultum inuocationis, qui cum fide & spe coniunctus est, præstare potest. Siquidem soli Ecclesiæ aditus patet ad Patrem per Mediatorem nostrum Iesum Christum.

2 Quia autem proprium Ecclesiæ opus est orare, maximè necessarium est rectè institui homines de vera orationis ratione. Nam qui hanc non tenet, frustrà se orando fatigat.

3 Consistit autem precandi ratio in tribus Primùm enim tenendum est quid sit oratio, & quotuplex. Deinde, quæ sint circumstantiæ orationis perpetuæ. Tùm, quæ sint precandi formulæ.

4 Quid sit oratio, Symbolis quibusdam in Scripturis indicatur. Primùm enim thymiamate perpetuo in populo Israelitico figuratur. Vnde Dauid: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Deinde gestibus, iuxta illud: Ad te Domine leuavi oculos meos. Ad hæc, eleuatione manuum, de qua idem Propheta: Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Et Paulus iubet puras manus leuare. Significant ergo hæc Symbola orationem piam, esse eleuationem animæ hominis ad Deum. Quæ admodum a libi claris verbis Dauid explicat, cum ait: Ad

Q.iiii.

te Domine leuavi animam meam.

5 Erit igitur Christiana & pia oratio, eleuatio animæ hominis ad Deū, vel aliquid ab eo petentis, vel ei gratias pro collatis beneficiis agentis. Seu, vt quidam ex Patribus Græcè definiuit, *προσευχή* ἐστὶ ἀνάβασις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν θεόν, καὶ αἰτησις, ἢ ἱκετικὸν τῶν παρ' αὐτοῦ.

6 Orationis quatuor genera Paulus i. Tim. 2. ponit, quæ sunt *δέησις*, deprecatio: *προσευχή*, adoratio: *ἐπιτεύξις*, intercessio: & *ἄρχαισία*, gratiarum actio. Hæc quatuor genera definitionibus discernantur hoc modo:

7 Deprecatio est supplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua petitur liberatio ab iis, quæ nobis molesta sunt: vt cūm petimus remissionem peccatorum, & liberationem à malis quibuslibet.

8 Adoratio, est supplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua petuntur salutaria & vtilia: vt cūm petimus regnum Christi aduenire, Sanctificari nomen Dei, Fieri voluntatem Dei, & Panem *πρός* nobis dari quotidie.

6 Postulatio, est supplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua vel alij pro aliis, vel omnes pro se inuicem orant, vt Deus largiatur salutaria & vtilia, & auertat noxia.

10 Est autem orandum pro omnibus hominibus, superioribus, inferioribus, ministris verbi, amicis, inimicis, peccatoribus, infidelibus, donec in hac vita nobiscum viuunt.

11 Pro mortuis autem nequaquam est orandum. Nam vt Augustinus ait: In quo quemq. inuenerit suus nouissimus dies, in hoc comprehendet

det mundi nouissimus dies. Quoniã qualis in isto die quisque moritur, talis in die illo iudicabitur.

12 Nec pro hostibus Dei induratis est orandum, sed contra eos potius orare oportet exemplo Sanctorum. Psalmo 5. 59. 134. Ierem. 18. 2. Timoth. 4. Non enim charitas proximi postulat, vt pro hostibus Dei, qui conuerti nolunt, oremus. Siquidem nullum locum habet dilectio proximi vbi cum dilectione Dei pugnat.

13 Sed quid de illis sentiendum, qui vel nobis priuatim sunt inimici, vel Rempublicam in qua viuimus, infestant? Pro illis quidem orandum est, vt ex inimicis fiant amici: pro his verò etsi idè faciendum iudico: tamen plura concurrunt perpendenda. Primùm enim agnoscenda est iniquitas nostra, propter quam Respublica affligitur: & seriã pœnitentiã, & publica peccatorum remissio, & mitigatio pœnæ petenda est. Deinde orandus est Deus vt tranquillam habitemus terram nostram. Tum vt magistratui adsit in defendendis subditis. Præterea, vt auertat sanguinis effusionem, vt conatus & studia hostium infestantiũ nos impediãt. Denique vt tandem vtrinque depositis armis vnũ simus, & viuamus in omni pietate stare potest.

14 Gratiarum actio est eleuatio animæ hominis ad Deum, qua gratiæ Deo aguntur, vel pro beneficiis nobis aliisq; collatis (his castigatiõnem paternã subiicio) vel pro malis nobis aliisq; sublatis.

15 In gratiarum actione spectanda sunt duo, videlicet, quæ virtutes necessariò in ea concur-

rant, & quis sit legitimus modus gratiarum actionis. Virtutes coniunctæ in gratiarum actione sunt veritas & iustitia. Vt enim veritas candidè & apertè agnoscit benefactorè Deum & excludit hypocrisin & mendacium: ita iustitia grata est benefactori, & excludit superbiam & abusum rerum collatarum. Modus gratiarum actionis à Paulo sæpè indicatur, cum inquit: Gratias ago per Iesum Christum. Cum enim ait, Per Iesum Christum, Vult vt in omni gratiarum actione fides præluceat: vult vt agnoscamus nos per Christum accepisse ea pro quibus gratias agimus: vult vt ad Dei gloriam referamus accepta beneficia: vult vt Deum per Christum prædicemus, propter quem etiam Deo accepta est gratiarum actio.

16 Postquam autem constat, quid sit oratio & quotuplex: Secundo loco tenendæ sunt circumstantiæ Christianæ orationis perpetuæ, quæ sunt quinque præcipuæ. Quarum prima est de affectu orantis. Secunda, de causis orationis seu inuocationis. Tertia, de eo qui inuocandus est. Quarta, de Mediatore. Nã sine Mediatore nemini ad Deum patet aditus. Quinta de rebus petendis.

17 Prima circumstantia est de affectu orantis, quem benè cõpositum esse oportet, vt per ipsum anima ad Deum eleuetur. Omnium igitur primum exuat animus omnem opinionem propriæ gloriæ, dignitatis & meriti. Deinde non simulatè sed verè sentiat suã inopiam. Tùm prosterнат se coram Deo, supplex in vera pœnitentia & pio proposito. Adhæc, animus inflammetur viua fiducia, qua statuat Deum secũdum suas promissiones

missiones misericordē esse, & velle exaudire invocantes, propter Mediatorem vnicum & Sacerdotem nostrum Iesum Christum.

18 Qui hoc modo compositus est ad orandū, is sanè in Spiritu & veritate adorat. Siquidē sentiens suam miseriam, & cogitans misericordiam Dei, veris motibus à Spiritu sancto excitatis ad orandum impellitur.

19 Nam qui tument opinione propriæ gloriæ, dignitatis, aut meriti: qui non verè sentiunt suam inopiam: qui se non prosternunt coram Deo in vera pœnitentia, cum pio proposito: qui fiduciam promissionum divinarum non adferūt: nequaquam orant. Nam illorum anima humi repit, & non elevatur ad Deum.

20 In horum numero Phariseus ille fuit, cuius meminit Evangelica historia. Is enim more hypocritarum sine intellectu, sine affectu, & cum contradictione orabat. Neque enim voluntatem Dei rectè intellexit: nec inter precandum motus spirituales sensit: præterea etiā aliud lingua aliud mente precabatur.

21 Secunda circumstantia est de causis invocationis, quæ sunt plures. Quarum prima est mandatum Dei, requirentis à nobis cultum invocationis: quod sanè mandatum contemnere nefas est.

22 Secunda, promissio quòd Deus velit invocantes exaudire. Ex his duabus causis patet, quanta sit dignitas & efficacia orationis. Nam cum Deus inenarrabili bonitate & misericordia, non solum præcipiat vt petamus bona, sed etiam addat amplissimas promissiones, quas vult esse

ratas & immutabiles: non difficile est cogitare quantasit orationis dignitas, quanta amplitudo & efficacia.

23 Tertia causa videlicet *περικυτρητικη* est ipsa varietas periculorum, quæ quidem plura & maiora sunt, quàm vt oratione cõprehendi possint. Semper Ecclesiam hi duo exercitus oppugnant, tyranni & hæretici: quorum dux & incitator est hostis Christi & Ecclesiæ, Diabolus. Politicæ quanto in periculo versantur? Quàm multa stabella sunt Satanæ quibus gubernatores Rerumpublicarum sæpe inflammantur. Vnde ingentia incendia Rerumpublicarum nascuntur? Quantæ difficultates in domestica gubernatione? Quoties Satan singulos nostrum ex insidiis adoritur? Breuiter, quocunque nos vertimus infinita pericula cernimus: quæ vitare nõ possumus nisi confugerimus ad asylum Dei, quod est pia & seria inuocatio. Ex hac causa facile videre est, quanta sit Christianæ orationis necessitas, utilitas & efficacia.

24 Quarta causa est, & consuetudine orandi augeatur in nobis fides, excitetur spes, & reddamur ardentiores in aliis pietatis exercitiis. Pertinet & hæc causa ad utilitatem.

25 Quinta causa est imitatio sanctorum, quorum præcipuum & summum studium fuit perpetuò orare. Nam in quibus viua fides est, quæ est veluti ignis quo accenditur hoc diuinum thymiam: ibi necesse est fidei germanos fructus esse, inter quos primum locum obtinet inuocatio: à qua nõquam abesse debet gratiarum actio. Has causas omnes ad dignitatem, necessitatem & efficaciam

ciam orationis reuocare licet.

26 Tertia circumstantia est de eo ad quem dirigenda est oratio. Est autem dirigenda oratio ad eum in quem credere fas est. Ita enim Paulus dicit : quomodo inuocabunt , in quem non credunt? Si proinde is demùm solus est inuocandus, in quē credere fas est : solus certè Deus inuocā-
 dus erit, qui est Pater & Filius & Spiritus sanctus. Nam maledictus est qui confidit in creaturam.

27 Vnus proinde Deus & solus est inuocandus, qui est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Qui ergo adorat Patrem: nō excludit Filium, nec Spiritum sanctum. Qui adorat Filium: Patrē & Spiritum sanctum adorat. Qui Spiritum sanctum inuocat: Patrē & Filium honorat. Nam Pater, Filius, & Spiritus sanctus vnus est Deus. Huc & illud responsum Christi (cū Christo diceret Saran, Si procidens adoraueris me) scriptum est: Dominū Deum tuū adorabis, & illum solū coles.

28 Quicumque igitur negat inuocandum esse filium Dei, aut Spiritum sanctum, Arianus est. Nam tollit essentiam, à qua cultus fidei & inuocationis tolli non potest.

29 Ex his enim efficitur quòd inuocatio creaturarum sit blasphema aduersus Deum, & fœdissima idololatria, contra quam pugnat etiam Epiphanius: pag. 448. *ὁ κρείδσει ἡμῶν ἢ ἀρχαία παλαιὰ, κα-
 ταλιμπάνειν τὸν ζῶντα καὶ φερασκυεῖν τὰ ἑσθ' αὐτῶ γεγόνητα.*

30 Papa itaque qui iubet sanctos inuocari, & supplicio afficit non obedientes impiissimo decreto, Deum cōtemnit, est hostis Ecclesiæ & satellites Satanae, qui per Papam inuexit inuocationem Sanctorum, propter has præcipuè causas, vt

Deum suo proprio honore spoliet, vt ignominia afficiat demortuos sanctos, vt perdat idololatrias, qui creaturas inuocant, denique vt paulatim Christi regno abolito, suum erigat.

31 Huic errori Ethnico & Papiſtico vicinus est eorum, qui dicunt quidem se solum Deum inuocare, & damnare inuocationē creaturarum. Sed interea contra Dei prohibitionem volunt Deum adorare, prostrati coram idolis & imaginibus. Nam nulla alia est causa prohibitionis idolorum & sculptilium, quàm quòd Deus nolit corā sculptilibus & imaginibus adorari.

32 Quicumque igitur coram lignis & lapidibus religionis causa procūbunt, Serpentem adorant, qui ligni fructu primos occidit parentes.

33 Neque excusat patronos huius superstitionis, bona intentio quā prætendūt. Nam bis homines corā Deo reos facit bona intētio, quæ verbo Dei non regitur, videlicet defectionis & temeritatis. Defectionis quidē, quòd deficiūt à simplicitate verbi & præcepti diuini ad suas cogitationes. Temeritatis verò, quòd audeant Deo modū præscribere, quo ipsum colere velint.

34 Nec illi audiendi sunt qui ideò se procumbere coram imaginibus dicunt, vt contemplatione imaginum excitetur animi deuotio. Nam admodū frigida esse oportet ea corda, quæ istis flabellis à Satana excogitatis opus habent, vt excitentur ad precandum.

35 Quarta circumstantia est de Mediatore. Nā si sine Mediatore Deū accedimus, facilè reiiciet nos nostræ indignitatis & peccatorū cogitatio, præsertim cum scriptum sit: Deus peccatores nō exaudit.

exaudit. Quare Mediatorē nos habere oportet, cuius intercessione, merito & dignitate freti, audeamus Deum accedere.

36 Sed quisnam est iste mediator? Deus & homo Iesus Christus, qui vt vera diuinitate cū Patre vnum est: ita vera humanitate nobis coniunctus est. Qua ratione fit vt Deū & hominē ipse, Deus & homo, optimè conciliet & cōiungat, idque intercessione, merito & dignitate. Hinc est quòd Paulus dicit, Vnus est Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus.

37 Huc pertinet & Christi illa promissio: *Quicquid petieris Patrē in nomine meo dabit vobis.* Ac si dicat, Nequaquam debetis vestra opera ac dignitatem iactare in conspectu Dei, sed me nominabit & propter me petetis, videlicet Mediatorem, & datorem vnā cum Patre. Ita etiā Cyrillus rectissimè explicat promissionem Christi. In nomine meo, inquit, addidit, vt Mediatorē se, & collargitorem ostendat. Nō enim tantūm pro nobis intercedit, vt Pater det nobis salutaria, verūm etiā ipse vt Mediator dat nobis dona, iuxta illud: Ascendit in altum, & dat dona hominibus.

38 Ex hoc sequitur quòd Christus, etiā quatenus Mediator est, sit inuocandus. Nam si & impetrat nobis, & donat cum Patre, vt Mediator: certè vt Mediator inuocandus est. Proinde rectè orauit Bartimæus cæcus: *Fili David miserere mei.* Et Stephanus: *Iesu suscipe Spiritum meum.* Et Paulus piè solet præfari in suis Epistolis: *Gratia vobis & pax à Deo Patre & Domino nostro Iesu Christo, &c.*

39 Porrò ex eo quòd alij homines pro aliis o-

rent, nō efficitur vt sint plures mediatores. Nam quicumque pro aliis rectè orant, freti Mediatore vnico Christo hoc faciunt.

40 Quinta circumstantia reliqua est, videlicet de rebus petendis. Nam quia non solet pater bonus dare filiis petita, si nocent: nec decet probos filios à Patre petere, quæ patrè dare indignum est: meritò hæc etiam circumstantia, de rebus petendis, addenda fuit.

41 In primis hîc tenendum est discrimen inter ea, quæ petenda sunt sine cōditione, & ea quæ cum conditione peti possunt. Vt enim bona sine quibus salus contingere non potest, atque adeò salus ipsa, sine conditione petenda sunt: ita bona quorum vsus est tātum in præsentī vita, cum conditione peti debent. Et vt mala impediētia salutem animarum, sine conditione precabimur à nobis auerti: ita mala quæ in hac vita nobis molesta sunt, cum conditione non impeditæ gloriæ Dei & nostræ salutis, precibus auertemus.

42 Hinc est quòd pij gloriantur in afflictionibus, & habent spem etiam tunc cùm interficiuntur à Tyrannis. Discernunt enim inter bona sine conditione & certò promissa, & inter comoda huius vitæ. Hinc est illa vox Iob: Etiã si occiderit me sperabo in eū, & ipse erit saluator meus.

43 Neque cum his pugnat præceptum Iacobi, qui iubet petere sine hæsitatione. Nam aliud est, cum hæsitatione petere: aliud, cum conditione. Nam fidelis non dubitat quem Deus suas preces exaudiat: quoniam si id non dat quod petitur, certè id quod multò melius est largitur. Rectè proinde Bernhardus, cùm inquit: Vnū è duobus sperare indubitãter possumus: quoniam aut da-
bit

bit quod petimus, aut quod nobis nouerit esse
utilius.

44 Vniuersalis igitur particula in dicto Do-
mini: Quicquid petieritis, &c. ad certum genus
restringenda est. Quicquid scilicet vobis saluta-
re est, non vestro iudicio, sed benignissimi Patris
mei sententia. Sic Ioannes hoc genus restringit,
cùm inquit: Si quid petieritis secundum volunta-
tem eius, audiet vos.

45 Restat tertium quod proposuimus, vide-
licet, de precandi formula. Quidam nimis socra-
ticè nolunt quicquam expressis verbis nomina-
re, sed Deo supplicant vt ipse largiatur quæ scit
sibi vtilia esse. Sed illi refutantur & plurimis san-
ctorum exemplis, & forma precationis nobis à
Christo commendata.

46 Etsi enim fateor duplicem esse inuoca-
tionem, vnã cordis tantum, alterã cordis & o-
ris simul: (nulla enim est oratio oris tantum: quod
tamen Monachi impiè nocent) tamen recitatio
certæ formulæ propter multas causas utilis est.

47 Primum recitatio non solùm de multis
rebus precantes admonet, verumetiam est con-
fessio quædam, segregans nos ab impiis & profa-
nis sectis. Deinde recitatio piè concepta, excitat
pios motus in pectoribus. Nam ideò verba adhi-
bentur, vt pectora inter precandum accendan-
tur: non, vt Deo narremus quæ ignorat. Ita enim
ait Augustinus: Quamuis inuisibilis volantas o-
rantis Deo sit nota, nec vllis indigeat iudiciis, vt
ei animus pandatur humanus, qui locutione cor-
dis cognoscit: tamen homo vocibus & membris
sui corporis vtitur, vt sic orando affectus hominis

humilior, deuotior, feruentior crescat. Postremò distincta & expressa recitatio, terrorem incutit Diabolis. Nulla enim re magis expauescunt Diaboli, quàm audita vera inuocatione Dei. Quam ob causam Paulus inter arma quibus inuaditur Diabolus, orationem recitat.

48. Quanquam autem multæ sunt precandi formulæ, cum veteres, quales sunt Psalmi Dauidici, & orationes aliorum sanctorum Regum & Prophetarum, tum recentes benè & vtiliter cōscriptæ: tamen formula, quam nobis Dominus præscripsit, omnibus reliquis anteponenda est, cum propter autoris maiestatem, tum propter rerum petendarum ordinem & materiam.

49. Ordo autem hic est: Votum omnium primam esse debet piorum, vt firmum & immotum fundamentum cultus Dei faciat: quod est vera Dei notitia: idque in hūc finem, & regnum Dei erigatur, stabiliatur, propageretur: & vt ciues in eodem regno Regi cœlesti debitam obedientiam præstent. Ideò Christus iubet primùm peti notitiam Dei. Deinde aduentum regni: Tum obedientiam ciuium in eodem regno. Deinde quia in hac mortali vita regnum Dei incoatur erigiturque, vbi variis opus habemus præsiidiis: iubet quarto loco vt petamus quicquid ad huius vitæ sustentationem facit. Verùm quia ea est corruptio naturæ humanæ, quòd facilis sit lapsus in errata & mutuas offensiones: quinto loco docet petendam esse condonationem istorum lapsuum & erratorum: ne propter ea à regno Dei excludamur. Postremò, quia sunt duo acerriimi hostes, qui conspirarunt aduersum regnum Dei, caro & Diabo.

Diabolus: docet petendam esse defensionem aduersus eos, idque sexta & septima petitione. Quis quæso ordo aptior esse potuit?

50 Porro, vt compellatio orationis Dominicæ, fidem excitat, animat orantes: ita confirmatio qua clauditur, veluti exauditionis quædam obsignatio est, & certitudo.

CERTITUDO DOCTRINÆ
Ecclesiæ.

DOCTRINA Ecclesiæ Dei non est alia, quàm quæ nobis ab ipso Deo commendata est, iuxta dictum Domini apud Esai. Hoc autem pactum meum cum eis, dicit Iehoua, Spiritus meus qui est super te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dixit Iehoua, ex hoc tempore vsque in sempiternum. Et Christus dicit: Oves meæ vocem meam audiunt.

2 Hoc verbum, & hæc doctrina quæ est Ecclesiæ, in Mose, in Prophetis, in Euangelicis historiis, in Epistolis Apostolorum traditur. Habet Mosen & Prophetas, dicit Abraham, audiant illos. Hos audiunt etiam qui Euangelicas historias & Apostolorum scripta audiunt. Nam hæc sunt Mosis & Prophetarum clariore enarrationes.

3 Quoniam autem Mahometistæ, & aliæ profanæ gentes, passim per orbem opponunt se doctrinæ Ecclesiæ, & eam ferro & igni abolere conantur: necesse est, vt pij, in tanta colluione ma-

lorum, muniant suos animos aduersus scandala,
& saepe cogitent de immota certitudine doctri-
nae religionis quam profitentur: praesertim cum
maxima pars mundi eam rideat & persequatur.

4 Philosophi de sua doctrinae certitudine
gloriantur, iactant *veritas*, demonstrationes pro-
ferunt, experientiam praedicant. Quae tamen si ag-
nosco esse excellentia dona Dei: tamen dico,
quod nequaquam philosophica certitudo possit
conferri cum firmitate doctrinae Ecclesiae.

5 Haec doctrina Ecclesiae, etsi solo testimonio
nititur: tamen hoc testimonium maius pondus ha-
bet, quam ut ei conferri possit vlla philosophi-
ca certitudo. De hoc ergo testimonio copiosius
quaedam adferemus.

6 Testimonium quo nititur Ecclesiae doctri-
na duplex est, externum & internum. Illud in sen-
sus incurrit, quo doctrina Ecclesiae confirmatur
tanquam sigillo quodam Dei externo: hoc in men-
tem cadit, & doctrinam Ecclesiae in cordibus fi-
delium obsignat. De utroque ordine dicemus.

7 Externum itaque testimonium, seu externum
sigillum, quo Deus obsignat doctrinam Ecclesiae,
sex habet partes praecipuas, quae sunt: Patefactio
diuina, miraculorum operatio & varietas, Prophe-
tiarum firmitudo, consensus verae Ecclesiae per-
petuus, duratio Ecclesiae, & cruenta plurimorum
martyrum confessio.

8 Prima pars externi testimonij est patefactio
diuina, per quam ipse Deus de sua arcana sede pro-
cedens, se olim sanctis Patribus patefecit, quibus
suum verbum, quo vult Ecclesiam colligi & re-
gi, tradidit & commendauit.

9 Quanquam autem Dominus apparuisse sapè legitur: tamè paucas eius apparitiones, quas prodest habere in conspectu, recitabo: in quibus summam doctrinæ Ecclesiæ proponit, inculcat, repetit, illustrat.

10 Primum itaque apparuit Adamo post lapsum, Genes. 3. & doctrinam Legis & Euangelij sua voce tradidit: pœnas inflixit propter peccatum. Ab hac doctrina Ecclesia Dei nunquam defecit: sed perpetuò eandem amavit, retinuit, propagavit.

11 Deinde apparuit Noæ, & factò cõfirmavit doctrinam Legis, & Euangelij: dum impœnites quidem diluuiò perdidit: Noe verò cum sua familia, ex gratia promissionis clementer liberavit, Gen. 6. 7. 9.

12 Post diluuium, vt doctrinam malitia hominum ferè collapsam erigeret, apparuit Abrahamo decies. Genes. 12. 13. 15. 17. 18. 21. 22. Eius filio Isaac bis. Genes. 26. Nepoti Iacob sexies. Genes. 28. 31. 32. 35. In his apparitionibus Abrahamo, Isaac, & Iacob factis, eadem doctrina est proposita, & promissionis verbum clariùs illustratum est. Iustificationis quoque doctrina in Abrahamo, certissimo typo expressa est apertiùs. Nam in hoc clarè ostendit, quòd fide sola absque operibus iustificetur homo: quòd fidei sit coniuncta obedientia erga Deum: quòd Sacramenta non iustificent, sed obsignent iustitiam promissionis & fidei.

13 Post hæc in Ægypto Mosi apparuit, eadem doctrinam repetens & confirmans, Exod. 3.

14 Adhæc multis Prophetis idem verbum in

visionibus & & somniis apparens commendauit,
& prolixis concionibus declarauit, quod primis
Patribus tãquã breuibus Aphorismis tradiderat,

15 In nouo testamento Deus idem uerbum
sonuit de cœlo, & proprio ore nobis Christum
doctorem commendauit, dicens. Hic est Filius
meus dilectus, in quo placatus sum, hunc audite.
Acti dicat, Olim promisi semen mulieris destru-
cturum caput serpentis, & reparatorem generis
humani, sublata Legis maledictione: Ecce iam
præstò adest, cum audite, in eum credite, quibus
uita & salus curæ est, in hoc enim mihi cõplacuit
& reconciliatus sum mundo.

16 Hæ omnes apparitiones cum multis aliis,
vnã cum angelorum apparitionibus, & concio-
nibus, nostræ infirmitati mederi debent, ac
confirmare nostros animos, ne credamus impo-
sturis Diaboli, qui cū omnibus Sophistis & Ma-
hometistis profanisque gentibus in hoc totus in-
cumbit, ut nos ab isto uerbo, tot apparitionibus
diuinis nobis commẽdato, abstrahat. Atque hoc
est, quod prædictum est à Deo. Semen serpentis,
mordebit calcaneum seminis mulieris.

17 Secunda pars externi testimonij est ope-
ratio miraculorum & uarietas, quæ miracula sunt
quædam extraordinaria opera Dei, quibus tan-
quam sigillis firmissimis uerbum suum, hoc est
Legem & Euangelium, quatuor millibus anno-
rum confirmauit.

18 Sunt autem miracula, quæ ultra uirtutem
creatam, contra cõsuetudinem aliquid obiciunt
sensibus, quod in admirationẽ diuinæ Maiestatis
homines adducit. Huiusmodi sunt plurima cum
in

in veteri, tùm in nouo Testamento: ex quibus nonnulla ascribemus.

19 Ante diluuium, duo insignia miracula occurrunt. Primùm in sacrificiis Abel & Cain: vbi aperto testimonio Dominus confirmauit Legem & Euangelium. Non respexit Dominus ad Cain, sed ad Abel. Ille enim hypocrita fuit, Legge damnatus: hic pius propter fidem in promissum semè. Quare primùm respexit ad Abel: deinde ad munera eius, quæ propter offerentis fidem placuerunt, Genes. 4. Secundum in Enoch, quem Dominus è consortio hominũ sustulit in cœlum, quo facto doctrinam promissionis confirmauit Dominus de victoria super regno Satanz, Genes. 5.

20 In diluuiio duo quoque præcipua sunt edita miracula. Vnum, miraculosa pœna ob peccatum iuxta Legis comminationem. Alterum, admiranda liberatio credentium iuxta promissionis verbum. Atque ita diluuium obsignat vtranque doctrinam, nimirũ Legis & Euangelij, Genes. 8.

21 Post diluuiũ, primùm occurrit confusio linguarũ in ædificatione Turris: qua cõfusione lingue in cõtumaces confirmantur Genes. 11. Deinde partus aniculæ Saræ sterilis naturá & ætate, per Angelum annúciatus, Genes. 21. Pugna Iacob cum Angelo. Scala extensa in cœlum visa ab eodem, promissionis gratiæ certitudinẽ seruiunt, Genes. 28. 32.

22 In Ægypto ardet rubus, sed incolumis manet, Exod. 3. Virga in colubrum vertitur, Exo. 4. Virgente Mose mandatum Domini de exitu populi, decem mirabilia signa eduntur, Exod. 7. 8. 9. 10. 11. 12. quæ sanè signa testantur Deum

iuxta Legis minas, punire contumaces: & rursus iuxta gratiæ promissionem, suos tueri.

23 In exitu de Ægypto, vt miraculosa maris exiccatio, per quam liberati sunt Hebræi, promissæ gratiæ testimonium est, Exo. 12. ita submersio Pharaonis cum suo exercitu Legis diuinæ est sigillum, Exo. 14. Eòdem pertinet columna nubis per diem, & columna ignis per noctem, qua suum populû Dominus in itinere direxit, Exo. 14.

24 In monte Sinai doctrina Legis multis cõfirmatur miraculis, quæ & Symbola fuerunt effectuum Legis in hominibus, & testimonia de doctrina, quòd verè à Deo sit profecta. Taceo miraculosum ieiuniû Mosis in monte, quod eòdem pertinet, Exo. 19.

25 Tempore quadraginta annorum quo populus in deserto fuit plurima sunt miracula edita, quibus vtraque doctrinæ pars confirmata est. Legis doctrina cõfirmatur miraculosa pœna Core, Dathan, & Abiron, cû eorum sociis, quo terra absorpsit, Num. 17. Deinde thurificantes contra Legem, igne de cœlo absumti sunt. Inobedientes serpentibus percutiuntur, Num. 22. Promissio quoque gratiæ cõfirmatur miraculosis beneficiis Dei. Aqua de petra manat contra naturam, & comitatur populum quocunque proficiscitur. Man de cœlo datur, vnde tot milia hominû aluntur 40. annis. Aspectus ænei serpentis erecti mandato Domini, quo sanantur percussi à diuidibus, Num. 22. Vestimenta ac calcei tot hominum, tanto tempore non teruntur. Deut. 8.

26 Sub Iosua duce primùm occurrit transitus per medium Iordanis, stante aqua ab vna parte instat

instar muri, & defluente ab altera, Ios. 3. Ciuitatis Hiericho, septimo circuitu & voce tubarum, iuxta vocem Domini, euersio, Ios. 6. Prolongatus dies pugnantibus Hebræis contra Gabaon. Lapides de cælo demissi, quibus hostes populi Dei occisi sunt. His omnibus confirmari vtrumque doctrinæ genus nemo non videt. |

27 Sub ducibus etsi plurima contigere miracula: duo tamen præ aliis sunt insignia: Vellus Ge deonis, Iudic. 6. Et fortitudo Samsonis, Iud. 14. 15. 16. Vtrumque veri artis doctrinæ sigillum est.

28 Temporibus Regum Elias & Elisæus miraculis plurimis claruerunt, quibus vtramque doctrinam Legis & Evangelij confirmarunt. Helias excitat mortuum. Hostiam perfusam aqua, impetrato miraculosè igne de cælo, accendit, in testimonium doctrinæ suæ. Ad preces eiusdem tribus annis non pluit: rursus petente eo in pluiam nubes densantur, & pluuiam mittunt. Hic pallio Iordanem diuidit, siccus transit, & ignito curru in cælum tollitur. Elisæus sanat aquas pessimas & steriles. Ditat mulierem oleo miraculosè. Sanat Naaman Syrum à lepra. Alia multa prætermitto, quæ contingere temporib. Regum.

29 Sub captiuitate populi in Chaldæa, hæc sunt præcipua: Miraculosa liberatio trium viro- rum, qui propter confessionem doctrinæ Eccle- siæ in ardentem fornacem coniecti sunt, Daniel. 3. Miraculosa defensio Danielis coniecti in la- cum vt deuoraretur à leonibus, eò quod nollet abiicere doctrinam Ecclesiæ, & idola profana lo- co veri Dei colere.

30 Miracula sub ducibus vsque ad Christum

fuerunt non pauca: sed præcipuum est, quòd Deus populum suum, tot persecutionibus fractum, contra adeò potentes Reges & principes defenderit, vt firmum staret vaticinium Iacob, de expectatione gentium seu aduentu Messia.

31 Noui Testamenti miracula sunt plurima, quorum præcipua attingam. Primum occurrit sterilis ancilæ partus. Deinde virginis: vterque ab Angelo nunciatus. Sequuntur Angelorum conciones: Magorum stella: facta Christi diuina eaque plurima, vt sanationes ægrotorum, suscitationes mortuorum, apparitiones in monte, resurrectione Christi. Quibus omnibus accedit veluti Regia quædam obsignatio, visibilis donatio Spiritus sancti, quinquagesimo post resurrectionem Domini die. Eòdem pertinet miracula Apostolorum.

32 Quòd autem miracula eò pertinebant, vt illis confirmaretur doctrina, testantur hæc dicta, Exod. 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum in oculis tuis, vt Lex Domini semper sit in ore tuo. Num. 14. Usquequo non credent mihi in cunctis signis quæ feci in medio eorum? 3. Reg. 17. Vidua excitato filio, dixit: Nunc scio quòd vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum est. Ioan. 8. Si mihi non creditis, credite operibus meis.

33 Cur non adhuc eduntur miracula? Respondet Augustinus his verbis: Nec miracula illa in nostra tempora durare permissa sunt, ne animus semper visibilia quæreret, & eorum consuetudine frigesceret genus humanum, quorum nouitate flagrauit. Nec iam nobis dubium esse debet,

is esse credendum, qui dum ea prædicarent, quæ pauci assequuntur, se tamen sequendos populis persuaferint.

34 Tertia pars externi testimonij est Prophetiarum firmitudo & veritas. Nam cum euentus respondet Prophetiæ, testatur Deus quòd sit Prophetiæ autor, iuxta illud Ierem. 28. Prophetæ qui vaticinatus est pacem, cum venerit verbum eius, tunc scietur Prophetæ, quem misit Dominus in veritate. Apoc. 19. Testimonium Iesu est spiritus Prophetiæ.

35 Iacob prædixit tempus aduentus Christi in carnem. Genes. 49. cui euentus respondit. Prophetia Balaam sub imagine stellæ, Num. 21. Vaticinium Esaiæ de virginis partu, Esai. 7. Danielis Prophetia de quatuor Monarchiis de hebdomadibus, de tempore aduentus Christi, de eius morte æternòque Regno. Prophetarum plurimorum vaticinia de contumacia populi Iudæici, de persequutione Ecclesiæ. Pauli prædictio de Antichristo. Hæc cum euentus, qui à nulla creatura prospici poterant, vaticiniis Propheticis respondeant: manifestum est à Deo monstratos esse, & vocem Prophetarum diuinam esse.

36 Quarta pars externi testimonij est consensus Moïsis, Prophetarum, Christi, Apostolorum, ac Catholicæ totius Ecclesiæ in Doctrina, cultu, & vita. Nam hi omnes Legem & promissiones vrgent, ac alij aliis clariùs exponunt.

37 Quinta pars externi testimonij, est ipsa duratio Ecclesiæ ac doctrinæ Legis & Euangelij, contra tot Diabolorum & hominum potentiam,

& sophisticam, qui conspirarunt aduersus Christum, & eius Ecclesiam: quæ tamen hæcenus conseruata est & conseruabitur, vtut furat & insaniat Satan & mundus, quemadmodum Dominus promittit cùm ait: Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam. Huc quoque Gamalielis dictum pertinet: Si ex hominibus est opus hoc, dissoluetur.

38 Sexta pars externi testimonij est, cruenta confessio tot Martyrum inde vsque ad Abel ad Christum Dominum, & ab ipso in hunc vsque diem. Nam tanta & tam atrocia supplicia nequaquam sustinuisent pro incerta & erronea doctrina.

39 Neque hoc genus testimonij infringitur ex eo, quòd multi entusiasmo quodam instigati, pro erroribus suis confirmandis mortem oppetunt. Nam destituti sunt superioribus testimoniis, quæ semper tanquam regula & norma sunt, vt discernatur inter veros Martyres, & impulsos à Diabolo ad oppugnandam veritatem.

40 Internum testimonium vnicum est, nimirum arrhabo seu pignus Spiritus sancti, quo veritas verbi Dei obsignatur in cordibus fidelium. De hoc interno testimonio loquitur Paulus Corinthiis scribens in hanc sententiam: Qui confirmat nos vobiscum in Christo, & qui vnxit nos Deus est, qui etiam obsignauit nos & dedit arrhabonem Spiritus in corda nostra. Et ad Ephe. In quo Christo & obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ.

41 Hæc testimonia externa & interna sunt causæ certitudinis in doctrina Ecclesiæ, quæ si conferun-

feruntur cum philosophica, certitudine plurimum excellent.

42 Omnia in philosophia lumini rationis & sensibus subiiciuntur: at in Theologia nostra, hoc est, in doctrina Ecclesiæ, lumen Deus est, qui suam doctrinam proponit & confirmat.

43 Valeant igitur profani homines qui certitudinem rei Theologicæ post scientiam collocant, & ferè cum *magia* coniungunt.

44 Hic merito quæri potest de doctoribus Ecclesiæ, quo in loco eorum dicta habenda sint. Ad quam quæstionem ita responderi debet. Triplicia sunt dicta Patrum, Quædam demonstrata, Quædam probabilia, Quædam falsa. Demonstrata, ut sint Symbola, Apostolicum, Nicenum, Athanasianum, eiusdem autoritatis sunt cum Scriptura: quia ex ea collecta sunt & in ordinem digesta. Probabilia retineantur donec trahantur in malam consequentiam à Sophistis. Falsa ut vox serpentis fugienda sunt, iuxta hanc Ambrosij regulam: Nos noua omnia quæ Christus non docuit iure damnamus, quia fidelibus via Christus est. Si igitur Christus non docuit quod docemus, & nos id detestabile iudicemus.

45 Porrò præter hæreticos (quorum caput est Papa) qui inter mœnia Ecclesiæ delitescunt, hostes doctrinæ sunt Turci, Iudæi, & aliæ gentes barbaræ. Turci, quia libros Propheticos & Apostolicos reiiciunt, planè furunt. Iudæos confutat tempus, quo adesse debuit Christus, & plurimæ prædictiones de illorum reiectione. Gentes barbaræ ab ipso Satana agitantur: adeò ut se omni turpitudini & idololatriæ prostituant.

46 Non ergò debet pios offendere vel Turcorum secta, quæ confusio quædam est ex blasphemis, latrociniis, & flagitiosis libidinibus conflata, quæ sunt manifestæ notæ Diaboli. Sed debent pij vaticinium Danielis cogitare, de futuribus Mahometi, qui bellum inferre Sanctis, & prævalere eis, & loqui sermones contra excelsum prædicitur: vel Iudæorum reproba mens, qui à Deo propter suam ingratitude reiecti sunt: vel gentium aliarum barbararum cæca idolomania. Nam longè antea prædictum fuit, vt talis colluuius hominum contemnentium Euangelium foret in mundo. Quare euentus prædictionum confirmabit piorum animos contra omnes sectas, quæ persequuntur doctrinam Propheticam & Apostolicam.

47 Quemadmodum igitur abominamur superstitiones Ægyptiorum, qui boues, feles, serpentes tanquam numina colebant, & vt detestamur Corybantum tympana & Baccharum vlulatus: Sic Mahometi deliria, Iudæorum somnia, & omnium profanarum gentium sectas, tanquam ludibria Diaboli, execremur ac fugiamus.

48 Retineamus igitur hanc spem, quòd sicut verè Christus exhibitus est iuxta Scripturam, & diuinis testimoniis confirmatus est, quòd sit Rex & Mediator noster à Deo missus: ita breui aduenturus sit iudicatum viuos & mortuos. Atque tunc futurum est, vt qui hîc in fide Christi vixit & perseverauit, non pudeat: cum contrà, omnes hostes Christi pudore confundentur, quando videbunt Christum in sua gloria venire abducturum secum omnes qui in ipsum crediderunt, &

in

in eo mortui sunt, hostibus Dei coniectis in ignem æternum.

49 Cùm autem electos suos Christus Dominus ad se receperit, perficietur prophetia David, dicentis: Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplens lætitia vultum tuû: Delectationes in dextera tua in perpetuum.

G V B E R N A T I O

Ecclesiæ.

1 **I**n gubernatione Ecclesiæ Dei spectentur Verbum, Sacramenta, Disciplina & Ceremoniæ. His enim colligitur, fouetur, fulcitur & conseruatur Ecclesia.

2 Verbum non aliud requiritur quàm quod in Mose, Prophetis, & in Euangelistarum Apostolorumque scriptis traditum est. Hoc enim diuinum testimoniû habet de infallibili certitudine.

3 Diuiditur autem hoc verbum rectè, si doctrinam spectes, in Legem & in promissionem gratiæ seu Euangelium. Lex monstrat normam viuendi & arguit peccatum. Euangelium prædicat gratuitam gratiam pœnitentibus. Vtrumque verbum, hoc est, Lex & Euangelium, verum colendi Deum continet modum. Vt enim Lex quid Deus requirat: ita Euangelium quomodo fieri & placere possit, ostendit.

4 Sacramenta Euangelio addita sunt, vt eius signacula. Obsignant enim nobis eam gratiam, quam Euangelium prædicat.

5 Sunt autem duo noui Testamenti Sacramen

ta communia, videlicet, Baptismus & Cœna Domini, quorum vsus perpetuò piè meditandus est.

6 Sunt enim hæc sacra signa, aspectabiles quædam conciones, de summis beneficiis Christi erga Ecclesiam. Nam cùm Paulus dicit: Quotquot in Christum baptizati sunt Christum induerunt, magnas sanè res breui oratione complectitur. Testatur enim per Baptisma nos in Ecclesiam recipi, Christo inferi, in Christo regenerari, & à peccatis emundari: idque beneficio corporis Christi, quo induimur, & sanguinis, quo abluimur. Verùm quòd per Baptismum Christo insiti in eodem alimur, fouemur & sustentamur, id denuò nullo cõsequimur alio beneficio quàm corporis & sanguinis Christi.

7 Quod ergo nobis in Baptismo tegumentum est & emũdatio, in Cœna cibus & potus est. Atque vt aliud est gigni & renasci, aliud ali & educari: ita aliud est in nouam vitam renasci, & aliud in eadem sustentari & crescere, præcedit enim natiuitas, sequitur educatio.

8 In disciplina Ecclesiæ plura consideranda concurrunt, vt sunt, Ordo, potestas & autoritas.

9 Ordo est omnium pulcherrimus. Præsudet enim vnus Monarcha Iesus Christus, qui à Patre acceptum regnum suo spiritu verbóque gubernat. Hic Monarcha solus est in suo regno *ἀντιπρόσωπος*.

10 Hoc regnum, quod est Ecclesia, pulcherrima symmetria cohæret. Nam constat cœtu hominum, qui in Christo Rege suo renati, & de carne & ossibus eius facti, capiti suo sic adhærent & inuicem ita sunt coniuncti, coaptati, & coagmentati

tati pro cuiusque fidei mensura, pro donorum Spiritus sancti varietate, pro vocationum connectione, vt vnum corpus constituent, vt eodem omnnes Spiritu viuant & agantur, vt singuli suum proprium munus habeant & donum, quo comoda & incrementa vniuersi corporis pro se quisque promoueat.

11 Hanc pulcherrimam harmoniam nequaquam impedit, quòd in externo cœtu Ecclesiæ sint multa mortua membra: quòd sint multi hypocrita, multi infirmi, multi nomine tantùm Christiani. Nam Catholica Ecclesia non ab ipsis sordibus, sed à sua propria natura & indole æstimaanda est.

12 Præterea cùm regnum Christi Monarchæ, verbo & Spiritu Christi regitur, duo sunt in eo genera hominum, videlicet, verbi præcones & eorum auditores, qui non secus atque patres & filij se inuicem venerantur & colunt.

13 Etsi autem horum præconum spiritualis iurisdictio, de qua postea dicemus, eadem est: tamen dispares dignitatis gradus sunt: idque partim iure diuino, partim Ecclesiæ approbatione.

14 Vt enim Christus ascendens in altum dedit dona hominibus, Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Doctores & Pastores: ita Ecclesiæ suæ potestatem dedit in ædificationem. Hac potestate Ecclesia ordinat ministros pro commodo suo, vt omnia ordinatè fiant ad instaurationem corporis Christi.

15 Hinc Ecclesia purior secuta tempora Apostolorum alios Patriarchas, alios Episcopos, alios

Chorepiscopus, quos Iustinus Martyr *χορηγῶντες* vocat, nos præpositos: alios Pastores & Catechetas instituit.

16 Reformatæ Ecclesiæ post tenebras excusfas, quas Papa inuexit in Ecclesiam, contentæ sunt paucioribus gradibus, ne res paulatim in tyrannidem abeat. Habent Episcopos, Doctores, Pastores & pastoribus inferiores ministros, quos inepto vocabulo facellanos nominant.

17 Inter hos qui excellit donorum excellentia, laborum magnitudine & vocationis gradu, aliis dignitate præfertur: non quidem vt dominium in alios exerceat, sed vt alios sapientia & consilio regat, modò rationem sui consilij ex verbo Dei & legitima Ecclesiæ ordinatione petitam ostenderit. Nam cùm solus Christus in suo regno est *ἀυτοκράτωρ*, par est vt qui illi subiecti sunt, rationem suorum factorum reddant.

18 Potestas Ecclesiæ duplex est: vna, clauium seu spiritualis iurisdictionis: altera, externæ iurisdictionis, quæ à priori tamen pendet.

19 Potestas clauium dicitur, quæ Symbolo clauium designatur, cuius appellationis hæc ratio est: Qui œconomi constituuntur in aliqua familia iustraduntur clauēs vt omnia aperiant, claudant, administrant pro arbitrio Domini sui. Ex quo factum est vt clauium symbolo primùm domus administratio, deinde regni gubernatio, & tandem Ecclesiæ potestas significetur.

20 Sed quæ sunt clauēs istæ quibus designatur Ecclesiæ potestas? Verbum & fides. Prædicatio enim verbi Dei de remissione peccatorum impetranda per Christum vnica clauis est ad aperi en-

periendum regnum cœlorum. Quòd si is qui audit, adiungit prædicationi remissionis peccatorum veram fidem, accedit etiam clavis altera.

21 Hoc confirmatur mandato Christi amandantis suos discipulos in vniuersum mundum. Euntes, inquit, prædicate Euangelium. Et addit: Qui crediderit saluus erit. quibus sanè verbis expressit claves, quas tradidit Ecclesiæ.

22 Nam cum prædicationi remissionis peccatorum homo credit, absolutus est à peccato, liberatus est ab obligatione æternæ mortis & cõdemnationis, atq. ad eò ius habet cœlestis hereditatis.

23 Potestas externæ iurisdictionis maxima ex parte pendet à potestate clauium, & in tribus potissimum consistit: In cognitione veræ doctrinæ, in improbatione falsæ doctrinæ, & in moribus gubernandis.

24 Cùm Christus inuitet ad se omnes vt à se discant, & Apostoli mittantur vt doceant, manifestum est Deum requirere ab Ecclesia cognitionem sui verbi, sine qua salus nemini contingere potest. Quare sacrilegi sunt Papistæ, qui Laicos arcent à lectione Scripturæ.

25 Cùm Christus dicit: Cauete à pseudoprophetis. Item, Cauete à fermento Phariseorum, manifestè potestatem suæ Ecclesiæ facit, improbandi falsam & erroneam doctrinam.

26 Gubernatio morum vsitatè disciplinæ nomen retinuit, de qua quia antea disputauimus, nolo eam hîc prolxiùs prosequi.

27 Autoritas Ecclesiæ cū potestate eiusdè coniuncta est, in qua duo sunt spectãda. Vnū, quarum rerum sit. Alterum, penes quas personas resideat.

28 Duas res subiiciunt Ecclesiæ auctoritati, Traditiones nimirum, & ius interpretandi Scripturam.

29 Traditiones sunt instituta quæ absq. Scriptura traduntur vel ab Apostolis vel à Patribus. Huius generis sunt baptisma infantium, observatio diei Dominicæ, sumtio cœnæ à ieiunis, &c. De huiusmodi traditionibus quid sit sentiendum copiosè Philippus explicat in suis locis.

30 Ius interpretandi Scripturam non est alicui hominum ordini peculiariter alligatum, sed est peculiare donum Dei, datum ad instaurationem Ecclesiæ.

31 Epiphanius in interpretatione Scripturæ quatuor requirit, *αἰσθησι, θεωρίαν, ἀλληγορίαν, ὀρθόδοξον.*

32 *Αἰσθησις* est cùm contenti sumus sententia quam primùm voces offerunt. Vt enim sensus visus hæret in obiecto: ita animus in sensu quem verba offerunt, vt cùm dicitur: Non mœchaberis. Hic animus in verborum propria significatione acquiescet.

33 *Θεωρία* speculatio est, cùm ad loci alicuius veram explicationem non sufficit sensus, sed requiritur contemplatio, qua eruuntur definitiones, diuisiones, qua fiunt collationes plurium locorum, ex quorum collatione sententia vera eruitur, vt cùm dicitur: Oraturus intra in conclave, &c. Pauci sunt electi: Maledictus qui non fecerit Legem. Hic non sufficit sensus, Sed requiritur etiam contemplatio, qua confertur plures loci, sine qua sententia vera deprehendi non potest. Huius contemplationis contemptus plurimas

rimas hæreses in Ecclesia peperit.

34 Ἀλλοτριότης adhibetur quando in simplici verborum sensu est absurditas contra verbum Dei & apertam ordinationem, vt cùm dicitur: Si oculus tuus dexter te offenderit, erue eum. Item: Beati qui se castrauerunt pro regno Dei.

35 Παράδοσις traditio, est cùm aliorum iudicium qui de aliquo pronunciarunt adhibetur, vt cùm quæritur, quid sit λόγος, Ioan. I.

36 Alterum quod spectandum diximus in autoritate Ecclesiæ est penes quas personas resideat. Etsi autem hæc autoritas est totius & vniuersæ Ecclesiæ: tamen non consimiliter. Nam maior est eorum in Ecclesia autoritas, qui ex veris fructibus spiritus, declarant se spiritum Christi habere: amplior adhuc penes pios Doctores longo tempore exercitatos: grandior adhuc penes piorum consilia, vbi ex fructibus, spiritus Christi adesse cognoscitur. Nam iuxta Pauli consilium probandi sunt spiritus, an à Deo sint.

37 Restant ceremoniæ, hoc est, humanæ ordinationes ad regendam ecclesiasticam politiam institutæ. In his requiritur Decorum & Ordo.

38 Decori partes sunt duæ. Prior, vt excitemur ad pietatem illis adminiculis. Posterior, vt modestia & grauitas in pietatis tractatione eluceat. Quare nec ἀσημοί, nec histrionici esse debent, quales sunt pleræque in Papatu.

39 Ordinis partes tres sunt. Prima, vt præsidentes habeant certam agendi regulam. Secunda, vt auditores assuefiant ad obedientiam & disciplinam. Tertia, vt benè cõposito Ecclesiæ statu, paci

& tranquillitati consulatur.

SACRAMENTVM.

I **D**EVS semper, & antequam homo lapsus est ab innocentia statu, & post lapsum hominis, consuevit suam voluntatem homini patefacere duabus rebus: nempe, verbo & signo externo.

2 Verbo voluntatem suam expressit: signo eandem confirmavit: vt id quod mens ex verbo perciperet, quodammodo per signum sensibus præsentaretur.

3 Hoc enim modo optimè consultum erat ruditati & tarditati hominis. Et tamen si Deus sapientissimus & optimus ita res omnes visibiles condidit, vt homines quasi manu duceret in rerum cœlestium & spiritualium contemplationem: tamē hoc potissimum in iis signis cernitur, quæ Ecclesia vsitatè Sacramenta nominat.

4 Huc pertinet dictum Augustini: Si Sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum Sacramenta sunt, non haberent, omnino Sacramenta non essent.

5 Atque ex hoc est, quòd signa sæpè accipiant nomina rerum, quarum sunt signa: sicuti Augustinus superioribus verbis annectit, cum ait: Ex hac autem similitudine plerumque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt, scilicet Sacramenta.

6 Quod sanè factum est vtilissimo consilio: nimirum, ne homines oblitivi rerum hærent in externis ritibus sine fructu, vt Ethnici fecerunt.

7 Fœdè itaque errant, qui cùm audiant res prædicari de signis, putant mutari rerum naturas, & desinere esse quod antea erant. Vnde Thomas horribiles & detestandos errores in Ecclesiam inuexit.

8 Quare firmissimè cùm in tota doctrina Ecclesiæ, tùm in doctrina Sacramentorum tenenda est hæc regula: nomina rerum diuersissimarum sæpè propter analogiam quandam & comparationem effectuum, cùm docendi, tùm admonendi causa permutantur, & de se mutuo prædicantur.

9 Christus & vitis, diuersarum rerum sunt nomina. Sed Christus se vitem nominat propter comparationem effectuum. Nam vt vitis ministrat palmitibus in se manentibus succum: ita Christus suum spiritum infundit in eos, qui in se manent per fidem, atque ita de aliis infinitis.

10 Panis & corpus, item vinum & sanguis, rerum diuersissimarum nomina sunt: sed tamen, propter comparationem effectuum, panis in Cœna Domini dicitur corpus Domini, & vinum dicitur sanguis eius.

11 Nam vt panis confortat corpus hominis, & vinum recreat: ita corpus & sanguis Christi fide hausta, vt Patres loquuntur, animam confortant, & recreant spiritualiter. Huiusmodi analogia in omnibus Sacramentis prudenter consideranda est.

12 His ita constitutis accedamus ad Sacramenta noui Testamenti, & videamus quid in iis potissimum sit spectandum.

13 Augustinus definit Sacramentū in genere,

cùm ait: Sacramentum est signum gratiæ. Testantur enim Sacramenta de fauore Dei erga eos qui illis ritè vtuntur.

14 Neque dicuntur signa gratiæ tantùm, quia pingunt & significant res promissas in Euangelio: Sed potissimùm quia credentibus res promissas obfignant. Quare non simpliciter signa, sed *σφραγίδες* à Paulo dicuntur, id est, obfignationes.

15 In omni ergo Sacramento sciatur, quod *σφραγίς*, hoc est, signaculum sit genus, quo proprius finis indicatur, Quod genus cùm applicatur singulis, meliùs & certius eorum vsus conspicitur. Circumcisio est pactum. Hic si addis genus, Circumcisio est *σφραγίς*, id est, signaculum pacti. An non clariùs iam intelligitur, quid velit Circumcisio? Atque ita de aliis.

16 Ratio appellationis hæc est: Quemadmodum militare Sacramentum est obligatio militum, per solenne iuramentum: ita Sacramentum Ecclesiæ, est Symbolum obligationis mutuæ inter Deum & hominem credentem.

17 Extra vsum diuinitus institutum nihil habet rationem Sacramenti: hoc est, nec accipiuntur beneficia in Euangelio oblata: nec accepta obfignantur.

18 Confirmant siquidem hominem Sacramenta ex pacto legitimi vsus. Is verò est cùm vsurpantur à credentibus Euangelio. Sine enim fide Sacramenta cedunt vtentibus in iudicium: sicuti & verbum, cùm sine fide auditur.

19 Porrò cùm Augustinus ait: accedit verbum ad elementum & fit Sacramētum, non intelligit verbum

verbum recitatum super externa signa esse consecrationem quandam signorum, vt Papistæ putant. Sed intelligit verbum Dei instituentis, promittentis, & requirētis fidem promissionis. Hoc verbum cū accedit ad elementum, fit ex elemento Sacramentum.

20 Ex iis quæ iam dicta sunt, tria colligere promptum est. Primum, Quot in quolibet Sacramento concurrunt? Secundum, Quid sit Sacramentum noui Testamenti? Tertium, Quæ nam sint, & quot noui Testamenti Sacramenta?

21 In quolibet noui Testamenti Sacramento (vt ex dictis colligitur) concurrunt quatuor. Primum, Verbum seu mandatum Dei. Nullius enim hominis autoritate Sacramēta institui possunt. Secundum, Signum externum & analogicū, vnde Græcis Symbolum dicitur. Est enim Symbolum propriè non quodlibet signum: sed quod habet quandam analogiam cum re signata. Tertium, Res promissa in Euangelio, quæ est gratia & favor Dei gratuitus propter Christū. Quartum, Fides promissioni respondens. Fide enim res Sacramenti accipitur, retinetur, possidetur.

22 Similiter ex dictis colligitur, quod Sacramentum noui Testamēti sit signum visibile mādātum & institutū à Deo: quo signo vt Deus suā testatur promissionem homini factam: ita homo vicissim suam erga Deum fidem profitetur.

23 Hac stante definitione quæ plena est, ita vt nec redundet quid, nec desideretur: sequitur duo tantū Sacramenta Ecclesiæ noui Testamenti esse: quæ sunt Baptismus & Sacra Christi cœna.

24 Nam in his solis cernimus & verbum & elementum. In illis solis quæ adducunt Papistæ, nihil est quod plenam rationem habeat Sacramenti. Quare relinquuntur Antichristo cum aliis infinitis superstitionibus.

25 Etsi autem principalis finis Sacramentorum est vt sint signacula Dei, quibus fides legitime vrentium Sacramentis confirmatur: tamē alij fines non sunt prætereundi, qui cum primo coniuncti sunt: vt sunt, distinctio Ecclesiæ ab aliis sectis, cōseruatio & propagatio doctrinæ, obligatio ad fidem & bonam conscientiam, vinculum dilectionis.

26 Hi ergo quinque fines generales sunt, & in omnibus Sacramētis, præter quos, singula seorsum suos habent peculiare fines & proprios, vt ostendemus suis locis.

BAPTISMVS.

I **B**APTISMVS Sacramentum initiale est in nouo Testamēto: & vt omne Sacramentum est signum gratiæ: ita & Baptismus. Testatur enim de gratia & fauore Dei erga eum qui iuxta institutionem baptizatur.

2 Nā cū Marcus dicit: Fuit in deserto Ioannes baptizās & prædicans Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum: definit Baptismum esse testimonium & signaculum, quod pœnitentibus Deus peccata remittat.

3 Pœnitentes vocat eos, qui ad prædicationem Euangelij respiscunt, & conuertuntur per fidem in Iesum Christum.

4 Analogia signi ad rem signatam, hæc est. Vt corpus hominis externè abluitur aqua, & purgatur à fordibus: ita conscientia hominis à mortuis peccatis sanguine Christi abluitur internè & purgatur. Vt ad generationem naturalem requiritur aqueus humor: ita ad spiritualem generationem, qua homo nascitur Filius Dei, requiritur Spiritus sanctus.

5 Habet enim aqua comparationem, & ad sanguinem Christi, & ad Spiritum sanctum, per quem homo regeneratur.

6 In Christi Baptismo pulchrè pingitur, & pactum Dei cum homine qui baptizatur, & actio Christi, & Spiritus sancti operatio.

7 Nam cum pater super Filium baptizatum hanc vocem sonat: Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui: testatur quòd & Christus sit in suo favore & gratia: & significat eos qui baptizantur iuxta institutionè, & Christum per Baptismum induunt, placere Deo propter Christum, cui per Baptismum inseruntur.

8 Huc Paulus respexit cum ait: Nos sumus dilecti in dilecto. Et Pater ipse: In hoc mihi complacui.

9 Apparitio Spiritus sancti super Christum baptizatum, in specie columbæ, est testimonium quòd Dominus internè baptizat Spiritu sancto, quando minister foris aqua baptizat.

10 Ideò Baptista ait: Ego baptizo aqua, in medio autem vestri stat, (Christum intelligit) qui baptizat Spiritu sancto & igni.

11 Quoniam autem in Baptismo fit mutua pactio Dei & hominis qui baptizatur, Vt & Petrus

testatur cùm ait, Baptismus est stipulatio bonæ conscientia cum Deo per resurrectionem Iesu Christi: Christus iussit baptizare in nomen Patris & Filij & Spiritus sancti.

12 Nam cùm minister dicit, Ego baptizo te in nomē Patris & Filij & Spiritus sancti, & actus baptizandi, & finis in quo pactio mutua exprimitur, significatur.

13 Actus est baptizare, id est, immergere inringere, abluere, vel aqua aspergere: quorum postremum optimè congruit propter significationem. Petrus enim vocat *ῥαντισμὸν*, id est, asperisionem sanguinis Christi, quæ significatur externo Baptismo.

14 Fines in quo pactio mutua intelligitur, est baptizare in (eis enim finem notat) nomen Patris & Filij & Spiritus sancti.

15 Baptizo te in nomen, id est, vt agnoscas inuoces, colas, timeas, celebres (renunciato hoste Dei Satana) hunc vnum Deum, qui est Pater qui dedit Filium in mortem, pro te mortuus est, qui abluit te suo sanguine à peccato, qui te vestit sua iustitia, qui te membrū sui corporis facit: & Spiritus sanctus qui te regenerat & sanctificat ad vitam æternam: vt Deo iūctus in omni æternitate beatus sis.

16 Hinc clarissimè patet quale pactum sit Baptismus inter Deum & hominem. Deus testatur se hominem recipere in gratiam, tanquam membrum Filij: & homo submittit se Deo vt ipsum colat, timeat, & veneretur, renunciato Satana & operibus eius.

17 Sanctificamur ergo in Baptismo, id est, consecramur

secramur Deo tanquam hostiæ. Deus enim nos purgat in verbo: quam purgationem testatur visibili signo, & separat nos à profanis hominibus, qui impuro spiritui se subiecerunt, eique seruiunt.

18 Etsi autem Baptismus est signum gratiæ, videlicet quòd Deus remittat resipiscenti peccata: tamen qui semel baptizatus est, & relabitur in peccatum, & resipiscit denuò, non est iterum baptizandus, vt Anabaptistæ sentiunt. Nam baptizatus quancunq; credit Baptismo semel factò, confirmatur quòd sit in gratia.

19 Infantibus Christianorum ideò Baptismus conferendus est, quia sunt fœderis initi cum Abrahamo & eius semine participes, hoc est, sunt filij Dei ex virtute fœderis: etsi narurâ sūt filij iræ.

20 Neque cogitandum est, infantes ideò esse filios Dei, quia baptizantur: sed ideò baptizari, quia sunt filij Dei: & vt se esse filios Dei, reddantur certiores.

21 Etsi autem infantes nati à Christianis, participes sunt fœderis, vt diximus: tamē quia Deus vult omnes, quos in cœtu vocatorum vult haberi, ab Ecclesia recipi, & ab aliis sectis discerni, necesse est infantes baptizari.

22 Ideò Matth. 19. dicitur: Sinite paruulos ad me venire, & ne prohibite illos: Talium est enim regnum cœlorum. Et. I. Cor. 7. Liberi vestri sancti sunt, hoc est, pertinet ad Ecclesiam visibilem.

23 Cæterum etsi ad omnem legitimi Baptismi vsum concurrat rerum signatarum exhibitio: nulla tamen aquæ & sanguinis vel Spiritus Christi mutatio, aut cõiunctio physica cum Papistis fingenda est.

24 Signum enim seu ablutio externa, est actio corporalis ministri, qui sua manu conspergit aqua corpus baptizandi, & pronunciat eum recipi à Deo.

25 Signatum verò res spiritualis est, & actio solius Dei, videlicet, abluì sâguine Christi & Spiritu sancto regenerari, quod nō est corporaliter siue visibiliter, siue inuisibiliter conspergi sanguine Christi: sed recipi in gratiâ à Deo propter fufum sanguinem, id est, totam obedientiam Filij, & insertos ipsius corpori, ab ipso viuificari, effuso in nos Spiritu sancto.

26 Etsi autem nec lauantur sanguine Christi qui lauantur aqua à ministro, nisi in vsu legitimo Baptismi: idque nō merito, aut propria vi humanæ actionis, vel aquæ indita potentia, sed libera Dei ordinatione, & Spiritus sancti efficacia propter signi tamen & rei conuenientiam, & sacramentalē copulationē, nomina & proprietates permutantur, propter causas à nobis in superiori disputatione assignatas.

27 Veræ igitur sunt hæ locutiones sacramentaliter: Baptismus est lauacrum regenerationis: Baptismus nos saluos facit: Asperio aquæ est asperio sanguinis Christi, & donatio Spiritus sancti: aqua est sanguis Christi, &c.

28 Qui hîc fingit vel mutationem aliquam, vel copulationem physicam, mutat genus prædicationis Sacramentalis, in proprium, contra totius scripturæ consensum, & Sacramentorum rationem.

29 . Cùm autem Sacramentaliter accipiuntur istæ locutiones, significatur quòd Baptismus externus

ternus interioris sit signum & arrhabo, id est, non tantum huius imago, sed etiam ob veritatis diuinæ constantiam, certissimum testimonium baptizatos, quodcumque credant, mundari sanguine Christi, & regenerari à Spiritu sancto.

30 Etsi ea quæ hæcenus in genere de Baptismo diximus, sufficere videntur ad cognoscendum finem Baptismi: tamen quia multa cum fine coniuncta sunt quæ cuius non sunt obuia, huc adiicimus, tanquam in tabula, quæ simul in Baptismo considerata veniunt: quorum usus in tota vita est pernecessarius.

31 Significationes Baptismi sunt plures, quas tribus veluti limitibus claudimus. Est enim Baptismus, & testimonium gratiæ & Symbolum rerum arcanarum spiritualiumque, & nota externa Christianismi.

32 Etsi autem de prima significatione videtur satis supra dictum esse: tamen hæc quod omnia tanquam sub unum conspectum veniant breuiter reperenda sunt.

33 Primo loco diximus Baptismum esse testimonium gratiæ: quod ita accipiendum est: Baptismus est testimonium gratiæ, cum exhibitæ tum applicatæ.

34 Exhibitæ quidem, quia ut circumcisio figurabat Iudæis Christum venturum: ita Baptismus eundem venisse nobis testatur: Applicatæ verò, quia Baptismus est *σπενξις*, qua Deo obsignat gratiam ei, qui iuxta Christi institutionem lauacro Baptismatis abluitur.

35 Cum igitur Christus sit fons gratiæ, iuxta illud: Lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum quem aduenisse testatur

Baptismus: & Paulus dicat: Quotquot baptizati sunt, Christum induerunt: meritò Baptismus testimonium gratiæ dicitur, cùm exhibitæ tùm applicatæ.

36 Secundò, proposuimus Baptismum esse Symbolum rerum arcanarũ & spiritualium. Symbolum dicimus propter comparisonem rerum visibilium & signatarum. Est etenim Baptismus Symbolum quatuor rerum maximarum, videlicet, historiæ, gratiæ, doni & cõformitatis. Sed hæc clariùs repetenda sunt.

37 Baptismus est Symbolum historiæ, videlicet Christi. Pingitur enim in eo mors, sepultura & resurrectio Christi. Nammersio in aquam, mortem figurat: mora sub aquis, sepulturam adumbrat: Extractio de aquis, resurrectionem representat: sicuti Paulus Rom. 6. clarissimè docet.

38 Baptismus est Symbolũ gratiæ, vt qui testetur eos qui baptizantur, virtute mortis, sepulture & resurrectionis Christi ablui à peccato, inferi Christo, regenerari & in cõmunionem corporis Christi recipi.

39 Nam quòd per Baptismum mundemur à peccatis, inferamur Christo, & recipiamur in cõmunionem corporis Christi, hoc est Ecclesiæ: fit beneficio corporis Christi quo induimur, & sanguinis quo abluimur.

40 Siquidem Christus in Baptismo fit baptizatis emundatio, tegumentum & caput, quam ob causam ipse baptizari voluit, vt significaret baptizatos illi inferi, sanguine eius ablui, & omnes baptizatos vnum corpus mysticum vnus capitis Christi fieri iuxta illud; Per vnum Spiritum nos

omnes

omnes in vnum corpus baptizati sumus.

41 Est præterea Baptismus Symbolum Domini. Nam testatur de virtute mortis, sepulturæ, & resurrectionis Domini in nobis.

42 Quòd enim morimur peccato, virtute mortis Christi fit: quòd reluctamur peccato, vt quiescat, & Spiritus imperium non excutiat, efficacia sepulturæ Christi fit. Quòd autem de peccati sepulchro in nouam vitam resurgimus, id quoque fit efficacitate resurrectionis Christi in nobis.

43 Hoc clarè Paulus docet cùm ait Rom. 6. An nescitis quòd quicumque baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius baptizati sumus? Consepulti ergo sumus per Baptismum in mortem, vt quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam Patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Nam si insiti sumus similitudini mortis eius, etiam resurrectionis erimus, &c.

44 Est præterea vt proposuimus Baptismus Symbolum cõformitatis. Testatur enim nos debere conformes fieri imagini filij Dei, cùm in morte & sepultura, tùm etiam in resurrectione.

45 Admonebit igitur nos Baptismus crucis ferendæ in hac vita cum Christo, itè, mortis corporalis & resurrectionis.

46 Nam si Christus qui caput est, per mortem introiuit in gloriam: nos profectò qui eius mèbra sumus, non poterimus alia via ad gloriam beatitudinis peruenire.

47 Quotiescunque ergo premimur cruce, reuocemus in memoriam Baptismum nostrum, qui nos cruci subiectos fore significat: non ita tamen

vt sub cruce perpetuò prostrati iaceamus, sed vt cum Christo tandē ad gloriam beatitudinis perueniamus, iuxta illud: Compatimur, vt vnà cum eo regnemus.

48 Postremò, proposuimus Baptismum esse externam tesseram, hoc est notam professionis Christianismi, & veluti *συνθημα* quoddam militare, quo Christi milites à Satanæ mancipiis discernantur: modò Baptismum nō destituatur sua spiritali significatione.

49 Hinc clarissimè colligitur vsus Baptismi & eius salutaris meditatio: de quo Petrus 1. Pet. 3. sic scribit: Baptismus est bonæ conscientiæ stipulatio cum Deo per resurrectionem Iesu Christi.

50 His verbis significat Petrus Baptismum esse mutuam pactionem Dei & conscientiæ hominis. Dei quidem promittentis & offerentis gratuitam salutem propter Filium: conscientiæ verò respondentis, id est, accipiētis fide promissam & oblatam gratiam.

51 Verùm in hac mutua pactione plura concurrunt. Nam vt ex parte Dei paciscētis, doctrinam & consolationem habemus: ita ex parte nostri, admonitionem capiemus.

52 Ex pacto Dei colligit fides, 1. quòd Deus placatus sit per Filium. 2. quòd Christi beneficia & merita donentur ritè baptizatis 3. quòd baptizati in filios sint adoptati. 4. quòd Pater velit nos suo Spiritu regere. 5. quòd velit nos eripere è morte æterna, & donare vita æterna.

53 Pactione hominis admonemur de obligatione, de spe, de glorificatione, de pœnitentia, mortifica-

mortificatione & cruce, & de resurrectione ad
aeternam vitam & gloriam immortalem.

COENA DOMINI.

1 COENA Domini (alterum signum
gratiæ in nouo Testamento) in qua
panis & vinum Symbola corporis &
sanguinis Domini distribuuntur, est
Sacramentum nostræ per victimam Christi re-
demtionis.

2 Seu, Cœna Domini est ob signaculū promif-
sionis Euāgelij, videlicet quo Deus ob signat cre-
dentibus omnia beneficia, quæ Filius ipsius me-
ruit nobis obedientia sua, traditione corporis &
effusione sanguinis sui. Ideo dicitur in institutio-
ne: Hoc est corpus meū, quod traditur pro vobis:
Hic est sanguis meus, qui effunditur pro multis, &c.
Hic calix est nouū Testamentū in sanguine meo.

3 Promissio ergo quæ ob signatur credentibus
hoc Sacramēto, non est particularis alicuius gra-
tiæ, sed omnium beneficiorum Christi.

4 Distinguedū est autem accuratè vt in om-
nibus Sacramentis: ita etiam in hoc, inter cere-
moniam seu ritum externum cui Sacramenti no-
men tribuitur, & rē promissam in Euāgelio, quæ
hoc Sacramēto ob signatur legitimè vtentibus.

5 Ritus ipse seu externum signum sentitur, si-
gnificat, ob signat: signatū, hoc est, promissio cre-
ditur, significatur, ob signatur.

6 Promissio ipsa, id est, res signata sapissimè in
Scripturis alia atq; alia verborū forma proponi-
tur. Semen mulieris conteret caput Serpentis:

Benedicentur in semine tuo omnes cognationes terræ: Beati qui confidunt in eo: Qui credit in Filium, habet vitam æternam: Christus est natus à Deo sapiëntia, iustitia, sanctificatio & redemptio, &c. Omnes huiusmodi sententiæ vbicunque leguntur, de re signata loquuntur.

7 Ioannis 6. Manducatione carnis Christi, & potatione sanguinis ipsius pingitur sūma promissionis Euangelij: vt qualis sit fides, qua percipimus promissa bona, & quæ sit eius vis in corde, ad erigendum hominem luctantem cum peccato, mundo, Diabolo intelligatur.

8 Atque sanè eādē ob caussam Christus Sacramentum promissionis Euangelij sub signis panis & vini instituit: videlicet vt ex comparatione effectūū, vis fidei sentiretur, qua promissa bona apprehendimus, retinemus, possidemus.

9 Vt enim panis & vinum hominem fame quodāmodo prostratum, & de vita periclitātem rursus erigunt, fouent, cōfortant, viuificant, atque ad eō refectum exhilarant: ita fiducia Christi tradentis corpus suū, & effudentis sanguinē suum pro nobis in remissionem peccatorum, nos prostratos à Diabolo, ac veluti mortuos in peccatis, rursus erigit, à morte liberat, fouet, confortat, viuificat, non ad caducam, sed ad æternam vitā: vnde cor supramodum in tanti boni fruitione exhilaratur. Hinc intelligi potest, cur apud Ioannem comedere carnem Christi biberēque eius sanguinem, & in Christum credere, pro eodem ponantur: & cur Augustinus dicat: Crede & manducaſti.

10 Atque ex hoc est, quòd Patres saepe, cū agunt

agunt de cœna Domini, proferant dicta ex sexto capite Ioannis: non quòd existiment Dominum illic locutũ esse de Cœna: sed quia in legitimo v-
 su Cœnæ, fides rei promissæ, sub mâducationis & potationis nominibus, illic à Domino exprimitur: cuius promissionis Cœna pignus est.

11 Est autem semper tenenda regula: Omnis promissio fide accipitur. Vt ergo sensu signum sumitur: ita promissio fide accipitur, retinetur, possidetur.

12 Iam tenemus proprium finem Cœnæ Domini: qui est obsignatio promissionis Euangelij, qua fides confirmatur. Verũm vt meditatio & v-
 sus huius Cœnæ nobis dulcior euadat, aliũs re-
 petemus, & distinctiũs de v-
 su legitimo & fine institutionis dicemus.

13 Primũ ergo, Cœna Domini est Sacramentum institutum, in memoriã corporis Christi traditi pro nobis, & sanguinis ipsius effusi pro multis in remissionẽ peccatorũ: iuxta dictũ Domini: Hoc est corpus meum traditum pro vobis: Hic est sanguis meus, qui effunditur pro multis in remissionem peccatorum.

14 Secundò, Cœna Domini est Sacramentum incorporationis nostri in corpus Christi. Ita enim Paulus ait: Panis quem frãgimus, nõne communicatio corporis Christi est? Calix cui benedicimus, nõne communicatio sanguinis Christi est? Atq; hoc est quod habet promissio, Ioan. 6. Qui manducat carnem meam in me manet, & ego in eo.

15 Ad hanc incorporationẽ & mansionem in corpore Christi, non requiritur applicatio cor-

porum phŷŷica, ſed ſpiritualis copulatio per fidem: vt Chriſtus exponit, & ratio Sacramentalis poſtulat.

16 Tertiò, Cœna Domini eſt Sacramentum educationis noſtri ſpiritualis in corpore Chriſti. Vt enim per Baptiſmũ abluimur ſanguine Chriſti: ita in Cœna abluti & regenerati, corpore & ſanguine Domini alimur.

17 Hic rurfus cauendum, ne carnaliter ſapiamus cum Capernaitis. Distinguatur ergo mādūcationis modi. Eſt enim alia manducatio Sacramentalis tantũm, alia ſpiritualis tantũm, alia ſpiritualis & Sacramētalis ſimul, quam requirit inſtitutio Chriſti, hoc eſt, legitimus Cœnæ vſus.

18 Sacramentalis manducatio & potatio eſt externa & ſenſibilis manducatio panis, & potatio vini: cui ex ordinatione diuina, ſpiritualis mādūcationis & potatio quę ſola fide fit, reſpondet. Nā illa huius Symbolum eſt.

19 Verũm vt externa illa ceremonialis, poteſt eſſe ſine ſpirituali: ita ſpiritualis, ſine externa: quemadmodum perſpicuè docet Auguſtinus, de ciuitate Dei, lib. 21. cap. 25.

20 Carnalem manducationem, qualem ſomniauerunt Capernaitæ & quidam cum illis, ipſe Dominus Ioannis 6. duobus refutat argumentis: Quorum prius, à ſigno: poſterius, ab vſu petitur.

21 A ſigno: Quid ſi videritis filium hominis aſcendere vbi erat prius? ſignificans (vt Athanaſius rectè intelligit) aſcenſionem, & carnalem manducationem carnis Chriſti, non poſſe ſimul conſiſtere.

22 Ab vſu: Spiritus viuificat, caro non prodeſt quic-

quicquam, hoc est (vt ipse contextus conuincit) manducatio carnalis est inutilis: Spiritualis autem viuificat.

23 Quid? Adestne ergo corpus Domini pro nobis traditum, & sanguis ipsius pro nobis effusus, verè & substantialiter in Cœna? Adest quidem, nō ratione loci. Nam si locum spectes, corpus Christi in cœlo est *ubi est*: sed ratione fidei hominis legitimè vtētis sacra Christi Cœna. Hęc enim fides coniungens nos cum filio Dei, facit vt multo arctius carni & sanguini Christi mediāte *Abz* iungamur, quàm iūgimur pani quem comedimus, & vino quod bibimus. Ea est enim vis fidei, vt iungat remotissima: idque arctissimè. Vbi autem fides non adest, nulla fit coniunctio nisi Sacramentalis tantum, quæ cedit vtenti in iudicium.

*panis corpus
xpi christi
qualis est*

24 Ne cum his pugnat, quòd Paulus affirmat reos fieri corporis & sanguinis Domini, qui indignè manducant hunc panem, & bibunt hunc calicem.

25 Nam eadem est ratio de indignè audientibus verbum, & indignè sumētibz Baptismum. Qui enim audit verbū Dei indignè, reus fit verbi Dei. Siquidem, Qui non crediderit, condemnabitur.

26 De Baptismo hæc sunt Augustini verba: Sicut qui manducat corpus & bibit sanguinem Domini indignè, iudicium sibi manducat & bibit: Sic qui accipit indignè Baptisma, iudiciū accipit non salutem. Cūm Augustinus hic nominat corpus & sanguinē Domini, loquitur Sacramentaliter, tribuens signo nomen rei.

27 **Quartò**, Cœna Domini est Sacramentum & pignus noui Testamenti, id est, promissionis remissionis peccatorũ, videlicet quòd Deus hoc Sacramento tanquam sigillo obfignet, quòd velit propitius esse, & remittere peccata credentibus. Ideò in verbis institutionis dicitur: Hic calix est nouum Testamentum in meo sanguine, id est, hic calix est pignus & sigillum promissionis de remissione peccatorum.

28 **Quintò**, Cœna Domini est Sacramentum coniunctionis communicantium inter se, tanquã membrorum eiusdem corporis, cuius caput est Christus. Sicut vnus panis, ita multi vnum corpus sumus. Hinc mutua dilectio manat.

29 **Sextò**, Cœna Domini est pignus & testificatio de resurrectione nostri per virtutẽ resuscitati Christi, cuius membra sumus.

30 Nam ad hunc scopũ omnia superiora pertinent. Ideò Dominus ait: Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, ego suscitabo eum in nouissimo die.

31 Porro, quoniam Paulus requirit probationem eius qui velit Dominica Cœna vt: modum probationis inquiramus.

32 Paulus 2. Cor. 13. de probatione sic ait: Vos ipsos tentate, an scitis in fide, an non cognoscitis vos ipsos, quòd Iesus Christus in vobis est, nisi sicubi reprobi estis?

33 Hęc antithesis, qua reprobi & probati opponuntur, illustris est. Vt enim probatos dicit eos, qui in fide sunt, & Christum habitantem in se sentiunt: ita reprobos eos statuit, qui fide carent, & Christum in se habitantem non sentiunt.

34 Quare iusta probatio & examen in hoc consistit, ut verè sentiatur fides, & Christi præsentia in nobis: idque ex virtute spiritus eius, nos ad pietatis studium excitantis.

35 Quicumque ergo hanc sacram Cœnam dignè vult percipere, exploret apud sese, an vera pœnitentia sentiatur: experiatur, an statuatur victimam Christi satisfactionem esse pro peccatis totius mundi: examinet se, an in hunc satisfactorem viua fiducia recumbat, excutiat, num sentiat Christum in se habitantem & ostendentem suam præsentiam, ex spiritus sua efficacia: videat, an firmum propositum habeat peccatum posthac vitandi, ac Deo totam suam vitam approbandi.

36 Vanum est figmentum Papistarum: qui, tanquam necessariam ad hanc probationem, requirunt confessionem quam vocât auricularem.

*de auricula
ai confessione*

37 Nam si ea necessariò requireretur ad probationem, quæ usum Cœnæ præcedit, Paulus non diceret: Probet seipsum homo: sed potius, Probetur per alium: nec Apostoli & eorum successores, multis annis eam neglexissent.

38 Neque tamen repudio pædagogicam illam confessionem, quæ in nostris Ecclesiis est usitata: præsertim cum habeat suum usum in rudioribus informandis.

39 De vera autem confessione & necessaria ex verbo Dei sic sentiendum est. Si adest pœnitentia & vera fides, non opus est alio confessionis genere, quàm quo sancti homines Dei, Patriarchæ, Prophetæ, Reges, Abraham, David, Daniel, &c. veniam de maximis sceleribus impetrarunt à Deo, qui solus peccata cōdonare & delere potest.

*Confessio pœ
dagogica*

40 Quantum autem ad publicam confessionem attinet, quæ sit ab iis, qui Ecclesiam aliquo scandalo offenderunt, regulam à Domino præscriptam, & exemplum Pauli, congruens cum regula, sequi oportet.

41 Verùm hoc diligenter & prudenter moderatores disciplinæ cogitent, vt faciat ad ædificationem, non ad destructionem.

A P P E N D I X

de Cœna.

I VONTIAM alibi à nobis & sæpè de sacra Christi Cœna scriptum est, nolo hîc prolixior esse: sed solummodo dicam de Christi consilio, instituentis hanc Cœnam, & de legitimo Cœnæ usu.

2 Christus veteribus Sacramentis, quibus præter obfignationem gratiæ, ipsius aduentus in carnem & mors adumbratur, finem imponens, noua instituit Sacramenta, quibus præter obfignationem gratiæ, ipse exhibitus esse significatur. Atque hoc discrimen in vniuersum tenendum est, inter Sacramenta vetera & noua.

3 Sunt autem Sacramenta exhibitæ Christi, Baptismus & Cœna Domini. Illo inauguramur corpori Christi & regeneramur: hac alimur, noui homines effecti. Vtrumque signum gratiæ est, & signaculum fauoris Dei erga legitime venientes.

4 Verùm si de modo prædicandi quæritur, ex scriptura discendus est. Externo signo, quod Sacramentum dicitur, tribuit Scriptura nomen rei quæ

quæ Sacramento significatur & obfignatur: idque eo consilio, vt finis & vsus instituti Sacramenti intelligatur.

5 Circumcisio Gen. 17. dicitur fœdus. Verùm ne quis hîc hæteret in re externa, seu in opere operato (vt loquuntur) tanquam res externa, seu opus operatum per se fœdus esset, mox Dominus in eodem capite se interpretatur, & dicit circumcisionem signum fœderis esse.

6 Quoties ergo res diuinitus ordinata dicitur fœdus, sciendum est, quod perinde sit ac si diceretur, est signum fœderis.

7 Verùm quia signorum non eadem est ratio, Paulus ad Rom. 4. *σφραγίδα* interpretatur, hoc est signum obfignans rem promissam, seu signaculum quo res promissa ex pacto mutuo inter Deum & hominem obfignatur: Vt Circumcisio est *σφραγίς* iustitiæ fidei, Hoc est, Circumcisio est obfignaculum Dei, videlicet quo Deus obfignat credenti iustitiam.

8 Hinc catholica regula sumenda est: Omne Sacramentum est *σφραγίς*, id est, signaculum Dei, quo res promissa legitimè Sacramento videnti obfignatur.

9 Cum ergo dicitur: Baptismus est lauacrum regenerationis, sensus est, Baptismus est *σφραγίς*, id est, obfignaculum, quo Deus testatur legitimè videntem Baptismo regenerari, eique regenerationis gratiam obfignari.

10 Similiter cum dicitur: Panis est corpus Christi, vinum est sanguis Christi, sensus est, Panis est obfignaculum corporis Christi traditi pro nobis, Vinum est obfignaculum sanguinis

Christi effusi pro multis.

11 Hoc expressiùs dicitur cùm Dominus ait: Hic calix est nouum Testamentum in meo sanguine, hoc est, Deo ipso interprete, hoc vinum est signum & σφραγίς noui Testamenti, videlicet, quo Deus obsignat legitimè vrenti suum fœdus de remissione peccatorum, propter meritum effusi sanguinis.

12 Et Paulus I. Corinth. 10. dicit panem esse κοινωσίαν corporis Christi, & calicem esse κοινωσίαν sanguinis Christi, hoc est, vt ipse contextus conuincit: Panis est signum & obsignaculum, quòd legitimè vrentes sacra Christi Cœna iungantur toti Christo: idque pane quidem sacramentaliter, spiritu verò Christi efficaciter: quo spiritu sanctissimæ Christi humanitati iungimur.

13 Quòd autem hæc coniunctio sit spiritualis, quæ figuratur ceremoniali manducatione & potatione, modus ipse copulationis ostendit.

14 Nam vt Christo capiti iungimur non nisi Christi spiritu: ita etiam inter nos κοινωσι effici-mur eodem Spiritu, cuius consociationis vnus panis ex multis granis constans, Symbolum est & testimonium.

15 Verùm quia prima & principalis copula fit cum Christo capite, rectè fit in nostris Ecclesiis, quòd etiam singulis ægrotantibus & petentibus porrigatur sacra Christi Cœna, vt morituris obsignetur vita æterna in Christo promissa. Hæc plana & vera sunt, extracta ex solido verbo Dei.

16 Hinc iam extruamus claram & perspicuam definitionem Sacramenti Cœnæ Dominicæ, quæ faciat ad ædificationem conscientiarum.

17 Cœna Domini est *σπαγίς*, id est, obsignaculum, quo Filius Dei legitimè vtentibus hac Cœna, obsignat omnia beneficia, quæ nobis meruit sua obedientia, traditione corporis in mortem, & effusione sanguinis sui.

18 Legitimè vtentes sunt, qui fidem in promissionem afferunt. Sine enim fide promissio nec accipitur nec obsignatur, iuxta regulam: Omnis promissio fide accipitur.

19 Hinc sequitur pactionem duplicem in sacra Cœnæ vsu requiri. Vnam, à parte filij Dei. Alteram, à parte hominis legitimè vtentis Sacramento. Filius Dei promittit remissionem peccatorum legitimè vtenti, cum qua remissione omnia beneficia Euangelij coniuncta sunt. Homo vicissim fide in promissionem recumbit, obligat se ad perseuerantiam, in fide & bona conscientia.

20 Huius mutua pactionis & dulcissimi fœderis, *σπαγίς*, hoc est, obsignaculum, est sacra Christi Cœna, de qua Cœna, regula in omni Sacramento obseruanda, tenenda est. Nihil habet rationem Sacramenti extra vsu diuinitus ordinatum, qui vsus in actione legitima cernitur.

21 Porrò vsus requirit cogitationem & meditationem: videlicet, cur Christus sit pro nobis mortuus, cur effuderit sanguinem, & quid requirat ab vtentibus.

22 In hac enim cogitatione sentitur vis fidei, & intelligitur cur promissio Euangelij & fides, qua promissio accipitur, māducatio carnis Christi, & potatio sanguinis ipsius, dicuntur.

23 Nam vt homo fame corporali & siti corpo-

ali preffus, mortis periculo proximus est, sed re-
 creatur rursus, colligit vires & exhilaratur esu pa-
 nis & potu vini: ita hominis anima prostrata &
 victa fame spirituali, & siti spirituali, vt mortis
 æternæ periculo subiaceat, erigitur rursus, robo-
 ratur & exhilaratur fiducia Christi, qui tradidit
 corpus suum, & effudit sanguinem suum pro no-
 bis, in remissionem peccatorum.

24 Hæc fides vsu Cœnæ confirmatur. Ideò
 ab Augustino rectè dictum est: Crede & man-
 ducasti.

25 Ceremonialis enim manducatio, Spiri-
 tualis est obsignatio, in legitimè vtentibus cere-
 monia.

26 Cum hoc principali fine, qui est obsigna-
 tio gratiæ (qua obsignatione fides confirmatur)
 plures sunt coniuncti, vt Inscriptio legitimè vtentis
 in corpus Christi: Consociatio spiritualis com-
 municantium simul: Obligatio vtentis legitimè
 ad fidem & bonam conscientiam: Testimonium
 confessionis publicum: Testificatio consensionis
 in tota doctrina & cultu: Testera seijunctionis à
 castris Satanæ, & ab omnibus sectis alienis à
 Christi vera agnitione.

27 Hac breui explicatione contenti simus, ma-
 neamus in Christo, vt in nobis maneat, abstinea-
 mus ab inutilibus disputationibus, quibus homi-
 num animi auocantur à vero Cœnæ vsu, atque ita
 dulcissimi huius scederis non solum fructum
 amittunt, verumetiam sibi accersunt iudicium,
 propter abusum tanti Sacramenti.

MISSA

MISSA PAPISTICA.

1 **I**N idolo Papistico, quod missam vocant, plurimæ & horrendæ sunt abominationes, quæ superant omnium temporum idolomanias.

Quare qui pius esse vult, non minus istud idolum fugiet, quam antiquum serpentem, qui primos nostros parentes seduxit.

2 Sunt enim in missa Papistica, præter multa alia, Vanitas, Superstitio, Turpis quæstus, Sacrilegium, Magica incantatio, Blasphemia, Idololatria, Seductio, Fucus meretricius.

3 Vanitas est, quòd fingunt missam cultum Dei, eumque præcipuum in Ecclesia contra manifestam Scripturam: Frustra colunt me mandatis hominum.

4 In omni cultu Dei, necessariò tria còcurrunt, videlicet opus mandatù, fides agètis, & finis proprius, quæ omnia in missa Papistica desiderantur.

5 Nam nec mandatum Dei, quod omnis divini cultus fundamentum est, proferre possunt, nec fides ibi esse potest. Est enim ex verbo. Quare cum verbum non habent, nec fides adest, quæ sola directrix operis est in proprium cultus Dei finem, qui est gloria Dei.

6 Superstitio est in gesticulationibus, saltationibus histrionicis, vestibibus, expansione brachiorum, incurvationibus, & in multis aliis nugis, quas omnes recitare longum foret.

7 Turpis quæstus est, quòd prostituunt suam missam tanquam meretricè, pro pecunia, & promittunt emtoribus quicquid postulant, nautis fe-

licem nauigationem, virginibus maritos, meretricibus amatores, militibus victoriam, parturientibus partum facilem. Breuiter, nihil est quod non promittant Papales sacrifici, pecuniam numerantibus, ad eò vt ex hoc quæstu, infinitos thesauros, fundos, possessiones, regna collegerint. Quare non mirum est quod Papa suum istud idolum, gladio & igni tueri conatur, fidelissimus toparcha Satanz.

8 Sacrilegium est, quod Papistæ cœnam, quam Dominus voluit perpetuum suæ voluntatis testimonium esse, & testamentum inuiolabile, mutilent, sublato vsu sacri calicis.

9 Quid dico de calice sublato? imò totam Cœnam aboleuerunt, abolita communicatione. Nam cum vnus seorsum suum epulum habeat, quid aliud est quàm Cœnam in aliam formam conuertere? Quid quæso hoc aliud est, quàm si quis seipsum Baptismate subinde ablueret? quo profectò nullum fœdus cogitari potest sacrilegium.

10 Magica incantatio est, quod Papistæ se gloriantur quinque verbis posse Christum de cœlo deducere. Nam verba quæ vocant consecrationis, quinque dicunt esse, videlicet: Hoc est enim corpus meum. Enim addunt, vt sit numerus impar, & hoc pronunciat sacrificus inflando crucem in panem, vt magia sit efficacior.

11 An non ista magis conueniant nefandis gentium sacris, quàm Christi instituto? Iustinus Martyr refert similem ritum seruatum fuisse olim, in sacris Solis (quem *μύθραν* sacerdotes ipsius vocant) in quibus vsus panis & aquæ fuit, sed nulla

detestandam, in Christum vnicum Mediatorem nostrum, blasphemiam.

17 Idololatria horrenda admiscetur in isto sacro pontificio. Nam ne quid impietatis præterit se videantur, non solum Sanctos invocant, verum etiam ipsum panem, postquam illum magica incantatione intoxicauerunt, adorandum prostituunt. Leuant enim ipsum in altum, vt circumstantes illum vt Deum adorent.

18 Non hæc idolomania plusquam ethnica sunt contenti, sed reponunt panem intra cancellos, accendunt coram eo candelas, iubent eum adorari, circumferunt sæpe in monstrantiis, vt vocant, vt adoretur.

19 Si hæc non est idololatria detestanda, nulla vnquam fuit in mundo. Nam hæc facile superat alias impietate, & omnis generis abominatione.

20 Seductio est maxima & nocentissima, quod ista missa Papistica, ad miseros homines carnali fiducia inebriandos aptetur: adeo vt miseri homines hoc amuleto putent se expellere omnes noxas, idque sine fide & pœnitentia. Quia etiam ter stulti homines auditu missæ, seu potius inspectione histrionice saltationis, armati se putant, & aduersus Deum, tanquam tuto præsidio muniti, multo licentius peccare audent, & obstinatiores redduntur.

21 Focus meretricius est, quo pingunt suam missam, ne appareat eius turpitude. Adhibent sacras lectiones, præces Græcas, exhortationes Hebræas, gratiarum actiones Latinas, quæ omnia per se sunt bona.

22 Verùm res ipsa aliter se non habet quàm cum Thaide, quæ vt amatores habeat, faciem pingit fuco, collum auro ornat, vestibus splendidis se induit: nihilominus tamen est fœdissima meretrix, pernicies eorum qui ipsius amplexus amaucrint.

A D I A P H O R A.

1 VÆ Basilii τὰ ἐν ἑξῆσι καὶ Μέσα, Nanzianzenus τὰ ἐν μέσῳ κείμενα, et Chrysostomus scribens in Epistolam ad Romanos λόγῳ ζ', adiphora nominat; quo nomine nunc Doctores Ecclesiæ vtuntur in certo operum & actionum genere.

2 Et vocant ἀδιάφορον tertium genus operum. Nam cum tria sunt operum genera, videlicet mandata, prohibita, & quæ nec mandata nec prohibita sunt. Huic tertio generi nomen ἀδιάφορον tribuerunt.

3 Est ergo ἀδιάφορον opus, seu res, seu actio, quæ nec mandatur, nec prohibetur, neque expressè, neque implicite vlllo verbo Dei.

4 De adiphoris sequentes distinctiones tenendæ sunt, ne quis error in eorum vsu committatur.

5 Genus operis in specie non expressè præcepti vel prohibiti, aut est præceptum aut prohibitum. Si genus præceptum est, opus ἀδιάφορον censetur: at si genus prohibitum est, nequaquam opus medium & indifferens dicetur.

6 Veritum est in genere, ne quis colat Deum mandatis hominum: ergo missa quæ sub vetito genere

continetur, non est in adiaphoris ponenda. Nam in genere est prohibita.

7 Hoc genus: Decorum in Ecclesia seruandum est, mandatur: Sed circumstantiæ loci, temporis, vestitus, sunt liberæ & indifferentes.

8 Discernendum est inter libertatem & vsum adiaphororum in Ecclesia. Natura & per se liberum est sine pallio sacro Cœnam celebrare. Sed propter ordinationem Ecclesiæ non est vsum liber.

9 Qui enim violat Ecclesiasticam politiam peccat multis modis. Primùm enim reus fit violati ordinis in Ecclesia. Deinde auctoritatem magistratus contemnit. Tùm infirmorum conscientias vulnerat. Postremò nocet exemplo, & charitatem erga fratres violat.

10 Quantum ad rerum indifferentium vsum priuatum attinet, Paulus discernit inter fidem & factum. Fidem probat Paulus, Exempli causa, vt si quis credit sibi licere vesci quolibet cibo. Factum improbat, si fiat cum offendiculo infirmorum. Omnia, inquit, munda mundis, sed malum est homini, qui per offendiculum vescitur.

11 Præterea adiaphora consideranda sunt dupliciter. Primùm in se vt sunt res mediæ. Deinde ex ratione personarum, quæ illis videntur.

12 Si per se considerantur, neque placent, neque displicent Deo: vt cantare in choro, aut quodlibet aliud opus medium facere: vt ieiunare, &c.

13 Verùm si ex qualitate personarum considerantur, magnum est discrimen.

14 Si personæ vtentes adiaphoris sunt fideles, placet vsus adiaphororum Deo, non vt cultus per se, sed propter aliud.

15 At si vtentes adiaphoris sunt infideles, quoniam illorum mens & conscientia est polluta, non potest adiaphororum vsus Deo placere.

16 Breuiter, fides & charitas solæ moderantur vsum rerum indifferentium. Nam vt fides nouit, quid liceat: ita charitas spectat, quid profit.

17 Has regulas si cogitarent quidam, minùs turbarent infirmos inutilibus disputationibus, & magis studerēt cōcordiæ & ædificationi mutux.

VETVS ET NOVVM

Testamentum.

I N TE omnia firmissimè tenendum est, quòd omnibus temporibus inde vsque à lapsu primorum parentum eadem fuerit & sit ratio consequendæ salutis & vitæ æternæ, videlicet per vnicum Christum, cuius iustitiæ efficiuntur participes, quotquot in ipsum credunt.

2 Quare quantum ad expiationem peccati atinet, vnum est fœdus seu Testamentum Dei perpetuum, quo Deus se obligat ad remittendum peccata omnibus, qui ad Christum confugiunt.

3 Et si autem huius fœderis, si verbum hoc spectes, nulla facta est mentio, antequam Dominus hoc fœdus cum Abrahamo inuit: tamen res ipsæ

quæ ad substantiam huius fœderis pertinent, semper Patribus, etiam ante diluuium, notissimæ erant.

4 Res voco promissionem reparationis per Christum, & fidem huius promissionis. Nā promissio in Deo, & fides in homine, sunt huius fœderis partes, vt ita dicam, substantiales.

5 Pactio inter Deum & Abrahamum hæc fuit: Statuam, ait Dominus, pactum meum inter me & te, interque semen tuum post te in generationibus suis, fœdere sempiterno, vt sim scilicet tibi in Deum, & semini tuo post te.

6 Hic primùm consideranda est materia siue fundamentum huius fœderis, quod est promissum semen. Nam quicquid Deus promittit salutare, ratum est in Filio qui nos cum Patre reconciliat.

7 Deinde cogitanda est bonitas & φιλανθρωπία Dei, qui tantam rationem humanæ fragilitatis habeat, quòd se velit etiam fœdere obstringere, vt sciamus immobile ipsius consilium esse, de fauore ipsius erga nos.

8 Adhuc, perpendenda est amplitudo promissionis factæ Abrahamo, videlicet, quòd ad semen Abrahæ se extendat, idque in sempiternum. Verum autem Abrahæ semen definit Paulus, Rom. 4.9. Gal. 3. esse omnes qui insistant vestigijs fidei Abrahæ, hoc est, qui credunt promissioni gratiæ, sicuti Abraham fecit.

9 Præterea cum hoc fœdus sempiternum dicitur, significatur quòd Deus immortalitatem det suis confœderatis. Nam si periremus per mortem, nullo modo constaret perpetuitas fœderis,

deris, cum Deus sit Deus viuorum, hoc est, non solum creator & sustentator, sed etiam saluator & donator æternæ vitæ.

10 Quoties igitur huius fœderis fit mentio, toties prædicatur immortalitas confœderatorum Dei. Primum enim spiritu, Deinde corpore & spiritu æternum viuunt.

11 Huic pacto respondet fides Abraham & seminis eius. Nam cum Deus se nobis fœdere obstringit ad dandam salutem, simul nos obligat ad fidem & nouam obedientiam ex fide præstandam. Ideo dicit Abrahamo: Ambula coram me & esto perfectus.

12 Vt hoc æternum fœdus Dei cum Ecclesia habet fundamentum & materiam, semen promissum: ita variis typis olim adumbratum, tandem Christi aduentu in mundum completum est, & per eiusdem sanguinem consummatum.

13 His ita constitutis, iure quæritur, cur duorum testamentorum Scriptura meminerit, quorum alterum vetus, alterum nouum nominat: præsertim cum sit extra omnè dubium, vnum tantum perpetuum fœdus esse, quoad expiationem peccati & æternam hereditatem attinet.

14 Dominus apud Ieremiam ita loquitur: Ecce dies venient, dicit Iehouah, & feriam cum domo Israel & cum domo Iuda pactum nouum, non secundum fœdus quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manû eorum, & educerem eos de terra Egypti, &c. Sed istud est fœdus meum quod feriam cum domo Israel post dies illos: dicit Iehouah. Dabo Legem meam in medio eorum, & in corde eorum inscribam eam,

& ero eis in Deum & ipsi erunt mihi in populum, nec docebunt vltra vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicendo: Cognoscite Iehouah. Omnes enim cognoscēt me à minimo eorum vsque ad maximum eorum, dixit Iehouah. Quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius.

15 His Prophetae verbis subiungit Epistola ad Hebræos: dum nouum dicit, antiquatur prius, Quod autem antiquatur ac senescit, prope interitum est.

16 Paulus Gal. 4. docet Agarem seruam, montis Sinai, & Saram liberam, figuram fuisse cœlestis Ierusalem, à qua fluxit Euangelium, additque his notari duo Testamenta: Vnum quidem in seruitutem generans: Alterum verò in libertatem generans: Vt enim vetus Testamentum Agari generanti in seruitutem: ita nouum Saræ generanti in libertatem, comparatur.

17 Nonum caput ad Hebræos longam collationem instituit veteris & noui Testamenti. Et summa rerum huc redit, quòd vetus fuerit umbra noui, quod vt confirmatum est morte & sanguine Christi: ita duraturum est in perpetuum abolito veteri.

18 Ex his Scripturæ testimoniis concluditur, quòd vt vetus Testamentum sit promissio certæ sedis & regni politici, cum conditione Legis & ceremoniarum, ad hūc finem ordinata, vt in hoc certo populo nasceretur Messias, & conseruaretur ibi memoria promissionis gratiæ, vsque ad aduentum Messia: ita nouū Testamentū est promissio remissionis peccatorum, iustitiæ, Spiritus sancti

sancti, vitæ æternæ, propter Christum æternum Sacerdotem cum conditione fidei & obedientiæ ex fide præstandæ.

19 Vetus igitur Testamentum subseruit nouo, ipsūmq; adumbrat: quare vt illud *σκία*, ita hoc *εἰκὼν* ab Apostolo nominatur. Omnia enim veteris Testamēti sunt veluti quædam *σκιωγραφία* noui Testamenti.

20 Cū ita propriissimè, Apostolica & Prophetica phrasi, accipitur vetus Testamentum: nequaquam cōplectitur promissiones gratiæ, quæ ad nouum Testamētum, sicuti rectè testatur Augustinus, referendæ sunt.

21 Porrò cū politia Mosis perierit, cū Aaronicum Sacerdotium cum omnibus suis ceremoniis, purgationibus & sacrificiis desierit, breuiter cū vetus Testamentum per Christi aduentum sublatū, aut potius completum sit: iure quæritur de Decalogo, quæ pars Legis Mosaicæ fuit num is quoque sit sublatus? Ad hanc quæstionem ita respondeo: Quatenus Decalogus est pars Legis Mosaicæ nos nequaquam obligat, sed quatenus æternam normam voluntatis Dei continet, perpetuò durat, sicuti etiā multa alia, quæ in Mose sunt naturalia.

22 Verūm in eo, hoc est, in Decalogo spectandus est duplex vsus, iuxta rationem duplicis status hominis. Nam si tempus hominis ante reuelationem Christi in homine, hoc est, ante iustificationem hominis per fidem Christi respicis, vt ipse homo vetus dicitur: ita Decalogus analogia quadam veteri Testamento subiici potest. Nam pædagogia quædam est ad Christum, hominem

accusans & damnans, quod non habeat iustitiam quam requirit Lex. Vnde homo impellitur ad quærendum Christum, qui est finis Legis in iustitiam omni credenti. Hoc sensu Paulus Legem moralem nouo Testamento opponit 2. Corinth. 3. At si tempus hominis post reuelationem Christi in homine attendis, vt ipse homo nouus est effectus: ita Decalogus norma vitæ noui hominis est, quæ nunquam aboletur.

23 Ex his luce clariùs apparet discrimen veteris & noui Testamenti. Nam si tempus respicis, vetus Testamentum præcedit reuelationem noui. Si subiectum attendis, eadem planè ratio est. Si Mediatore, illud per Moysen famulū, hoc per Dominum ipsum administratum est. Si dispensationis modum, illud umbratile fuit, hoc ipsam rerum imaginem continet.

24 Umbra fuit liberatio Israelis ex seruitute Ægypti, oppresso tyranno Pharaone: Veritas est liberatio populi ex seruitute peccati victo Diabolo. Umbra fuit introductio Israelis carnalis in terram Canaan, & eiusdem occupatio: Veritas est introductio Israelis spiritualis in cælum, eiusque hæreditaria possessio. Umbra fuit Legis latio in monte Sina per Moysen: Veritas est verbum, quod prodiit de Sion per Christum. Umbra fuit Lex in tabulis lapideis scripta: Veritas est Lex Dei scripta in cordibus hominum digito Dei: Hoc est, non notitia ociosa, sed fiducia efficax, qua statuimus & sentimus Deum nobis esse propitium remissis peccatis, quæque excitantur in nobis motus congruentes Legi Dei. Atque hæc est inchoatio Decalogi. Umbra fuit
mini-

ministerium mortis: Veritas est ministerium Spiritus & vitæ. Breuiter, vmbra sunt Mosaica omnia Politia, Sacerdotium, purgationes, sacrificia, &c. Veritas est Iesus Christus cum suis beneficiis.

25 Horum attenta consideratio seruit imbecillitati nostræ, & ostendit vnâ fuisse semper salutis consequendæ rationem, videlicet, per fidem gratuitæ promissionis in Iesu Christo.

26 Quare detestandi sunt furores illorû, qui falsò imaginati sunt triplicem salutis viam videlicet, per Legem Naturæ, per Legem Moysi, & per Legem Christi, ac si tria fuissent fœdera Dei substantiâ diuersa.

CHRISTIANA LIBERTAS.

DOCTRINA de libertate Christiana rectè explicata vberriamâ consolationem continet: quare eius explicatio grata debet esse pijs mentibus.

2 Vt autem non, quasi in limine, impingamus, procul seiungamus oportet somnia Iudeorû de regno Messiaæ terreno, entusiasmos Anabaptistarum de imperio Sanctorum in mundo ante extremum diem, & furores Libertinorum, qui libertatis prætextu se omni turpitudini prostituunt.

3 Nam Epitheton Christiana, differentiâ facit, qua hæc libertas, & à ciuili libertate, & ab aliarû sectarum ficta libertate, discernitur.

4 Deinde cùm de Christiana libertate agimus, est etiam accuratè discernendū inter libertatem personæ, & libertatem volūtatis. Vt enim huius distinctionis obseruatio, multū lucis adfert huic doctrinæ: ita eiusdem confusio, multos errores gignit, & disputationes infinitas parit. Quare de vtraque, hoc est, personæ & volūtatis libertate, ordine & distinctè dicemus.

5 De libertate personæ Christus loquitur, cùm ait: Si Filius vos liberauerit, verè liberi eritis.

6 Hoc dictum Christi manifestè docet, quòd nemo sit verè liber sine Christo, vnde sequitur hanc libertatem non esse ciuilem aut politicam, sed multo augustiorem, nec esse carnalem, sed spiritualem.

7 Qualis autem hæc libertas personæ sit, partim ex collatione seruitutis spiritualis cui opponitur, partim ex manifestis oraculis Scripturæ intelligi potest.

8 Adam peccans factus est reus coram Deo, incurrit in iram Dei, obnoxius factus est morti æternæ, & amisso spiritu libertatis, tristissimo seruitutis iugo est pressus, an postea tales genuit filios, qualis fuit ipse pater, hoc est, seruos.

9 Est igitur spiritualis seruitus, propter peccatum esse reum iræ Dei, esse maledictū à Deo, esse obnoxium morti æternæ, & iugo seruitutis premi, ad cōque seruum peccati esse.

10 Huic seruituti cùm libertas spiritualis opponitur: necesse est vt sit liberatio à peccato, à ira Dei, à maledictione, à morte æterna, & à spiritu seruitutis.

11 Nam vt Adam peccans coniecit nos in istam triffiffimam feruitutem: ita Christus iustus nos in libertatem vindicauit, modò nos in eius fidem coniecerimus.

12 Si cauffa huius liberationis quæritur, rectiffimè respondetur quòd merito & efficacia Christi perficiatur.

13 Primùm enim merito nos à peccato liberat Christus qui factus est *λύτρον* pro nobis, & Ioãnes dicit: Sanguis Christi purgat nos ab omni peccato. Merito nos liberat ab ira Dei, quia irã Dei pro nobis sustinuit, iuxta illud: Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians. Item, Hic est Filius meus *ὁ ὀδύνην*. Item, Merito nos à maledictione liberat, iuxta illud: Christus redemit nos à maledictione Legis, factus pro nobis maledictum. Et merito nos à morte æterna vindicat, iuxta illud: Qui credit in ipsum non peribit, sed habebit vitam æternam: vel, vt breuiùs dicam, merito obedientiæ crucis expiat peccatum: merito obedientiæ Legis imputat iustitiam suam omni credenti. Hæc beneficia sæpè vno gratiæ vocabulo intelliguntur.

14 Deinde efficacia nos idem Christus à Spiritu seruitutis liberat. Nam credentes donat Spiritu sancto, qui libertatem adoptionis obfignat fidelium cordibus, & in eis accendit nouam lucẽ, & inchoat nouam obedientiam. Hoc Christi liberatoris beneficium, Donum per gratiam ab Apostolo nominatur.

15 Cum his duobus libertatis gradibus, quorum prior gratiæ vocabulo, posterior doni appellatione signatur, coniunctus est tertius gradus

post Christum exhiberū, Liberatio à ritibus Mo-
saicis, quemadmodum docet Paulus in multis lo-
cis. Non enim Christianus obnoxius est ritibus
& ceremoniis Mosaicis. Nam illi vt vmbrae fi-
nem habuerunt adueniente Christo, & peractō
ἀργα pro nobis.

16 Quartum libertatis gradum Paulus addit,
Liberationem à traditionibus humanis, ne vide-
licet vllas traditiones humanas putemus ad salu-
tē necessarias esse, vt debitum cultū. Quas ta-
men ordinis & *ἁρμογίας* gratia seruare, si sint
p̄ oportet.

17 Hanc libertatem offert Euangeliū omni-
bus qui conuertuntur, cūm prædicat p̄nitētiam
& remissionem peccatorum, in nomine Christi.

18 Ex his quæ hæctenus exposuimus, plenam
definitionem libertatis Christianæ, quæ inchoat
in hac vita, extruamus. Libertas Christiana est
manumissio spiritualis parta per Christū, quam
offert Euangelium in nomine Christi, qui vt me-
rito suo credētes liberat à peccato, ira Dei, dam-
natione Legis, morte æterna, ritibus Mosaicis &
humanis traditionibus, adeóque sua iustitia or-
nat: ita efficacia eisdem donat Spiritu sancto, qui
& obsequat in ipsis libertatem adoptionis, & fle-
ctens eorum corda ad nouam obedientiam, in-
choat in eis vitam æternam.

19 Hæc inchoata libertas personæ locum ha-
bet in hac vita per quā fit trāsitus ad plenā liber-
tatem, qualis futura est post iudiciū, quādo deletō
peccato, placata ira Dei, abolita morte, & subla-
tis omnibus calamitatib donabimur æterna iusti-
tia, & erimus cōformes Deo in omni æternitate.

20 Hinc æstimari potest, quantus thesaurus Eccl̄iæ Christi sit libertas Christiana, de qua frustra gloriantur, qui viuunt sine pœnitentiâ, & contra conscientiam peccatorum cœno semiferè inuoluūt. Hi enim miserrimi serui sunt, iuxta dictū Christi: Qui facit peccatū, seruus est peccati.

21 Contrā verò, qui retinent fidem & bonam conscientiam, militantes honestam militiam, iustè gloriari possunt se liberos esse. Nam vt Paulus ait: Nulla cōdemnatio est iis qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant, sed secundum Spiritum. Nam lex Spiritus vitæ in Christo liberauit me à Lege peccati & mortis.

22 Hæc rectè expensa confutant errores Iudæorum, Papistarum, Anabaptistarum, Libertinorum & aliarum sectarum omnium, quæ secus docent de libertate, quàm offert Messias.

23 Iudæi dum somniant mundanum imperiū Messiae, contra dictum Christi, Regnum meum non est de hoc mundo, de libertate Spiritus planè nihil intelligunt.

24 Papistæ etsi libertatem spiritualem agnoscunt tamen ab eius possessione homines abducunt, dum alia merita, & aliam satisfactionem pro peccato, quàm solius Christi, hominibus obtrudunt.

25 Anabaptistæ nihilo meliores Iudæis sunt. Nam & illi fingunt libertatem externam, excussio, ciuilibus magistratus iugo, & somniant Christianos debere dominium in mundo obtinere, mille annos ante iudicium. Horū delirium paulatim sponte sua collabitur.

26 Libertini nostræ ætatis, prorsus à Diabo

lo dementati, frenum laxat cuius carnis lasciuia, vt sine vlllo scrupulo, vnusquisque viuat suo arbitratu, Christianam libertatem definientes licentiam quiduis faciendi, sine omni honestatis & turpitudinis discrimine.

27 Hos beluinos factores qui non extremè odit, cum porcum esse, imò Diabolum potius quam hominem dixerò.

28 His ergo erroribus de Christiana libertate profligatis, veram sententiam quam proposui amemus, ac caueamus ne vllis Satanæ imposturis circumuenti, Libertate quam in Christo habemus, excidamus, ac rursus in laqueos seruitutis incurramus, in certissimum animarum & corporum interitum.

29 Libertas voluntatis variat tempore. Nam alia est eius ratio ante conuersionem personæ, alia in conuersione, alia post conuersionem, præsertim in actionibus salutaribus.

30 Ante conuersionem voluntas hominis sponte sua serua est, quantum ad actiones salutares attingit. Nam & iudicio aberrat & electione decipitur, & conatu succumbit, vt non queat nisi pro qualitate sua malè velle, Rom. 3.

31 In conuersione Spiritus sanctus in verbo est efficax, & non solum mouet voluntatem, sed mouendo immutat, nõ pertinaciter se opponentem Spiritui sancto. Hoc ita esse & Scriptura attestatur, & Sanctorum experientia comprobatur.

32 Post conuersionem in renatis voluntas est libera, non ex natura, sed ex gratia. Nam & mens illuminata est verbo & Spiritu, & voluntas est conuersa ad Deum, & conatus iuuatur.

33 Verum

33 Verùm quia magna in natura adhuc imbecillitas reliqua est, non potest hæc libertas perfectissima esse, sed habet sua incrementa, prout fides in corde crescit.

34 Cùm Scholastici Doctores distinguunt inter liberum arbitrium naturale, & gratuitum, rectissimè faciūt. Nam & liberum arbitrium naturale est rerum naturalium, que sunt hominum iudicio & electioni expositæ: ita liberum arbitrium gratuitum est, cùm Deus in nobis operatur salutaria, vt cognoscere, velle & facere. Hoc habent soli renati, non naturâ, sed dono.

35 Vt gratuitum hoc liberum arbitrium est præstantius & perfectius naturali tantum (quale est in non renatis:) ita gratuito renatorum præstantius est, & perfectius liberum arbitrium (etsi naturale est) Angelorum: & omnium præstantissimum & perfectissimum liberum arbitrium in Deo est. Nam huius natura perfectissima, & vis cognoscendi præstantissima coniunctæ sunt cum omnipotentia & liberrima voluntate.

SCANDALVM.

I VM Christus dicit: Necessè est venire scādala: & vñ homini per quem venit scandalum, non solùm significat magna pericula fore Ecclesiæ à scandalis, sed etiam denūciat grauissimas pœnas scandalorum autoribus.

2 Verùm quia non omnia scandala sunt vnus generis, nec omnia æquali reatu obstringūt, ope-

ſapreſium eſt rectè ſcandalorum genera diſtinguere & explicare.

3 Scriptura has voces uſurpat *σκάνδαλον*, *παρά-ſκομιμα* & *εγκοπή*. Scandalum propriiſſimè ſignificat tegillum in instrumentis, quibus capiuntur mures, vulpēs, lupi, &c. Vnde Eccleſia nomen tranſtulit ad infidias, ſeu tēdiculas, quibus capiuntur homines veluti beſtiæ tendiculis. *Πρόσκομιμα* propriè eſt, cum in via aliquid obiiicitur pedibus, in quod incurrens impingit aut cadit, vnde mala exempla veluti ſaxa quædam ſunt in quæ incurrentes impingunt. *Εγκοπή* ipſa offenſio eſt ſeu impactio.

4 Erit igitur ſcandalum generatim, quicquid alicui vel cauſſa vel occaſio offenſionis eſt. Hoc eſt, quicquid impedit quo minus inoffenſo curſu pergamus in Lege Domini. Nam quæ ita offendent, ſunt veluti tendiculæ ſeu obices quibus in via Domini ad caſum impellimur.

5 Bernhardus duplex ſcandalum facit, videlicet interius & exterius. Interius vocat, cum vetus homo offendiculū præbet nouo homini. De quo interpretatur dictum Domini, Matth. 5. Si oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue illum, &c. Vbi per oculum, manum, & pedem, intelligit concupiſcentias prauas, quæ ſæpè nouum hominē moleſtant, vt inoffenſo curſu non pergat in via Domini. Exterius definit quod foris accedit, & præbet vel cauſſam vel occaſionem ruinae.

6 Hoc exterius ſcandalum de quo potiſſimum Theologi diſputant eſt duplex, videlicet datum & acceptum. In utroque duo ſpectanda ſunt, ſcilicet materiale, hoc eſt, factum ipſum, & formale,

pluribus ruinam adfert, quàm si privatam vitam ageret, aut alioqui obscura esset persona. Vt enim quò ingentius fuerit saxum cadens ab alta rupe, eò plura fragmèta facit: ita quò dignior fuerit persona, & in sublimiori dignitatis culmine constituta eò plures in lapsum secum trahit cùm cadit: quare & maiorè pœnam meretur. Vt Dauid ob adulterium grauiùs punitur, quàm obscurus ciuis.

13 De posteriori genere loquitur Paulus, cùm inquit: Si esca scandalizat fratrem meum, non vescar carnibus in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Non enim vult Paulus cum offensione proximi, vel vti rebus adiaphoris, vel abstinere ab earum vsu.

14 Verùm hïc triplex hominum genus considerandum est. Quidam enim sunt docti Christianam libertatem: ideò firmi habentur: his non est scandalo factum adiaphorum: sed potiùs gaudio & consolationi. Nam ex mutua firmitudine in negotiis pietatis non parum gaudent verè pij. Quidam sunt obstinati & indociles, quales fuère Pharisæi, de quibus regula Christi notãda est: Sinite eos quia cæci sunt & duces cæcorum. Quidã sunt infirmi & veluti pusilli in schola Christi. Horum ratio habenda est in vsu Adiaphororũ. Nam qui cum scandalo talium, hoc est, infirmorum vtitur rebus adiaphoris, charitatis legẽ violat, & fidem Christi abiicit,

15 Bernhardus hoc etiam comprobat: Non omnium (inquit) scãdala æqua lance sunt pēdenda. Aliter namque accipienda sunt pusillorum, aliter Phariseorum scãdala. Illorum quippe scandalum

scandalum de ignorantia: horum verò de malitia descendit. Illi scandalizantur quia veritatem nesciunt: hi quia veritatem oderunt.

16 Apostolus duo considerari vult in rebus & actionibus mediis, videlicet factum & fidem. Factum liberum vult esse, si caret scandalo: alioqui non. Fidem semper approbat.

17 Acceptum scandalum est, quod homines sibi accipiunt, vel ex aliorum rectè factis, vel ex aliis rebus quibuscunque.

18 Sed hoc variat. Nam aliud est hominum sapientum extra Ecclesiam, aliud hypocritarū in externo cœtu Ecclesiæ: aliud piorū, sed infirmorum, in Ecclesia.

19 Mundi sapientes offenduntur. Primùm infirma specie Christi. Deinde absurditate doctrinæ, quã tradit Ecclesia. Nos (inquit Paulus) prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Græcis verò stultitiam. Tùm mole ærumnarū, quæ comitantur professionem Evangelij. Præterea dilatione promissionis aduentus Domini.

20 Horum scandalum contemnendum est forti & inuicto animo, & sequēda est regula Hieronymi, qui ita ait: Dimittendū est propter scandalum, omne quod potest prætermitti salua triplici veritate, scilicet vitæ, iustitiæ, & doctrinæ, & Bernhardus piè dicit: Melius est vt scandalum oriatur, quàm vt veritas relinquatur.

21 Hypocritæ, mortua Ecclesiæ membra, quia operibus suis nituntur, doctrina iustitiæ offenduntur, & vita piorum contemnentium hypocritarum: horū scādalum vt abominatio spernendū est.

22 Infirmi in Ecclesia accipiunt scandalum à
 florenti impiorum fortuna, & prospero rerum
 successu. Vnde David Psal. 73. Mei penè moti
 sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia ze-
 lo ardebam super iniquos, pacem impiorum vi-
 dens, in miseria hominum non sunt, & cum homi-
 nibus non affliguntur. Ideò tenuit eos superbia: o-
 perti sunt violentia tanquam veste, &c. Et paulò
 post subiungit: Ergo frustrà mundavi cor meum,
 & laui in innocentia manus meas.

23 Sed quid hìc infirmi facient? Hoc David
 præclare docet in eodè Psalmo, cum inquit: Co-
 gitabam, inquit, vt scire hoc, sed difficilè erat in
 oculis meis, donec veni in sanctuarium Dei, & a-
 nimaduertèrem in nouissima eorum.

24 Hìc David duo requirit in infirmis, qui of-
 fenduntur prosperitate impiorum. Primùm
 vult nos introire in sanctuarium Dei. Deinde iu-
 bet nos in nouissima impiorum animaduertere.

25 Sanctuarium Dei est Ecclesia, cui cõmen-
 data est sapientia illa arcana, de consilio & vo-
 luntate Dei. Hæc sapientia, nos ita erudire po-
 test, modò dociles nos præbuerimus, vt facilè,
 contempta prosperitate impiorum, credamus in-
 uisibilia, speremus promissa, amemus Deum, at-
 que illi adhærentes, dicamus cum Psalmista: Mi-
 hi adhæreere Deo bonũ est, posui in Deo Domi-
 no spem meam, vt annunciem omnia opera eius.

26 Animaduertere nouissima impiorũ est cõ-
 ferre finè tristissimum impiorum, cum lætissima
 catastrophe piorũ. Vt enim impij morte hanc vi-
 rã commutantes, rapiuntur ad æternum exitium:
 ita pij in media morte sentientes præsentia Dei,
 ducatu

ducatu angelorum, ex præsentis vitæ miseris migrant in æternam vitam.

27 Hæc cum pij cogitant, desinunt æmulari in malignantibus, inuideréque iniquitatem facientibus: & sperant in Domino: & faciunt bonum, scientes hæreditatem suam in cœlis repositam esse.

28 Hoc cum sanctus Iob cogitaret, fortuna impiorum contempta, in mediis ærumnis in hanc vocem erupit: Scio quòd redemptor meus uiuat, & in nouissimo die resurrecturus sim.

29 Hinc exitum piorum & impiorum commendat nobis Dominus, propositis exēplis purpurati Epulonis & vlcerati Lazari: quorum illud luctus exceptit sempiternus: hunc angelorū chorus in cœlum subuexit, ubi æternum beatus uiuet.

30 Finis omnium quæ hæctenus à nobis proposita sunt, est, ut animis nostris verbo Dei confirmatis, & moribus nostris ad normā Legis diuinæ cōpositis, simus sinceri & *ἀπόκρως* in diem Christi, pleni fructibus iustitiæ, qui fiunt per Christum Iesum in gloriam & laudem Dei.

C R V X.

QUONIAM Ecclesia Dei sæper subiecta est cruci in hac vita, necessariū est rectè institui pios de cruce: ne fracti crucis scandalo, abiciant confessionem: id quod, proh dolor, multis accidisse certum est.

2 Nomina mus autem crucem, quam uis afflictionē, qua vel tota Ecclesia premitur: vel singula eius membra, vel castigantur vel probantur.

siue id in corpore, siue in animo fiat.

3 Vt autē distinctiūs de hac re dicamus quatuor ordine exponemus. Primū caussas crucis recitabimus. Deinde discrimina crucis piorum & supplicij impiorū, colligemus. Tū quo animo piis crux sit ferenda, indicabimus. Postremò vnde cōsolationes sub cruce petēde sint, aperiemus.

4 Causæ crucis, cū in nobis ipsis, tū extra nos quærendæ sunt.

5 In nobis ipsis tres causæ crucis sunt manifestæ, quorum prima est peccatum in nobis habitans. Secunda, concupiscentia quæuis inde pullulans. Tertia, quotidianus lapsus, quem peccatum inhabitans, per suas concupiscētias, gignit & producit in conspectum.

6 Hæ tres causæ sub genere culpæ ponūtur, quæ culpa quia violat Legem Dei, iustè cruce reprimitur & castigatur.

7 Extra nos causæ crucis sunt quatuor. Nūc enim Satanas Ecclesiam molestat: Nunc membra Diaboli eandem cruciant: Nunc benignissimus Pater castigat: Nunc obiecta in cuiusque vocatione perplexitas & difficultas, perturbat.

8 Diabolus hostis humani generis & præcipuè Ecclesiæ, circumiens vt Leo rugiens, quærit quē deuoret, hoc est, molitur Ecclesiæ interitum, mēdacio & homicidio. Id quod & primi parētes experti sunt, & tota posteritas eorum omnibus temporibus experta est, & experietur vsque ad extremum diem.

9 Membra Satanæ, vt sunt Sycophatæ, tyranni, hypocritæ & flagitiosi, non parum molestant Ecclesiam.

10 Sycophantæ sunt qui de sapientia sua gloriantes doctrinæ Ecclesiæ insidiantur. Hi sunt vel extra visibilem Ecclesiam, & manifestè totam Ecclesiæ doctrinam abiiciunt, & derident vt stultam, quales sunt Mahometistæ, Iudæi indurati, & aliæ profanæ gentes, quæ Christi nomen aduersantur: vel in Ecclesia sunt visibili & volunt Christiani appellari. Hi non totam doctrinam, sed nunc hanc partem nunc illam, vel deprauant, vel prorsus abiiciunt. Hos hæreticos appellamus.

11 Tyranni à Sycophantis & Sophistis excitati, bella Ecclesiæ Dei mouent, & violenta manu conantur Ecclesiam opprimere. Sed non eodem modo. Quidam enim apertè nomen Christi detestantur, atque ideò pios persequuntur, vt Turca, Saraceni, & aliæ profanæ gentes. Quidam Christi nomen se magnificere simulant, sed tamen sanguine Sanctorum, cursum Euangelij occludere moliuntur, quorum antesignanus est Papa, hoc est, Antichristus ille, de quo prædictum est ab Apostolo, 2. Thess. 2. Huic militant multi principes, quidam errore, quidam malitia.

12 Hypocritæ ficta religione sua, non paruam molestiam Ecclesiæ inferunt. In horum numero sunt Monachi, Moniales, Canonici, Vicarij, Sacrificuli. non quidem omnes, sed eos tantum intelligo, qui Papæ castra sequuntur, & abdomini suo potius quàm Domino seruiunt.

13 Flagitiosi sunt, quos Græci ἀλάστορας vocant. Horum causa, præsertim cum in castris Ecclesiæ tanquam ciues Ecclesiæ delitescunt, multum affligitur Ecclesia, vt historie & experientia docet.

Vnius Achan scelere, exarsit ira Dei in populum. Facinus Roboam, multis fuit exitio. Stuprum vxoris Leuitæ, plurimis, etiam piis, celsit in perniciem corporum & fortunarum.

14 Quòd autem innocentes sæpè affligantur propter paucorum flagitia, etiam homines sapientes extra Ecclesiam, norunt. Sophocles refert propter Oedipi incestum, Thebanum regnum fuisse peste vexatum. Homerus propter abreptam sacerdotis filiam, magnã Græci exercitus parté deletã esse, testatur. Hesiodus interdù vnus ob noxam totam Rempub. affligi affirmat.

15 Inter causas crucis externas, tertium locum tribuimus benignissimo cœlestis patris consilio & paternæ voluntati. Hic enim sæpè alienum opus facit, vt faciat suum, hoc est, occidit & mortificat, vt viuificet & saluet.

16 Est ergo vtrumque spectandum diligenter, quando Deus cruce castigat Ecclesiam, videlicet iudicium & misericordia. Iudicium est, quòd propter peccata nostra punimur. Ideò Dominus ait: Noli peccare, ne quid deterius tibi accidat. Misericordia est, quòd punit vt conuertat, iuxta illud Pauli I. Cor. II. Cùm iudicamur, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

17 Cùm his congruit Augustini dictum Psal. 98. Cum blandiris, pater es, cum cædis pater es: blandiris ne deficiam, cædis ne peream.

18 Vt ergo Mirrha acris & amara est, & tamen sanat vulnera: Crux, etsi carni insanius est: tamen temperata fide nequaquam exitialis, sed salutaris existit.

19 Quarto loco inter externas causas crucis, sequitur

sequitur difficultas quæ in cuiusque vocatione obicitur. Nulla enim est vocatio tam exigua, quin habeat suam molestiam adiunctam, modò quis non fraudulentè faciat opus Domini.

20 Hoc quàm verum sit conspicitur in regimine domestico: In gubernatione politica: In administratione Ecclesiastica, vt taceam de omnibus alijs vocationis generibus.

21 Secundum quod proposui, fuit de discrimine crucis piorum, & supplicij impiorum.

22 Est autem hoc discrimen potissimùm colligendum ex his quinque, videlicet, ex causis efficientibus, finibus, effectibus, tempore & loco.

23 Si causas efficientes respicis, quas vocant *αἰτιατικὰ*, Deus pios paterna virga ex paterno amore castigat. Impios verò & inemendabiles, flagello iræ & furoris sui premit. Illos igitur, vt pater: hos, vt iudex punit.

24 Si fines respicis, pios punit Deus in ipsorum bonum: impios qui emendari & cõuerti nolunt, in interitum eorum: hoc est, pios quidem punit, vt cruce probentur: impios verò, vt vel cruce respiscant, vel dignis supplicijs coerceantur.

25 Effectus quoque variant. Pij, vt Iob, Dominum benedicunt sub cruce: Impij fremunt aduersus Deum & tristantur: Pij erudiuntur, Impij confunduntur: Pij probantur, Impij perturbantur: Pij patientia sub cruce discunt & inuocant, Impij impatientia victi desperant.

62 In tempore quoq. permagum est discrimen. Pij ad breue tempus, vt postea cum Christo glo-

rificentur: Impij perpetuo malo inuoluuntur, quorum præsens afflictio præludium est suppliciorum æternorum.

27 In loco quoque differunt crux piorum, & impiorum pœna. Nam pij in hoc mundo tantum erudiuntur. Impiorum ignis nunquam extinguetur.

28 Tertium membrum nostræ partitionis fuit, quonam animo piis ferenda sit crux: id quod paucissimis verbis exponi potest.

29 Pij hominis animus sub cruce in hunc modum erit compositus. Primùm omnium renuntiabit veteri homini & eius concupiscentiis, vt tanquam noua creatura in Christo, non amplius iuxta carnis, sed iuxta Spiritus & noui hominis imperium uiuat. Secundò, fides vera præluere debet in omnibus ærumnis, videlicet probris & cruciatibus. Hæc fides quia nititur merito & intercessione Christi, facile victrix euadet. Tertio, quicquid iam mali euenerit, accipiendum est, tanquam ex manu optimi patris. Quarto, præfenti cruce vtendum tanquam auxiliari pharmaco contra omnes animi morbos, superbiam, philautiam, petulantiam carnis, &c. Quintò, Cruce excitabitur pius, ad strenuè currendum in proposito salutis stadio, per prædicationem Dei, inuocationem & alia pietatis exercitia.

30 Etsi autem ex his quartum quod in principio proposuimus, colligi potest, videlicet, vnde pius consolationes sub cruce petat: tamen prædest ad hæc capita consolationis respicere. Primùm cogitet pius in se peccatum puniri, vnde excitetur ad pœnitentiam. Secundò, finis intueatur,

tur, cur Deus vult Ecclesiam sub cruce esse. Tertio, historia piorum, qui cruce probati sunt, cogitetur: & præcipuè filij Dei. Quarto, cogitetur necessitas obedientiæ. Quinto, præsentia Dei erigatur animus, qui dicit: Sum tecum in tribulatione. Sexto, concipiatur fiducia promissæ liberationis gloriosæ. Septimo, Conferatur præsens afflictio cum futura gloria. Octauo, Dignitas crucis attendatur. Nam hac ratione olim glorificandi filij Dei, declarantur conformes imaginis filij Dei vnigeniti.

M A G I S T R A T V S.

I **V**IA & Solomon dicit absque Magistratu ruere populum, ibique salutem esse vbi multa sunt consilia: & experientia docet fieri non posse vt incolumis sit humana societas sine Magistratu: decet profectò omnes, quibus pietas est cordi, rectè de Magistratu sentire, ne cum profanis hominibus, in contemptum ordinationis diuinæ obripiantur, in contumeliam Dei, & in propriam corporum & animarum perniciem.

2 Vt autem hanc de Magistratu doctrinam distinctiùs explicemus, quinque nobis excutenda videntur: quorum primum est, vnde & quid sit Magistratus. Secundum, quænam sint conditiones legitimi Magistratus. Tertium, quod officium, quique fines administrationis politicæ. Quartum, quodnam ius Magistratus in subditos, & in illorum bona. Quintum, quidnam Magistratus debeant subditi.

3 Tota Scriptura docet, & Paulus disertis verbis affirmat Magistratum à Deo esse. Non est, inquit, potestas nisi à Deo. Quæ verò sunt potestates, à Deo sunt ordinatæ.

4 Hæc diui Pauli assertio, quæ cum tota Scriptura consentit, de imperio ipso Magistratûque dignitate intelligenda est, non autem de confusione, quæ sæpè in Imperiis propter scelera hominum exoritur.

5 Et si igitur Deus, Neronis imperium constituit: tamen eius scelera abominatur & punit.

6 Cùm scitur quòd Magistratus sit à Deo, definitio quoque Apostolica est tenenda: videlicet, quòd Magistratus sit ordinatio Dei, subditis in bonum, hoc est, vt honorentur boni, & puniantur mali, pro delictorum ratione: idque in hunc finem, vt quieta sit & tranquilla humana societas, Deo seruiens.

7 Secundum partitionis nostræ membrum, est de conditionibus legitimi Magistratus, quæ Exod. 12. quatuor recensentur: quæ sunt, Pietas, Sapientia, Veracitas, & Odium auaritiæ. Vbi enim hæ conditiones in magistratu inueniuntur, salutaris est gubernatio. Contrà, vbi vel omnes, vel aliquæ desiderantur, molesta & infelix est administratio.

8 Impia igitur vox fuit profani Tyranni: Sanctitas, Pietas, Fides, priuata bona sunt, quæ inuadunt Reges eant.

9 Pietas quæ requiritur in Magistratu, caput est felicitis gubernationis. Monet enim vt magistratus in omnibus causis ad Deum respiciat, caueatque ne quid committat, quo illum offendant.

10 Hinc est quòd Ieremias de Iosia loquens, dixerit ipsum pauperis causam iudicasse, eò quòd Dominum cognouerit.

11 Sapientia in pio principe gubernat actiones, ne sophistica vlitata in iudiciis circumuentus, peruertat iudicium, ac iniustitiæ, iustitiæ larvam induat. Præterea etiam Sapientia efficit, vt iudex flectat legem ad causam, non causam ad legem.

12 Veracitas efficit ne Magistratus iudicaturus falsas legum interpretationes admittat, quæ postea in præiudicia raptæ, paulatim omnem æquitatem peruertunt.

13 Odium auaritiæ synceritatem in iudicando confirmat. Vbi enim iudices sunt nummarij, actum est de æquitate. Nam si personæ acceptio corruptio est iudicij, vt nulli sit æquitati locus: profectò auaritia efficit, vt iudex potiùs personam, quàm causam intueatur.

14 Vbicunque itaq; hæ quatuor conditiones in gubernatoribus incorruptè adsunt, administratur regnum in sanctitate, vt Sapiens loquitur.

15 Tertium membrum, quod in partitione proposuimus, est de officio Magistratus. Hoc Magistratus officium in genere, est vt sit custos Legis vtriusque videlicet, diuinæ & humanæ.

16 Legis diuinæ custos est. Primùm, quando exemplo Dauidis, Iosia, Ezechia, Theodosij, Ioannis Friderici ducis Saxoniae, Christiani III. Regis Daniae, &c. tollit idololatriam & idololatriæ occasiones. Secundò, quando veram religionem proponit, cõseruat, & propagat. Tertio, quando Scholas erigit, docetes & discentes fouet.

Quartò, cùm aliis ipse pietatis norma est. Rectè enim à Claudiano dictum est: Regis ad exemplum, totus componitur orbis. Quintò, cùm religiosa disciplina cauet, ne quis pateat aditus ad corrumpendam doctrinam, & ad inficiendos mores.

17 Custos legis humanæ est, quando iudicia diligenter exercet, disciplinam grauer tuetur, populi vtilitatibus consulit, Statuum omnium & ordinem iustam harmoniam conseruat, & foris fortiter depellit hostes.

18 Etsi autem arduum opus est, custodem esse vtriusque legis, Diuinæ & humanæ: tamen cùm fides præluceat, & verus affectus sentitur erga omnia Reipublicæ membra, difficultas non erit maxima.

19 Nam vt fides recta ad Deum oculos conuertit in omni necessitate, vnde omnis felicitas in gubernatione dependet: ita verus affectus erga Rempublicam facit, vt quæ grauissima per se sunt, facilia æstimentur.

20 Qualis autem affectus esse debeat principis erga suos, monet Homerus, cùm principem appellat ἡπὼν πατέρα. Et Xenophon in Hierone particulatim idem explicat, hisce verbis: *Νόμιζε τὴν μὲν πατρίδα οἶκον τῆςδε πολίτας ἑταίρους τῆςδε φίλους τέκνα σεαυτῶ, τῆςδε παίδας ὡσπερ τὴν σὴν ψυχὴν καὶ τοῦτους πάντας περὶ νικῆν εὖ ποιοῦν.*

21 Quartum partitionis nostræ membrum quærit de iure Magistratus, cùm in subditos ipsos, tùm in subditorum bona. Nam hîc etiam frequenter grauia errata incidunt.

22 Quid autem de hoc iure sentiendum sit sine errore,

errore, & vitata adulatione τῶν κερμάτων ex regula Xenophōtis sciri potest: Μέγρον δ' αὐτῶ ἐχ' ἡ ψυχὴ
 ἄλλ' ὁ νόμος ἐστ'.

23 Ex hac regula concludo tantum Iuris Magistratum habere in subditos & subditorum bona, quantum Leges consentientes Decalogo & legi naturæ, illi tribuunt.

24 Quantum igitur ad subditos attinet, ius Magistratus est iuxta quartum Decalogi præceptum, imperare subditis necessaria officia, cum ad publicam incolumitatem, tum ad singulorum commoda facientia.

25 Cum itaque publica incolumitas conservari non potest, sine defensione ab externis hostibus, habet Magistratus ius vocandi subditos ad bella, ut armis tranquillitas paretur, & defendatur.

26 Et quia corpus integrum nequaquam consistere potest, nisi singula membra suum munus fideliter obeant: Magistratus ius habet cogendi quemlibet in suo ordine & statu, ut officium faciat, & puniendi eos qui contumaces inveniuntur.

27 Quantum autem ad bona subditorum attinet, Magistratus non habet ius simpliciter inuolandi nec in publica, nec in Ecclesiastica, nec in privata bona.

28 Si ad publica bona respicis, nefas est ut vnus ad se rapiat, quod est commune multis. Si ad Ecclesiastica, sacrilegium est transferre ad pompam & voluptates; quod destinatum est pietati, hoc est, docentibus, discipulis, piis, pauperibus, structuræ templorum & aliarum domorum spe-

ctantium ad Ecclesiasticam Rempub. Si ad priuata, manifestum latrocinium est, & rapina, quæ non erit inulta: sicuti clarè docet historia Achab & Naboth.

29 Etsi autem ius in bonæ subditorum non habet Magistratus simpliciter: tamen ius habet exigendi tributa: ordinaria quidem, semper: extraordinaria verò, quando hoc postulat ingruens aliqua necessitas.

30 Sæpè enim accidit vt propter maiora pericula deuitanda, propter hostes externos arcendos, & alias quascunque necessitates, extraordinariis tributis indigeat Magistratus: quæ vt ipse exigendi ius habet: ita diuino mandato obligantur subditi, ad soluendum.

31 Reliquum est postremum nostræ partitionis membrum, de analogo officio subditorum erga Magistratum: quod sanè vna voce honoris in Decalogo signatur.

32 Quia autem hic honor non debet pugnare cum præceptis Dei, rectè dicit Polycarpus: Magistratui honor tribuendus est, qui non est religioni contrarius.

33 Porrò partes legitimi honoris Magistratui debiti sunt plures, quarum prima est statuere statum Superiorum, diuinam ordinationem esse, quam Deus vult nos magnificare. Secunda, libenter se subiicere potestati maiorum iuxta regulam. Tertia, vera storga Superiores complecti. Quarta, reuereri eos tanquam vicarios Dei, ipsius imaginem gestantes. Quinta, obedire in honestis & licitis, hoc est, in omnibus quæ non faciunt subditos impios. Vt si Magistratus iuberet

te auream statuam adorare. Tum enim exemplum Danielis sequi deberes. Idem est de similibus iudicium. Sexta, gratitudinem & beneuolentiam omni officiorum genere declarare. Septima, errata maiorū, vel pia *obsequia* tegere vel prudenti dissimulatione præterire, vel moderatis consiliis & admonitionibus corrigere. Octaua, ex consilio Pauli pro ipsis orare.

LEGES ET IUDICIA.

I MAGNÆ sunt laudes legum ciuiliū etiam apud Philosophos & oratores.

Vt corpora nostra (ait Cicero) sine mente: sic ciuitas sine Lege suis partibus, vt nervis, sanguine, & membris, vti non potest.

2 Fieri enim nequit, vt societas humana incolumis conseruetur, nisi sint gubernatores & rectores disciplina politica. Hæc autem disciplina vt exerceatur iuxta certas legum regulas, necesse est.

3 Vt enim nulla familia salua esse potest, sine Oeconomica disciplina: ita politica societas prorsus collabitur, sine imperandi & prohibendi autoritate, quæ honestarum Legum executrix est.

4 Vt autem Leges rectè & sine errore constituentur, duo in ipsis requiruntur, videlicet, Ratio & Autoritas.

5 Ratio hæc, aliunde peti non debet, quàm ex duobus, videlicet, ex naturæ Lege (cuius Epitome est Decalogus) & ex fine Legis.

6 In natura ipsa, sunt femina quædam iusti & honesti, præterea iudicium, quo iusta & honesta iniustis & turpibus præferantur. Hæc femina & hoc iudicium confirmantur voce Dei, hoc est, Decalogo.

7 Finis Legis esse debet, ut iustitiæ norma homines retineantur in officio, & inter se iustitiæ nervis veluti colligantur: Ut & incolumis sit societas, & Deus in societate sancta & iusta colatur. Atque hoc est quod Cicero ait: Salus populi suprema Lex esto.

8 Nam tum demùm est Respublica, & bona hominum inter se societas, cum benè ac iustè geritur. Geritur autem benè & iustè, cum iuxta iustitiæ normas, hoc est, Leges vivitur, quarum ultimus scopus est salus populi & gloria Dei.

9 Auctoritas, quam in Legum sanctione requiratur, etiam in duobus consistit, videlicet, ut Lex feratur à legitimo Magistratu, ac publico approbetur consensu.

10 Cum Leges hoc pacto extruuntur è Legge naturæ, & feruntur à legitimo Magistratu, & approbantur publico consensu, obligant conscientias subditorum, vel ad obedientiam vel ad peccatum: idque non solum apud homines, sed etiam coram Dei tribunali.

11 Verùm si Leges aberrant à ratione, & non ordinantur ad verum finem, vim Legum non habent, sed vincula potiùs Tyrannica sunt censenda.

12 Sunt autem huiusmodi Tyrannica vincula duplicia: Aut enim sunt onera iniusta, quibus
pre-

premuntur subditi immodicè: Aut sunt decreta impia quibus mandatur aliquid fieri contra honestatem naturæ & Deum. In illis obedientiam debemus, in his mirimè. Nam hîc autoritas superioris Magistratus, videlicet Dei, excusat. Oportet enim magis Deo obedire quam hominibus. Quemadmodum Socrates ex Philosophia, & Petrus ex verbo Dei, rectè responderunt.

13 Vt autem honestæ Leges legitimè latæ, sint salutare Reipublicæ & diurnæ futuræ, requiruntur duo, videlicet, vt ipsi Legumlatores & principes sint veluti viuæ quædam Leges, vt qui vita expriment, quod Legibus statuerunt. Nam vt cupiditatibus principum & vitiis infici solet ciuitas: sic emendari & corrigi continentia. Vt & Claudianus testatur cum ait: Regis ad exemplum totus componitur orbis. Deinde requiritur vt sint νομοφύλακες, qui facta hominum obseruant & ad Leges reuocant, vt boni honorentur & mali puniantur.

14 Lycurgus ideò rectè affirmat, non satis esse Leges esse bonas, & esse iudices ordinatos, nisi etiam sint qui hominum facta ad Leges reuocant, vt nocentes iuxta Leges plectantur, & alij sint incolumes.

15 Apud Græcos igitur hoc officium fuit νομοφυλάκων, vt Leges quæ per νομοθέτας positæ erant, conseruarent disciplina iusta.

16 Nam vbi Legum non sit executio, veniunt & Legumlatores in contemptum, & Leges vilescunt, & scelera augentur, iuxta illud Solomonis: Quia non citò fiunt iudicia contra malefacta, & stuant hominum corda ad sceleratè faciendum.

17 Atque idè rectè dictum est à Zaleuco Locrènsium Legislatore: Leges esse similes aranearum telis, ubi cura seruandarum legum deest, in quibus musca & culex hæreat, sed vespa, dissipata telà, auolet.

18 Porrò in hac *ρομοφυλακία* æqualitas, æquitas, maturitas, spectentur.

19 Æqualitas facit ne det veniam coruo & vetet censura columbum. Hæc enim æqualitas postulat vt sit proportio pœnæ & commissi contra Leges, eaque Arithmetica sine respectu personarum.

20 Porrò hæc æqualitas partim in facti qualitate, partim in personæ conditione posita est. Fraus à plebeio homine, & à persona constituta in dignitate, fungentique præclaro munere, commissa. Si qualitatem facti respicis, similis ratio est. Verùm quia conditio personarum est diuersa, quæ vel extenuat vel exaggerat scelus, æqualitas postulat, vt plebeius mitius: in dignitate constitutus, grauius puniatur.

21 Neque tamen hîc personarum sit respectus simpliciter: sed grauitatis causæ ratio habetur, quam prudens iudex perspicit.

22 Æquitas, quam Græci *ὀπιέχεια* vocant, est cùm propter certas circumstantias à rigore Legis, & non à sententia Legislatoris disceditur.

23 Est autem hæc æquitas duplex, videlicet ciuilis, quam ius appellant: & naturalis, quæ ingenta est à natura animis benè sentientium & iudicantium: qua nihil cùm sit melius, idcirco bonum nominatur.

24 Vt autem iudex non intempestiuè utatur

tur *ἀμενεία* prodest, vt ad hæc tria respiciat, Legem, Sontem, & Populum.

25 Cùm Legem respicit, primùm cauebit, ne indulgentia intempestiua, Legis autoritas minuat, eleuetur & vilescat. Deinde prudenter inquirat Legis extremam voluntatem, quæ sanè non vult perniciem ciuium, sed emendationem potius, cum conseruatione totius corporis.

26 In Sonte considerandum est, qualis sit ipse, qualéque delictum perpetratum, & an nocere possit exemplum.

27 In Populo duo cauenda sunt. Primum, ne lenitatis exemplum pariat peccato patrociniū. Deinde, ne cum dampno & periculo societatis humanæ parçatur reo. Nam tum melius est vt peccat vnus, quàm vnitas.

28 Ex his concluditur hæc de æquitate regula. Quando Legis voluntas admittit *ἀμενείαν*, & reus emendari sine duriori pœna potest, & populus non redditur deterior exemplo: potest Magistratus clementiori sententia vt, ac reo supplicii emendationis spe parcere.

29 Maturitas, & opportunitatem quatit, & moram frangit. Illa facit ne quid intempestiue & non debito modo fiat. Hæc occurrit initiis, ne vnus flagitium ferius punitum multis sit occasio perulantis contumaciæ aduersus Leges & iudices.

30 Impunitas enim scelerum multos inuitat ad peccandum. Peccantium multitudo, pabulum est omnis generis flagitiorum.

31 Cæterù, quia Anabaptistæ ex nonnullis Scripturæ dictis perperã intellectis, conantur tollere

actiones foreſes, atq. adeò ipſas Leges & iudices: ſciendum eſt quid pius animus tutò ſequi poſſit.

32 Solomon, Prouerb. 25. ait: Age cauſſam, de qua eſt controuerſia inter te & proximum tuum, & arcanum alterius noli reuelare, ne contumelia afficiat te auditor, & infamia nunquam à te recedat.

33 Hoc dictum Sapientis oſtendit litigationem forenſem licitam eſſe, imò præceptum. Verùm quid ſit ab ea excludendum monet. Vult vt partes inter ſe diſceptent de cauſſa controuerſa, ſed amotis præſtigijs Sophiſmatum, & Sycophantiarum. Vult frenari cupiditatem & proprium dolorem.

34 Nam qui omiſſa cauſſa, in aduerſarium fertur, limites iuſti actoris excedit, ac ſibi ipſi infamiam inurit. Siquidem affectibus indulgens, ſæpè malè agendo, bonam cauſſam corrumpit.

35 Cum hac Solomonis ſententia non pugnat Paulus, cum vult pios potiùs ſuſtinere iniuriam, quàm eam perſequi in iudicio. Nam cum addit, Coram incredulis, ſignificat non malum per ſe eſſe perſequi ſuam cauſſam, ſed propter ſcandalum: neque Chriſtus cum prohibet vindictam. Nam damnat tantùm vltionis cupiditatem, quæ tendit in malum eius, de quo petitur vindicta.

36 Nam qui eo affectu petit vindictam, vt is qui priuatim offendit pereat, accerſit ſibi ipſi diuinam vindictam, iuxta dictum Syracidæ: Cupidum vindictæ vltio manet à Domino, & peccata eius ſedulò conſeruabit.

37 Diftinguatur igitur diligenter & rectè,
inter

inter vindictam licitam, & non licitam.

38 Qui patitur iniuriam, licitè petit defensionem à Magistratu, tantùm hoc spectans vt quietè sibi viuere liceat. Verùm Magistratus qui exercet iudicium Dei, & non hominis, debet iuxta leges coercere petulantiam eius qui iniuriam facit. & hæc vindicta dicitur publica, & Dei vindicta.

39 Sine hac publica vindicta, actum est de Legibus & tranquillitate societatis humanæ. Quare Paulus Magistratui gladium datum esse dicit, vt sit terrori malis operibus, & vindex ad iram.

40 Verùm si exacerbato animo quæris non tam defensionem tui, quàm oppressionem aduersarij, aut etiã si sine legitima cognitione, tuus ipsius iudex & vindex velis esse, tua vindicta illicita est & damnanda.

CONIUGALE IM-

perium,

 VM omnis Oeconomica administratio cernat ur in iis qui imperant, & in iis qui parèt, necesse est vt hinc peratur differentia œconomicae societatis & administrationis.

2 Nunc autem, vel maritus imperat & vxor parèt, vel pater imperat & liberi parent, vel herus imperat & serui parent.

3 Hinc concluditur Oeconomicum imperiũ esse triplex, videlicet Cõiugale, Patriũ & Herile.

4 Neque his obstat, quòd primogenitorum ius quoddam & autoritas fuerit olim in reliquos

fratres eiusdem familiae: & procuratorum seu *ὄνητορας* sit potestas in reliquos eiusdem familiae seruos.

5 Nam nos hinc loquimur de ea oeconomica administratione, quae *οἰκονομία* à Platone dicitur & non continetur sub alia, vt pars eius.

6 Prima harum societatum, coniugalis, est imperium *οἰκονομίας*, quo maritus imperat, & vxor paret iuxta rectam rationē, Leges ciuiles & diuinas.

7 Hæc societas coniugalis, omnibus statibus hominum concessa, vniusque viri & fœminæ legitima copulatio, conseruatur recta imperandi scientia, legitima parendi alacritate, & promptitudine, vtrinque reddendi *τὰ ἴσα* seu *τὰ αὐτὰ*, vt Paulus loquitur, hoc est, si analogæ officia sibi mutuo præstiterint maritus & vxor.

8 Porro recta imperandi scientia in marito, posita est in timore Dei, in cogitatione iugi communis, in affectione mariti erga vxorem, iuxta voluntatem Dei, in recta officiorum partitione, in noticia finium coniugalis societatis.

9 Timorem Dei idè primo loco requiro, non solum quia est *ἀνάγκη*, verumetiam quia vt solus nos in obseruantia mandatorum Dei, & in omni sancta vocatione, continet: ita nisi quis se in timore Domini studiose continuerit, citò euertitur domus eius. Debet ergo summa & prima & regula in Oeconomica administratione timor Dei esse.

10 Secundò, cogitetur commune iugum, videlicet, quòd vir & fœmina eodè quasi iugo iuncti sunt, ex quo hæc societas dicitur coniugium, & ipse

ipse maritus & vxor coniuges.

11 Huius iugi vinculum est, quo coniuges per benevolentiam & fidē ad omne vitæ consortiū, diuinique & humani iuris communionem confociantur atque constringuntur.

12 Hoc qui seriō cogitat, non imperat vxori vt beluæ, sed vt cōpari seu *αἰψα*: idque in timore Dei, qui autor est huius iugi.

13 Affectio mariti erga vxorem indicatur in coniugij primi institutione, in Sanctorum exemplis, & passim in Prophetis & Apostolicis scriptis: vt taceam pulcherrima dicta sapientum, extracta ex Lege naturæ.

14 Alia animalia fecit Deus duplicia, scilicet masculum & foeminā: hominem autem fecit vnū. & ex illo sunt omnes & singuli procreati, vt scilicet, vnitatem pacis & concordia commendaret in homine: idque maximè in coniugio.

15 Cū Adæ parenti nostro nō inueniretur adiutor corā eo, immisit Deus soporem in Adā, cūq; obdormiisset, tulit vnā de costis eius, & repleuit carnem pro ea, & adduxit eam ad Adam, dixitque Adam, hæc verè os de ossibus meis & caro de carne mea, hæc vocabitur ischa, quoniam de viro sumta est: quam obrē relinquet homo patrē & matrē suā, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnā.

16 Hæc institutio docet qualis affectus debeat esse mariti erga vxorē. Maritus & vxor sunt vna caro, hoc est vnus homo, non quidē substantiā, sed affectu. Quare par est, vt maritus sit affectus erga vxorē suā tanquā erga seipsum, & eā foueat ac diligat, tanquam proprium corpus.

17 Sanctorum exempla plurima sunt quæ nobis hûc dilectionis affectum mariti erga vxorem commendant, vt Abrahamæ, Tobix, Davidis & plurimorum aliorum, quæ decet maritos pios imitari.

18 Dicta Scripturæ multa commendant maritis dilectionem erga vxores. Ephe. 6. Mariti diligite vxores proprias, vt Christus dilexit Ecclesiam. Item, Sic debent diligere proprias vxores mariti, tanquam propria corpora. Qui diligit vxorem suam, seipsum diligit. Col. 3. Mariti diligite vxores, & ne sitis amari erga ipsas.

19 Sapientum, vt Philosophorum & Poetarum, dicta prætereo, quale est illud Homeri: Qui bonus & prudens est, is & diligit & magnificat propriam coniugem. Et illud Phocylidis: Dilige vxorẽ tuam. Quid enim suauius? quid melius?

20 Hæc dilectio, quam in maritis requiro erga vxores, excludit acerbitatem, tegit incidentia errata, non violentia & rumpentia coniugij fœdus, multa *ἀπειθεία* mitigat, sub iugo communi subleuat.

21 Recta officiorum partitio etiam pars est scientiæ coniugalis. Mariti enim est iusto labore victum & sibi & vxori quærere, tueri vxorem, non imperare vxori labores isti sexui non conuenientes.

22 Fines coniugij plures sunt. Clemens Alexandrinus duos ponit, ad quos reliqui referri possunt: dicit fœminam viro datam esse, vt sit *bonὸς τῆς γυναικὸς ἢ τῆς οἰκουμένης*.

23 Ex Scripturis hi fines colligi possunt. 1. procreatio & educatio sobolis. 2. societas vitæ domestica

metica & mutuuum auxilium. 3. Ecclesia domestica. 4. castitas, qua vitatur omnis impuritas contra sextum præceptum. 5. conseruatio Ecclesiæ, politix, & familiæ, per successionem liberorum in locum parentum, quæ finem & Plato, etsi Ethnicus, agnouit.

24 Si quis huc addit sextum finem, videlicet, quòd coniugium institutum est, vt sit quoddam mysterium arcanæ copulæ & amoris Christi & Ecclesiæ, non repugno, modò inde non faciat Sacramentum noui Testamenti.

25 Deinde conseruatur coniugalis societas legitima parèdi alacritate, videlicet cùm vxores maritis ex dilectione subiectæ sunt, & ea quæ requirit officij ratio præstant.

26 Est enim ordo naturalis in hominibus, vt feruiant fœminæ viris. Nam natura postulat, vt maiori feruiat minor.

27 Hæc parendi ratio in duobus potissimùm videtur sita videlicet in ornatu & φιερύα.

28 De ornatu Syracides ait: Vxor verecunda & fidelis grata est, duplici commendatione cumulata. Hæc enim duo sunt maxima mulieris ornamenta, verecundia & fides: quatum illa cauet omnem in dictis & factis turpitudinem, in primis autem mariti offensionem: hæc, in rebus cõmissis creditisque versatur.

29 Paulus commendat in piis matronis tria ornamenta, Decentem amictum, verecundiam & temperantiam.

30 Amictum decentem seu conuenientem requirit. Vt enim non vult fœminam sordidatam esse, ita nec meretricio cultu, sed eo habitu, qui a-

nimum optimè compositum testetur.

31 Verecundia est, qua omne turpe & dictu & factu fugit, ne maritum vlla turpitudine offendat.

32 Temperantia, σωφροσύνη, modestiam, castitatem, sobrietatem, & pudicitiam continet.

33 Φιλεργία seu industria diligētiam adiunctam habet, laborēque facilè suscipit.

34 Hæc industria grata est propter oportunitatem rerum domesticarum, in quibus acquirendis, conseruandis, augendis, mulier industria diligens & laboriosa, plurimum potest.

35 Adhæc confirmatur societas coniugalis, promptitudine vtrinq̄ reddendi τὰ ἴσα, hoc est, si maritus & vxor ritè sibi inuicem præstiterint analoga officia.

36 Hæc officia tum demùm præstari possunt, quando animi vero timore Dei, & mutuo amore deuincti sunt & copulati.

PATRIVM IMPERIVM.

1 ECUNDVM Imperium œconomicum est patrium, videlicet cùm parentes imperant & liberi parent.

2 In hoc imperio spectandū est quid parentes liberis, & quid vicissim liberi debeant parentibus. Nam mutuis officiis conseruatur hæc parentum & liberorum societas.

3 Paulus Ephes. 6. paucis indicat officia parentum erga liberos, cùm inquit: Vos parentes nolite prouocare ad iram filios vestros, sed educate eos in disciplina & admonitione Domini.

4 Hoc

4 Hoc præceptum Apostoli docet & quid parentes vitare in patrio imperio, & quid suis liberis præstare debeant, modò ritè velint suo fungi officio.

5 Primùm enim cauendum monet, ne nimis feuerè & asperè tractent suos liberos. Durior enim tractatio, in qua nulla relucet paterna storga, plurima habet incommoda. Nam & liberos reddit pusillanimos & stupidos, & paulatim odiù instillat teneris mentibus aduersus parentes. Unde contumacia & rebellio nascitur, vt vbi tãdem velis lenior esse, frustra labores.

6 At vbi paternum imperium exercetur rectè, ibi autoritas quidem in timore & obsequendi studio, & sapia verò in amore & alacritate placendi parentibus, pueros retinet.

7 Rectè quidem dicit Siracides: Qui suum diligit filium, crebro ei admouet flagella, vt in postremis vitæ suæ diebus gaudeat. Sed vult hanc castigationem dilectione temperatam esse.

8 Vt enim blanda patrum segnes facit indulgentia natos: ita prudens educatio & iustum imperium dilectione temperatum, liberos frugificat.

9 Quid autem liberis suis debeant prestare parentes, breuiter monet Apostolus, cum ait: Educate illos in disciplina & admonitione Domini. Hic tria requirit Apostolus à piis parentibus, quæ præstabunt suis liberis, videlicet, educationem, disciplinam & admonitionem.

10 Ad educationem liberorum obligantur parentes, Lege naturæ, mandato Dei, omniù hominum iure communi, & legibus ciuilibus.

11 Deinde requirit disciplinam, qua vt instituantur nati in rerum piarum & honestarum cognitione: ita humani & comes redduntur: quò ipsorum prudens conuersatio & parentibus ipsis fit honori, & reipublicæ utilis.

12 Tertio loco requirit Apostolus admonitionem Domini, qua pueris veluti in animum ponunt, & ingerunt quid factò opus sit. Vult enim Apostolus, vt illa teneris mentibus assiduis monitionibus, instillentur quæ Domini sunt, hoc est, quæ ad veram pietatem & timorem Domini faciunt. Deinde etiam, vt adhibeantur artibus discendis, ad quas naturâ videantur maximè idonei: idque vt & sibi victum honestè quærant, & sint vtilis suo loco in Ecclesia & politia.

13 Parentes qui hæc officia negligunt, in naturam peccant, Deum horribiliter offendunt, (cuius vice funguntur in educandis liberis) liberos proprios perdunt, & in Ecclesiam & politiam sūt crudeles. Quare & maledicti iuxta illud Prophetæ: Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter.

14 Quid vicissim liberi debeant parentibus, idem Paulus docet repetens Legem Dei: Honora patrem & matrem tuam, vt benè sit tibi, & sis longæuus in terra.

15 Syracides 3. ait: Tam factis, quàm dictis, patrem matremque honora, vt ab hominibus ad te benedictio perueniat. Vult Sapientis orationis reuerentiam cum cæteris vitæ officiis necessariis atque honorificis coniunctâ esse, vt liberi ea tum dicant tum faciant, in quibus ipsorum reuerentia erga parentes reluceat.

16 Verùm liberi qui hunc honorem non tribuunt parentibus, in naturam & in Deum horribiliter peccant. Huc illud Siracidæ: Quàm infamis est desertor patris, & maledictus à Domino, qui mouet indignationem matri suæ.

HERILE IMPERIUM.

1 ERILE Imperium œconomicū, est herile, in quo herus imperat, & serui parent.

2 Scientiã imperandi seruis tradit Paulus Ephes. 6. hisce verbis: Et vos Domini eadem facite seruis, remittentes minas scientes quòd & vester ipsorum Dominus est in cœlis, & personarum acceptio apud Deum non est. Col. 4. Domini quod iustum est & æqualitatē seruis præbete.

3 Hæc Pauli testimonia quinque continent spectanda in herili imperio. Horum primum est, quòd liceat homini Christiano vt seruorum operibus. Secundum, quòd domini Christiani debeant oculis fidei intueri suos seruos, & cogitare se & ipsos esse conseruos Dei. Tertium ex secundo sequitur, quòd debeant placidè illos tractare, non asperè, aut Tyrannicè. Quartum, vt reddant *τὴν αὐτῶν* seu iustum & æqualitatem, hoc est iure analogo compensent mercede & beneficētia illorum labores. Quintum, cum dicit apud Deum personarum acceptionem non esse, monet dominos de pœnis in quas incurrunt, si tyrānicè seruos suos tractauerint.

4 Idem Apostolus seruis hanc regulam præscribit. Ephes. 6. Serui obedite dominis veltris

carnalibus cum timore & tremore, & in simplicitate cordis vestri, tanquã Domino, non ad oculum, seruientes, quasi hominibus placentes, sed tanquam serui Christi, facientes volũtatem Dei cum beneuolentia seruientes Domino, & nõ hominibus. Col. 3. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes. Quodcunque facitis ex animo operamini tanquam Domino.

5 Hęc Pauli dicta præscribunt seruis iustam parendi dominis suis rationem. Primo loco requirit in seruis timorem Dei, sine quo nullum officium rectè præstari potest, nec à dominis nec à seruis. Secundo, requirit in seruis simplicitatem: qua nequitia *παισιβία* seruilis, contumax rebellio & responsatrix audacia expellitur. Tertio, requirit obediendi alacritatem in seruilibus officiis. Quarto, regulam obedientiæ tradit cum iubet seruos obedire Dominis tanquam Christo. Quare vult vt Christiani serui in omnibus actionibus suis ad mandatum Dei respiciant. Postremo magnificè seruorum obedientiam ornat, cum ipsam Deo præstari pronunciat.

6 Verum serui qui hanc suam parendi regulam negligunt, plerunque puniuntur ægestate in senectute, vt taceam maledictionem in quam sua contumacia iustè incur-
runt.

D I V I T I A E.

IN primis Monachorum error detestandus est, qui perfectionem Christianam posuerunt in mendicitate, & diuites omnes extra perfectionis statum esse falso statuerunt.

2 Nam neque diuitiæ, neque paupertas, per se, aliquem meliorem aut deteriore faciunt. Quare rectè ille apud Terentiũ, diuitias neque in bonis neq; in malis numerat, sed tales dicit esse, quales sunt ij, qui illis vtuntur. Idem planè iudicium est de paupertate seu mendicitate.

3 Si quis ergo benè vtitur diuitiis, bonæ censetur: Cõtrã verò, si malè; malæ culpa vtētis sunt.

4 Hinc rectè Plato diuitias cæcas esse pronunciat sine prudentiã: acutum autem cernere, cum prudentiam sequuntur. Et sapiens: Diuitiæ sunt bonæ ei, in quo non est peccatum, & paupertas mala in ore impij. Et Bernhardus: Crimen non est in rebus, sed in vsu agentis. Item, nec diuiti obsunt opes, si eis benè vtatur: nec pauperem ægestas commendabilem facit, si inter inopiam sordes peccati non caueat.

5 Proinde constanter teneatur hæc regula, Quòd neque diuitiæ, (loquor autem de terrenis diuitiis) neque paupertas seu mendicitas, per se, hominem coram Deo commendabilem reddât.

6 Cum igitur diuitiæ à Domino dicantur spiritus, & ab Apostolo laqueus, non ad rerum naturam, sed ad abusum referendum est. Nam multi diuites, suis diuitiis malè vtuntur, & inde fiunt petulantes, & superbi ac pugnaces, atque ita

in alios contumeliosi & iniurij, iuxta dictū Græcorum, *πλῆθος ὑβερτικῆι.*

7 Ne ergo piis diuitiæ fiant vel spinæ, vel laqueus, sed instrumenta potiùs multarum virtutum, in gloriam Dei, & multorum vtilitatē: tria sunt in diuitiis spectanda, videlicet iusta acquisitio, pia possessio, ac prudēs administratio. De his tribus ordine dicemus.

8 Quantum itaque ad iustam acquisitionem diuitiarū attinet, sex sequentes regulæ teneantur.

9 Prima, Summa cura & præcipua, in tota vita, & omni actione nostra, sit salutis animæ nostræ, iuxta Domini dictum: Quærite primū regnum Dei & iustitiam eius.

10 Secunda, Quia hæc vita opus habet administrandis, iuxta ordinationē Dei, quæri possunt facultates, licetque iis quæ ad victum cultūque necessaria sunt quærendis operam dare. Hæc regula confirmatur non solum promissione diuina. Deus enim piè laborantibus benedictionem promittit: verum etiam multorum Sanctorum exemplis, qui amplissimis sua industria partis diuitijs, abundarunt.

11 Tertia, Sit labor noster in legitima vocatione legitimus, vt bona cōscientia gloriari possimus, nos in vllius fraudem nihil egisse.

12 Quarta, Absint malæ artes, quibus facultates aliorum ad nos auarè trahamus: absint fallaciæ & fraudes in contractibus.

13 Quinta, Omnibus contractibus, approbatis à gubernatoribus sapientibus, liberè vtamur.

14 Sexta, Lucrum, quod proficiscitur, nobis laboratibus, ex benedictione Dei, capiamus tantamquam

quam ex manu Dei, fructumque laboris nostri
tanquam iustam mercedem, percipiamus cum
gratiarum actione.

15 Partas his viis diuitias, vt pie possideamus
summa cura adhibenda est. Nam nisi piè possi-
deris, quod iustè acquisitū est, tibi ipsi laqueum
ad interitum parasti.

16 Hic proinde regula Davidis obseruetur:
Si diuitiæ affluant, nolite cor apponere, hoc est,
nolite fiduciam collocare in diuitiis, sunt enim
incertæ.

17 Hæc regula Davidis vult, vt animus noster
non sit affixus diuitiis: vult vt non metiamur feli-
citatem fallaci diuitiarum mensura: vult vt non
efferamur superbè aduersus tenuiores.

18 Quicumque ergo pius esse velit, abiiciat fi-
duciam diuitiarum: ne sibi in laqueos vertantur:
ne sibi intercludant aditum regni cælorum. Sit
spes firma in solo Deo, siue augeantur, siue mi-
nuantur, siue auferantur diuitiæ. Retineatur ve-
rus thesaurus Iesus Christus. Qui enim hunc ha-
bet, verè diues est, etiam si cum Lazaro mendicet
panem.

19 Hic affectus in Paulo Apostolo fuit, qui ita
de se ait: noui & humilis esse, & abūdare, hoc est,
paupertate, contemptu, & arūnis pressus, non
frangor animo, sed submitto me voluntati Dei,
& cōstanter perfero aduersæ fortunæ seuitiam.
In felici rerum successu minimè superbio, sed in
timore Dei, cum gratiarum actione, præsentibus
bonis vtor.

20 Hoc suum exemplum vult omnibus piis
commendatum Apostolus. Nam summa ars

piorum est, nec aduersis frangi, nec prosperis efferri.

21 Verùm huius artis principia duo sunt, videlicet, viua fides, & verus timor Dei. Fides enim facit, ne in aduersis succubamus. Timor Dei nos reprimit, ne in prosperis efferamur. Vtrumque principium inuocatione Dei fulcitur & conseruatur.

22 Cùm in hunc modum animus diuitis cõpositus est, debet de prudẽti administratione suarum diuitiarum cogitare, vt rectus & legitimus sit diuitiarum vsus.

23 Etsi autem laudanda est sententia Xenophontis, qui vsum diuitiarum triplicẽ facit: (Primam partem cultui diuino tribuit. Secundam amicis indigẽtibus. Tertiam conseruationi & ornamento Reipublicæ, in qua quis viuit) tamen nos verbo Dei edocti, distinctiùs paulò & clariùs ostendemus pium & verùm diuitiarũ vsum, qui in quatuor positus est.

24 Primus ergo & principalis diuitiarum vsus esse debet, vt seruiant conseruandæ religioni, & propagandæ gloriæ Dei.

25 Hic vsus confirmatur, ex fine hominis. Homo enim primùm conditus, & deinde regeneratus est per Spiritum sanctum, vt Deum glorificet. Proinde quicquid bonorum habet homo, ad istum suæ creationis & reparationis finem referre debet.

26 Hic multi, miserè inescati cupiditate habendi, horribiliter peccãt. Sunt enim diuites, qui nihil prorsus conserunt ad conseruandum verbi ministeriũ. Sunt qui rapiũt sceleratè, quæ diuino cultui

cultui à maioribus nostris destinata sunt. Sūt qui diuitiis suis augment potentiam Tyrannorum ad opprimendam Ecclesiam, & abolendam religionem, quibus præstaret si nunquam nati fuissent. Nam illorum portio, tandem erit cum Diabolo cuius satellites sunt.

27 Pius ergo cui cōtigere facultates in hoc mūdo, intueatur finem creationis & regenerationis suæ: & partem suarū facultatum conferat in hūc vsum, vt Dei gloriam ornet, ac veram religionem suis opibus promoueat.

28 Proponat sibi pius piorum hominum, vt, Dauidis, Iosifæ, Ezechia, Cōstantini, Theodosij, item multorum honestorū nobilium & ciuium, aliorūque exempla, quorum hæc præcipua cura fuit, pro ratione facultatum ornare gloriam Dei, iuuare docentes & discentes religionem, conseruare Scholas, & honesta Scholarum priuilegia, defendere Doctores pietatis, contra sæuitiam & iniuriam Tyrannorum, quibus nihil dulcius est, quàm varias artes & vias excogitare, quibus opprimere possunt docentes & discentes. Horum Tyrannorū vicem toto pectore doleo. Nam reproba sua mente magis magisque se immergunt in gehennam.

29 Secundus vsus diuitiarum verus & legitimus esse debet, vt eas respub. in quibus viuimus, iuuenus & ornemus pro nostrarum facultatum modulo.

30 Hanc ob causam tributa imponuntur, vt illis tanquā neruis contineatur respública, hoc est, vt sint ornamenta pacis, subsidia belli legitimi, & premia eorum, qui Reipublicæ præsent.

31 Hic non parum peccant duo hominũ genera. Sunt enim quidam, qui tametsi abundant facultatibus: tamen cum aliquid erogandum est in usum Reipublicæ, hoc vafre reiciunt in miseram plebeculam, quæ ultra vires & facultates conferre quæ petuntur, cogitur. Qui autem hoc faciunt, suo referuntur iudicio,

32 Sunt etiam fortè, qui non contenti ordinariis redditibus, novas exactiones subditis imponunt, qui non tam furti, quàm sacrilegij reus coram Dei tribunali, sistuntur.

33 Verùm hoc intelligi cupio prudenter. Nã hic discerno inter tempora pacis, & belli. Tempore pacis sit contentus Magistratus ordinariis redditibus, ne in Deum peccet. Tempore belli, corpora & facultates, subditi suo magistratui, debent. Verùm hic piam prudentiam moderatricem esse oportet.

34 Tertius vsus rectus & legitimus diuitiarũ est, ut quilibet pro ratione suæ personæ statum suum tueatur, honestè vivat, ac suam familiam aliat atque defendat.

35 Verùm hic cavenda sunt duo vitia, sordes & prodigalitas. Sordes sunt indignæ pio homine. Prodigalitas effundit temerè facultates: sæpè in splendorem, statui minimè convenientem.

36 Pius nobilis tueatur suum statũ, relinquat principibus suam magnificentiam. Honestus civis relinquat nobilibus suum splendorem. Doctor pietatis in Scholis & templis, modestè tueatur suum statum, sine thraonico fastu. Breviter, quilibet, quod suæ personæ conveniat, cogitet.

37 Quartus & postremus vsus rectus & legitimus

timus diuitiarum sit, vt diuites afficiantur egenorum calamitate, eosque subleuent suis facultatib.

38 Nam hoc consilio Deus absque omni dubio vult in medio nostri esse pauperes & egenos, vt exploret, & qua simus erga ipsius mandatum obediendi promittitudine, & quo simus affectu erga filij Dei membra.

39 Quare non sine causa in extremo die provocabit Dominus ad opera misericordiae, tanquam ad testes fidei & timoris Dei. Esuriui, inquit, & dedistis mihi cibum, sitiui, & dedistis mihi potum, hospes eram, & collegistis me.

40 Cur autem tanti faciat opera misericordiae Dominus, ostendit cum ait: Amen dico vobis, quatenus fecistis vni ex istis fratribus meis, mihi fecistis, & quatenus non fecistis vni ex istis minimis, nec mihi fecistis.

41 Huiusmodi verum & rectum diuitiarum usum, duo præter spiritualia præmia, consequuntur: stabilitas bonorum, & illustris beneficiorum commemoratio in cœtu piorum, quæ est summa gloria. Ita enim Sapiens ait: Itaq. eius bona constabulentur, eiusque beneficia in cœtu Sanctorum commemorabuntur. Et Psalmus: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Hoc est, perpetuò in hominum memoria durat.

42 At quanta mala concomitantur iniustam acquisitionem, & profanum abusum diuitiarum, nemo oratione explicare poterit. Summa tamen hic redit, quòd conscientia scelerum, & metu iudicij diuini tandem prostrati miserimè suas oves sint relicturi, vel hæredibus suis in laqueum,

vel alienis, & plerunque hostibus. Atque ita tandem, suo magno malo, discunt vanam fuisse spem, quam collocarunt in diuitiis, vero & viuo Deo posthabito. Nam fieri non potest, vt simul & Mammonæ & Deo vero seruias.

C V R A.

1 **V**T nulla maior pestis est veri cultus Dei, quàm ethnica & profana cura & sollicitudo: ita summus cultus Dei est, cum vnusquisque sollicitè ambulat coram Deo in vocatione sua.

2 Est itaque operaprecium, vt pij rectè instituantur, ne nimium vel in dexteram partem deflectant, omnem curam abiicientes: vel in sinistram, ethnica & profana cura tabescentes.

3 Est autem triplex cura. Quædam enim est necessaria & sancta. Quædam ethnica & profana. Quædam ex vtroque genere mixta.

4 Necessaria & sancta sollicitudo est pars officij Christiani hominis, quæ nobis & mandato Dei, & multis illustribus exemplis commendatur.

5 Paulus enim Rom. 12. ait: Qui præest, in solitudine præsit. 1. Timoth. 5. Si quis suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, fidem abnegauit, & est infideli deterior.

6 Exempla huius sanctæ curæ, Sacra historia plurima suppeditat, vt Noe, Abrahæ, Isaac, Iacob, Ioseph, Mosis, Iudicum, Regum, Ducum, Prophetarum, Sacerdotum, &c.

7 Breuiter, vera pietas consistere nequit, nisi
hzc

hæc sancta cura adsit, cum in communi piorum omnium, tum in singulorum vocatione & officio.

8 Pius proinde rex, pro suo regno & subditis, pius paterfamilias, pro sua domo, vxore & liberis, pius Euangelij minister, pro commissa sibi Ecclesia, & quilibet pro seipso, sanctam sollicitudinem habere debet.

9 Vt autem sancta hæc cura certis limitibus claudatur, in ea spectanda sunt quatuor, videlicet, mandatum Dei, fides, finis, & modus.

10 Mandatum Dei est quo præcipitur hæc sancta cura. Hoc mandatum iubet, vt Deum, proximum, & nos ipsos intueamur. Vult enim Deus, vt coram se sollicitè ambulemus, Vult vt proximos pia cura foueamus, Vult vt nostræ salutis & vocationis rationem habeamus.

11 Fides ideo requiritur, quia nihil sine fide rectè fieri aut Deo placere potest. Deinde fides est veluti regula huius sanctæ curæ. Nam nisi ad hanc regulam moderemur curam nostram, sancta esse non potest.

12 Finis principalis debet esse gloria Dei, cui alij plures subordinentur, vt status cuiusque incolumitas, Conseruatio oeconomiarum & Politiarum, Ecclesiæ ædificatio. Hi omnes gloriæ Dei destinantur.

13 Modus sanctæ curæ hic esse debet, vt pius in omnibus actionibus se voluntati Dei subiiciat, à quo non solùm successus petendus est, verum etiam, si parum labor noster votis responderit, ipsius tamen beneplacito nos submittamus.

14 Quòd autem Deus non semper sinat, vt votis nostris omnia respondeant (sape enim frustra videmur vel summam curam adhibuisse, sape preces nostræ videntur contemni) in causa est dilectio Dei erga nos. Ea est enim nostra imbecillitas, vt in rebus prosperis facile vincamur à vana gloria, partem saltem nostri successus nobis ipsis ascribentes: sicut scribitur de Iosia, qui cum roboratus esset, cor ipsius in interitum eleuatum est. Et Ezechias in afflictione iustus fuit: in prosperitate à vana gloria est victus.

15 Episcopi Romani in paupertate & persecutione sanctissimi fuere: at successores in diuinis splendore, & prospero rerum successu, obliui sunt Dei, & ex pastoribus versi sunt in lupos.

16 Ecclesia sub tyrannis sancta erat: postea ex fauore Imperatorum facta est remissior. Verissimum est enim dictum Prophetæ: Afflictio dabit illis intellectum.

17 Quapropter singulari arte opus est, ne rerum prosperitate abutamur in nostram ipsorum perniciem. Atque ob eam causam, Deus paterno consilio, & singulari dilectione facit, vt nos interdum asperioribus flagellis cohibeat, ne ferociores facti, iugam obedientiæ abiiciamus. Ne scit enim mens hominis seruare modum, rebus sublata secundis.

18 Mala & profana sollicitudo, quæ & ethnica dicitur, & Matth 13 suffocans: Sollicitudo, inquit, seculi huius, & seductio diuitiarum, suffocat sermonem, vt non ferat fructum.

19 Nascitur autem hæc profana sollicitudo ex diffidentia & ignorantia prouidentia diuinæ, & pro-

prohibetur sæpè verbo Dei. Matth. 6. Nolite solliciti esse in crastinum. I. Petr. 6. Omnem curam proiicientes in illum.

20 Hæc profana cura, in causa, in fine, & in modo, longissimè aberrat à sancta & pia solitudine. In causa: quia oritur à diffidentia & ignorantia. In fine: quia præsentis vitæ securitatem & tranquillitatem tantùm spectat, In modo: dum iustum modum & mensuram transgreditur: mundana cœlestibus, peritura æternis, salutem animæ tranquillitatem corporis, præponens. Non enim se subiicit voluntati Dei: sed potiùs fremit aduersus Deum, irascitur Deo, quando omnia ex voto non succedunt.

21 Mixta sollicitudo est, qua curamus quidem, quæ officij nostri sunt: sed modum non seruamus. Sæpè enim propter innatam in nobis intemperantiam, in officium Dei sacrilegè irrumpimus. Vt cum Paterfamiliâs, rectè quidem secundum mandatum instituit familiam, liberos curat, querit victum, &c. sed non rectè laborem & curam partitur. Labor quidem, cum sancta cura in uocatione requiritur: sed euentus Deo commendandus est, cauendùmque ne trepidatio aut nimia anxietas ad impatientiam & profanitatem impellat.

22 Quare hîc opus est precatione, aduersus sollicitudinis tentationem, qua nostra vota Deo commendamus, ut ipse nos laborantes adiuuet & euentum gubernet.

P E R F E C T I O C H R I -
s t i a n a .

1 V M tota Scriptura, teste Apostolo, eo pertinet, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonū instructus: huc nōnulla de perfectione Christiana, ad quā omnia quæ hactenus disputauimus, tanquam ad finem seu scopū referenda sunt, adiciā.

2 Omnium primū statuendum est discrimen inter perfectionem duplicem piorum. Nam alia est perfectio piorum in præsentī vita: alia erit in futura.

3 Perfectio piorum in præsentī vita, non æstimanda est ex perfectione seu impletionē Legis: sed ex imputatione diuina, cordis rectitudine, & alacritate obediendi Deo, qualis in omnibus verè piis existit.

4 Monachi insulsè definiunt perfectionem Christianam esse, abdicare diuitias, & paupertatem spontaneam amplecti.

5 Etsi autem Dominus Matth. 19. iuueni, à quo interrogatus erat de modo consequendi vitam æternam, dicit: Si vis perfectus esse, vade, vende tuas possessiones & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlis, & veni & sequere me: tamen non rectè ex personali mandato, constituunt generalem regulam, & ex singulari facto vniuersalem definitionem: præsertim cū exceptiones sint manifestæ.

6 Nam Noe, Abraham, Dauid, & multi alij, perfecti in Scriptura dicuntur: qui tamen suas facultates non abiecerunt, sed eis, vt plurimarum

virtutum instrumentis, rectè vti sunt.

7 Non ergo dictum Domini ad iuuenem, accommodandum est in specie ad generalem definitionem: sed in genere tantùm. Nam si iuuenis iste secutus fuisset Christum, & anteposuisset obedientiam erga ipsum suis diuitiis, verè fuisset perfectus. Proinde omnis, qui ex fide Christi anteposit obedientiam erga ipsum omnibus rebus charissimis in hac vita, perfectus rectè dicitur.

8 Abraham iustus fide promissionis, iubetur à Domino, filium suum vnigenitum, quem diligebat, Isaac mactare in holocaustum. Hic quia Abraham anteposit obedientiam erga Deum filio, quo nihil erat illi dulcius in vita, nihil carius, pronuntiatur perfectus.

9 Hoc Abrahami exemplum duo docet. Primum, quæ sit perfectio personæ. Deinde, quæ sit perfectio operis.

10 Perfectio personæ est ex fide Christi obedientiam erga Deum præferre omnibus rebus mundi. Perfectio operis est, cum opus perfectum est, non quidem opere operato, vt loquuntur, seu operis consummatione, sed proposito operantis & acceptione diuina.

11 Abraham enim non perfecit opus mandatum: sed quia propositum fuit rectum, & voluntas prompta, Deus acceptauit opus.

12 Porro partes Christianæ perfectionis sunt, rectitudo mentis, puritas affectuum, & morum integritas.

13 Rectitudo mentis est rectè sentire de Deo, iuxta ipsius verbum. Puritas affectuum agnitione nostræ infirmitatis, fiducia Mediatoris, & voto

pietatis continuandæ æstimatur. Morum integritas in pietate erga Deum, sanctimonia vitæ, dilectione erga homines, & sancta, in vocatione cura.

14 Vel vt omnia breuiùs dicamus, Perfectio Christiana est retinere fidem & bonam conscientiam.

15 Neque perfectionis vox in hoc loco, imperfecto gradibus: sed fucato & mendaci, hoc est, hypocrisis, opponitur.

16 Breuiter, Perfectio Christiana in hac vita, in vera pietate, & non fucata consistit.

17 Est siquidem pietas vera, fundamentum, principium, dux, & gubernatrix omnium virtutum.

18 Fundamentum, quia super ea extruuntur veræ virtutes. Principium, quia ab ea manant, vt à fonte riuuli. Dux, quia regit eas, & continet intra verbi Dei limites. Gubernatrix, quia dirigit eas, vt rectà ad finem verum ferantur, videlicet, ad gloriam Dei, ædificationem Ecclesiæ, & vilitatem proximi.

19 Perfectio Christiana in futura vita constabit perfecta regeneratione corporum & animarum, & conformitate nostri cum Deo, qua erimus Deo iuncti perfecto amore in omnem æternitatem.

20 In hac coniunctione nostri cum Deo summo bono, positus est finis bonorum hominis, & vera hominis beatitudo & salus. Hanc donet nobis Pater cœlestis in Christo vnico Mediatore.

STATVS

STATVS ANIMAE POST
mortem corporis.

1 VI fingunt animas post mortē corporum vel interire, vel dormire, seu nihil sentire, siue boni, siue mali, contra Scripturam sentiunt: quæ & vitam & sensum tribuit animabus, postquam discesserunt à corporibus, id quod Scripturis confirmabimus.

2 Primum enim filius Dei dicit, Ioan. II. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet: hoc est, etiamsi moriatur ad tempus, quoad corpus atinet: tamen anima viuet, quæ est ita creata vt sit immortalis.

3 Significat ergo Dominus duo. Primum, quòd anima morientis in fide Christi, sit post mortem victura beata. Alterum, quòd anima non credentis, sit victura misera.

4 Secundò, Orta dissensione inter Phariseos & Sadducæos de anima post mortem, viuâtne an moriatur: quorum illi & animam viuere post mortem, & corpora aliquando viua proditura ex sepulchris, rectè statuerunt: hi autem neutrum crediderunt. Horum ergo falsam opinionem Dominus hoc argumento euertit. Deus est Deus viuorum. Deus est Deus Abraham, Isaac & Iacob. Ergo Abraham, & Isaac, & Iacob viuunt. Non autem nunc corporibus. Igitur animabus: quæ aliquando redibunt ad corpora, vt & ipsa viuunt.

5 Tertio, Dominus dicit discipulis suis, Mar. 10. Nolite timere eos qui corpus occidunt, & a-

animam non possunt occidere. Sed timete eum potius, qui & animam & corpus potest perdere in gehenna. Quid potest clarius dici de vita animæ post mortem corporis?

6. Quartò, Solomon claris testatur verbis, quid illi futurum sit, qui moritur in timore Dei. Pulvis, inquit, (id est corpus hominis) redibit ad terram, unde sumtus est. Spiritus autem, (id est anima hominis) redibit ad Deum, qui dedit illum.

7. Quintò, Sap. 3. ita scriptum est: Iustorum animæ sunt in manu Dei, & non tangit illas tormentum. An non hoc dictum congruit cum Christi & Solomonis dictis, de vita animæ post mortem corporis?

8. Sextò, Christus proponens historiam de diuite & impio Epulone, & de paupere & pio Lazaro, an non apertissimè affirmat vtriusque animam post mortem corporis viuere? Illius quidem, in pœnis miseram: huius verò, in sinu Abrahæ beatam? Quid? An non est hoc animam post mortem corporis viuere & sentire? miseram esse vel beatam?

9. Septimò, Petrus Apostolus claris affirmat verbis, eorum animas detineri in carcere, qui Christi spiritui sonanti in Noe, & inuitanti ad pœnitentiam non crediderunt. Quare necesse est fateri impiorum animas post mortem corporum, & superesse, & viuere, & sentire pœnas.

10. Octauò, Sanctus Ioannes, in sua reuelatione, dicit Sanctorum Martyrum animas clamare in cœlo, & expetere vindictam eorum, qui sua corpora occiderunt. Si ergo Sanctorum ani-

in cælo sunt beatæ cum Deo: vanus est; qui eas vel interiisse, vel ita sopitas, vt nihil sentiant, statuit.

11 Nonò, Quid audit Latro qui pependit in cruce, & dixit: Domine memento mei dum ueneris in regnum tuum? An non ei respondit Dominus. Hodie eris mecum in Paradiso; hoc est, in loco cælesti & beato? Quod sanè non de corpore latronis intelligi potest. Quare necesse est vt de anima accipiat, quæ nunc beata uiuit in cælo, cum Christo, & multis Sanctorum animabus, & castissimis Dei angelis.

12 Decimò, Christus moriturus in ara crucis pro peccatis nostris clamauit & dixit: In manus tuas Domine commendo spiritum meum. Iam autem ipse dicit: Vbi ego sum, illic & minister meus erit. Quare vt anima Christi recepta est in cælum in manus Dei: ita omnium eorum animæ recipiuntur; qui Christo per fidem inseruntur. Quod enim in capite præcessit, sequetur in membris.

13 Undecimò, Cùm Iudæi Stephanum propter Christi confessionem obruerent lapidibus, uidit Stephanus cælum apertum, & filium Dei stantem ad dexteram Patris, quem moriturus inuocat & ait: O Domine, accipe spiritum meum.

14 Hic uidemus Iudæos habuisse potestatem in corpus Stephani, sed non in animam, quam filius Dei in cælum ad se recepit, vt illic beata uiuat. Nec aliter sentiendum, de aliorum piorum animabus.

15 Duodecimò, Paulus post multas molestias

in Apostolico munere, tandem ait: Cupio dissolui & esse cum Christo. Dissolutio hæc, fuit animæ à corpore separatio, quam animam post mortem non dubitabat mansuram cum Christo, corpore in terra condito.

16 Decimotertid, Ioannes dicit: Beati mortui qui in Domino moriuntur: requiescunt à laboribus suis, & opera eorum sequuntur eos.

17 Si mortui sunt beati: certè beati sunt respectu animarum. Nam corpora ante resurrectionem communem, nec bonum nec malum sentiunt. Si iam animæ sunt beatæ: certè sunt, viuunt, gaudent in cælo cum angelis Dei.

18 Omitto Platonis, Ciceronis, Macrobij, Lucetij, Xenophontis, Senecæ, & aliorum plurimorum Philosophorum sententias, de animarum immortalitate, quæ etsi veræ & præclaræ sunt: tamen, quia quærimus immotam certitudinem, maneamus apud tredecim illas demonstrationes, quas ex verbo Dei infallibili adduximus.

19 Ex demonstrationibus adductis, hæc ordine, & absque omni dubio, concludamus.

20 Primum, quòd hominum animæ verè supersunt, viuunt & sentiunt, mortuis & in puluerem reductis corporibus.

21 Secundum, quòd omnium impiorum animæ sint in summis doloribus, & tormentis nunquam finiendis.

22 Tertium, quòd omnium eorum, qui in Domino mortui sunt, animæ sint beatæ, absque omni dolore & tormento: sint apud Deum, sint cum Christo: expectent corporum gloriosam resurrectionem, & extremum iudicium, quando redibunt

redibunt animæ in corpora viua, ac vnà viuant
in omnem æternitatem beati. Amen.

RESURRECTIO

mortuorum.

I VONIAM fides resurrectionis
mortuorum, in qua boni donabun-
tur vita æterna, & mali suppliciis
nunquam finiendis subiicientur, ex-
cedit omnem sensus nostri & rationis mensuram:
neceffe est, vt firmis fundamentis nostram fidem
confirmemus: ne cum Epicureis & maxima col-
luvie generis humani, vel de hoc articulo dubi-
temus, vel prorsus fidem eius abiiciamus.

2 Duo ergo hîc faciemus. Primùm, iaciamus
solida fidei nostræ fundamenta, quò sit immota
fides nostra, de hoc articulo. Vt enim quod faci-
lius sculpirur faciliùs aboletur: ita citiùs venit in
dubium, quod velociùs fuerit persuasum. Non
ergo leuia, sed solidissima argumenta profere-
mus, quibus fides huius articuli nitatur. Deinde
reddemus rationem, cur filius Dei non dicat cre-
dentes, sed eos qui bona fecerunt, prodituros in
resurrectionem vitæ: qui verò mala fecerunt, in
resurrectionem iudicij.

3 Cogitantes itaque de hoc articulo, pri-
mum omnium veniet nobis in mentem, qua cer-
titudine nitatur vniuersa Scriptura Prophetica
& Apostolica, quam cum constiterit esse infalli-
bilem & immotam, animus non ampliùs de vlla
promissione Dei dubitabit, quantũuis illi videan-
tur sensus & ratio, adeóque tota natura cõtraria

esse. Nam vt ratio & sensus non se extendunt vltra naturæ limites : ita fides promissionum diuinarum prorumpit cœlum , non dubitans de vlla promissione Dei. Nam Deum potentem, iustum veracem, statuit.

4. Deinde regnum Messiaë, quod habet perpetuum Scripturæ consensum de perpetuitate, intueamur. Hoc regnum Christi, quod est vitæ æternæ, opponitur regno mortis & tenebrarum, quod Diabolo tribuitur. Semen, inquit Scriptura, mulieris conteret caput Serpentis, hoc est, destruet opera Diaboli, id est, peccatam & peccati stipendium mortem abolabit. Id autem fieri non potest nisi resuscitatis mortuis. Necessè est igitur vt resurgant mortui. Siquidem Rex noster Christus mortuus & sepultus est, & nostram carnem tanquam primitias, cum è sepulchro prodiret, è terra reduxit, vt sciamus nos virtute ipsius in lucem prodituros.

5. Pendet ergo resurrectio nostri à resurrectione Christi regis nostri. Is primo dierum surrexit: nos in nouissimo die resurgemus. Ideo Paulus Christum primitiis confert: nos verò maturæ messi. Est enim, vt ipse Dominus testatur, consummatio seculi tempus messis. Cùm ergo scimus Christum resurrexisse, sciamus & nos eius viriute resurrecturos.

6. Secundò, Patres ante Mosen cùm nondum Prophetica & Apostolica extarent scripta, quinque futuræ resurrectionis post mortem habuere argumenta.

7. Primum à forma hominis erecta. Est enim hæc forma Symbolum naturæ hominis, videlicet,

et, quod sit composita ex terrestri & cœlesti natura. Siquidem homo conditus est ex limo terre, & spiraculo Dei. Dicere autem hanc tam nobilem naturam & singulare Dei opificium conditum esse ad certum interitum, nimis absurdum fuerit. Hinc coniecturam duxerunt Patres de corporum resurrectione.

8 Secundum ab imagine Dei, ex qua & finis hominis intelligitur, & vitæ perpetuitas significatur. Nam vt imago Cæsaris in nummo, monet quid debeatur Cæsari: ita imago Dei in homine, docet quid homo debeat Deo, videlicet, perpetuum cultum, ad quem præstandum perpetuitas vitæ requiritur. Præterea absurdum est cogitare Deum velle suam imaginem perpetuo interitu obscurari & opprimi.

9 Tertium à loco, in quo, homo creatus, collocatus est. Ideò enim Deus hominem conditum in Paradiso collocauit, vt significaret statum hominis fœlicem fore, modò obedires. Iam autem cum sit sapientis, non frustrari sine instituti opificij sui: Patres rectè ratiocinabantur, hominem aliquando suo pristino statui restitutum iri. Quod fieri non potest sine resurrectione mortuorum.

10 Quartum à semine promisso, quod omnium euidentissimum & maximum resurrectionis facturæ argumentum est. Sciuerunt enim Patres, Semen mulieris promissum esse, vt cõtereret caput Serpentis, hoc est, vt destrueret opera Diaboli, seu regnum Satanæ, quod est peccati & mortis. Hinc Patres absque omni dubitatione, fidem resurrectionis extruxerunt.

II Quintum, à perpetuitate fœderis. Iniit Deus pactum sempiternum cum Abrahamo, videlicet, quòd velit esse Deus ipsius & seminis eius post eum in sempiternum. Hoc fœdus non potest esse ratum, nisi homines à morte resurgant, postea perpetuò victuri. Alioqui Deus ipsorum Deus dici non posset: cùm Deus non sit mortuorum, sed viuorum. Atque ita Patres à forma hominis, naturam: ab imagine Dei, finem: à loco, statum: à semine, reparationem post lapsum: à fœderis qualitate, perpetuitatem reparationis: & ab his simul, resurrectionem hominis à morte, ratiocinabantur.

12 Tertio, Demonstratio resurrectionis firma sumitur à iustitia Dei. Nam cùm Deus iustus sit: necesse est vt virtuti præmium, & vitio supplicium reddat. Quod cùm non fit in hac vita: (Nam idè hoc differt Deus vt extet testimonium futuræ resurrectionis) necesse est, vt homines boni & mali resurgant: & vnusquisque reportet mercedem, secundum ea, quæ gessit in corpore.

13 Neque enim hîc satis erit dicere, animabus præmia & supplicia rependi pro factis in hac vita. Nam cùm omnis vitæ nostræ vsus, in corporis animæque consortio est: necesse est præmia virtutum & supplicia scelerum non corpori seorsim, nec animæ seorsim, sed homini constanti ex corpore & anima deberi. Proinde animas redituras esse in eadem corpora, vt homines resurgant, necesse est.

14 Interea vt corpora mortuorum, cùm bonorum tum malorum, vermibus hîc obnoxia sunt:

ita

ita animæ, piorum quidem, cum gaudio, expectant resurrectionis diem; Impiorum verò vermibus & igni conscientiæ torquentur, metuêtes iram in die resurrectionis, in quo tradentur, cum corporibus, in quæ redierint, æternis cruciatibus.

15 Quarto, clara Scripturæ testimonia de hoc articulo colligēda sunt, qualia sunt hæc inter multa, Esaiæ 26. Viuent mortui tui, & interfecti tui resurgent. Ezech. 37. Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educā de sepulchris vos, popule meus: & dabo vobis spiritum & viuetis. Hic Propheta liberationem populi Israelitici à captiuitate Babylonica, figurā esse futuræ resurrectionis mortuorum, significat. Atque ita Prophetico spiritu vtrumquæ videt & complectitur, videlicet liberationē populi à captiuitate, & resurrectionem mortuorum vniuersalem, cum qua illam cōfert, Job. 19. Et ego scio quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo (scilicet die) stabit super terram, (scilicet iudicaturus) & postquam cum pelle mea excauauerint (scilicet vermes) hoc, (scilicet corpus meum) etiam in carne mea videbo Deum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspēcturi sunt, non alienus. Hoc est, ego ipse proprietate personæ & vtriusque substantiæ veritate, resurgam.

16 Daniel. 12. Multi qui dormiunt, euigilabunt: alij, ad vitam æternam: alij, ad opprobria & contemtum sempiternum.

17 In nouo Testamēto Christus contra Sadducæos probat resurrectionē mortuorū, Matth. 22. Item, Matth. 25. resurrectionem & iudicium simul prædicit Dominus.

18 Christus ait: Veniet hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem eius, & prodibunt qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij.

16 Omnes præterea Apostoli resurrectionis futuræ testes sunt. Quid enim aliud est prædicatio Euangelij, quàm testimonium resurrectionis? iuxta illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui verò non crediderit, condemnabitur. Hæc manifestè vniuersalem hominum resurrectionem concludunt. Paulus Apostolus potissimum hiæ rationibus articulum resurrectionis fulsit, videlicet, Prædicatione Euangelij, Exemplo Christi resurgentis, 1. Thessal. 4. Potentia Christi saluatoris, Philip. 3. Arrhabone Spiritus sancti, ad Ephe. 1. Signis in natura impressis, 1. Cor. 15 & Pertuitate regni Christi, 1. Cor. 15.

20 Quinto, Baptismus & Cœna Domini resurrectionis futuræ visibilia sunt testimonia. Sicut enim verbum menti: ita hæc sensibus de resurrectione futura testantur. Vt igitur Baptismus duplicis resurrectionis nostri est Symbolum, videlicet animæ à peccato, & corporis ex terra: ita Cœna Domini, perpetuæ in Christo obtinendæ vitæ, indicium certissimum est.

21 Sextò, Signa in natura expressa futuram resurrectionem adumbrant. Ieronymus, Ambrosius & Augustinus dicunt resurrectionem futurã in Phœnice aue signatam esse, de qua scribitur, quòd cum in cineres redacta fuerit, mox post irrigationem viua prodeat.

22 Præterea, experiëntia docet, multas auiculas,

las, vt Vpupas, Surnos, Hirundines, tēpore hyberno in profundis paludibus, tanquam sepultas mortuāsque delitescere: quæ verno tempore rursus viuæ prodeunt.

23 Granum coniectum in terrā & mortuum, & postea renatum, etiā resurrectionis futuræ, teste Apostolo, symbolum quoddam est.

24 Est quoque vnusquisque dies imago vitæ, cui succedit nox & somnus, quo nihil morti est similius. Itaque reducti à somno ad vigiliam, veluti à morte reuocamur ad vitam: quæ res resurrectionis futuræ quotidiana est admonitio. Prætereò Lunam quæ post defectum & veluti mortem quandam, noua prodit.

25 Septimò, Præmonitiones considerentur in veteri populo. Enoch ante diluuiū, viuus translatus est. Ita enim scribitur, Genes. 5. Ambulauit Enoch cum Deo, & non cōparuit: quia tulit eum Deus. Hoc facto Deus voluit (abolita iam penè doctrina de victoria super Serpente) proponere communem omnibus doctrinam, videlicet, quòd pij aliquando plenam super serpente consequerentur victoriam; ne spem suam huius mortalis vitæ sibi inclusam haberent.

26 De Elia scribitur, quòd cū iam maxima pars adhæreret Baaliticis sacerdotibus, oppressa vera doctrina, sit in cœlum receptus: vt Deus isto facto rursus doctrinam de æterna vita commendaret hominibus. Ita enim textus habet: Aquis Iordanis diuisis, Ecce currus igneus & equi ignei diuiserunt vtrumque, scilicet Eliam & Elifæum: & ascendit Elias per turbinem in cœlum. Hoc facto voluit Deus hominibus istius seculi, com-

mendare spem futuræ resurrectionis, in qua pij ab omnibus malis & persecutionibus liberentur, oppressis eorum hostibus igne gehennæ.

27 Et si autem Enoch & Elias in cælum subuecti sunt, in testimonium victoriæ futuræ super Serpente: tamen in gloriam illâ cœlestem & plenam, quæ est constituta electis & percipienda in extremo die, non sunt recepti, sed tantum miseris huius vitæ soluti, expectant plenam gloriam cum toto Christi corpore.

28 Octauo, Symbola futuræ resurrectionis in nouo Testamento sunt, suscitationes mortuorû, vt filix principis, Matth. 9. Filij viduæ, Luc. 7. & Lazari, Ioan. 11. Nam vt hæ suscitationes à morte corporis fuere externa symbola suscitationis animarum eorû, qui credunt Euāgelio: ita etiam haud obscurè figurabant plenam liberationem, quæ fiet in extremo die resuscitatis corporibus.

29 Nono, Chirographum Dei in cordibus hominum de præmiis bonorum & pœnis malorû euidens testimonium est resurrectionis futuræ: præsertim, cum imminente iâ morte, magis sentitur conscientix morsus, magisque torquetur animus cogitatione malè transactæ vitæ: idque in iis qui ad Deum per fidem non sunt conuersi. Nam alij, hoc est, pij vehementer in spiritu exultant, quòd tandem in portum optatum & tranquillum, postquam variis calamitatum & miseriarum in hoc mundo iactati sunt procellis, perueniant. Siquidem Spiritum sanctum promissæ hæreditatis arrhabonem in pectoribus inclusum habent, qui facit vt minùs mortem perhorrescât.

30 Decimo & vltimò, Conscientia Sanctorû omnium

omnium temporum suffragia, fidem futurae resurrectionis comprobant. quæ quia plura sunt quam numerari possint, ea omitto.

31 Martyres præterea infiniti, omnibus penè temporibus, nunquam tam forti animo grauissima sustinissent supplicia, nisi suæ confessionis præmia in futura vita, resuscitatis corporibus, sperassent.

32 Hisce testimoniis, quorum alia infallibiliter probant, alia probabiliter confirmant, alia venustè pingunt resurrectionis futurae mysterium, contenti sumus.

33 Neq; moremur Epicureorū voces, siue ioco siue serio dicantur. Infidelitas, ait Ambrosius, non potest claram fidem resurrectionis habere. Quia sicut carbo cinere suo coopertus obcæcatur: ita hi perfidia sua erroris tenebris circumdati, luce carebunt.

34 Postquam ergo constat nobis, de veritate immota, sciamus hanc vnam satis refutare Sadducæorum & similium vanitatem, qui ignorâtes sapientiam potentiâque Dei, & Scripturas de voluntate ipsius, ex mensura sensus humani, & ex rationis regula suam extruxerunt, & extruunt, errorem.

35 Sed nos ab illis quæramus, Cur putent mortuos nõ resurrecturos? Nam si, vt illi dicunt, mortui non resurgent: necesse est vt id fiat: vel, quia Deus non potest: vel quia non vult mortuos excitare. Si non potest: vel, ignorat modum suscitandi mortuos: vel, si norit, imbecillior est, quam vt valeat. Nunc autem, quia sapientissimus est, ignorare non potest: & quia potentissimus, (vt

patet ex creatione rerum ex nihilo, & earundem perpetua gubernatione non potest imbecillior dici, quam ut valeat. Huc illud Augustini: Absit ut ad resuscitanda corpora vitæque reddenda, non possit omnipotentia Creatoris omnia reuocare, quæ vel bestia, vel ignis absumsit, vel in puluerem cineremve collapsum, vel in humorem solutum, vel in auras est exhalatum: Absit ut sinus ullus secretumque naturæ, ita recipiat aliquid subtractum sensibus nostris, ut omnium Creatoris aut lateat cognitionem, aut effugiat potestatem.

36 His Augustini verbis, Viues addit hanc similitudinem: Diligenti & acuto patrifamiliâs in promptu est, & velut ad manum, ac ante oculos, ubi quidque, in quamlibet amplis suis ædibus, sit reconditum: & Deum aliquid putabimus in hoc mundo latere, cuius infinita sapientia minor est hic totus mundus, quam cuiusuis nostrum angustissima & minima capsula.

37 Quod autem velit Deus suscitare mortuos, iam multis immotis rationibus demonstratum est: aded ut de voluntate Dei nemo sanus dubitare possit. Hanc proinde immotam veritatem opponamus omnibus, quæ huic veritati opponi possunt. Et hoc Pauli dictum, tanquam clypeum, opponamus & nostræ rationi atq; sensibus, & aliorum argutijs: *Qui promisit, potest etiam prestare.* In hoc dicto acquiescamus, expectemusque è cœlis venturum esse Salvatorem, qui transformabit nostra contempta corpora ut fiant conformia suo glorioso corpori: idque ea potentia, qua potest sibi omnia subiicere.

38. Quantum autem ad qualitatem corporum resuscitandorum attinet, sciendum est quid habeant commune corpora iustorum & iniustorū, & quid peculiare per se.

39. Corpora vtrorūque hoc est, iustorum & peccatorum, tria habent communia, videlicet, eandem carnis naturam cum personalibus proprietatibus, absq; mole crassa, superflua & inutili: Incorruptibilitatē, qua fit, vt corrumpi & in nihilum redigi, aut in auras resolui non possint: & Immortalitatem, qua perpetuò supererunt sine victu & alijs præsiidijs, quorum vsus erat ipsis sustentandis in hac vita mortali, necessarius. Huius rei causam exponit Ieronimus cum ait: Erit corpus quod resurget incorruptibile & immortale, non solum iustorum: sed etiam peccatorum. Iustorum quidē, vt semper possint permanere cum Christo: Peccatorum verò, vt absque interitione sua, debitas luant pœnas.

40. Discrimina autem inter corpora iustorum & peccatorum hæc erunt præcipua, corpora iustorum erunt in gloria, in compensationem ignominia, quam hîc sustinuerunt: Peccatorum verò in confusione, quæ erit contumaciæ pœna. Iustorum corpora, perpetuis delectationibus in Deo oblectabuntur, pro momentanea huius vitæ afflictione: Peccatorum nunquam finiendis tormentis subiicientur, cum propter transgressionē Legis diuinæ, tum propter cōtemptum Filij. Iustorū corpora, in cælo erunt conformia Christi corpori glorioso, cui in hac vita sub cruce erant similia: Peccatorū autē, in inferno, opprobrio sæpiterno obruetur. Iustorū corpora lumine diuino,

tanquam pallio vestientur: Peccatorū autem tenebris infernalibus oppressa, à fruitione vultus Dei excludentur. Atque hæc exclusio à fruitione vultus Dei, æterna mors dicitur: sicuti contrà, æterna vita est, in omnem æternitatem iucundissimo Dei aspectu frui.

41 Sed Paulū Apostolum de Sanctorū corporibus differentem audiamus, 1. Corinth. 15. Sūt corpora, inquit, cœlestia, & sunt corpora terrestria. Sed alia quidem cœlestium gloria: alia, terrestrium: alia gloria Solis: & alia Lunę: & alia gloria Stellarum. Stella siquidem à stella differt in gloria: ita & erit resurrectio mortuorū. His verbis Paulus significat, quanta futura sit corporum iustorum subtilitas post resurrectionem, nimirū, quòd sint futura purissima, defecatissima, subtilissima.

42 Huius rei admonebit nos claritas corporum cœlestium, quæ Paulus hic proponit tanquam symbola gloriæ corporum nostrorum post resurrectionem.

43 Hinc facile est intelligere, quod suprà dixi, videlicet quòd corpora iustorum, sunt purgata ab omni mole crassa, obscura, ponderosa & inutili, clarificatis spiritibus & carne, vt proximè accedant ad spiritualem naturam. Vnde sequitur in Paulo: Seminatur corpus corruptibile, suscitatur incorruptum: seminatur ignominiosum, suscitatur gloriosum: seminatur infirmum, suscitatur potens: seminatur corpus animale, suscitatur corp⁹ spirituale. Et paulò post: Sicut gestauimus imaginē terreni: (id est Adam in hac vita, in quo dominabatur anima viuens, vnde animalis dicebatur)

batur) ita gestabimus imaginem cœlestis, hoc est Christi resurgentis, ut in nobis spiritu domine-
tur, vnde corpora nostra spiritualia dicuntur.

44 Et idem Apostolus ad Philippen. 3. affirmat Christum transfiguraturum nostra contempta corpora, ut sint futura conformia ipsius glorioso corpori: idque per eam potentiam, qua potest sibi omnia subiicere.

45 Horum, quæ iam dicta sunt, de gloria corporum iustorum, vsus est, ut nos inde consolationem petamus, dum corpora nostra in hac vita, variis morbis, contemptu, & morte affliguntur: ut Sanctorum corpora habeamus in honore: ut ea honorificè sepeliamus: ut munda seruemus ea loca, in quibus Sanctorum corpora sepeliuntur, & quasi consopita delitescunt, donec tuba archangeli excitabuntur.

46 Sed cur dicit Dominus eos, qui bona fecerunt, prodituros in resurrectionem vitæ: qui verò mala fecerunt, in resurrectionem iudicij? Nū ergo bona opera, ut Papistæ hinc colligunt, merentur vitam, ut mala condemnationem? Nequaquam. Firma enim sunt hæc veritatis testimonia. Scipendium peccati mors, donum autem Dei est vita æterna per Iesum Christū, Rom. 6. Si est donum, gratis datur. Si gratis datur, non redditur pro merito. Gratia enim, ut ait Augustinus, est nullo modo, quæ non est gratuita omni modo. Deinde solus Christus est, qui remittit peccatū, qui iustificat, qui sanctificat, qui homines Patri reconciliat. Ergo solus Christus meretur suis, id est, in se credentibus, vitam æternam.

47 Cur igitur hîc Dominus affirmat eos, qui

bona fecêre, prodituros in resurrectionem vitæ, videlicet, vt resuscitati viuant beatam & immortalem vitam: & qui mala fecerunt, prodituros in resurrectionem iudicij, hoc est, vt fuscitati æternam mortem luan? Vt ex signo perspicuo discernat inter hæredes vitæ æternæ, & damnandos: vt omnes creaturæ, & potissimùm sancti angeli, filios Dei ex qualitatibus propriis agnoscant: vt nemo se spectro fidei & hypocrisi fallat. Non ergo hîc opera, vitæ æternæ merita facit Christus, quod esset seipsum mediatoris gloria spoliare: sed iudicia fidei non fucata.

48 Vt enim vera & viua fides efficax est per charitatem, & cernitur in operibus charitatis: ita spectrum fidei, vanitate & hypocrisi delectatur.

49 Verè ergo Bernhardus scñtit cùm ait: Bona opera non sunt causa regnandi, sed via regni. Cuius autem generis hæc opera potissimùm esse oporteat, docet Christus, Lucæ 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt eùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Et Matth. 25. Esuriui & dedistis mihi cibum, sitiui & dedistis mihi potum, peregrinus eram & collegistis me, nudus eram & cooperuistis me, infirmus eram & visitastis me, in carcere eram & venistis ad me. Et Matt. 5. Christus pauperes spiritu, mitēs, lugentes, esurientes & sitientes iustitiam, pacificos, mundos corde, patientes persecutionem, pronunciat beatos, hoc est, liberos ab æterna miseria, quam ipsi suis peccatis meruerāt, & hæredes vitæ æternæ, quam ex dono Dei per Christum habent.

50 Ex his locis promtum est colligere, Primum,

mum, quòd non loquatur Dominus nisi de iis, qui filij Dei per fidem sunt facti. Deinde, quòd ea opera, quæ sunt germani fidei fructus intelligat: qualia sunt mortificatio carnis, patientia, studium benefaciendi hominibus, misericordia erga afflictos, facultatibus iuare egenos. Huiusmodi operibus, tanquam hostiis quibusdam, delectatur Deus: & sunt propria filiorum Dei notæ, & veræ fidei germani fructus, qui non magis à fide, affectu saltem, separari possunt, quàm calor ab igni.

51. Secundò quæritur, Cùm multa genera sint bonorum operum, quæ Dominus sua Lege requirit: cur vnus certi generis tantum Dominus, Matth. 25. in sententia iudiciaria meminit? Meminit autem solius beneficentiæ erga proximos, neque erga quosuis proximos, sed erga proximos miserè afflictos, videlicet, Esurientes, sitientes, nudos, vagos, incarceratos. Huius rei duas esse causas sciendum est.

52. Vnam, quia in hoc genere operum magis cernitur charitas erga proximum carere omni fuco, quæ sanè charitas, sancti timoris Dei, & viuæ cordis fiduciæ certissimum & infallibile est indicium. Est proinde hoc genus bonorum operum, luculentum testimonium filiorum Dei, qui hæredes vitæ æternæ scripti sunt.

53. Alteram, quòd in hoc genere operum manifestior est imitatio filij Dei, cuius mēbra sunt hæredes vitæ æternæ. Nam cùm filium Dei, hoc operum genere proximè imitātur homines, haud obscure testantur, se verè filios Dei esse per Christum, cuius Spiritu mouentur ad benefi-

centiam miserè afflictis præstādam. Cùm igitur & adoptionis nostri in Christo, & viuæ fidei, timorisque Dei, testimonium sit perspicuum hoc genus operum, non mirum est, Christum eius potissimum meminisse in sententia, quam ipse iustus iudex pronuntiabit in die iudicij.

54 His tertiam causam non ineptè addiderimus. Dominus ipse misericordiā antepōnit sacrificio, & ceremoniali cultui. Proinde hoc genus operum præcipuè requirit, vt sciamus cum eo reliqua placere, & sine eo nihil, si nō præstetur, modo possit. Nam deficiente facultate præstandi, Deus affectum pium & promptam voluntatem loco facti reputat.

55 Tertio, quæritur de illis qui maximam ætatis suæ partem transegerunt in sordibus suis, sine vera pœnitentia, & tandem vel in mortis articulo conuertuntur. Respondeo, Peccata eorum qui cōuertuntur in obliuionē venire apud Deum, qui apud Esaiam ait: Ego sum, Ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Qui enim in Filio est per fidem, habet remissionē peccatorum, habet iustitiam Christi, qua apparebit iustus in die iudicij, & habet propositum benefaciendi, quòd Deo pro factò est, quando negatur præstandi facultas.

56 Præterea de horum conuersione & inuocatione, qua in mortis articulo se committūt fidei filij Dei, testabuntur angeli eorum in die iudicij. Sed rem illustremus exemplis.

57 Lazarus fuit filius Dei, & hæres vitæ æternæ, sic & Lathro in cruce, & Cornelius aulicus, de quo

quo Lucas in Actis. Lazarus & Latro affectu hæc opera habere, non externo facto. Ille enim paupertate: hic temporis breuitate post conuersionem impediabatur quò minus affectus sui externa testimonia ederet. At Cornelius qui à conuersione diutius vixit, testimonia suæ fidei, & pij affectus luculenta edidit: adeò quòd ipsius Eleemosinæ & preces cœlum penetrasse à Luca commemorentur.

58 Hæc quæ diximus & necessitatem beneficiendi concludunt, & beneficium Mediatoris esse gratuitum ostendunt, & inter olim iudicandos clarissimè discernunt.

*

BB.iiij.

ASSERTIONES

QUIBUS LEGES DECALOGI
EXPLICANTUR, PROPOSI-

ta & disputata in Academia Haif-
mensi, ab anno Domini 1567.

vsq; ad hunc currentem
annum 1574.

Autore

NICOLAO HEMMINGIO.

PROOEMIUM DECALOGI.

*Locutusque est Deus cunctos sermones hos.
Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de
terra Aegypti, de domo seruitutis.*

I **D**UPLEX Prooemium Legi Dei
præfigitur, Exo. 20. Vnū Moſis,
quo populum excitat & præpa-
rat ad audiendas Leges diuinas.
Alterum Dei, quo populus do-
cetur quis ſit Deus, & quid ſit à Deo expectandū.

2 Moſis autem hoc eſt prooemium: *Et locutus
eſt Deus omnia hæc verba.*

3 Hoc prooemium meritò omnium hominū
animis infixum eſſe deberet, vt eius nunquā ca-
perentur obliuione.

4 Eſt enim vnum ex illis principiis, quæ im-
mota tenere oportet omnes eos, qui in ſchola
Chri-

Christi proficere in salutem cupiunt.

5 Sunt autem quatuor hæc principia tenenda Christi discipulis. Primū, quòd vnus sit Deus, conditor omnium rerum & conseruator. Secundum, quòd hic verus Deus certo verbo hominibus suam voluntatem patefecerit. Tertium, quòd hoc verbum sit comprehensum in Prophetis & Apostolicis scriptis, in quibus ipse Deus loquitur. Quartū, quòd vt quicquid est præter hoc verbum non sit ad salutem necessarium: ita quicquid pugnat cum hoc verbo, sit tanquam venenū Diaboli fugiendum.

6 Inter hæc, tertium est quod Moses hic nobis commendat, cum ait: Et locutus est Deus omnia verba hæc.

7 Mens enim pia cupiens se Deo approbare, ac iuxta ipsius voluntatem & credere & viuere, certa non est priusquam intelligat ea quæ audit hoc niti principio.

8 Hinc est quòd Prophetæ hanc vocem toties repetant: Hæc dicit Dominus: Os Domini locutum est: Hæc dicit Dominus Sebaoth. Hinc est quòd ipse filius Dei sermonem Patris se loqui testatur. Et Paulus eandem ob causam titulum Apostolatus sui aduersariis obiicit.

9 Hoc verbū Dei infallibile in se, Deus propter humanam ignorantiam & multiplicem cæcitatem, variis modis, suum esse, & non alicuius creaturæ testatus est.

10 Et quoniam mensura rationis, hoc est demonstratione, capi nō potest, testimonia addidit admodum congruentia.

11 Vt igitur quæ lumine mētis percipi possunt

demonstrationibus innotescunt: ita quæ acie humanæ mentis excedunt, cœlestibus & diuinis testimoniis confirmantur.

12 Huius generis testimonia sunt & externa & interna. Externa, vt patefactiones diuinæ, miracula, prophetiæ, consensus Mosis, Prophetarum, Christi & Apostolorum, duratio & conseruatio Ecclesiæ, & cruenta confessio infinitorum Martyrum omnibus seculis. Interna sunt Spiritus sancti obsignationes in cordibus fidelium.

13 Huius verbi diuini vera & non fluctuans persuasio & fides, fundamentum est omnis fiducia, pietatis & virtutis, quibus Deo coniugimur, & assequimur finem nostræ creationis.

14 Quod enim radix est arbori, quod oculus corpori, quodque telis contexendis ipsa sunt stamina, vt rectè ait Theodoretus, hoc perficiendis animis est veritatis cognitio stabilisque rerum diuinarum fides.

15 Admoneamur igitur hoc Mosaico proœmio, de certissimo & indubitato principio & Theologiæ veræ, quod est ipsum verbum Domini, in libris Prophetis & Apostolicis comprehensum, & quod omnia quæ pugnant cum hoc verbo, sint venena Diaboli insidiantis salutis humani generis.

16 Alterum proœmium est ipsius Dei: *Ego sum Iehouah Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, &c.*

17 Pauca sunt quidē hæc verba, sed quæ nulla sapientia humana exhauriri possunt.

18 Omnium primum proœmium hoc Domini proponit modum cognoscendi Deum, videlicet,

et, Verbum & Testimonium verbo additum.

19 Tametsi autem Paulus dicit: Τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ fuisse hominibus manifestum ex rerum creatione & conseruatione: tamen cognitio hæc non fuit eis salutaris, inò pernitiosa magis idque ipsorum culpa.

20 Nam quò magis quæsiuerunt Deum naturali lumine, eò magis vanitate mens, tenebris intelligentia, & cor obduratione oppressa sunt.

21 Siquidem nihil ex illa noticia concluderunt, quàm horrendas idololatrias, quas infinita scelera, vt Paulus testatur, secuta sunt.

22 Salutaris proinde cognitio Dei, ex verbo & testimonio simul petenda est.

23 Quare vt nihil præter & contra verbum de Deo sentiendum & cogitandum est, vel loquendum, sed illud solùm de Deo credendum, quod ipse de se testatur, iuxta dictum: Esse Deum credas, quod de se prædicat ipse: ita testimonia verbo addita, ipsius bonitatem nobis commendant, & fidem & inuocationem accendunt, quibus nos seiungimus ab omnibus aliis cœtibus in mundo, & adhæremus Ecclesiæ Dei, quæ est societas Sanctorum.

24 Secundò, etsi obscurius docemur hoc præcæmio de essentia Dei & personis in vna diuina natura: tamen vnitas essentiæ diuinæ, & pluralitas personarum in vna essentia hîc indicantur.

25 Prima enim vox Iehouah singularis numeri, significat essentiam illam diuinam, simplicissimam & vnicam esse, hoc est, quòd vnus sit Deus in essentia.

26 Secunda vox Hebræis est pluralis numeri,

qua significatur pluralitas personarum subsistentium in vna diuina natura.

28 Hoc mysterium primùm propositum est in Libro creationis, vbi dicitur: In principio creauit Elohim cælum & terram, vbi plurali numero, propter personarum distinctionem vtitur Moses, cui adiungit singulare verbum, propter essentia & naturæ vnitatem.

28 Hoc ipsum deinde in Prophetis repetitum est, & postea clariùs in nouo Testamento patefactum, vbi & patefecerunt se tres personæ in diuinitate, & nominantur, Pater, *Λόγος* seu Filius, & Spiritus sanctus.

29 De hoc arcano ita loquitur Bernhardus: Sacramentum hoc magnum est & quidem venerandum, non scrutandum, quo pluralitas in vnitatem, ac ipsa vnitatem sit in pluralitate. Scrutari hoc temeritas est, credere pietas est, nosse verò vita est æterna.

30 Tertiò, cùm dicitur, *Deus tuus*, significatur bonitas Dei, *φιλανθρωπία* erga homines, & requiritur fides in hominibus, qua hanc bonitatem sibi applicant, quod fieri non potest sine Mediatoris notitia.

31 Hanc vocem cùm audiret populus Israel, non omnes fundamentum bonitatis Dei erga homines cogitarunt, nec veram fidem adhibuerunt huic verbo.

32 Qui pij inter eos fuerunt, vt Moses, Caleb & quidam alij, vt seridò cogitarunt suam indignitatem: ita ardenti fide in promissum mulieris semen recubuerunt.

33 Reliqui, vt hypocritæ, suam dignitatem putabant

bant se hunc honorem adeptos, quòd Deus ipsos suum populum vocauerit, & segregauerit ab aliis omnibus nationibus.

34 Moses ergo & qui cum illo erant pij, hac sola fide, & iustificati sunt, & placuerunt Deo, per obedientiam Legis, etsi eam perfectè non præstiruerint. Cæteri autem Legis damnatoria sententia oppressi, in suis peccatis perierunt.

35 Atque ita hoc proœmium concio fuit Euan-gelij. Nam Deus se nemini communicat nisi per prædicationem, qua offertur fauor & gratia Dei in Christo Iesu, omnibus credentibus.

36 Et tamen si Mediatoris mentio non fit expressè: tamen includitur in promissionis verbo, *Deus tuus*, ex eoque intelligitur, vt ab effectu causa.

37 Nam cùm certissimum sit neminem placere Deo, nisi per Christum & in Christo, consequitur hanc bonitatis & misericordiæ promissionem fundari in illo dicto: Semen mulieris conteret caput Serpentis.

38 Quartò, continet hoc Domini proœmium confirmationem autoritatis Legis diuinæ, eamque triplicem.

39 Prima sumitur à potestate, qua sibi Dominus ius imperij vendicat, cùm dicit: *Ego sum Iehouah*. Est enim hoc nomen Dei proprium, quo essentia, potentia & maiestas ipsius significatur. Potentia enim & maiestas τῆ ἀυτοκρατορίας diuinæ necessario coniunctæ sunt.

40 Secunda, sumitur à promissione diuina, cùm inquit: *Deus tuus & Dominus tuus*.

41 Tertia sumitur à beneficio, cùm inquit: *Qui*

eduxi te è terra Egypti, Quo admonet populum totius Historiæ educationis de *Egypto*, in qua cum præcipuum sit liberatio, per asperſionem sanguinis in postes domorum, fides requirebatur in agnum Dei Iesum Christum, cuius sanguinem adumbrabat sanguis agni asperſus.

42 Pij proinde cum hoc dictum audiuerunt, reuocarunt in memoriam promissionem agni illius immaculati, qui tolleret peccata mundi.

43 Quintò, cum dicit: *Ego sum Iehouah Deus tuus*, significat se & creatorem esse omnium, & conseruatore, atque ad eò suæ prouidentia omnia subiicere.

44 Non enim ut faber, relicta naue à se extructa, discedit: sed ut Pater, prouidentia omnia vel minima dirigit atque gubernat, prout maximè suæ gloriæ expedire videtur.

45 Detestandi igitur sunt furores Græcorum, qui tollunt prouidentiam, & negant Deum vel posse, vel velle rerum à se conditarum curam habere.

46 Sextò, inuitat nos hoc proœmium & ad gratitudinem erga Deum, à quo tanta bona habemus, ab ipso conditi & creati: & ad studium obediendi ipsius præceptis.

47 Est proinde hoc proœmium, veluti fundamentum & causa Legum, quas Dominus humano generi imposuit, non quidem sui causa, qui nostra obedientia non indiget, sed nostri, quibus obedientibus, ut Pater benignissimus, proponit præmia maxima.

48 Natura enim hanc Legem omnibus posuit, ut sint grati erga benemeritos, & maximè
erga

erga optimè meritos.

49 Si igitur parentibus debemus gratiam, qui nos genuerunt & aluerunt, multo magis gratos nos esse oportet Deo, à quo parentes habemus, in quo sumus, viuimus & mouemur, ac tanta prouidentia conseruamur, vt tandem optatam beatitudinem, ad quam conditi sumus, consequamur.

50 Dolendum est proinde vehementer, quòd tantus veteranus occupet humanas mentes, vt non immensa bonitate moti, gloriam quam debent Deo reddant.

CAPITULA PRIMA

Decalogi.

1 **D**ECEM Legis Moralis præcepta Dominus ad duas theses reuocat, tanquam ad summa capita seu fontes, ex quibus dependent & manant.

2 Harum theseon prior est: *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex tota fortitudine tua.* Posterior, *Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

3 Harum *theseorum* ratio quidem est. Deus summum bonum est, & autor omnis boni in natura. Finis verò, vt Deo coniuncti, in eo tanquam summo bono acquiescamus, quod sanè summa felicitas est, ad quæque finis hominis proprius & vltimus, si statum hominis perfectissimum spectemus.

4 Quoniam autem omne bonum naturaliter

amatur, & ipsa boni ratio, modum amori imponit, necesse est, ut Deus cum sit summum bonum, præ omnibus, ante omnia, & supra omnia diligatur.

5 Et quia dilectionis vocabulo omnis notitia dilectionem necessario antecedens, omnis affectus dilectioni necessario coniunctus, atque omnis actio dilectionem necessario consequens, intelligitur. Lex in Mose sapientissimè ista tria coniungit, cum ait: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota virtute tua*, ut in corde, id est, mente, sit vera lux, seu notitia de Deo (quæ dilectionem Dei necessario antecedit) In anima, purissimi affectus, fides, timor Dei, spes, &c. (Qui cum dilectione Dei quasi quodam naturæ pacto connexi sunt) In virtute, conatus sufficiens ad agendum ea quæ Deus imperat, qui sanè conatus necessario dilectionem Dei comitatur.

6 In hac enim re consistit rectitudo hominis, ut corpus animæ, anima menti, & mens Deo pareat & obsequatur, atque ita ei fide iungatur, atque amore veluti vnum cum eo fiat.

7 Etsi autem Moses tria tantùm requirit, nempe totum Cor, siue mentem plenam noticia Dei, totam animam purissimis affectibus ornatam, & totam virtutem, qua perfectissimum præstatur obsequium: tamen ab eo non discrepant Evangelistæ Marcus & Lucas, qui quatuor, nempe cor, animam, *σύναντα καὶ ἴσχυς* ponunt. Nam quòd Moses sub genere virtutis seu validitatis, ut ita dicam, intelligit, Evangelistæ per species explicant.

cant, vt sciamus & mentis virtutem, quæ est *diuina*, & corporis robur, quod est *ixus*, ad præstandum Deo obsequium, requiri.

8 Cùm hanc Legem, qua nos obligat, vel ad obedientiam perfectam, vel ad pœnas æternas, iutuemur sine Christo, deprehendimus eam in se quidem esse iustam & sanctam, sed nobis fieri ministerium mortis, vt qui eam non præstamus.

9 Nam cùm sententiam Legis audimus: Maledictus omnis qui non manserit in omnibus quæ sunt scripta in libro Legis, sistimur veluti coram tribunali Dei, nos damnâti propter Legis transgressionem, quam damnationem conscientia nostra agnoscit iustissimam esse. Siquidem nemo est mortalium, qui non longissimè abest à Legis huius perfectione.

10 Idem omninò sentiendum esse de secundo Legis capite, indicat Dominus, cùm ait: *Secundum est simile primo*. Hoc enim dicto vult Dominus corrigere errorem Pharisæicum. Pharisæi enim non putarunt ita difficilem esse obedientiam secundi præcepti atque primi, præsertim cùm scriptum sit: Odio habebis inimicum tuum, Nec obedientiam secundi tam necessariam, nec pœnam violati tam grauem, nec impediri posse primi obseruationē, etiamsi quis in secundo fuerit negligentior. Hunc errorem vt taxat Dominus, ait: Secundum simile est primo. Nam siue facultatem præstandi respicis, vtrumque per æque difficile est: siue debitum, ad vtrumque obligamur mandato: siue obligationem ad pœnam transgressionis, vtrumque ad pœnas æternas

obligat: siue denique ad connexionem obedientia, vtriusque obedientia connexa est, ita vt altera sine altera stare nequeat. Qui enim Deum diligit, diligit & proximum, & qui proximum, multo magis Deum. Hanc rationem postremam similitudinis primi & secundi, vidit Theophylactus.

11 Quid ergo hinc faciendum est? Damnatória Legis sententia, vel te ad desperationem adiget, vel ad quærendum Christum te compellet, vt in eo inuenias, quod ipse non habes, videlicet obedientiam Legis.

12 Nam si in Christum credideris, obedientia quæ propria est Christi, fit tua ex imputatione, vt Lex non amplius habeat quod in te condemnet. Christus enim est finis Legis, in iustitiam omni credenti, hoc est, omnis qui credit, habet quod Lex vt vltimum requirit, nempe iustitiam. Si iustitiam, & vitam, adeoque salutem & sclicitatem, quæ est finis hominis. Hinc illa gloriatio Apostoli: Christus est qui iustificat, quis est qui condemnet?

13 Cum ergo iustificati sumus fide, & habemus pacem cum Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, non sumus amplius sub Lege, sed sub Gratia.

14 Sed quid contra hæc ignari scientiæ salutis & remissionis peccatorum, per viscera misericordiae Dei nostri? Nonne idem nobis obiiciunt, quod præconi fidei, Paulo, magno illi Theologo, obiecerunt Romani? Quid, inquit, peccabimus, quia non sumus sub Lege, sed sub Gratia?

15 Hæc obiectio necesse est vt proficiatur,
vel

vel à crassissima ignorantia Euangelij, vel ab improba libidine deformandi Euangelium.

16 Tantum enim adest, ut valeat hæc consequentia, Iustificamur gratis fide absque operibus, Ergo bonis operibus incumbere non est necesse, ut nihil validius concludi possit, quam contrarium eius quod illi volunt, hoc modo. Iustificamur, id est, absoluihur à peccatis, & donamur iustitia Christi ex fide absque operibus. Igitur nunc summo studio bonis operibus inuigilandum est.

17 Nam Paulus opera bona & necessarium fructum iustitiæ esse scribit, & iustificationis finem proximum facit, & obsequium Deo debitum prædicat, & ex efficacia mortis & resurrectionis Christi in nobis fieri contendit.

18 Accuratè proinde distinguendum est, primum inter beneficium Dei gratuitum, & hominis iustificati debitum obsequium. Beneficium Dei est gratia in iustificationem, hoc est, iustificatio hominis gratuita, quæ non ex operibus est: sed ex fide: qua sola gratia iustificans apprehenditur. Obsequium debitum hominis iustificati est, ut homo ea sequatur & faciat, quæ Deo placitura ex regula voluntatis ipsius nouit. Nam iustificati fide, debitores sumus Deo, ut membra nostra præbeamus arma iustitiæ.

19 Deinde distinguendum est inter Legis officium in non conuersis, & in conuersis. In non conuersis est ministerium mortis. Nam illi sunt sub Lege. In conuersis non est ministerium mortis, sed norma vitæ iustissima. Hi enim sunt sub Gratia, rigore Legis vindicati.

20 Ut ergo Lex hæc, de dilectione Dei & proximi, obligat non conuersos ad pœnas æternas, cum ab iis requirit perfectam & perpetuam obedientiam, quam præstare non possunt: ita conuersis, & absolutis à iure Legis, est regula vitæ, ad quam conabuntur vitam suam componere, quod quia non faciunt hypocritæ, sunt fide vacui.

21 Tertio, Præterea distinguendum est inter obedientiam Legis in non renatis & iustificatis. In illis non placet, quia est impura, imò nulla potius. In his placet etsi imperfecta, inchoata tamen. Nam ut iustificati fide placent propter iustitiam Christi, quæ illis imputata est: ita etiam conatus illorum, donec retinent fidem & bonam conscientiam, propter Christum acceptus est, & est Deo gratum sacrificium.

22 His iactis veluti fundamentis, videamus quomodo hæc Lex dilectionis inchoari possit à nobis. Nam dilectio ut summè necessaria obedientia à nobis requiritur, sine qua cætera nihil, ut Paulus testatur.

23 Cum Paulus dicit: Finis Legis est dilectio, ex corde puro, conscientia bona, & fide non ficta, monstrat & vnde manat dilectio Dei atque hominis, & quòd nemo possit eam præstare sine notitia Euangelij, & fiducia viua in Christum.

24 Nam ut puritas cordis & conscientie bonitas sunt ex fide vera & viua, cuius fundamentum est notitia Euangelij: (Fides enim ex cognito verbo Dei concipitur) ita dilectio Dei est affectus cordis purus, ex fide per spiritum Christi
creatus:

creatus: ex quo fit, vt nihil cognitioni Dei & erga ipsum obedientiæ antepōnamus, vtque præ omnibus, ante omnia, & supra omnia ipsum amemus, ad eum vt cupiamus illi iungi, vnūmque cum eo fieri.

25 Hic dilectionis affectus erga Deum, tanquam flabellis quibusdam spiritualibus, cogitatione dilectionis Dei, qua nos prius dilexit, meditatione beneficiorum Christi erga nos, fiducia & spe promissorum bonorum, atque ardenti Dei inuocatione, excitandus est, ne fonte impuro carnis obrutus, extingatur.

26 Ex hac dilectione Dei manat dilectio proximi, qui gestat imaginem Dei. Quare & ipsum propter Deum diligere debemus. Vnde Augustinus: Dilectio est rectissima animi affectio, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum.

27 Forma & modus dilectionis proximi additur in Lege, cum dicitur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Proinde amor quo nos ipsos amamus, debet esse regula, ad quam diligendus est proximus.

28 Verum vt hoc rectè accipiatur, duo obseruanda sunt. Primum discernendum est inter duplicem amorem nostri, videlicet vitiosum & laudabilem. Deinde cauendum est, ne vitia cum subiectis eorum confundamus.

29 Duplex est amor sui. Vnus qui sequitur sensum carnis, cæcus, inconsultus, ferus & perniciosus sibi & aliis. Hic cum vitiosus sit, non debet esse regula puri amoris, quo diligendus est proximus. Alter est laudabilis, qui sequitur Spi-

ritus impetum, quo cupit animus in illis rebus occupari, quæ Deo sunt gratæ & sibi salutares. Hic amor sui, quia est purus & sanctus, debet esse mensura dilectionis proximi: unde fit ut cupiamus proximo omnia, quæ ad ipsius incolumitatem & salutem facere videbuntur. Ac simul consilio, opere, precatione, ipsius commoda procuremus atque adiuuemus, & amoliamur ab eo pro nostris viribus, quicquid ipsi verè noxium esseprehenderimus.

30 Christus Dominus novam dilectionis proximi formam nobis commendat, cum ait: Diligite vos inuicem, sicuti ego dilexi vos, propter quam causam novum etiam mandatum vocat. Sicut igitur Christus dilexit nos intimè: ita & nos ipsius exemplo, nos inuicem diligere debemus.

31 Alterum, quod obseruandum est in dilectione proximi, est ut caueamus ne vitia cum subiectis confundamus. Vnde Augustinus: Vnusquisque iniquus homo, in quantum iniquus est, odio habendus est, in quantum autem homo est, diligendus est, ut illud quod in eo rectè odimus, arguamus, id est, vitium, quo possit illud quod in eo rectè diligimus, id est, humana natura, ipso emendato vitio, liberari.

32 Etsi autem neutra dilectio, nec Dei, nec proximi perfecta esse poterit in hac vita, sed tantum inchoatur & crescit pro mensura fidei: tamen cum non sit simulata, sed ex viua fide, conscientia bona, & puro corde proficiscatur, placet Deo, & hæc inchoata dilectio est testimonium plenæ regenerationis nostri, quam expectamus, quæque perficietur dilectio & Dei & proximi.

P R I M A L E X

*Decalogi.**Non habebis Deos alienos coram me.*

1 **V**T proœmium Decalogi modum notitiæ Dei monstrat, videlicet, per verbum, & testimonium verbo additum: ita Decalogus ipse, quo cultu Deus coli velit, ostendit.

2 Tametsi autem obedientia Decalogi ne inchoari quidem potest, sine notitia Euangelij: tamen Deus iustissimus iustè requirit ab homine, quod sibi iure debetur: & talem Legem præscribit, cui obedientia integra præstari potuisset, si homo in ea integritate perstitisset, in qua creatus fuit.

3 Atque ideò hoc facit Deus, vt agnito morbo, quæramus medicum, hoc est, vt agnito iusto iudicio Dei in nos, confugiamus ad Christum, qui est consummatio Legis, in iustitiam omni credenti. Atque ita demùm obedientiam erga Legem inchoemus in hac vita, quæ perficitur in beata illa vita, quam ex fide expectamus.

4 Debemus proinde Legem considerare quadrupliciter. Primùm, vt sumus creati in Adamo in perfectionis statu. Secundò, vt sumus post creationem lapsi. Tertiò, quatenus sumus de nouo creati, & per Christum erecti. Quartò & vltimò, in beatitudinis statu, resuscitatis mortuis.

5 His ita iactis fundamentis, primum præceptum perpendamus, à quo & reliqua pendent o-

omnia, & sine quo nulla erga alia obedientia præstari potest.

6 Est autem hoc primum præceptum: *Non habebis Deos alienos coram me.* Hoc est, Me solum Deum tuum habebis, & non alienos Deos.

7 Vt huius Legis ratio est, quòd Deus conditor rerum, solus sit omnium bonorum fons, id quod significatur cum dicitur: Ego sum Dominus Deus tuus: ita finis Legis est, ut omni idololatria & impietate abiecta, solus habeatur Deus noster, & solus à nobis colatur, & non alius.

8 Vt hæc Lex prima requirit cultum vnus Dei, agniti per verbum & testimonium: ita docet non licere vllum cultum Dei instituere, sine mandato Dei. Est enim solius Dei opus cultum ordinare, iuxta dictum, Psalm. 25. Dirige me in veritate tua, & doce me, quia tu es Deus meus.

9 Porro, habere Deum, est Deum mente, affectu, voluntate, adeoque omnibus viribus complecti, seu ut ipse Deus se interpretatur, Diligere Deum ex tota mente, ex tota anima, & ex totis viribus.

10 Mente habetur Deus, quando vera notitia Dei in mente lucet: videlicet, quòd sit vnus æternus & verus Deus, Pater, & λόγος, & Spiritus sanctus: quòd hic Deus sit creator & conseruator rerum omnium: quòd sit fons omnis boni: quòd suas creaturas amet, gubernet, conseruet: quòd ad se confugientes iuuet, & contra contumaces puniat.

11 Hæc in genere est vera Dei notitia, quæ in duas

duas formas diuiditur: Vt alia sit notitia Dei Legalis, alia Euangelica.

12 Affectu habetur Deus, quando ex vera Dei notitia concipitur vera dilectio, verus timor, constans fiducia, & spes minimè vacillans.

13 Voluntate habetur Deus, cum ex mentis recto iudicio, & puro animi affectu, nascitur voluntatis alacritas, ad imperandum omnibus viribus, vt Deo perfectam & perpetuam obedientiam præstent.

14 Viribus omnibus habetur Deus, cum ipsæ vires, interiores & exteriores, voluntati alacriter imperanti, quæ mens rectè iudicat, & affectus purè suadent, obsequuntur & imperata faciunt.

15 Contrà verò alienos Deos habet, quicumque mente, affectu, voluntate & viribus, vllam rem creatam vel fictam complectitur, sine vero timore Dei, vt ab ea pendeat, auxilium speret contra ordinationem diuinam. Hinc Scriptura diuitias, cum illis fidentur, inter alienos Deos numerat. Et Paulus auaritiam idololatriam esse pronunciat.

16 Ex his promptum erit colligere opera primi præcepti, quæ sunt. 1. Amor verbi Dei, & consideratio creaturæ totius. 2. Notitia Dei ex verbo & creatura. 3. Dilectio quæ ipsam notitiã excipit. 4. Timor verus. 5. Fides. 6. Alacris voluntas. 7. Conatus omnium vicium ad obediendum Deo. 8. Spes, ex qua patientia.

17 Hæc opera in hoc præcepto requiruntur perfecta & perpetua, qualia Adam & Eua præstitissent, si in sua integritate mansissent.

qua conditi erant ad imaginem Dei. Post lapsum primorum parentum nullus fuit, neque erit, præter vnum Iesum Christum, qui hanc Legem impleuit.

18 Porro fides, quam requirit per se primum præceptum, versatur circa promissionem additam primo præcepto: videlicet, *Faciã misericordiam in millia iis, qui diligunt me* (scilicet ex toto corde, tota anima, & totis viribus) & *custodiunt præcepta mea.*

19 Et tametsi homo non potest hanc obedientiam præstare: tamen Deus iustissimè illam requirit vt debitum, ad quod soluendum obligatus est omnis homo, in primo parente Adam,

20 Quare autem hoc debitum requirat Deus, exponit Christus, Matth. 18. Vbi proponit parabolam de homine rege, & seruo qui debebat decem millia talenta. Sicut enim ille seruus, intellecta debiti magnitudine, confugit ad misericordiam regis sui, & impetrauit totius debiti condonationem: ita Lex Dei requirit perfectam obedientiam, vt homo in sese descendens, & agnoscens suum peccatum, iustamque Legis sententiam, ad promissionem quæ Decalogi præcepta præcedit, redeat, videlicet, *Ego sum Dominus Deus tuus.* Quæ promissio est pars fœderis inicum Abrahamo & semine eius, de gratuita iustificatione, & pendet ex prima promissione: Semen mulieris conteret caput Serpentis.

21 Vt autem fide huius promissionis iustificatus est Abrahã: ita omnis qui credit, iustificatur, imputata sibi perfecta Legis iustitia, quam Christus præstitit, & homini credenti imputat.

22 Nam

22 Nam quoniam Christus Legi Dei perfectam obedientiam præstitit, iustus est ex Lege, & quia sub Lege factus est, ut eos qui sub Lege erant redimeret, iustitia ipsius credentibus imputatur, ut iusti sint & viuant.

23 Quoniam autem Christus non solum est homo, sed etiam verus & æternus Deus, fit ut etiam iustitia, quam præstitit in sua sanctissima humanitate, sit infinita, ut sufficiat omni credenti in iustitiam. Atque hoc est quod Paulus ait: Christus est consummatio Legis in iustitiam omni credenti.

24 Hic proinde cum huius primi præcepti, tum aliorum sequentium, usus erit, ut examines conscientiam tuam ad normam Legis, & sententiam Legis recolas hoc ordine.

25 Primum in hoc conscientie examine ad regulam Legis, cum deprehendis te lege Dei non satisfacisse, agnosce te Legis diuinæ transgressorem esse, agnosce magnitudinē & turpitudinem peccati tui. Secundò, agnosce sententiam Legis, aduersus te latam, iustam esse. Tertiò, expauesce ad iram Dei, & dole quòd Deum tuo peccato offenderis. Quartò, confugito ad promissionem Fœderis noui, & viua fide recumbe in Christum expiatorem peccati, & ardentè pete remissionem peccatorum, donec responsum Spiritus in corde tuo acceperis, de impetrata Gratia, & imputata Christi iustitia. Quintò, nactus remissionē peccatorum, fide Christi, qui nostra delicta sua delicta fecit, ut suam iustitiam nostram iustitiam faceret, redi ad Legē, & iuxta illam vitam tuam, quantum quidem id fieri potest, componito.

26 Et tamen si adhuc hærent reliquæ peccati in natura (Vnde fit vt obedientia nostra sit imperfecta) tamen placet propter Christum, quia non sumus sub Lege, sed sub Gratia.

27 Atque ita Notitia Dei, Amor Dei, Fides, Spes & aliæ virtutes, quas requirit Lex, sunt sacrificium Deo longè gratissimum & acceptissimum.

28 Porro peccata pugnantia cum primo præcepto, ex antithesi facile intelliguntur. Cum vero Deo, pugnant alieni Dij, quorum nomine intelligitur, quicquid loco veri Dei haberi hominibus profanis solet. Cum amore verbi, pugnat odium verbi. Cum notitia Dei, pugnat ignorantia Dei, & omnis falsa persuasio de Deo. Cum timore, pugnat profana securitas. Cum fide, diffidentia. Cum spe, desperatio & impatientia. Cum alacritate voluntatis, pugnat auersio volûtatis. Cum virium promptitudine ad obediendum, ignauia & torpor, & quæ Græcis dicitur *ἀνδία*.

29 Præmia huius Legis inchoatæ à fidelibus sunt multiplicia, spiritualia & corporalia: vt fauor & misericordia, &c. iuxta promissionem Legi additam.

30 Hæc promissio planè irrita est sine Christo, quare Christum intuetur, qui vt Legi satisfecit: ita huius promissionis est particeps, idque in mille generationes eorum qui ex se per fidem & Spiritum sanctum nascuntur.

31 Si ergo in Christo es per fidem, statue te in fauore Dei & misericordia esse, iuxta Legis promissionem. Nam vt Christus est finis Legis, in iusticiam omni credenti: ita etiam omni credenti
benedi-

benedictionem Legis confert, & promissionem Legis in eo complet.

32 Pœnæ violatæ huius Legis in non conuersis est, maledictio & damnatio, & uisitatio iniquitatis in tertiam & quartam generationem.

33 Hoseas 4. cap. meminit specialis cuiusdam pœnæ violati huius præcepti, cum ait: Quia oblitus es Legis Dei tui, obliuiscar & ego filiorum tuorum.

SECUNDA LEX DE
calogi.

Non facies tibi sculptile, &c.

1 **LEX** Domini, Exo 20. hæc est: *Non facies tibi sculptile, neq; omnē similitudinem, quæ est in cælo desuper, & quæ est in terra deorsum, nec eorū quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea. Ego sum enim Dominus Deus tuus.* Z

2 Tria hac Lege prohibentur. Primum, ne Deum vlla effigie exprimere tentemus. Effigies enim Dei manu hominis expressa, cedit in cõtumeliam diuinæ maiestatis. Nam cùm Deus sit expers corporis, inuisibilis & infinitus: & effigies omnis ex materia corporea sit visibilis, & terminis clausa: fieri non potest sine contumelia Dei, effigiem Dei manu exprimere.

3 Secundum, quod prohibetur est, ne incuruemus nos corâ vliq; idolo religionis causa. Nã cùm ex duplici natura compositi sumus, anima &

corpore, vtrumque debemus Deo, videlicet cultum interiorem animæ, & exteriorem corporis.

4 Qui ergo corpore prostrernit se coram idolis, religionis ergo, inuertit naturæ ordinem, subiiciens se infra creaturas. Deinde sacrilegium committit, tribuens creaturæ cultū, qui soli creatori debetur.

5 Tertium, quod hac Lege prohibetur, est, ne animoingas tibi Deum, qui non est Deus, & ne animo neges esse Deum, qui reuera est Deus. Id quod & Ethnici fecerunt, qui multitudinem Deorum introduxerunt, & hæretici, qui siue circa diuinitatis essentiam, siue circa personarū distinctionem, siue circa voluntatem diuinæ maiestatis errauerunt.

6 Cur autem Diabolus inuexerit idola in mundum, & quæ fuerit eorum prima occasio, Sapien. 14. exponitur. Ita enim ait Sapiens:

7 In opificio Dei ad abominationem sunt deformata simulachra, ad offensionem animis hominum, ad laqueum pedibus insipientum iniiciendum.

8 Initium enim scortationis, (id est idololatricæ) excogitatio simulachrorum est, atque eorundem inuentio, vitæ corruptela. Neque enim ab initio erant, neque in æternum erunt. Quippe hominum ambitione in mundū sunt introducta.

9 Cū his consentiunt multæ Prophetarum conciones, quæ abominationem idolorum extremè damnant, vt quæ homines paulatim à vero Deo abducant.

10 Quid dico de Prophetis? Imo & Ethnici saniores simulachra Deorum abominati sunt.

11 Numa (vt Plutarchus refert) prohibuit Romanos existimare imaginē Dei aut hominis speciem, aut animalis habere formam: propterea nefas esse putabat deterioribus meliora assimulare, nec aliter posse Deum percipi quā intelligentia.

12 Varro acutissimus atque doctissimus autor (teste Aug.) dicit antiquos Romanos plusquā annos 170. Deos sine simulachro coluisse. Quòd si adhuc, inquit, mansisset, castius Dij obseruaretur. Cuius sententiæ suæ adhibet inter cætera gentem Iudæam. Nec dubitat eum locum ita concludere, vt dicat: Qui primi simulachra Deorum populis posuerunt, eos ciuitatibus suis & metum demississe, & errorem addidisse.

13 Ante annum Domini 427. Sancti Patres qui doctrinam sine Pontificiis corruptelis retinuerunt, nulla planè simulachra in templis Christianorum esse permiserunt. Sciuerunt quantum damni occasionem olim præbuisset simulachra.

14 Verum posterior ætas, paulatim deficiens à puritate doctrinæ, imagines & simulachra inuexit in Ecclesiam, non sine magna, & Imperiorum ruina, & veræ religionis iactura.

15 Etsi autem consilium eorum, qui primum pinxerunt imagines in templis Christianorū non fuit pessimum: tamen procedente tempore, error auctus est, & idololatria, per Romanos pōtificates, contra Græcos est defensa.

16 Et tandem eò perducta est res, quòd præcipua pars cultus diuini, collocata fuerit in cultura simulachrorum. Id quod in regno Antichristi videre est.

17 Porro, ne quis artem pingendi & sculpendi, prohibitione imaginum & idolorum damnari existimet, conferat Legem prohibitionis cum aliis præceptis & exemplis Scripturæ, quibus aliquæ imagines & simulachra approbantur.

18 Mandatum Dei est, Exod. 25. Duos Cherubim aureos facies ex vtraque parte propiciatorij. Fuerunt autem Cherubim alatae imagines, in quibus hominis species præualebat. Hos postea Solomon in suotēplo curauit fieri, ad exemplar eorum qui fuerunt in tabernaculo.

19 Solomon in fabrica templi boues sculpi mandauerat. Ita enim legimus, 2. Paralip. 4. Similitudo quoque bouum erat subter illud. Item: Duo ordines erant bouum fusorum.

20 Ex hoc mādato Dei & exemplo Solomonis efficitur, quod imagines & simulachra non prohibeantur *ἀπλῶς* & simpliciter, sed secundum quid, vt loquuntur in scholis.

21 Prohibentur ergo tribus de causis. Prima, cum rem non tantum non representant, sed eius maiestatem lædūt. Vt cum Deus pater pingitur, cana barba, in capite gerens triplicatā coronam, more Papatum. Secunda, cum prostituuntur cultus ac venerationis causa, vt in Papatu, quem vsum Prophetæ passim damnant. Tertia, ne sint idololatriæ occasiones, obscurata tempore doctrina, quemadmodum fieri consuevit.

22 Porro, cum ex iis quæ dicta sunt manifestum sit, non simpliciter prohiberi & damnari simulachra, queritur, an possit aliquis esse non impius simulachrorum vsus?

23 Triplex est in vniuersum imaginum & simulachrorum

mulachrorum vsus, videlicet, superstitiosus, typicus & politicus.

24 Superstitiosus, vt contumeliosus in Deum & eius creaturas, solus damnatur verbo Dei.

25 Typicus vsus in veteri Testamento fuit, vt rem aliquam diuinam, sub imagine rei incurrentis in oculos, adumbraret. Veluti æneus serpens suspensus in deserto, adūbrabat Christum, Ioan 3. Hic vsus tantisper fuit licitus, donec populus Ægyptio more eum adorare cœpit. Quod cum videret Ezechias rex pius (haud dubiè admonitus à sanctis Dei Prophetis, quorum officium erat voce damnare istam idolomaniã,) illum confregit, relinquens omnibus regibus & principibus exemplum, vt & ipsi tollant instrumenta idololatriæ, ne impediatur verus Dei cultus, & caueant, ne posteris instrumenta relinquunt impietatis.

26 Politicus vsus imaginum & simulachrorum est, cum sine superstitione pinguntur imagines, aut fiunt simulachra alicuius utilitatis gratia.

27 Est autem hic politicus vsus triplex, videlicet, historicus, symbolicus, & ornatus causa inuentus. Hi donec manserint intra suos limites, nullo iure damnari possunt.

28 Historicus vsus est, qui historiis seruit, hoc est, qui ad intelligendas rectius rerum descriptiones, & ad memoriam rerum conseruandam facit. Hic vsus & in libris & alibi licitus est.

29 Symbolicus vsus est, qui de re alia, quæ significatur imagine, tanquã Symbolo intuentes admonet. Vt imago in moneta Cæsaris, admonerat

Iudæos, quod Cæsari essent subiecti. Vnde Christus infert: Date ergo, quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Est & hic vsus licitus, si non cõtaminatur aliude.

30 Ornatus caussa inuentus vsus est, qui ornandi gratia sine superstitione adhibetur. Hic etiam concessus est, dummodò nulla superstitio accesserit.

L E X T E R T I A D E
calogi.

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanũ.

3

1 Ratio huius Legis est: Deus conditor rerum, solus omnium bonorum fons est & dator: ita finis est, vt maiestas nominis Dei inter homines habeatur sacrosancta.

2 Huc pertinent verba Psalmi 72. Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit mirabilia solus. Benedictum nomen maiestatis eius in seculum, replebitur maiestate eius vniuersa terra.

3 Huius maiestatis fundamentum est ipsa diuina essentia simplicissima, personarum Trinitas, potentia immensa, summa bonitas, sapientia infinita, misericordia ineffabilis, missio Filij, vt homo fieret & victima pro peccato, amplitudo imperij, cum aliis virtutibus Deo dignis.

4 Terminus est, A creatura rationali, id est, ab hominibus & angelis, sentiri, agnosci & prædicari, cū summa subiectione, reuerentia & cultu.

5 Reciprocus respectus fundamenti & termini

mini est ipsa maiestas, summusque honor, qui Deo, sapientissimo, potentissimo, iustissimo, & misericordissimo debetur.

6 Est quoque sciendū, quod Maiestatis vox, interdum pro solo fundamento ponitur, vt in illo: Scrutator Maiestatis opprimetur à gloria: interdum pro termino, vt in Psal. Replebitur Maiestate eius vniuersa terra.

7 Est proinde Maiestas, magnificus ille splendor gloriæ, qui comitator honorē summum & reuerentiam, quæ præstatur Deo optimo, potentissimo, ob summa beneficia, merita & virtutes.

8 Hinc iam promptum est colligere, quid per nomen Dei significetur in hac Lege: *Non assumes nomen Dei tui in vanum*, videlicet, quod nomen Dei sit, cum ipse Deus, tum quicquid de eo digne dici potest, vtpote omne quod in eius notitiam, famam & gloriam vergat.

9 Hoc Dei nomen legitimè vsurpat, qui cum summa subiectione illud sacrosanctum habet, cauetque, vt nec sentiat nec dicat quod vel minimum Maiestati ipsius derogat.

10 Vt ergo opera omnia in hac Lege præcipiuntur, quæ ad nomen Dei illustrandum & prædicandum inter homines facere videntur: ita ea omnia prohibentur, quæ præceptis operibus quouis modo aduersantur.

11 Nos autem exempli gratia quædam *ἑσθη* recitabimus, ad quæ reliqua non difficilè referri poterunt.

12 Primum locum inuocationi vnus Dei tribuamus, quæ inuocatio est eleuatio mentis ad Deū aliquid ab eo petentis vel deprecantis. Huic

opponuntur omnia quæ pugnant cum vera inuocatione Dei, vt inuocatio Sanctorum, battologia, magicæ preces, exorcismi creaturarum, sine fide inuocare, &c.

13 Secundum opus huius Legis sit, prædicatio operum Dei, potentia, sapientia, iustitia, misericordia, veritatis, &c. Huic opponitur quicquid detrahic aliquid, vel potentia, vel sapientia, vel iustitia, vel misericordia, vel veritati Dei.

14 Tertium opus sit gratiarum actio, qua & agnoscimus Dei beneficia, & ea cum summa reuerentia prædicamus, gratias pro omnibus agentes per Iesum Christum. Huic opponitur hypocrisis, cum ore sine mente Deo agimus gratias, vt Phariseus fecit, & qui in templis Psalmos decantant pro mercede. Hi enim potius suo ventri quam Deo seruiunt.

15 Quartum opus sit, glorificatio Dei, videlicet, mente rectè de Deo sentimus, ore prædicamus, vita & moribus, quod rectè sentimus, exprimimus. Huic opponitur omnis hæresis, scandala, schismata, contentiones inutiles, iurationes temeraria, flagitiosi mores, quibus nomen Dei apud hostes religionis blasphematur.

16 Quintum huius Legis opus sit, confessio veræ religionis, publica & priuata. Publica cernitur in cœtu piorum, quando cum aliis piis conuenimus, cum iis simul precamur, & Sacramentis communicamus. Priuata consistit in fortitudine animi inuicta, cum interrogati ab hostibus, palam testamur fidem nostram. Nam vt corde creditur ad iustitiam: ita ore fit confessio ad salutem. Huic opponitur abnegatio Dei, quæ fit vel voce,
vel

vel signo, vel moribus.

17 Sextum opus sit huius Legis, cultus iurifurandi, cui opponuntur peierationes, execrationes, temeraria iuramenta, de quibus aliàs.

IURAMENTVM.

RECTE institui pios de iurifurandi religione, valde necessarium est, ne vel cum Manichæis & Anabaptistis omnia iuramenta impiè aboleant: vel cum promiscua hominũ multitudinem, temerè iuramentis assuescant.

2 Vtrumque sanè valde est perniciosum. Nã ut religione iuramentorum sublata, sublata & fides est iustitiæ fundamentum, & sine qua omnis vitæ humanæ ratio periclitatur: ita temerariis friuolisque iuramentis & periuriis polluitur nomen Dei. Vnde horrendæ pœnæ & in familiis & in rebus publicis sæpè conspiciuntur.

3 Nõ enim frustra hæc comminatio Legi addita est: *Non habebit Deus insontem, qui assumserit nomen Dei sui in vanum.* Et Sapiens ait: Vir multum iurans, replebitur iniquitate, & non discedet plaga de domo eius.

4 Taceo Papistarum commetum, qui tametsi fatentur quædam iuramenta Christianis licita esse: tamen perfectis, quos fingunt, omnem iurifurandi vsum adimunt.

5 Ut autem ordine iusto procedamus: Primum, quid sit iuramentũ dicemus, notatis præcipuis generibus. Deinde, quæ in legitimo iuramento requiruntur, expendemus. Tum, regulas colligemus, quibus regi convenit iuramenta.

Postremò, illicitorum iuramētorum, & dirarum, execrationum & deuotionum, abominationem & pœnam, indicabimus.

6 Iuramentū itaq; propriè est inuocatio & attestatio Dei, super re, sub cōditione pœnæ, si fallimus. Vulgo autem sic: Iuramentum est affirmatio vel negatio, sacræ rei attestazione firmata. Sed prior definitio, ex verbo Dei: posterior, ex consuetudine iurantium desumpta est.

7 Est autem duplex iuramentum. Simplex, vt inter priuatos. Solenne seu publicum: vt inter populos diuersarum nationū: vt inter principem & populum. Vtrumque est aut assertorium de re præsentī vel præterita: aut promissorium, quum promittitur aliquid, Sacramento iurisiurandi interposito.

8 Iurans autem duo petit: Primum, vt Deus sit testis eorum, quæ iuramento affirmantur vel negantur. Alterum, vt sit vltor si fefellerit. Cū ergo quis dicit: Testis est mihi Deus: vel, iuro per Deum, sensus est: Deum, quem inuoco, in testem voco, & ab eo peto, vt si fallam, me puniat iuxta comminationem: Non habebit Deus infontem, quisquis vanè vsurpauerit nomen eius.

9 Vt itaque iurans sit cautior, cogitet ordine hæc quinque: Præsentiam Dei, omniscientiā, veritatem, iustitiam & potentiam.

10 Præsentia Dei cogitatio, accendet in iurante timorem Dei, & reuerentiā erga diuinam Maiestatem, vnde fiet, vt coram tanta Maiestate nihil temerè effutiat, asseueret, aut promittat.

11 Cogitatio omniscientiæ, tribuet Deo hanc laudem, quòd, vt omnia nouit, vel occultissima:

ita

ita omnium, quæ dicuntur & fiunt, locupletissimus testis esse possit.

12 Veritatis præterea laudem Deo tribuet, qua ipse mendacia, tanquam Diaboli hostis sui signa, auersatur & odit, & ea quæ vera sunt, tanquam sua tuetur & amat.

13 Cogitatio iustitiæ Diuinæ monet, quòd Deus & piùm iuramenti vsum præmiis ornare, & contrà periuros horrendis pœnis punire velit.

14 Ne autem quis putet, vel præmiis cariturum, si piè & sanctè iurauerit: vel pœnas euasurum, si vanè nomen Dei sumserit: potentia Dei cogitanda est, qua potest omnia quæ vult, & vult omnia quæ Verbo suo promissit.

15 Iam, vt secundo loco proposuimus, expendamus quæ ad legitimum & necessarium iuramentum requiruntur. Ieremias tria ponit, cum inquit: Iurabis in veritate, & in iudicio & in iustitia.

16 Veritas est, non fluctuans opinio, sed firma & solida notitia eius rei, super qua iuratio fiet. Nam qui incertus est aut dubius, & nihilominus iurat: is & Deum contemnit, & se vanitatis periculo apud homines exponit.

17 Iudicium est, deliberatio & consultatio in mente iurantis, quo vt Deum, què testem adhibet, in conspectu habet: ita cauet, ne tempestate affectuum, aut incogitantia abripiatur, ad iurandum id, cuius postea ipsum pœnitebit.

18 Hoc ergo iudicium, quod timore Dei regitur, facit vt nec in re falsa quis iuret. Nam hoc esset Deum mendacem testem producere: nec in re leui, quod esset Deum contemnere, & ipsius san-

Etum nomen parui facere: nec in re, cui facile fides adhiberi possit, vel sui euidencia, vel grauitate & autoritate dicentis. Nam hoc esset planè superuacaneum: nec in re, quæ humano testimonio confirmari sine iurisiurandi religione possit. Nam hoc esset repudiare testimonium diuinitus oblatum: nec in re turpi, impia, iniusta, impossibili, si promissorium iuramentū petitur. Nam hoc manifestè contra legem naturæ, & contra mandata Dei esset.

19 Iustitia, causas iurationis iustas esse vult. Ut enim, Iudicium, incautum: Veritas, falsum: ita iustitia, illicitum iuramentum repudiat.

20 Isocrates duas causas iustas numerat, in quibus iuramentum delatum suscipere possumus, videlicet, cum aut de nostra fama & existimatione agitur, aut de salute amicorū, videlicet, ut aut liberemus nos ipsos turpi crimine, aut amicos periculo. Non vult honestos, probos & modestos, iurandum postulare: ne in aliquam auaritia, aut priuati commodi suspicionem veniant.

21 Hæc Isocratis hominis Ethnici sententia, monet quanta religio iurisiurandi olim fuerit, etiam apud homines ignaros Euangelij: quæ profectò res meritò multos, qui Christiani dici volunt, extremæ vanitatis accusat, qui sola leuitate adducti, singula ferè verba, singulis iuramentis, in contumeliam Dei polluant.

22 Et si autem Isocratis sententiam, ut in Ethnico, probo: tamen clariùs explicandum iudico, quanam iustæ causæ sint iurationis apud Christianos.

23 Quatuor proinde causas necessarias & pias

pias liciti iuramenti, in exemplis approbatis inuenio. Quarum prima est, cum agitur de gloria Dei. Secunda, cum salus & existimatio proximi in discrimen venit. Tertia, quoties de propria iurantis necessitate disceptatur. Quarta, cum à magistratu iustis de causis, postulatur testimonium, sub iurifurandi religione.

24 Vbi autem nulla harum quatuor causarum, necessariò requirens iuramentum, subit, iusta ira Dei prouocatur in iurantiem, vt in eum qui nomen Domini sacrilegè polluat.

25 Porro, quia contingit vt homines aliquando iurent, vel coacti metu, vel errore decepti, vel affectibus abrepti: tenendæ sunt regulæ, quibus huiusmodi iuramenta regi oportet.

26 Prima regula, Quicquid iuratum fuerit, siue Deo, siue homini, quod cum gratia Dei & sine peccato præstari potest, omnino præstandum est.

27 Vbi ergo tamùm de nostra vita & fortunis agitur, nomen Dei præferemus nostræ incolumitati.

28 Ex hac regula sequitur, quòd pius ne hosti quidem fidem, quam iureiurando confirmauit, fallere debeat, ne in periurij crimen incidat.

29 Iure proinde M. Regulus in hoc laudatur, quòd potius mortem oppetere voluerit, quàm fidem hosti datam non seruare.

30 Puniti diuinitus violati iurifurandi ab hoste, insigne apud Horosium lib. 5. cap. 18. habemus exemplum, vbi dicit populum quendam Romanorum legiones, quibus sese dedit & per iura-

mentum pacem cum iis iniit, subita perfidia ex insperato occidisse. Vnde statim in ultionē tantiperiurij, panem fractum apud populum illum sanguine manasse: animantia quoque domestica ab hominibus ad sylvas discessisse, balatibus, mugitibus & latratibus, cœlum repleuisse. Tandem populum illum à Lucio Pompeio esse victum, & planè extinctum, &c. Vsq̄ adeò ira Dei exarsit in fœdifragos & periuros.

31 Secunda, Si cùm mandatis Dei pugnat, ad quod se aliquis iureiurādo astrinxit, nequaquam præstandum est. Nam quod Deo displicet, non debet pius velle. Quare illud nec iuratus nec iniuratus præstabit. Siquidem cùm non sit sui iuris, non licet vt contra voluntatem Dei se obliget.

32 Monachus proinde & Monacha errore seducti, postquam rectius instituti fuerint, possunt votum iureiurando firmatum violare.

33 Cùm enim scriptum est à Propheta, & à Christo pronunciatum, vt decretum Dei inuolabile, Frustra me colunt doctrinis & mandatis hominum: contra Deum peccant, qui, vel ob votum, vel bonam alioqui intētionem, hoc Dei decretum transgrediuntur.

34 Hac regula excusatur David, qui non interfecit Nabal, qui tamen se cum occisurum religione iurisiurandi astrinxit. Scriptum est enim: Nō occides. Saul autē, qui se magis dilexit quàm Deum, prius voluit impium & iniustum iuramentum præstare, quàm videri aliquid contra iuramentum facere, adeò quòd filium virum sanctum, ne videretur periurus, de medio tollere voluerit. Sic & Herodes, duplicauit peccatum sæuiens in innocentem

innocentem Ioannem, propter stultum & temerarium iuramentum.

35. Et si autem is, qui vel errore deceptus, vel affectibus abreptus iurat, iurando peccat: tamen non est duplicandum peccatum, si contra voluntatem Dei fuerit, quod iuratum est.

36. Huc dictum Isidori pertinet: In malis promissis rescinde fidem: in turpi voto, muta decretum: quod incautè vouisti, ne facias. Impia est enim promissio, quæ cum scelere adimpletur.

37. Tertia regula: Iuramenta quæ vel implicitam vel expressam habent conditionem annexam, haud obligant, non seruata conditione. Sed iuratus, iudicio & sententia iudicis absolui debet.

38. Cum his nequaquam pugnat præceptum Domini, Matth. 5. Ego dico vobis, ne omnino iuretis, sed sit sermo vester: Est, est, Non, non.

39. Nam Christus non ibi tollit Patris Legem: videlicet, Per nomen meum iurabis. Sed leuitatem Iudæorum in iurando, iurandi formas & per iurium damnat, quibus polluitur nomen Dei, quod sacrosanctum ab omnibus haberi conuenit.

40. Quicumque enim ex leuitate iurant, periurij periculo obnoxij sunt, & rei polluti nominis Diuini. Qui per creaturas iurant, violant iurandi Legem, videlicet, Per nomen meum iurabis. Qui peierant, maledictioni & vindictæ diuinæ se subiiciunt.

41. Et si autem per creaturas iurare non licet: tamen res nobis caras in medium adducere, tanquam pignora & creaturas Dei, tanquam gloriæ

diuinæ symbola, licet, Paulus Deum testem inuocat in animam suam. Moses testes inuocat, cœlum & terram ipsius opificis intuitu. Sic cum iuramus per Deum, & sanctum Euāgelium, Deum quidem testem dictorum facimus: nobis verò pœnam imprecamur, si fallimus, quæ est priuatio fructus Euangelij, adeoque beneficiorum Christi.

42 Augustinus proinde rectè ait: Iuratio falsa, est pernitiola: vera, periculosa: nulla, secura.

43 Porrò, cum tantum sceleris sit in temerariis iuramentis & periuriis, quis poterit oratione explicare, quantum sit abominationis in vsitatis vulgò diris, execrationibus & deuotionibus?

44 Audire est enim multos, qui non solum temerè iurant, per mortem & vulnera Dei: verum etiam morte & vulneribus Dei abutuntur, ad horrendas execrationes & diras deuotiones, ad quas absque omni dubio contremiscunt angeli Dei, cum audiunt maledictioni & perniciæ hominum, accommodari mortem & vulnera Dei: vnde benedictio & salus hominum effluit.

45 Hanc horrendam blasphemiam olim apud nonnullas gentes pius Magistratus puniuit, interdum mutilatione membrorum, vt digitorum, aurium, narium: interdum executione lingue: nonnunquam submersione in proxima flumina.

46 Scribitur Ludouicus rex Galliarum, ciuem quendam Parisiensem, propter huiusmodi diras, per mortem & vulnera Dei, deuotiones puniuisse: admoto labiis ipsius candente ferro, vt in iis per quæ peccarat, puniretur, in terrorem & exemplum aliorum.

47 Verùm, cum hoc quidam ex Satrapis iudicarent crudelius, ad eunt Regem, improbant factum: quibus sanctus Rex respondet: Optarem mihi tale stigma inuri labiis, toto vitæ meæ tempore portandum: modò possim blasphemiam istam de meo regno tollere.

48 Præclara vox, & digna verè Christianissimo rege, cuius exemplum si multi imitarentur, minùs prodicaretur ira Dei, & sanctior esset & priuata & publica disciplina.

49 Sed, proh dolor, ita inualuit deierandi & execrandi consuetudo, in omnibus statibus hominum: vt faciliùs inueteratam lepram, quàm hoc malum curaueris.

50 Huius mali rei sunt, Primùm parentes, qui suos domesticos exemplo docent abuti nomine diuino. Deinde ministri Euangelij, qui eos, quos norunt singulis ferè verbis iuramenta adhibere, non admonent in priuato colloquio, ante vsum Cœnz Dominicæ. Postremò, magistratus, qui Legem non statuit in profanatores nominis diuini: cum tamen sit custos vtriusque tabulæ.

M A G I A.

I VONIAM Deus seridè vult suum nomen inter homines sacrosanctum haberi, & requirit ab omnibus hominibus notitiam, fidem, spem, gratiarum actionem, iuxta verbi regulam: damnat omnem abusum nominis & verbi sui: quorù profanatoribus æternas pœnas comminatur.

2 Verùm quia Diabolus hostis Ecclesiæ est, nihil magis in votis habet, quàm vt indies magis magisque crescat inter homines profanatio nominis & verbi Dei. Nam huiusmodi profanatione, tanquam machina quadam bellica, muros Ecclesiæ subruere nititur.

3 Hinc fit quòd Diabolus adeò obsequentem se præbeat stultis hominibus, qui nomine Dei, & sacrosancto eius verbo ad magicas superstitiones, figuras & sacrilegas adiurationes abutuntur.

4 Etsi autem horrendum est, cogitare tantam tyrannidem exerceri à Satana in humanum genus: tamen magis horrendum est, iustissimam iram Dei, permittentis Diabolo hanc tyrannidem, cogitare.

5 Causa autem huius permissionis exponitur ab Apostolo Paulo, 2. Thess. 2. Mittet (inquit) Deus efficacem illusionem, vt credant mendacio, vt damnentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consensere iniquitati.

6 Hæc efficax Satanæ illusio, continet omnes artes & vias, quibus ipse, vel verbum Dei corrumpit, vel eo abutitur in contumeliam Dei, & in damnationem eorum, qui à Satana seducuntur.

7 Hic nominis & verbi Dei abusus turpissimus, indignissimus, & maximè sacrilegus, cernitur in magicis incantationibus, signationibus & impuis adiurationibus.

8 Etsi autem Satan nec incantationibus, nec signationibus, nec conceptis adiurationibus reuera cogi potest: tamen iste impostor Spiritus fingit se cogi, sæpè etiam inuitum, ad faciendum

ea, quæ illi à Magis & incantatoribus, imperantur.

9 Habet autem Satan eas, suæ obedientiæ erga Magos & incantatores, causas, quæ merito omnes homines reprimerent, ne se Diabolo tam fatue subiicerent, in contumeliam Dei.

10 Prima causa est, quòd Diabolus optimè sciat, nulla re magis profanari nomen & verbum Dei, quàm Magica impietate.

11 Secunda, Pulchrum spectaculum Satanæ est, quòd videat, homines à se doctos & seductos, contemnere apertum Dei interdictum, abnegare fidem. Nam cum verbum Dei sit regula fidei, fieri non potest, vt fides consistat, vbi eius regula amittitur, vel ad impiam profanitatem transfertur.

12 Tertia, Matth. 4. indicatur, quòd Diabolus expetat, vt homines alia media quærant incolunitatis & gloriæ, quàm diuinitus ordinata: Hoc est, impellit homines, vt audeant corrigere ordinationem diuinam. Quæ sanè horrenda tentatio Dei est.

13 Est autem ordinatio diuina, vt nomen & verbum Dei seruiant Christi regno erigendo, & salutem hominibus parandæ. Contra hanc ordinationem apertè faciunt, qui nomine & verbo Dei abutuntur ad magicas superstitiones, quibus erigitur, fulcitur, stabilitur & propagatur regnum Diaboli. Quid quæso Diabolo magis gratum esse poterit?

14 Taceo Ethnicum furorem, taceo damnatam superstitionem, taceo pactiõnem cum Diabolo, taceo cultum & venerationem Diaboli;

quibus cum inprimis delectatur Satan, non mirum est eum se adeo obsequentem præbere ancillis, maleficis ac Magis.

15 Ut autem hanc profanitatem auerteret Deus à suo populo, qui Ethnica profanitate corruptus erat in Ægypto: Legem statuit de maleficis & incantatoribus tollendis è medio. Et laudandæ sunt Leges Imperatoriæ & Pontificiæ, lætæ in istam horrendam blasphemiam.

16 Nullo enim pacto ferendi sunt inter homines, qui ad incantationes magicas abutuntur nomine & verbo Dei: ut qui putent nos talem Deum habere, qui patrocinetur impietati à se damnatæ.

17 Genera & formas antiquæ magiæ ideò omitto: quia laudabilius est illa ignorare, quàm scire, & in lucem proferre.

18 Certum est Diabolum, tanquam simiam, Deum imitari in erigendo & stabiliendo suo regno. Nam ut Deus Verbo, Sacramentis, Miraculis & Spiritu suo erigit suum regnum & propagat: ita Satan suo verbo, (cum verbum Dei suum facit abusu) suis Sacramentis, (id est characteribus, figuris, fabis, pilis, & nescio quibus aliis nugis) suis præstigiis (loco miraculorum) & suo Spiritu (quo efficax est in voce magorum, incantantium & adiurantium.)

19 Ne quis autem ambiguitate vocis Adiurationis decipiatur, sciat verbum adiurandi, plura habere significata.

20 Primum enim significat idem, quod simplex verbū Iurare, nisi quòd Ad particula *ἐπιτά-*
σιν & *ἀνεγνω* notat.

21 Secundò, Adiurare significat facere vt aliquis iuret, & inreiuurando interposito, aliquid pròmittat.

22 Tertiò, ad genus transfertur, & significat, nunc imperare aliquid, interposita diuini nominis autoritate, nunc rogare aliquem, vt ob religionem & metum Dei aliquid agat, vel non agat.

23 Hinc adiuratio, Quæ si fuerit Dæmoniorum, nititur fide miraculorum adiurantis. At si hominum fuerit, pendet vel ab autoritate, vel obtestatione adiurantis.

24 Quartò, Magicis impostoribus, adiurare, est virtute pronuntiationis cõceptorum verborum, additis nunc certis characteribus, nunc nescio quibus aliis nugis, & cæremonijs, adigere Diabolum, vel alias creaturas, ad imperata facienda.

25 Porrò, vt sciatur, nos non omnem adiurationem damnare, obseruetur quòd triplex sit adiuratio, Diuina, Magica & Adiaphora.

26 Diuinam voco, per quam, interposito iureiuurando & inuocato nomine Christi, Dæmonia eiiciebantur in primitiua Ecclesia, fiducia Christi. Hoc enim faciebat tum temporis, ad cõmendandam hominibus potentiam Christi, & ad confirmandam certitudinem Euangelij Christi.

27 Huiusmodi tamen adiuratio nec Christo, nec Apostolis vsitata fuit. Sed aliis quibusdam pijs, minoris autoritatis & gradus. Nam vt Christus, sua autoritate propria: ita Apostoli, autoritate Christi, simpliciter præceperunt Diabolo vt exirent de hominibus.

28 Paulus in Actis ait: Præcipio tibi per nomen Iesu, vt excas ab ea. At Exorcista sic dixisset: Adiuro te per nomen Iesu, vt excas ab ea, hoc est, præcipio tibi autoritate Christi & metu potentia eius, ac si ipse Christus tibi præciperet, vt excas, & c.

29 Magica adiuratio est, quando verborum efficacia & verbis conceptis, & nescio quibus ceremoniis, putant exorcistæ se Dæmones cogere, aut alias creaturas, ad aliquid faciendum. Vt cum serpentes adiurati & incantati, venena retinent, & non lædunt gestatorem: sed videntur cum illo quasi colludere. Sed malignus spiritus dum corpus hominis illæsum seruat, veneno pessimo animum interficit.

30 Adiaphoram adiurationem appello, quæ & bene & malè vti poterit: Qualem iudico eam quæ in nostris Ecclesiis adhibetur, in Baptismo infantiam.

31 Nam si adhibetur tantùm ad significandum, qualis sit conditio hominis extra Christi gratiam, & qualis efficitur per Christi gratiam: nemo eam iustè improbare poterit. Siquidem admonet & de sententia Legis in non reconciliatos, & de gratia Euangelij in eos, qui Christo inferuntur per Baptismum.

32 At si adhibetur, vt in Papatu, cum insufflatione & Chrismate, ad expellendum Diabolum, actu habitantem in homine: non caret manifesta impietate & stultitia. Nam nec Diabolus in infantibus Christianorum parentum habitat. Sunt enim participes scæderis iniri inter Deum & Abrahamum patrem nostrum. Nec miraculis clarent
mini-

ministri Ecclesiæ hoc tempore. Nam miracula ad tempus tantum durare debebant.

33 Est etiam adiaphora adiuratio, quando homo hominem adiurat. Nam bona quidem est, si è causa bona procedit, & ad bonum finem tendit. Vt cum Paulus adiurat Thessalonicenses, vt Epistola iis scripta legatur coram omnibus fratribus. Mala verò erit, si temerariè fit, leuem ob causam. Tum enim, vt iuramentum leue, damnatur.

P R A E D I C T I O N E S

futurorum.

NECESSE est Ecclesiam rectè institui, de vtilibus & perniciosis prædictionibus futurorum euentuum, ne vel securè contemnat vtilis & laudabiles prædictiones, vel superstitiosè inuoluatur perniciosis prænunciationibus, in contumeliam Dei, & in propriam perniciem.

2 Vt autem rectè discernamus inter vtilis & perniciosas prædictiones: causas earum imprimis obseruare oportet, vnde iudicium pendet & certitudo.

3 Omnis proinde prognosis, seu futurorum euentuum prænunciatio, vel oritur à prima causa immediatè, vel à secundis causis naturalibus, vel aliunde, hoc est, vel à Diabolo, vel ab homine.

4 Prognosis, siue præcognitio, oritur à prima causa, cum Deus per inspirationem, siue quocunque alio modo reuelat hominibus futuros euen-

tus. Et hæc præcognitio dicitur Prophetica.

5 Est autem hæc præcognitio Prophetica, in deo certissima, & dignissima cui fides habeatur, quia autorem habet Deum, qui omnia futura, tanquam præsentia, in suo æterno videt.

6 Huius Propheticae prædictionis usus est maximus: ut quæ certitudinem doctrinae Ecclesiae humanis mentibus obsignet.

7 Nam cum vident homines, euentus longissimè antea signatos, respondere prædictionibus Prophetarum, confirmantur de autore Deo, & doctrinam, quam Prophetæ proponunt, diuinam esse statuunt: præsertim cum eandem multiplices patefactiones diuinæ, miracula plurima, consensus Moïsis, Prophetarum, Christi, Apostolorum, conseruatio Ecclesiae in tantis furoribus Diabolorum & hominum, & obsignatio veritatis in cordibus Sanctorum per Spiritum sanctum, confirmet.

8 Prognosis siue præcognitio, quæ pendet à secundis causis, quas Naturales vocamus, Prognosticis quibusdam nititur, hoc est, signis futurorum euentuum.

9 Hæc autem Prognostica & signa futurorum euentuum, sunt triplicia, (pro quorum varietate certitudo etiam variat) videlicet *τεκνῆται*, *ἰθαία*, & *erratica*.

10 *Τεκνῆται* demonstrationem & scientiam pariunt. Et sunt causæ, quæ necessitate physica agunt, & constanter & semper suos effectus producant.

11 Hæc prognosis, propter constantiam causarum, Apodictica dicitur. Hæc Mathematici

præ-

prædicunt sine errore Ecclesies futuras. Vnde patet quanta laus sit Mathematicæ doctrinæ, quando intra suos terminos manet.

12 Huius Apodicticæ præcognitionis vsus est vt cognoscamus totius vniuersi autorem Deum esse, qui certis legibus gubernat hanc cœli pulchritudinem, vt illum agnoscamus, agnitum colamus ac prædicemus. Quemadmodum Paulus docet, Rom. 2. Ideò in Actis Apostolicis de Deo dicitur: *ὃν ἀμαρτυροῦν ἑαυτὸν ἀφῆκεν.*

13 Signa quæ *εἰκασία* dicuntur, nec demonstratio nem nec scientiam pariunt, sed coniecturam tantum, vt plurimum tamen veram. Nam sunt causæ, quæ produciunt suos effectus non necessario & semper. Vnde fit, quòd interdum frustrantur suis effectibus, impediuntibus occultis causis. Dicitur autem hæc præcognitio, probabilis.

14 Hac probabilis coniectura freti Mathematici, pluias, siccitates, tempestates, grassaturos morbos, interitus animantium, frugum, vini, & aliarum rerum copiam vel defectum prædicunt, non sine magna suæ artis commendatione.

15 Huius probabilis præcognitionis vsus est, vt homines suas operas rectè distribuunt: ne tempestate imminente, nauta soluat: ne agricola faciat, instante pluuia, quod requirit siccitatem: Et morbos imminentes aptis præseruatiuis auertamus.

16 Erratica signa sunt, quæ nec demonstratio nem pariunt, nec veram coniecturam faciunt, nec causæ sunt propriæ actionum humanarum, aut euentuum prosperorum vel aduersorum,

& errant vt plurimum. Et quia rarò, idque casu, euentus responderet, deceptionem & vanam spem hominibus credulis iniiciunt.

17 Hinc erronea illa prognosìs Genethliacorum nascitur, qui gloriantur se fortunas hominum & euentus, ex horoscopis, prædicere posse.

18 Hi tametsi vera interdum prædicunt: tamen ipsa prædictio fallaciam perniciosam habet annexam. Nam homines qui istis nugis fidem adhibent, paulatim abducuntur à verbo Dei: promissionibus & comminationibus diuinis diffidunt: variis implicantur erroribus: donec laqueis Satanæ impediti, religioni ipsi renuncient, etsi non apertè & verbis, occultè tamen & animo.

19 Hoc periculum animaduertentes pij gubernatores Politiarum & Ecclesiarum, legibus cauerunt & pœnis, ne quis esset, qui hanc deceptoriam artem profiteretur, quæ corruptela est morum, pugnans cum verbo Dei & professione Christiana.

20 Fuerunt quoque inter Ethnicos, sapientes homines, qui hanc vanitatem in suas Respublicas non admiserunt. Et Gellius acuto Dilemmate eam exagitat. Ita enim ait: Aut aduersa euentura dicunt, aut prospera. Si dicunt prospera, & fallunt: miser fies frustra expectando. Si aduersa dicunt, & mentiuntur: miser fies frustra timendo. Si vera respondet, eaque sunt non prospera: iam inde ex animo miser fies, antequam è fato fies. Si felicia promittunt, eaque euentura sunt: tum plañe duo erunt incommoda, & expectatio te spei suspen-

suspensum fatigabit, & futurum gaudij fructum spes tibi iam deflorauerit. Nullo igitur pacto v-tendum est istiusmodi hominibus, res futuras præfagientibus.

21. Et si autem corporum & humorum affectiones, ex tempore conceptionis & ortus, coniectare interdum possunt Genethliaci: tamen cum causæ propriæ euentuū humanorum, quoad successum prosperum & aduersum in negotiis & vita attinet, non pendent à tempore conceptionis & ortus: decipiunt stultos homines Genethliaci, qui illorum fortunas astris subiiciunt.

22. Nam cum causæ futurorum euentuum in hominibus sunt duæ, videlicet prouidentia diuina, & voluntas humana, & neutra subiicitur imperio astrorum: profectò stultum fuerit & perniciosum, ex vna particulari causâ, eâque inferiore, impotentiore, ne dicam erronea, determinatè colligere effectum, repugnantibus causis principalibus, propriis, prædominantibus, & vnâ agentibus efficaciter.

23. Infiniti homines concipiuntur eodem tempore, & in hanc lucem eduntur, maximè dissimiles & fortuna & moribus.

24. Iacob & Esau vnâ concipiuntur, qui tamen nec fortuna, nec moribus fuere similes.

25. In eodem sæpè prælio multa hominum milia cadunt: in eodem naufragio ingens multitudo hominum perit. Quibus aptare eundem horoscopum, quid quæso stultius esse poterit?

26. Pius ergo homo, cogitans de futuris sibi vel prosperis vel aduersis, intueatur primùm prouidentiam Dei, quæ nunquam pugnat cum pro-

missionibus & comminationibus diuinis.

27 Hæc providentia postulat plura. Primum, vt nos toto Deo commendemus, eum timeamus, inuocemus & prædicemus. Deinde, vt securè contemnamus quicquid nobis mundus vel Satanæ mancipia, minantur. Tertio, vt respiciamus ad ipsius promissiones & minas. Promittit enim prospera, qui se diligunt: minatur aduersa, se non diligentibus. Impij, ait Solomon, non dimidiabunt dies suos.

28 Has promissiones & comminationes diuinas euentus, quantum in se est, qui euentus hominum suis horoscopis subiiciunt.

29 Neque est quòd voluntatem hominis subiiciant astris. Nam hoc esset opus Dei destruere, Deum autorem peccati facere, progressum tollere, verbum Dei negare, Spiritum sanctum legibus Genethliacorum subiicere.

30 Huic Genethliacorum vanitati affinis est diuinitio, Lege Dei damnata, videlicet, cum homines Enthusiastæ, se plenos diuinitate simulant, & astutia quadam Satanica, interdum futura coniectant.

31 Fit autem hæc perniciofa diuinitio multis modis, videlicet, per exta pecudum, auguria, sortes, colloquia cum dæmonibus, &c.

32 Nam Dæmones aliquando prædicunt, quæ ipsi facere decreuerunt: interdum ambiguitate ludunt: nonnunquam ex signis naturalibus breui futura coniectant. Fieri etiam potest, vt aliquando prædictiones Prophetarum sequantur, & vt suas proponant. Vnde fit, quòd euentus sæpè respondet.

33 Sed caueat sibi Christianus, ne se sinat à Satana illudi. Quod promptissimum erit, si vel minimum deflexerit à verbo Dei, ad vanitatem diuinatoriam.

QVARTALEX

Decalogi.

Memento vt diem Sabbati sanctifices.

1 **D**OMINVS de Sabbato hanc Legem tulit: *Memento vt diem Sabbati sanctifices.*

2 Vt huius Legis ratio est, quòd Deus solus sit & rerum conditor, & fons omnium bonorum datorque: ita eius finis est, vt propriis operibus emortui, veram sanctificationem, operibus à Deo mandatis, meditemur, & sinamus nos à Deo sanctificari.

3 In huius Legis explicatione hæc ordine sunt spectanda, Quid Sabbatum: quid sanctificare: quid Sabbatum sanctificare: quatenus abrogatum sit Sabbatum: Symbolica Sabbati significatio: opera Sabbati: & hypocritarum Phariseorumque de Sabbato error, cum defensione facti Domini sanantis ægros Sabbatis.

4 *Σάββατον* propriè quietem seu cessationem significat, vnde transfertur ad diem septimum, in quo Dominus cessauit ab opere creationis, quod consummauit sex diebus. Vnde Genes. 2. scriptum est: Et benedixit Deus diei septimæ, & sanctificauit eam, qui in ea cessauit ab omni opere suo, quod creauit Deus vt faceret.

Et hoc Sabbatum dierum dicitur. Et per Synecdochen, integra hebdomas dierum, sabbatum dicitur, vt in illo: Ieiuno bis in sabbato.

5 Præter hoc dierum Sabbatum apud Iudæos, fuit Sabbatum annorum, & sabbatum magnum, & Sabbatum primum, & δευτερόπρωτου.

6 Sabbatum annorum est septimus quisque annus. Leuit. 25. Numerabis tibi septem Sabbata annorum, id est, septem annos, septem vicibus. Qui dies septem Sabbatorum annorum, efficiēt quadraginta nouem annos. Vt autem septimo quoque anno quieuit terra: ita quinquagesimo quieuit seruitus, & reddebatur libertas cum possessionibus.

7 Sabbatum magnum, quod in Scriptura Sabbatum sabbati dicitur, fuit sabbatum incidens in solenne festum, Magnum dictum, quia præ reliquis festi diebus sanctum habebatur.

8 Vt sabbatum primum fuit primus dies in festo plurium dierum, vt primus dies festi azymorum, & tabernaculorum: ita δευτερόπρωτου, secundoprimum, dictus est à Luca vltimus dies claudens festum plurium dierum: sic appellatum, quòd pari honore, parique prorsus religione, cum primo celebraretur: Vnde propter similem religionem, quasi primum erat secundario repetitum.

9 Sanctificare in genere est aliquid segregare à communi & profano vsu, purum seruare, & diuino cultui & sacro vsui destinare & applicare.

10 Hinc sanctificare sabbatum, est diem, quam Sabbatum nominamus, ab vsu communi & profano

fano segregare, eum purum & incontaminatum seruando, accommodare vsui sacro, hoc est, religioni seu operibus, quibus Deus immediatè colitur.

11 Hoc Iudaicum Sabbatum abrogatum est quoad circumstantiam diei certæ attinet: idque propter duas causas: harum prior est, quòd fuerit typus quietis Christi in sepulchro. Umbra proinde cessare debuit exhibita veritate. Posterior, vt hæc abrogatio sit testimonium liberationis credentium, à iugo legis Mosaicæ.

12 Etsi autem hoc Sabbathum Iudaicum nos in specie non obligat: tamen, quantum ad genus attinet, ipsa pietas postulat, vt in singulis septimanis vnum aliquem diem segregemus à profano vsu, ac illum diuino cultui destinemus. Quare piè factum est ab Apostolis, qui primam septimanæ diem, in memoriã resurrectionis Domini à mortuis, in locum vltimæ subrogant, quam vocarunt ab euentu, *weleauv.*

13 Quantum autem ad Symbolicam significationem & typum attinet, sciendum est, quòd pro triplicis temporis ratione spectetur.

14 Nam si præteritum tempus respicis, sabbatum fuit institutum in memoriã quietis Dei post rerum creationem. Vnde *μνημόσυνον* rerum creaturarum fuit. Deinde adumbrabat, requiem populi Dei in terra Canaan, post multos in Ægypto & deserto exhaustos labores, quemadmodum ex Psalmo, Epistola ad Hebræos indicat. Præterea sabbatum fuit typus sabbatiimi Domini quiescentis in sepulchro, peractis nostræ redemptionis laboribus.

15 Si præsens tempus respicimus, Sabbatum fuit typus quietis conscientiarum à peccatorum procellis, post liberationē à regno Diaboli, per Christum ducem. Deinde signū fuit quòd Deus fit qui hominem sanctificet: iuxta illud: Sabbata mea dedi eis, vt essent signum inter me & eos, vt scirent quòd sim Iehouah, qui sanctifico eos. Præterea monet vitam sanctorum perpetuò in meditatione quietis cœlestis transigendam esse.

16 Huc Augustini dictum pertinet: Est autem sacramentum Sabbati antiquis nostris Patribus præceptū, quod nos Christiani spiritualiter obseruamus, vt ab omni seruili opere, & ab omni peccato (quia Dominus ait: Omnis qui facit peccatum seruus est peccati) abstineamus nos, & habeamus quietem in corde nostro, id est, tranquillitatem spiritualem: & quamuis hoc seculo id conemur: ad eam tamē requiem perfectā non perueniemus, nisi cum de hac vita exierimus.

17 Si tempus futurum respicimus, Sabbatum fuit typus consummationis mundi. Quemadmodum enim sex dies creationis rerum, adumbrabant sex annorum millia, iuxta dictum domus Eliæ: ita Sabbatum significat æternitatem quietis in cœlo, & Sabbatissimum illum beatorum, perpetuò duraturum, quem Sancti expectant.

18 Obedientia vera Sabbati apud Iudæos, sita erat in vacatione ab operibus seruilibus, in ceremoniarum & sacrificiorū obseruatione, in tractatione & meditatione doctrinæ cœlestis, in fidei & charitatis exercitiis.

19 Cæterum vt hypocritæ semper hærent in cortice Scripturæ: ita etiam Sabbati, non intelligentes

gentes quantum fecerit ista sanatio ad veri Sabbati meditationē. Primū enim illa sanatio non fuit seruire opus Lege interdictum, sed diuinum planē, quo gloria Dei illustrabatur inter homines, multo præstantius omnibus ceremoniis & sacrificiis: quo Messia, in quem tota lex Moysis respiciebat, præsentia significabatur: quo doctrina Christi cōfirmabatur: quo fides in multis accendebatur: quo charitas erga proximos afflictos declarabatur: Denique, quo vera Sabbatismi ratio indicabatur.

21. Hactenus de Sabbato Iudaico: nunc quædam adiiciemus, de festis nostris & ceremoniis.

22. Nostra festa triplicia sunt, videlicet, Dominicus dies, festa Saluatoris, memoriæ Sanctorum.

23. Dominicus dies exemplo Apostolorum à nobis, non superstitionis, sed ministerij, ordinis, discipline, & exercendę pietatis causa obseruatur.

24. Festa Saluatoris idē in Ecclesia seruantur, vt ordine discatur historia, vt sigillatim beneficia Mediatoris spectentur, vt beneficiis eiusdem rectē vtamur, in gloriam Dei & nostram salutem.

25. Memoriæ Sanctorum hos fines habent vtilites: vt cognoscatur Ecclesię historia: vt cogitentur beneficia Dei erga membra Ecclesię: vt gratiæ Deo, pro ipsis agantur: vt varij Sanctorum casus perpendantur: vt Sanctos imitemur in penitentia, vita, cultu, confessione, constantia, patientia, & aliis virtutibus: vt piis suspiriis expectamus Sanctorum consortium.

26. Hi fines omnes seruiunt glorię Dei & fa-

luti nostræ. Fines autem festorum Ethnicos & Papisticos execramur, vt indignos quorum vel mentio fiat inter Christianos.

27 Ethnicorum festa non animabus pietate & virtute exhilarandis, sed corporibus explendis destinata erant: Vnde Græcis ebrietas *μῆδν* dicitur, eo quòd peractis sacris ingurgitationi vacabant, qua reputabant se suis diis, hoc est, Dæmonibus rem gratam facere: & dies mox à festo sequens *ἐμέδν* aspera dicebatur, eò quod ex crapula post festum laborabāt. Vtinam multi qui Christiani censeferi volunt, Ethnicos Græcos in potandi certamine, idque præcipuè in festis, non superarent.

28 Papistarum festa, potissimùm de sanctis, destinantur turpissimæ idololatriæ, videlicet, inuocationi sanctorum, quam Diabolus in mundū inuexit, potissimùm propter tres causas, videlicet, vt Christum vnicum Mediatorem suo honore spoliaret, vt ignominia afficeret demortuos sanctos, vt perderet idololatrias qui sanctos inuocant, haberetque ipsos socios æternarum peccatarum.

29 Quantum autem ad ceremonias attinet, distinguamus inter diuinitus ordinatas & humana autoritate introductas: illas perpetuò retinendas iudicamus propter auctoritatem instituentis, & eas suæ commédantis Ecclesiæ: has, quatenus seruiunt decoro & ordini, retinemus: nec offendimur, si aliæ nationes à nobis in ceremoniis hinc variant. Nam scimus Ecclesiam Dei esse omnem cœtum, qui iuxta verbum Dei Deum colit, et si magna est dissimilitudo ceremoniarum.

30 Augustinus & Ambrosius non offenduntur ex eo, quòd aliæ Romæ, aliæ Medionali esset ceremoniæ. Nam inter se iunguntur pij, spiritu Christi, non humanis ceremoniis.

31 Ut pios gubernatores Ecclesiarum velim magno studio cauere, ne ceremoniæ scandalo sint infirmis: ita priuatos nolim quicquam mutare in ceremoniis, graui autoritate à maioribus institutis & approbatis.

32 Neque est quòd exactissima ratio singularum ceremoniarum inquiratur, modò non manifestam superstitionem & impietatem redoleat.

33 Quidam offenduntur ceremoniis nostris, quas clamitant Papisticas esse: dicunt nos habere sacerdotes, altaria, vestes, candelas, imagines, exorcismos, signationes crucis, planè Papistico more. His ego respondeo, Ecclesiam veram à falsa distinguendam esse doctrina & cultu, non ceremoniis quæ per se adiaphoræ sunt.

34 Neque enim ceremonias adiaphoras tanti momèti esse iudicamus, vt propter illas schismata moueantur in Ecclesia. Retineatur doctrinæ sinceritas: retineatur purus Dei cultus. Alia seruiant partim tranquillitati, partim infirmitati hominum: & relinquamus prudentiæ gubernatorum,
& de his rebus dispiciant.

*

QVINTA LEX DE
calogi.

Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longævus super terram.

1 **V**T superiora præcepta sub dilectione Dei, tanquam capite: ita sequentia sub dilectione proximi continentur. Quare ut dilectio Dei, moderatrix est omnium actionum interiorum & exteriorum primæ tabulæ: ita dilectio proximi, moderabitur ea quæ debemus proximis, & præscribuntur in secundâ tabulâ.

2 Hinc fit, quòd quicquid facit ad charitatē proximis exhibendam, contineatur in secundâ tabulâ, etiamsi verbis expressum non sit: & contrâ, quicquid non est contra dilectionem proximi in secundâ tabulâ nequaquam prohibeatur. Huius regulæ observatio, multis quæstionibus diluendis seruiet.

3 Cùm autem dilectionis proximi sunt plures gradus, & inter hos primus est parentum: merito primum præceptum secundæ tabulæ est, de liberorum officio erga parentes, quod ex dilectione nascitur.

4 Est autem hæc Lex: *Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longævus, & bene sit tibi super terram.*

5 Quoniã autem hæc Lex latissimè patet, nec possunt omnia simul commodè explicari: visum est nobis in hac collatione, tria exponere.

6 Horum primum, est debitum officium: Secundum, præmiũ præstiti officij: Tertium, enormitas

mitas reatus neglecti officij, & eiusdem iusta pœna. Vsum Legis prætereo, qui vnus & idem est omnium Legum, & à nobis traditur in assertionibus de prima Lege scriptis.

7 Primum ergo debitum officium liberorum erga parentes querendum est, & quo iure obligantur liberi ad officium præstandum.

8 Est autem hoc officium liberorù erga parentes (quod per Synecdochen honoris vocabulo continetur) in duobus positum, videlicet, in honore parentum, & in præmio nutritionis illis reddēdo. Quorum prius dignitati, posterius necessitati parentum tribuendum est.

9 Etsi autem honor parentibus debitus manat ex charitatis fonte: tamen causas hïc concurrētes videre vtile est: quæ quatuor numerari possunt, videlicet, agnitio ordinationis diuinæ, timor Domini, naturalis ratio & *scptm* diuinitus hominì ingenta.

10 Primum itaque inuitabit liberos ad honorē exhibendum parentibus, quòd illorù autoritas & eminētia sit ordinatio diuina. Nihil enim voce Dei honorabile dici potest, nisi idē à Deo profectum sit & ordinatum. Adhæc, consideranda est diuinæ maiestatis similitudo quædã in parentibus, nempe quòd filiis sint causa vitæ generando, vt Deus creādo. Quæ res monet, vt non tã quales, quàm q̄ parentes habeamus æstimemus.

11 Secunda honoris parentum causa est, timor Domini præcipientis hunc honorem. Qui timet (ait Syracides) Dominum, honorat parentes. Proinde, qui non honorat parentes, Dei maiestatem contemnit.

12 Tertia honoris parentum caussa est, naturalis ratio, quæ dicitur, quòd inferiora debeant subiectionem & honorem superioribus, tanquam dignioribus, præsertim bene meritis. Qui ergo hunc ordinem perturbat, legem naturæ pro nihilo habet, conferendus viperinæ soboli.

13 Quarta honoris parentum caussa est, ⁵⁰⁷ diuinitus homini ingenta, quæ in multis Ethnicis, item in brutis, ut in aquilis, gtuibus & ciconiis, agnoscitur.

14 Causis honoris parentum cognitis, videamus in quibus rebus legitimus parentum honor consistit: ut explicatè intelligatur, quàm latè pateat vis honoris erga parentes.

15 Etsi autem alij aliter de gradibus huius honoris statuunt: ego tamen separans causas ab affectis, tres præcipuos gradus facio, non eos reiciens qui vel plures vel pauciores numerant.

16 Sint ergo nobis hi gradus, Primus, pia reuerentia. Secundus, castus timor. Tertius, prompta obedientia. Reuerentiâ, eminentiâ & ordinem diuinum agnoscimus: timore offensam cauemus: obedientiâ, debita præstamus obsequia, quæ simul dilectionis, à qua nascuntur, ἀκόλουθα sunt.

17 Pia reuerentia est externa testificatio, ut qua veneramur parentum dignitatem & eminentiam quam sustinent, & humiliatio quædam, qua nos illis submittimus, tanquam dignioribus, non sine admiratione ordinis diuini. Nam omnis reuerentia admirationem coniunctam habet.

18 Hæc externa reuerentia significatur non eodem modo vbique, sed pro nationum diuersitate variat. In genere autem cōtinetur tribus, videlicet,

delicet, gestibus corporis, verbis, & obsequiis, nō imperatis sed spontaneis. Hæc enim tria testantur de animo rectè sentientis de alicuius virtute & dignitate.

19 Castus timor filiorū, ex persuasione amoris parentum erga se natus, facit, vt caueamus parētes offendere vilo vel factō, vel dictō, vel signo.

20 Prompta obediētia erga parentes tertium honoris gradum obtinet, quæ est mandatorum, quæ nobis imperantur à parentibus, prompta & debita executio.

21 Hic tenendū est discrimen inter obediētiā, quam Deus postulat, & quam parentes requirunt: Illa caret omni exceptione: hæc certis terminis clauditur.

22 Nam si parentes aliquid iusserint, vel contra Deum, vel contra salutem filiorum, vel contra naturam, vel contra Leges patriæ iustas, vel contra legitimū magistratum: nequaquam illis obtemperādum est. Magis enim Deo, quàm homini obtemperare oportet.

23 Hic locum habet dictum Domini, Luc. 9. Si quis venit ad me, & non odit patrem & matrē, sorores, & filios, & fratres, præterea etiā animam suam, non potest meus esse discipulus.

24 Hic, odisse parentes, non est parentibus malè velle, sed iis qui impiè imperant, aduersari, atque ea fugere, non secus atque pestem animarum. Sic multæ sanctissimæ virgines olim fecerunt, quæ potiùs vitā amittere, quàm impia parentum imperata facere, non dubitarunt.

25 Hactenus de ea parte officij liberorū erga parentes, quæ ad illorum dignitatem pertinet

dictum sit: nunc pauca adiciamus de præmio nutritionis. Quæ pars necessitati ipsorum seruiet, & est sinceri honoris effectus.

26 Cùm nulla sit ingratitude crudelior, nulla nequior, nulla diuina vindicta dignior, quàm ingratorum liberorum in parentes: postulat natura, lex Dei præcipit, omnes Leges humanæ exigunt, & multorum beatorum exempla confirmat, atque adeò ipsa iustitia clamat, vt liberi indigentibus, infirmis, senibus parentibus præmia nutritionis reddant.

27 Nam cùm humana natura & in ortu & occasu, hoc est, in infantia & senectute sit debilis, opus habet aliunde subsidio, refugio & solatio. Vt ergo infantia opus habet parentum subsidio, refugio, consilio, alioqui peritura: ita senectus opus habet liberorum subleuatione; vt ipsi *ita dicitur dicitur* soluant, idque iure analogo. Qui autem hæc non persoluant, immemores sunt beneficiorum olim à parentibus præstitorum.

28 Verùm hæc *dicitur dicitur* seu nutritionis præmia, in tribus potissimum posita esse videntur: Si alii egentes, si ministras infirmis, si pia *in mensura* senectutis sordes & errata tegis.

29 Qui alit parentes indigentes, naturam sequitur ducem, quæ iubet simili beneficio beneficium compensare, id quod & brutis quibusdam natura impressit.

30 Ambrosius & Basilus Ciconiarum exemplum proponunt, quas affirmant parentes senio confectos in nidis alere, nudatos pennis tegmine atarum dulciter fouere, & si quando volandi necessitas incumbit, supponere corpora sua volantium

tiam parentum corporibus, ne in terram decidat & grauius impingant. Hinc *αιπιπελαργειν* est more Ciconiarum gratiam referre parentibus, eosque pie colere & fouere.

31 De ministerio parentibus infirmis debito, loquitur Syracides, cap. 3. Qui timet Dominum, seruiet iis qui se genuerunt, in omni opere & sermone, & in omni patientia. Item: Fili, subleua Patrem tuum in senectute, neque in vita tua molestia eum afficias.

32 De *επιμελεια* idem Syracides ait: Si sensu destituatur ignosce illi, & ne spernas eum in virtute tua, hoc est, cum tu sis forti & bona valetudine, ne contempnas parentes *παλιμπαιδας*, sordidos & imbecilles.

33 Vult ergo Sapiens, ut liberi, cum parentes vitio ætatis repuerascunt, hanc ætatis imbecillitatem & deformitatem moderatè ferant ac tégant.

34 His officiis liberorum erga parentes accedat seria liberorum precatio pro parentibus, ut Deus illis largiatur patientiam, confirmet fidem, ac tandem exitum pium de hac vita concedat.

35 Secundum, quod proposuimus est, de præmio officij parentibus pie præstiti. Lex ipsa, longævam & prosperam vitam, præmium honoris parentum facit: idque valde congruè. Promittitur vita longæva & prospera, ob gratitudinè erga eos, à quibus vitam habemus: ut præmium officio respondeat.

36 Porro, huius prosperitatis seu felicitatis promissæ pietati erga parètes, plures sunt partes, videlicet, gratia spiritualis, successus in negotiis

vitæ felix, honestum nomē, fausta precatio, promissio lætitiæ ex liberis.

37 De gratia spiritali loquitur Sapiens, cum ait: Qui honorat patrem, veniam peccatorum impetrat, atque in die precationis suæ exaudietur. Item, Tributa patri benignitas nō tradetur obliuioni, aduersus peccata tibi propugnaculum extruetur.

38 De successu in negotiis vitæ felici, ipsa Lex potissimum loquitur, cum ait: Vt tibi benè sit super terram. Item Syracides: Bona patris precatio domos liberorum stabilit.

39 Honesti nominis, bonæ famæ, & gloriæ, meminit idem Sapiens: Gloria hominis honore patris comparatur, hoc est, qui patrem honorat, famam bonam & gloriam apud homines sibi comparat.

40 Piæ precationis & voti hominum, videntium liberos, suos parentes dulciter amplecti & fouere, meminit idem Syracides, cum inquit: Tã dictis quàm factis patrē matrēque honora: vt ab hominibus benedictio ad te perueniat.

41 Promissio lætitiæ ex liberis propriis, qui suos honorant parentes, hæc est eiusdem Sapientis: Qui honorat patrē, lætabitur in filiis, hoc est, Vt quis honorauerit patrem suum: ita vicissim à filiis honorabitur, iuxta regulam: Par pari referendum. Item: Eadem mensura, &c.

42 His enumeratis præmij eorum, qui honorat parentes, patribus, addo bonam conscientiam, quæ dulcissima nutrix erit aduentantis senectutis. Quæ vel sola, ad honorandos parentes, natos inuitare deberet.

43 Tertium quod proposuimus, est, de enormitate reatus eorum, qui sunt contumaces erga parentes, & de pœna eorundem.

44 Quantum sit reatus eorum, qui Legem de honorandis parentibus violant, facilè est iudicare. Nam quicquid honori parentum & eius partibus, quas recitauimus, aduersatur, Legem violat, & transgressores reos peragit corâ iudicio Dei.

45 Nam siue in corde latet, siue ore proferatur, siue gestibus aut signis significatur, siue opere probatur aliquid, quo dignitas parentum aliquo modo læditur: reus es violatæ huius Legis.

46 Quantum autè sit hic reatus, ex pœnis patet: Primum enim immorigeris filiis à diuina maiestate denunciatur maledictio, Qua pœna nulla maior nulla tristior esse potest. Deut. 27. Maledictus qui non honorat patrem suum & matrem suam, & dicet omnis populus amen.

47 Cum hac maledictione, ilias, vt ita dicam, malorum coniuncta est, quæ ex antithesi præmiorum intelligi possunt, vt sunt ira Dei, infelix in rebus successus, mala fama, imprecatio ab hominibus, in propriis liberis ignominia, & horrenda conscientia carnificina, quæ ipsa morte grauior est. Quæ mala tandem excipiet desperatio, nisi succurratur per Euangelium.

SEXTA LEX DECALOGI.

Non occides.

I

V M hoc sit consiliū Legislatoris Dei, vt cū vnum præcipit, contrarium vetet, & contrà cū vnum vetat, contrarium præcipiat: fit, vt sit

FF. iij.

gularum legum Decalogi sint duæ hypotheses, una affirmatiua, negatiua altera.

2 Sunt ergo huius sextæ legis duæ hypotheses: Negatiua, Non occides, hoc est, tu homo non occides, scilicet quemuis hominem. Affirmatiua, Vitam proximi fouebis, conseruabis, tueberis.

3 Ratio huius Legis ex creatione hominis intelligitur & clarè exprimitur, Gen. 9. videlicet, quia homo est conditus ad imaginem & similitudinem Dei.

4 Finis autem huius Legis est, vt mutuis officiis, ex mutua beneuolentiâ societas hominum inter sese coalescat & conseruetur, vt de Deo rectè doceri possint homines, vtque viuant tranquillè, quietè, honestè & piè in hac vita.

5 Quicquid ergo ad hunc finem facit, hac sexta Lege præcipitur: & quicquid vel huic fini aduersatur, vel quouis modo eum impedit, vetatur.

6 Hinc manifestum est, non solùm externum homicidium prohiberi hac Lege: verumeriam omnia, quæ quouis modo gradus esse possunt ad homicidium, & quæ humanam societatem, quò minus suavis sit & tranquilla impediunt.

7 Hac simul requiri, etiam manifestum est ex generali Lege secundæ tabulæ, quæ est: Diliges proximum tuum, vt teipsum.

8 Sunt autem gradus ad externũ homicidium plures: vt, cogitata, affectus, dicta & facta pugnantia cum dilectione proximi.

9 Ex cogitatione de proximo praua, affectus feri nascuntur: vt, impatientia, fastidium, maleuolen-

leuolentia, contemptus *ἔπιχρηστική*, ira, odium, inuidia, indignatio, vindictæ cupiditas, & multi alij.

10 Hinc hoc est, ex affectibus, prouunt dicta contra proximum: vt. conuicia, probra, obtreccionis: Quæ quouis gladio sunt acutiora, magisque animum proximi vulnerant, quàm gladius, corpus.

11 Facta consequuntur dicta: vt iurgium, insultatio, prouocatio, pulsatio, & huiusmodi multa, quæ in generibus enumeratis continentur.

12 Hos gradus sæpe excipit exterarum homicidium, quod est horrenda imaginis Dei destructio. Ira enim Moses ait: Gen. 9. Qui effuderit sanguinem hominis, per hominem effundetur sanguis eius: quia ad imaginem Dei fecit hominem.

13 Porrò ab huius Legis sententia multi aberrarunt, non attendentes legitimos huius Legis limites & fines, quos imprimis in omnibus legibus considerare oportet.

14 Primus error est Manichæorum, qui iustos limites transgressi, Legem hanc de non occidendo, interpretabantur, hoc modo: Non occides, scilicet vlla viuentia. Sed horum errorem confutat nõ solum rerum conditarum conditio: verum etiam thesis, sub qua continetur hæc hypothesis.

15 Secundus error eorum est, qui putarunt hinc prohiberi solummodo, ne quis alium hominem occidat, non autem vetari, si quis se ipsum occiderit, vt Samson, Iudas, Empedocles, Cato, Lucretia, Seneca, Rasias.

16 Tertiò, hinc errant, qui se à crimine homicidij alienos esse putant, si rogati, volentem occi-

derint. Nā hīc & qui petit se occīdi, & is qui occīdit, *Lege homicidij tenentur.*

17 *Quartò, aberrāt & illi ab huius Legis mēte, qui existimant sibi licere hostes religionis, vt Mahometistas & alios in Christum blasphemos priuato arbitrio occīdere. Nam potestatem alienam sibi vsurpant, quod sacrilegij quoddam genus est.*

18 *Quintò, aberrant quoque illi à scopo huius Legis, quæ hoc præceptum contra publicam iustitiam interpretantur, non discernentes inter hominis factum, & Dei iudicium, quod exercetur per hominē. Quare cum simpliciter Lex ait, non occīdes, concludunt nullo pacto licere vllum hominem occīdere, nec publica nec priuata auctoritate.*

19 *Verūm cum ista sententia, pugnat & cum capite Legis, & cū iustitia, & cum manifesto verbo Dei, eam fugiamus vt falsam, & humanæ societatis pestem.*

20 *Manifesta est Lex de vindicta homicidij, Gen 9. Item Exod. 23. Maleficum non patieris viuere super terram.*

21 *Vt enim è re corporis humani est, putridum membrum maturè abscindere, ne pars syncera trahatur: ita salutis societatis humanæ interest, noxios & perniciosos ciues è medio tollere, ne malum vnus paulatim serpat in totum societatis corpus.*

22 *Sextus error Papistarum est, qui hoc præceptum manum cohibere dicunt, & non animum: quorum vanitas manifestior est, quā mvt refutanda sit.*

23 Septimò, aberrant quoque illi à mente huius Legis, qui nullam vindictam licitè, & sine peccato expeti posse putant. Etsi enim Magistratui permittunt ius gladij, vt Dei ministro, ad iram ei qui quod malum est, fecerit: tamen pios qui perfectionis laudem quærunt, alienos esse ab omni expetitione vindictæ debere, contendunt. Atque ea de causa prohibitionem vindictæ inter Consilia numerant, in illa falsa distinctione, qua dicunt Christum alia præcepisse, alia consuluisse: & hæc posteriora ad perfectionem pertinere: illa ad promiscuam Christianorum turbam.

24 In huius suæ sententiæ defensionem, dicta Domini, Matth. 5 Ne resistatis malo. Item, Benefacite iis, qui oderunt vos. Et illud Pauli, Noli vinci à malo, sed vince bono malum. Item illud: Mihi vindicta, & ego retribuam. Et huiusmodi multa alia adferunt.

25 Verùm, cum ex his dictis & similibus conantur omnem vindictam tollere, non distinguunt inter ea quæ simpliciter, & ea quæ ex parte dicuntur, qualia sunt ea omnia, quæ ad tollendam omnem vindictam torquent.

26 Natus est autem hic error, ex eo, quòd omnis hæreseos fons est, videlicet, cum de re aliqua agitur, eam æstimant imprudentes, ex vno Scripturæ loco non rectè intellecto, & non circumferunt animum, vt par esset per vniuersam Scripturam, dicta omnia de re proposita conferentes. Quam diligentiam Epiphanius theoriam vocat: sine qua nemo Scripturam rectè interpretari poterit.

27 Est siquidè hæc doctorum apud Hebræos

sententia verissima. Qui non aduertit quod supra & infra in libris scribitur, peruertit verba Dei uiuentis.

28 Nos ergo animum per totam Scripturam circumferentes, deprehendimus quadruplicem vindictam, videlicet, Diuinam, heroicam, ordinatam & temerariam: quarum sola postrema damnatur verbo Dei.

29 Diuina vindicta est, qua ipse Deus immediatè vlciscitur offensam, qua ipsius maiestas læsa est. Hanc vindictam & occultè & manifestè exercet similiter in hac vita & postea, & est supra omnem legem.

30 Hæc semper iustissima est, vt quæ ab optimo Deo proficiscatur: tametsi eius rationem non satis intelligimus. Vlciscitur sæpè peccata parentum in liberis, Magistratus scelera in subditis, subditorum in capite, vnius flagitium in multis: idque iustissimè, quia iustissimus.

31 Hic Dei vindicantis scrutari iudicia, temerarium est. Sunt enim iudicia Dei abyssus multa: adeò vt mensura sensus nostri & rationis, capi non possint. Adoremus ergo hic Dei iudicia, ac ipsum timeamus, ne in nos ira ipsius effundatur.

32 Heroica vindicta est, quæ zelo diuino accensa, vltionem sumit de hostibus Dei. Huius heroicæ vindictæ exempla habemus in Samsonne, qui euersione domus, hostes Dei oppressit. In Elia, sacerdotes Baalim, & duos quinquagenarios cum suis militibus, occidente. In Helisæo conuicium non ferente puerorum. In Iudith, sanctissima foemina, obtruncante Holofernem. In Christo

Christo eiiciente ementes & vendentes è templo, flagello. In Petro, qui mentientem Ananiam verbo occidit.

33 Hæc heroica vindicta præter legem fit communem. Quare huius rationem non in Lege quæramus, sed Deo illam relinquamus, qui hunc zelum vindictæ in quibusdam excitat, in testimonium suæ iustitiæ.

34 Ordinata vindicta & legitima est, quæ sub Lege continetur, & ex ordinatione Dei, vel secundum rectam rationem, vel iuxta Legem politicam, vel ad præscriptum verbi Dei exercetur ab eo, cui eius potestas à Deo est concessa. Hanc ordinatam voco quia oritur à bona causa, & procedit, per legitima media, ad bonum aliquem finem.

35 Hac Pater contumaciam filij punit: hac pædagogus rebellionem discipuli castigat: hac minister Euangelij eum, qui scandalo offendit, reprimat: hac magistratus noxios ciues è medio tollit: hac latrones, fures, aliósque hostes Rector reipublicæ coercet.

36 Sine hac vindicta nec domus, nec ciuitas, nec Ecclesia, nec Regnum, nec vlla humana societas, incolumis esse potest.

37 Porrò, ne hæc vindicta excedat iustos limites, duo considerentur: Vnum de eo qui petit vindictam, Quo sit animo, quem finem sibi proponat, quidq. cum ad vindictæ petitionem excitet. Alterum de ministro iustitiæ, cui vindicandi potestas à Deo data est, quo sit affectu, ad quem scopum respiciat, & quid illi liceat, & quid non.

38 Qui petit vindictam sit alienus ab omni

odio, in timore Dei confugiat ad remedium diuinitus ordinatum, nihil magis in votis habeat, quàm salutem eius qui offendit. Atque ita à ministro iustitiæ petat defensionem, & correctionem eius qui læsit, ac intueatur iustos vindictæ fines, videlicet, cohibitionem scelerum, pacem, & quietem societatis humanæ. æquitatis & iustitiæ conseruationem, amotionem scandali, destructionem regni Satanæ, regni Christi propagationem, & gloriam Dei.

39 Hos fines qui dignè æstimat, non solùm iniuriam sibi illatam puniri petit, verumetiam magno zelo fertur ad vindictam petendam de iis qui vitæ turpitudine, morum leuitate & scandalo, faciunt, vt doctrina Euangelij audiat malè apud aduersarios.

40 Idèd Dominus mandat, vt si quis peccauerit, te conscio, vt illum primùm admoneas ipse: deinde idem facias adhibito fratre aliquo: tandem, si nihil effeceris, vt dicas Ecclesiæ.

41 Paulus obiurgat Corinthios conscios sceleris eius, qui nouercam in vxorem duxit, quòd ad tantum scelus tacuerint, & hominem, qui tanti scandali autor fuit, non coram Ecclesia accusauerint.

42 Verùm si sceleris commissi ratio talis fuerit, quòd accusatus in vitæ discrimen incurrat, sequenda est regula Bernhardi: Meliùs est vt pereat vnus quàm vnitas. Nec pugnat cum dilectione proximi, pœnam petere de flagitioso. Est enim tota societas humana magis diligenda, quàm vnus incorrigibilis.

43 Minister iustitiæ, cui vindicandi potestas
com-

missa est, eosdem fines sibi proponat, quos dixi accusatorem debere aspicere. Deinde sit animo incorrupto. Tertio sciat se non suam vindictam exercere, sed Dei: non licere sibi vel parcere cuiquam, vel aliquem absolvere, nisi quem mens Legis excipit. Scriptum est enim: Qui condemnat iustum, & iustificat impium, vterque est abominatio coram Deo. Verum hinc magna prudentia in iudice requiritur.

44 Temeraria vindicta sola damnatur verbo Dei, (vt diximus) videlicet, cum vel is qui accusat, cupiditate vindictæ ardeat, & principaliter querit pœnam eius qui offendit & interitum: vel cum is qui iudicat, Legem affectibus pravis contaminat, & lætatur malo eius, de quo sumit vindictam. Quod cum fit, vterque homicida coram Dei tribunali iudicatur.

45 Est & temeraria vindicta, omnibus modis damnanda, quando læsus, iniuriam sibi allatam, per se vlcisci molitur. Nam quod Dei est proprium, ipse sceleratè sibi vendicat, sed excipio defensionis εν αυτοφάρα necessitatem. Ibi enim locum habet: vim vi repellere licet.

46 Est & illa censenda temeraria vindicta, quæ cum exercetur à ministro iustitiæ, plus tamen mali adfert quàm boni. Nulla enim vindicta, cuius finis malus est, à piis est expetenda, aut exercenda. Beluarum enim potius est, quàm hominum, talis vindicta.

1 T opera bona sextæ Legis, à synce-
ra dilectione proximi manant: ita
ad iustam & legitimam personæ
proximi conseruationem, & socie-
tatis humanæ incolumitatem, referuntur.

2 Dilectio ergo proximi & eiusdem conser-
uatio (vnde pendet incolumitas Societatis huma-
næ) limites sunt, intra quos opera huius præcepti
proximo debita, claudentur.

3 Hac constituta regula facilius erit & prom-
ptius colligere, quæ opera Deus à nobis hæc sex-
ta lege requirat.

4 Verùm quia opera illa, certarum virtutum
sunt actiones, quæ virtutes restrictores & modera-
trices actionum sunt, iuxta rectam rationem: de
virtutibus ipsis huius Legis propriis, earumque
actionibus agemus.

5 Etsi autem alij aliter virtutes huius Legis
digerunt, quorum quidem diligentiam laudo: ta-
men vt nos intra limites à nobis positos conti-
neamur, omnes virtutes huius sextæ Legis sub
benevolentia & beneficentia concludamus. Ni-
hil enim hæc Lex requirit, quòd non alterutra
harum virtutum contineatur.

DE BENEVOLENTIA.

6 Benevolentia est veluti primus riuulus, ma-
nans à dilectionis fonte. Nam ei quem diligimus,
hoc est, carum habemus, bene quoque velimus
neceffe est.

7 Hanc benevolentiam, tanquam ἀκόλουθα, excipiunt hæ virtutes, Candor, amicitia, humanitas, concordia.

8 Candor, sinceritas & puritas quædam animi est, quæ vt non admittit vllas sinistras suspiciones de persona proximi sine euidenti probatione: ita vituperabilia in proximo non virtutum larua induit, sed vitia esse vitia iudicat. Quod qui non facit, non solum Deo & naturæ Legi aduersatur: verumetiam sano iudicio destitutus esse censendus est.

9 Quid enim turpius esse potest, quàm scapham ligonem, & ligonem scapham appellare, hoc est, vitia larua virtutum ornate, & virtutes vitiorum cæno deformare?

10 Amicitia, reciproca bonorum inter se benevolentia est, & voluntas sibi inuicem benefaciendi, ex vera pietate & virtute manans.

11 Amicitia enim illa, quæ vel ἐν ἀδελφῶς, vel ἐν παροχῆς (vt Hippodamus loquitur) ortum habet, deficiente voluptate, & cessantibus beneficiis reciprocis intermoritur.

12 Vera proinde & homine digna amicitia, pietate & virtute conciliata, comitate conditur, grauitate firmatur, constantia & fide conseruatur, συμπεθεία probatur, & mutuis officiis continuatur.

13 Humanitas latiùs se extendit, quæ & naturæ facilitatem, & morum suauitatem completur.

14 Hæc maximè sibi animos hominum conciliare solet, facilè ignoscit, communem fragilitatem cogitat: vnde comicum illud: Homo sum, hu

mani à me nihil alienum puto.

15 Græcè admodum significante vocabulo dicitur φιλανθρωπία, quam Plato definit ἐξ ἑνὸς θεοῦ καὶ ἑνὸς ἀνθρώπου. Hanc Paulus Tito scribens, Deo tribuit. Digna propterea homine, vt qui & homo sit, & ad Dei imaginem conditus, vt ipsum imitetur.

16 Concordia, sine à citharæ chordis, siue à plurium chordium vinculo dicitur, laudatissima virtus est, qua vt quidam rectè ait, paruæ res crescunt.

17 Hæc virtus vt mutuam benevolentiam fouet, ita maiores, pares, minores respicit, & συμφωνία quadam ordinum & omnium statuum inter se, tanquam omnium dulcissima musica, summè delectatur. Nam vt citharæ sonus tum demùm iacundus est, quando ita intenduntur & remittuntur chordæ, & arte trahuntur ad harmoniæ regulam, vt vnum iustum & suauem concentum efficiant: ita animi bonorum, concordia mutua delectantur, vnde apud Græcos nomen accepit, ἁμωνία, quo significatur animorum summus concentus.

DE BENEFICENTIA.

18 Beneficentia id præstat opere, quod benevolentia animo concepit. Hanc dicunt coniunctam esse cum iustitia. Per hanc enim iustitia suum munus exequitur.

19 Siquidem iustitia, vt præclare dicit Bernhardus, Maioribus reuerentiam & obediētiam, æqualibus consiliū & auxilium, inferioribus custodiam & disciplinam, Hoc est, singulis τὰ ἕνα ἕκαστον

ὄνεικτα, reddidit.

20 Etſi autem hæc verè dicuntur: tamen vt magis ſit nobis vis beneficentiæ perſpecta, quam hæc ſexta Lex poſtulat: ſubiiciam beneficentiæ, vt ἀκόλουθα quædam, manſuetudinem, δεικνείας, fortitudinem, zelum, liberalitatem & miſericordiam.

21 Manſuetudine benefacit proximo, qui iniuria affectus, iræ ruentis ad vindictam impetum ita retinet, vt crudelitate, in proximum, qui offendit, non ſæuiat, & aliquid indignum iuſtitia, temerè committat.

22 Etſi autem ira naturalis affectus eſt, inſurgens aduerſus ea, quæ virtuti aduerſantur, & ea propugnans quæ à ratione monſtrantur eſſe bona & laudabilia: tamen in vitio eſt, quando rectam rationem non ſequitur, ſed ruit cæco impetu in eum qui offendit, extra iuſtitiaſque limites.

23 Sed illa demùm ira laudabilis eſt, quæ ex bona cauſſa procedit, & tendit moderatè & iuſtè in bonum aliquem finem. Talis ira & motus animi ad coercenda peccata inſurgentiſque, fuit in Moſe, Elia, Chriſto, Paulo, abſque vitio.

24 Επεικεία ſummum ius moderatur, & cedit, ob cauſſæ circumſtantias, ſeuere iuſtitiaſque. Dicitur autem δεικνεία quali ἐπί πνοῦς εἰκνοῦσα τῶ νομίῳ.

25 Eſt autem hæc δεικνεία duplex, Publica & Priuata: illa, iudicis perſonam ſuſtinentis: hæc, hominis cuiuſuis priuati agentis eſt.

26 Publica δεικνεία eſt qua iudex ſeclit Legem ad cauſſam, & non cauſſam ad Legem. Vt e-

nim figura lapidis in structura lesbia mutata, mutatur & norma: ita causa, pro circumstantiarum conditione, variante, variat & mens Legis, *δυναμεια*.

27 Flectitur ergo Lex ad causam, quando non spectatur τὸ ἀκριβοδύναμον. Sed mens & voluntas Legis accommodatur causæ. Contrà vero causa ad Legem flectitur, quando retinetur in iudicando τὸ ἀκριβοδύναμον, & nulla *δυναμεια* propter circumstantias admittitur: & tunc summum ius fit summa iniuria.

28 Priuata *δυναμεια* tolerat infirmitatem proximi, tegit arcana errata, sanat manifesta delicta, doctrina, consilio, admonitione, fraterna obiurgatione.

29 Fortitudo proximo commodans, etiam duplex est, videlicet publica & priuata: illa, magistratus: hæc, singulorum priuatim.

30 Fortitudo in magistratu, iustitiæ propugnatrix, ratione ad vindictam properat, & finem habet conseruationem humanæ societatis: idque per defensionem veræ religionis, veræ que virtutis, & oppugnationem falsæ religionis, & vitiorum grassantium repressioem.

31 Fortitudo priuata est, cum singuli inuictò animo potiùs ferunt iniuriam, quàm vt iniustè se vlciscantur de proximo. Hæc etiam patientia dicitur.

32 Zelus etsi in genere est cuiusuis affectus vehementior æstuatio: tamen hîc solummodo de eo zelo agimus, quæ beneficentiæ erga proximum vt pars quædam, subiicitur.

33 Est ergo hic zelus affectus vehemens, quo
iustè

iustè indignamur aduersus contumaciam in atrocibus sceleribus: quò contumacia repressa, alij tranquillè viuant, & vnitas societatis conferuetur.

34 Hic zelus tum demùm est laudabilis, quando excitatus ab Heroico motu, in magistratu vindice scelerum, vel à Spiritu sancto ortus, secundum scientiam tempestiuè exercetur in gloriam Dei, qualis conspicitur in Mose, in Phinee, Elia, in Christo, in Paulo.

35 Liberalitas quæ ἐκ ἀφειότητος Græcè dicitur, est munificentia, propriè magnorum & liberorum hominum, qua iuuant & ornant ordines & status hominum suis facultatibus, vt bene mereri videantur de societate humana. Hoc cum præluet pietas vera, vt in Salomone, Dauide, Iosia, laudabilis est. Contrà verò, si ab animo inanis gloriæ cupido proficiscitur, in vitio est.

36 Misericordia erga proximum, affectus homine dignissimus, est συμπάθεια, qua tangimur aliena miseria tanquam nostra propria, quaque eius miseriæ nostris bonis succurrimus. Breuiter, misericordia est affectus ipse miserendi: & quicquid officij ex hoc affectu miseris & afflictis piè iustèque præstatur. Et dicitur in Scripturis interdum εὐμεσσύνη, vt sciamus elemosynam non esse liberum beneficium, sed debitum officium.

37 Consistit autem hæc misericordia in duobus, scilicet in remittendo & dando.

38 Misericordia in remittendo posita, est quæ vel pauperi debitum quod non est soluendo, nisi attrahat sibi miseriam, condonat: vel ei qui offendit, veniámque precat, offensam remittit, mo-

dò id piè & vtiliter fieri possit.

39 Misericordia quæ in dando cernitur, ignorantia communicat doctrinam, aberranti correctionem, dubitanti consilium, tristi consolationem, esurienti cibum, sitienti potum, nudo vestes, vago domum. Breuiter, Omni misero & afflicto, quantum potest, succurrit.

40 Hanc Dominus, ex Osee 6. testimonium adducens, antepōnit sacrificio, cum ait: Profecti discite quid sit: Misericordiam volo & non sacrificium.

41 Autor Epistolæ ad Hebræos eleemosynam valdè placere Deo testatur, cum inquit: Beneficentiæ & communicationis ne obliuiscamini. Talibus enim victimis delectatur Deus.

42 Verùm hoc accipiendum est, de eleemosyna, quæ præstatur à Publicano, & non à Phariseo, id est, quæ præstatur à piis ad Deum conuersis, & non ab impiis hypocritis. Nam horum eleemosyna, etsi vsu valet: cultu tamen est vitiosa & abominabilis coram Deo. Quicquid enim non fit ex fide, peccatum est: utpote profectum ab iis, quorum & mens & conscientia polluta est, & aberrans à debito fine.

S E P T I M A L E X

Decalogi.

Non mæchaberis.

VT sub adulterij nomine, omne intemperantiæ, id est, impuritatis & impudiciæ genus, quo anima vel corpus hominis polluitur, vetatur: ita omne

tem-

temperantiæ genus impuritati animæ & corporis repugnans, præcipitur.

2 Duæ sunt ergo huius Legis hypothefes generales: vna affirmatiua, Temperantiam feñtator: Altera negatiua, Intemperantiam ne feñtare. De affirmatiua, hac vice dicendum erit.

3 Temperantiæ bonum nemo satis laudauerit. Est enim temperantia veluti naturæ custos fideliffimus, quam qui verè feñtatur, tranquillum naturæ ftatum feñtit.

4 Hoc Græca appellatione pulcherrimè feñgnificatur. Dicitur enim temperantia Græcis *σωφροσύνη* quali *σωφροσύνη*, hoc eñt, conferuans prudentia.

5 Huius ratio ex appellatione Latina peti poteñt. Dicitur enim temperantia Latinis à temperie, hoc eñt *ἄκρασία* affectuum & actionum temperata ad rectam rationem.

6 Definitur autem temperantia in hunc modum. Temperantia eñt rationis in libidinem, atque alios non rectos impetus animi, firma & moderata dominatio.

7 Hæc ergo facit vt nihil appetas, cuius te pœniteat: vt in nullo Legem moderationis excedas: vt sub iugo rectæ rationis cupiditatem frenes.

8 Cernitur autem hæc virtus, (quantum quidem ad nostrum institutum facit) in quatuor partibus, quæ sunt, abftinentia, sobrietas, cañtitas, pudicitia, quæ aptiffimo ordine ad finem Legis huius referuntur.

9 Abftinentia gulæ aduerfatur, vt quæ vsum potus cibique iuxta rectæ rationis iudicium mo-

deretur, ab iis que abstineat, quibus caro ad vitam impuritatem natura hominis indignam, irritari potest.

10 Hanc ieiunio subiicio, quo caro ferocior facta, tanquam freno, coercetur & domatur, quoties aduersus spiritum importunus insurgit.

11 Et quia nemo melius nouit propriae carnis petulantiam, quam is qui ferocientem sentit: nemo ieiunando tempus aut modum rectius praescripserit, quam ipse.

12 Sobrietas duplex est: Vna animi: Corporis, altera. Vtraque ut rarissima: ita maxime laudabilis.

13 Sobrietas animi est & rectus usus rationis, & suavis affectuum moderatio. Huius causa est mens pie recteque edocta, & assuetudo ad moderationem seruandam in omnibus rebus. Ex quo fit, ut hac praeditus consilia & actiones prudenter gubernet, ne quid turpe aut indecorum in vita committat.

14 Sobrietas corporis est in potu potissimum temperantia, ne eius sit immoderatus usus, unde inflammantur impuri affectus. Haec ut a sobrietate animi venit: ita sanitatem corporis, virium incolumitatem, & vitae puritatem conseruat.

15 Castitas puritas mentis est, quae etiam in corpus dimanat, qua fit ut ab omni impuritate & contagio abhorreamus, impuram Venerem fugientes.

16 Neque enim vera castitas corporis esse potest, nisi quae a casto proficiscatur animo: id quod Aristoteles intellexit, dum diceret Philosopho cuidam

cuidam, castis manibus reddenti yrinam: *ἀγνὰ
ποῖο χεῖρας. ὅτιν δὲ ἐχει μιάσματι.*

17 Quod autem Papista laudem castitatis suis impuris Sacrificulis, Monachis & Monialibus vendicant, impurum est commentum, cum recta ratione & verbo Dei pugnans.

18 Nam castitas omnium hominum est, qui à vetita libidine se poros & integros seruant, siue sint virgines, siue celibes, siue coniuges.

19 Nam cùm Paulus pronunciat piorum coniugium thorum honorabilem esse vt sanctum & impullutum, quis castitatis laudem piis coniugibus adimere audebit?

20 Damnandus est proinde & error eorum, qui ad certos hominum ordines castitatem alligant, & commentum eorum, qui virginitatem celibatu, celibatum coniugio meliorem tradunt, ac inter opera perfectionis, & consilia Euangelica numerant.

21 Quod autem Paulus, 1. Cor. 7. videtur virginitatem præferre coniugio, dextrè iuxta mentem Pauli accipiendum est. Non enim simpliciter & omnino anteponit coniugio virginitatem, vt meliorem, Sed *ἕτερον* ob certas scilicet circumstantias.

22 Siquidem non bonitate operis, sed vsu, non merito perfectionis, sed actionis commoditate, virginitas & celibatus anteponuntur coniugio: Non tamen semper, neque in omnibus, sed tempore necessitatis, & in iis qui donum fortè habent perpetuæ continentia.

23 Nam illi qui perpetuum continentia donū non habent, regulam Apostolicam teneant. Pro-

pter fornicationem (scilicet vitandam) vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum maritum habeat.

24 Tametsi autem hæc Lex non mandat coniugium simpliciter, sed castitatem animi & corporis ab omnibus sine discrimine requirit: tamen sub conditione, omnes ad coniugium obligat, qui donum perpetuæ continentia non habent: adeò vt qui contrà faciunt Deum tentare videantur.

25 Pudicitia virtus animi est, quæ se in vita & moribus contemplandam exhibet. Hæc enim facit vt nos pudeat vel audire, vel videre, vel loqui, vel vllis gestibus ostendere aliquid à vera castitate alienum. Hæc vt à pudore nomen habet: ita pudore conseruatur.

26 Huius pudicitia indoles est, vt si quis ea præditus, casu vel viderit, vel audierit, vel fecerit quod parum castum videtur, mox erubescat, & rubore vultus pudicitiam animi testetur.

27 Huc pertinet comicum illud: Erubuit, salua res est. Et vir quidam Sapiens adolescenti in rubore dixit: Confide fili, iste est color virtutis.

28 Cyprianus scribit pudicitiam non in sola carnis integritate consistere, sed etiam in cultus & ornatus honore pariter & pudore.

29 Hactenus de temperantia & eius partibus. Nunc autem vt in eius amorem accendamus magis, causas eius veras recitabimus.

30 Prima, Mandatum Dei. Is enim seriò nobis hanc virtutem in sua Lege præcipit. Hoc Dei mandatum meritò nobis esse deberet vice mille demon-

demonstrationum. Sola enim, ad dictorum cōfirmationem, rerum sufficit demonstratio, quando probatio in autoritate dicentis est.

31 Secunda, *Conditio fidei*, Quam, vt indiuiduus comes, timor Dei purus & castus comitatur, qui sine hac temperantia consistere nequit.

32 Tertia, Cū tēperantia sit naturæ custos, naturam effrenem facit, qui temperantiam non maximo sectatur studio.

33 Quarta, *Vocatio nostra*. Vocati enim sumus ad sanctitatem, cuius præcipua pars est pia temperantia.

34 Quinta, *Precandi forma Christianorum*, qua iubentur petere voluntatē Dei fieri in terra, quemadmodum in cœlo sit. Nunc autē cū angeli Dei sint maximè temperantes & casti: petimus cōformes illis fieri in tēperantia & castitate.

35 Sexta, *Exemplum Christi*, à quo Christiani dicimur. Cū ergo is fuit temperatissimus, cuius omnis actio nostri est instructio, decet profectò, modò ipsius discipuli esse velimus, imitari ipsius temperantiam.

36 Septima, *Ipsa temperantia est per se virtus amabilis*, vt pote optima & pulcherrima, vt quæ sua bonitate & pulchritudine meritò nos in sui amorem alliciat.

37 Octaua, *Turpitude & pœna*, quib⁹ inuoluuntur omnes qui tēperantiæ immemores, sese in omne intemperantiæ cœnū fœdissimè immergūt.

I N T E M P E R A N T I A.

I. Vemadmodum tēperantia virtus est, sub qua continetur, & cū qua coniunctum est, quicquid Dominus sua

septima Lege requirit: ita intemperantia, & quæ ab ea nascuntur infelices proles, hac eadem Lege interduntur, accusantur, damnantur.

2 Est autem intemperantia, quam Græci aptissimo vocabulo ἀνεξέρσιον nominant, vitium Deo iniusum, naturæ inimicum, & hominis excellentia indignissimum.

3 Per hanc intelligo omnem impuritatem animi & corporis, cum vera castitate & temperantia pugnantem.

4 Etsi autem Augustinus in libro de agone Christiano ait: Inter omnia Christianorum certamina duriora sunt prælia castitatis, ubi quotidiana pugna, & rara victoria: tamen qui verè à Spiritu sancto regitur, flammam libidinis, etsi non prorsus extinguere, tamen reprimere potest, si gradus, occasiones, causas vitauerit: Si remedia aduersus eas monstrata verbo Dei arripuerit: si pœnas, quæ libidines sequuntur & in hac vita & futura, rectè cogitauerit: denique si præmia diuinitus castis promissa, ante oculos habuerit.

5 Gradus ad obscœnas voluptates sunt plures, videlicet cogitatio, affectus, consensus. *ὁρμη*. Quæ ut concupiscentiæ vocabulo intelliguntur: ita à concupiscentia innata pullulant, & altas radices agent, & partus infelices producent, nisi mox ut inceperint, suffocentur.

6 Cogitatio enim *ἐπιθυμία* si moram traxerit, affectus mouetur: si hic non statim repressus fuerit, inflammatur: inflammatus affectus volutatem ad consensum impellit: consensum excipit factum. Hoc sæpius iteratum veluti in naturam veritur, ut postea reuocare pedem non possis, sed cogaris
contra

Contra etiam consilium mentis rucere. Huc quæ-
rela illa Medææ, *θυμὸς ἢ κρίανων ἢ ἐμψὺ βουλομέ-
ται.* Quare qui sapit obtemperet Poetæ, qui ait:
Principiis obsta, serò medicina paratur, Cum
mala per longas conualuere moras.

7 Occasiones multæ offeruntur, partim à
Diabolo, partim, ab hominibus, vt prauum sode-
litium, sicuti Medea de se testatur: Frequentes ac-
cessus malarum sceminarum me perdiderunt. Huc
visum impudicum, gestus venereos, & colloquia
obscæna refero.

8 Causæ sunt concupiscentia innata, hæc foue-
tur crapula, ebrietate, comessationibus & id ge-
nus aliis Veneris instrumentis.

9 Nam postquam vino seu largiori potatio-
ne sanguis calere inceperit, bruta pars animæ sã-
guine, calidiore veluti fermentata, furores fer-
uentes & concupiscentias ardentes excitat.

10 Hos gradus, has occasiones & causas scia-
mus prohibitas esse hac septima Lege. Quare qui
bus salus animæ curæ est, intempestiuè se aduer-
sus hæc mala muniant: ne tẽpore naturam æquêt,
ex quo quædam peccãdi necessitas comparatur.

11 Præterea quæ diximus, Theologi ex ver-
bo Dei quatuor (præter castum coniugium) re-
media aduersus malum damnatę Veneris nume-
rant, ac omnibus piis commendant, quæ sunt as-
sidua inuocatio ex fide, lectio sacra, ieiunium, &
fuga ocij, seu labor honestus.

12 De oratione habemus promissionē, q̄ Deus
ex vera fiducia inuocantes velit exaudire, modò
summa nostra oblectatio & voluptas in Domino
fuerit radicata, iuxta illud: Delectare in Domi-

no, & ipse dabit tibi petitiones cordis tui.

13 Sacra lectio mentem hominis sursum eleuat, vt homo brutæ voluptatis obliuiscatur. Quare David verbi diuini meditationem nobis diurnam & nocturnam commendat. Cum hac coniungo pios hymnos & cantilenas, quibus anima hominis mirificè in sublimè tollitur, & veris voluptatibus perfruitur.

14 Ieiunio pabulum Veneri adimitur, & Spiritus hominis pij excitatur, vt insurgat aduersus Veneris æstum, eum extinguat. Redduntur enim preces ardentiores spiritud ominante. Nec alia de causa laudatur ieiuniũ. Nam Monachorũ figmentũ de ieiunij laudibus, quasi per se esset meritatorium & cultus Dei, ad Papatum remittimus.

15 Ocij quoque fugam & honestum laborem, remedium esse Veneris vetitæ etiã profani scriptores intellexerunt, vt ille: Ocia si tollas, periêre cupidinis arcus. Item, Nihil agẽdo malè agere discimus.

16 Hæc quatuor remedia hoc disticho complecti soleo:

Ores, casta legas, ieiunes, ocia vites,
Si seruare cupis corpora casta Deo.

17 Pœnæ quæ comitãtur *ωπερμανίαν* sunt horrendæ & plures quàm quæ cogitari possint, nedum numerari: inter quas præcipuæ sunt, cæcitas mentis, obduratio cordis, infamia vitæ, donorum Dei scæda contaminatio, pœnæ corporales, supplicia æterna.

18 Cæcitas mentis, quam Paulus *ἀσβημιον νῦν* nominat, facit, vt amãs putet se videre quod non videt, iudicet mala bona, & bona mala. Breuiter,

Quid

Quid deceat, non videt vllus amans.

19 Obduratio cordis, quo malo nullum est magis triste, Hæc à Paulo etiã dicitur ἀμετανοήτος καρδία, ἀπαληγοία, qua conscientia hominis tãquam cauterio vltà, planè ἀγασθίτος efficitur.

20 Infamia vitæ, quæ non solum in ipsis Veneris mancipiis hæret: verum etiam vniuersam familiam & posteritatem fœdat.

21 Donorum Dei fœda contaminatio, Veneris damnatæ quoque stipendium est. Vt enim fumus rem obiectam fœdat & offuscat fuligine sua: ita obscœnus ille Veneris vsus dona Dei, quibus homo alioqui ornatus erat, fœtore polluit, vt nulli sint vsui.

22 Pœnæ in corpore sæpè hæret, vt lues Venerica & alij morbi, quibus qui non corripuntur, maius iudicij Dei aduersus se testimonium habent. Videtur enim Deus eos tanquam inemendabiles abiectisse.

23 Supplicia æterna, hæc enumerata mala excipient in omnibus iis, qui nõ ante mortem conuertuntur. Nam Dei misericordiæ infinitum excedunt omnes omnium hominum miserias.

24 Sed cur tantæ pœnæ, & tam multiplices vni Veneri debentur? Quia mandatum Dei contumaciter violatur, dignitas humanæ naturæ per libidinem effrenem calcatur, Spiritus sanctus cõtristatur, templum Dei profanatur, inuocatio impeditur. Breuiter, Nullus locus relinquitur aut pietati, aut vlli virtuti, sed homo se totum imperio Satanae subiicit in contumeliam Creatoris.

25 Postremo loco proposuimus de præmiis frenatæ libidinis, quæ maxima sunt, & omnia

continentur hoc Domini dicto: Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

26. Etsi autem cor hominis nunquam ita in hoc mundo mundari potest, quin reliquæ flammæ Veneris interdum excitentur, vtut fuerint sopitæ & irritentur concupiscentiæ turpes: tamen quando penes Spiritum manet victoria, & non superatur homo flammis libidinum, conatus hic apud Deum pro mundicia cordis acceptatur, vt non imputet nobis nostras sordes, quibus purgandis damus operam.

27. Genera Veneris vetitæ plurima sunt vt fornicatio, stuprum, raptus, incestus, adulterium, τὸ ἀπίστον βδέλυγμα, & multa alia, quæ accuratè recitant Monachi: vt qui ea vel in priuatis confessionibus didicerint, vel ipsi Sodomitarum progenies, inuenerint & auxerint.

28. Si quis contraxerit cum ea, cum qua turpiter consuevit, viuente marito, tametsi Papistæ contractum istum continuatum adulterium statuunt: tamen ego istud simpliciter affirmare non audeo, sed distinctione opus esse iudico, in hunc modum.

29. Aut turpitude præcedens fuit publicè nota, vel saltem iustè suspecta: aut fuit sine omni suspitione. Si turpitude fuit publicè nota, contractus sequens peccat scandalo, nec potest vquam probari: nisi publicè nota pœnitentia, vt in Dauide, præcesserit. At si turpitude sequens, nec publicè nota, nec iustè suspecta fuit, doctus & prudens pastor potest conscientias eorum, qui contraxerunt, sic sanare, vt vsus eius coniugij fiat sanctus.

30 Verùm, quoniam rarò benè succedit iis qui sic contrahunt, hortarer omnes qui Christiani dici & esse volunt, vt id nõ tentent, de quo iusta possit esse dubitatio, & ex quo insuavis conuersationis possit imminere periculum, & insanabile scandalum.

31 Antichristus quædam mentitur contra hęc Legem fieri, vt sunt Sacerdotum, Monachorum & Monialium coniugia. Præterea spiritualem cognationem impiè incestui comparat.

32 Nam cùm Sacerdotibus Papa interdicit coniugia, legi Dei, naturæ, & laudatis exemplis aduersatur, & patrocinator nefandis illis sceleribus, propter quæ Deus multas gentes deleuit.

33 Cùm votum Monachorum & Monacharum putat impedire coniugium, sacrilegè facit: vt qui probet vota, quæ Deus improbat.

34 Si spiritualis cognatio, quam Papa definit esse eorum, qui pueris baptizandis vnà testes adsunt, impedit coniugium: profectò nulla inter Christianos coniugia erunt licita: cùm multò sit arctior cognatio per Spiritum eiusdem Christi, quo coalescunt in vnum corpus (cuius caput est Christus) fideles omnes,

quàm per externam baptis-
mi testificatio-
nem.

*

OCTAVA LEX DE
calogi.

Non furtum facies.

1 T in omni honesta Lege, duo spectanda sunt Ratio & Finis: ita etiam huius octavæ Legis & rectissima ratio est, & vilissimus finis.

2 Ratio quidem hæc est: Deus cum sit iustissimus, ut ad normam suæ iustitiæ suum cuique tribuatur. Finis verò, ut homines sua sorte contenti, suumque cuique tribuentes, humanam societatem communibus officiis foveant, iuvent, tueantur.

3 Hac ratione & hoc fine Legis inter se collatis, facile est videre, & quid hac Lege præcipiatur, & quid veteretur.

4 Ut enim omnia ista hac Lege præcipiuntur, quæ ordine iusto à ratione ad finem eius assequendum tendunt: ita omnia quæ & à ratione deflectunt, & ad finem non rectè feruntur, prohibentur. Ut enim illa ex charitatis fonte manant: ita hæc eandem perturbant.

5 His iactis veluti fundamentis, distinctius huius Legis amplitudinem cõsideremus, videamusque quæ particulares Leges sub hac communi contineatur.

6 Sunt autè potissimum quinque Leges particulares, quas hæc communis complectitur. Prima, de rerum distinctis dominis. Secunda, de alienis contra iustitiam non cõtrahendis. Tertia,
de iustè

de iustè quærendis propriis. Quarta, de recto vsu quæditorum. Quinta, de soluendis debitis, quæ vel naturâ, vel lege aliis debentur. Hæc enim omnia cum ratione & fine Legis propositis conueniunt, de quibus ordine dicemus.

7. Prima Lex particularis, sub communi cõprehensa est, de distinctis rerum dominiis. Nam cum furtum prohibetur, discrimen traditur inter meum & tuum. Nam si mihi tuo, & tibi meo uti ex æquo liceret, furtum non committeretur, sed rerum communio æqualis statueretur.

8. Iam si rerum communio esset æqualis, plerique omnes segniores & negligentiores in præstandis officiis efficerentur. Ex qua re humana societas non solum maxima detrimenta acciperet: verum etiam paulatim litibus solueretur, & tandem miserè aboleretur.

9. Hæc detrimenta, solutio & abolitio humanæ societatis cum manifestè pugnant cum Lege naturæ: (quæ dicitur humanam societatem conseruandam esse) sequitur eorum causam, nempe rerum communionem æqualem, cum lege naturæ pugnare. Quid enim magis cū natura pugnat, quàm quod naturam destruit?

10. Hinc planissimè sequitur quod proposuimus, videlicet, rerum distinctionem commendari & esse iuris naturalis: ut quæ faciat ad conseruandam naturam humanam, qualis nunc est in hac vita post lapsum primorum parentum.

11. Huc Leges pertinent humanæ, quibus distincta rerum dominia approbantur: huc iudicia forensia: huc gladius, (quem magistratus à Deo accepit) quo rerum proprietates contra fures &

latrones defenduntur.

12 Verum quia Deus voluit homines societate coniungi, sapienter distribuit sua dona. Non enim vni contulit omnia, sed aliis alia, vt tu meis & ego tuis inuigarem, ex quo nata est iustitia commutatiua, quæ, vt in commutatione rerum seruat æqualitatem: ita maximè facit ad assequendum finem Legis, de quo agimus.

13 Cum hac pugnat iniustitia, quæ in rerum permutatione æqualitatem non seruat pro temporum & locorum ratione. Neque enim similis semper æqualitas esse potest in specie, etsi in genere æqualitatem semper esse oporteat. De qua æqualitate gubernatorum Rerumpublicarum est iudicare. Possunt enim gubernatores pro modo societatis humanæ, hæc quædam permittere, & quædam Legibus stabilire.

14 Vt autem hæc æqualitas commodius inter homines seruari possit, sapienter nummus inuentus est, qui quidem vsum suum non naturâ, sed hominum arbitrio, instituto, ac Lege, tenet. Nummus enim quasi *rex* dictus est.

15 Quapropter de nummo non tam ex materia & valore eius in se, quàm ex Lege, vsu, & fine iudicandum est.

16 Secunda particularis Lex, quæ sub generali continetur, est, ne quis aliena contra Legem contrectet. Est enim furtum rei alienæ iniusta contrectatio. Ita enim ratio Legis postulat, vt furti appellationem latius quàm Iuriscōsulti accipiamus.

17 Sunt autem furti genera duo, videlicet clancularia surreptio, & rapina.

18 Clanculariæ furreptioni (cum qua pugnat virtus rarissima *ἀντιρρησία*) tribuunt Iurifconfulti nomen furti, quam interdum neceffitate & iure belli excufari difputatur à nōnullis, quorum fententiam tum demūm approbabo, cum eam cum capite Legis, *Dilige proximum tuum ut teipfum*, non pugnare monitrauerint. Quod tamen aliquando fieri poffe non nego: tamen quia de ea communis regula ftatui vix poteft, volo hīc omnia potius ad charitatis legem reuocari.

19 Rapina duplex eft. Vna manifelta, Altera iuris prætextu palliata.

20 Manifelta rapina eft, quæ per violentiam exercetur, qualis eft latronum, piratarum, & omnium qui violenta manu iniufte alienas poffeffiones rapiunt, & auferunt.

21 Rapina palliata prætextu iuris, eft, cum potentiores non coacti neceffitate, contra Legem & longo tempore confirmatam confuetudinem, fuorum fubditorum facultates ad fe transferunt, vt habeant instrumenta, non quibus conferuare focietatem humanam poffint, fed quibus fuæ fuperbiæ & libidinibus fatisfaciant.

22 Et fi autē huius generis rapina fæpè committitur: tamen nolim hic fubditos fibi de hoc genere fumere iudicium. Nam hoc tempore plura ornāmēta pacis, firmiora fubfidia belli, & nerui reipublicæ maiores requiruntur, quàm olim. Quare & neceffariò grauiora onera imponi fubditis neceffe eft, quæ fubditi æquo animo ferre debēt modò cōtra Deū arma fumere noluerint.

23 Potentiores tamen vellē cogitare, nō tam quid libeat, quàm quid liceat. Quod tum demūm

facerent si Deum timerent, subditos tanquam liberos proprios diligenter, Quod profanus Cyrus à Xenophonte fecisse scribitur.

24 Tertia particularis Lex, quæ sub communi continetur, est vt iustè quisque quærat propria. Nam si distinctio rerum sancitur lege Dei & contrectatio rerum ad nos non pertinentium damnatur à Deo: certè aut iubemur propria iustè quærere, aut nos ipsos iniustè de medio tollere. Horum posterius, cùm sit contra Deum & naturam: profectò & Deus & ipsa natura volunt, vt quilibet sua quærat, & de iustè partis viuat.

25 Iustè parta voco, quæ vel ex hæreditate iusta quis possidet, vel iusto labore in legitima vocatione acquisiuit.

26 Legitimam vocationem definitio, cùm vtrumque coniungitur, hoc est, cùm & opus functionis sit legitimum, & persona operans legitime ad opus faciendum sit ordinata.

27 Cùm hæc duo concurrunt, officium dicitur vocationis opus. Siquidè officium est, quod quilibet facere debet ex vocationis suæ conditione.

28 Sed in officij ratione duo spectanda sunt, videlicet genus officij & muneris executio.

29 De genere officij tenenda est hæc regula: Omne officium faciens ad conseruandos & ornandos status à Deo ordinatos, videlicet, Oeconomicum, Politicum, & Ecclesiasticum, prima, quinta, & hac Lege mandatur.

30 In muneris executione fides & charitas regulæ esse debent. Fides quidem cauet, ne quis Deum offendant, suadet vt omnia ad gloriam Dei referat,

referat, continet operantem in timore Dei. Charitas verò cauet, ne cui iniuria inferatur, suadet vt proximi commodis seruiatur, continetque operantem in amore proximi.

31 Ex his concluditur, quòd vt Segnities & impostura hic damnantur: ita sedulitas & diligentia & candor in præstando officio commendatur.

32 Quarta particularis Lex, quæ sub communi continetur requirit, vt legitimè quæritis vtamur in gloriam Dei, in ministerij diuini conseruationem, in reipublicæ commodum, in sustentationem nostri & familiæ, in eleemosynam, qua subleuantur tenuiores.

33 Vt huic legitimo vsui seruiunt virtutes, liberalitas, misericordia, & iustitia: ita cum eo pugnant profusio, tenacitas, auaritia, immisericordia, iniustitia.

34 Postrema Lex, quæ sub hac communi continetur, iubet soluere quæcunque aliis naturâ vel Lege debentur.

35 Qui enim nõ reddit quod debet, alienum detinet contra iustitiam, quæ tribuit vnicuique quod suum est. Quare & furti coram tribunali Dei peragitur. Rectè enim Augustinus ait: Omne quod malè possidetur alienum est. Si alienum, furtum coram Deo iudicatur.

36 Huc ergo pertinet præceptum Pauli: Reddite omnibus debita. Item: Nemini quicquã debeat nisi hoc, vt inuicem diligatis. Hic Paulus & præcipit soluenda esse debita, & distinguit debitorum genera.

37 Quorum vnum ita solui vult, vt nemini

quicquam debeamus. Alterum perpetuò quidem soluendo postulat, quod tamen nunquam ita persolvitur, quin adhuc debeat aliquid.

38 Prius illud debetur Lege civili, & iuxta Legè solui oportet, Posterius naturâ, Quod quidem iuxta naturam solvitur sed nunquam persolvitur. Verùm hæc fortè ita clariùs distinguuntur.

39 Prius debirum est, quòd civili obligatione debetur, videlicet cùm Lege civili aliquis ad soluendum obligatur, ita vt magistratus debitore cogere possit vt soluat, & puniat non solventem. Atque hoc debitum Paulus vult persolui, cùm ait: Nihil cuiquam debeatis.

40 Posterius debitum est, quod naturali obligatione debetur, videlicet, cùm naturâ aliquis ad soluendum obligatur. Obligamur autem naturâ omnes ad mutuam dilectionem, & ad mutua dilectionis officia analogà præstanda.

41 De hoc debiti genere loquitur Paulus, cùm ait: Nisi hoc, vt vos mutuò diligatis, Significans perpetuam obligationem esse, qua nos Deus & natura obligat ad officia dilectionis.

42 Neque huius obligationis ratio obscura est, vt quæ sit in ipsa natura impressa ab ipso Deo opifice: quod tibi vis fieri aliis præstabis. Qui ergo non diligit, & ex dilectionis Lege benefacit proximo indigenti, contumax est aduersus Deum, & cum natura pugnat.

indignus qui bonis naturæ fruatur.

*

NONA

NONA LEX DE
calogi.

*Non respondebis falsum testimonium ad-
uersus proximum tuum.*

IN hac Lege, vt in omnibus alijs, duo
spectanda sunt, videlicet, ratio & fi-
nis. Quæ si rectè æstimentur, facillè
apparebit, & quid ea præcipiatur, &
quid prohibeatur.

2 Ratio quidem hæc est: Quoniam Deus est
verax, vult suam creaturam, amare veritatem &
odisse mendacium. Finis verò, vt veritatem sine
furo colentes, sanctiùs & tranquillius, & in Ec-
clesia, & in humana societate, viuamus imaginè
Dei portantes. in veritate & iustitia.

3 Quicquid ergo à ratione hac proficiscitur,
& ad hunc finem iusto ordine tendit, hoc præce-
pto mādatur, & quicquid quouis modo vel à ra-
tione vel à fine deflectit, prohibetur.

4 Hinc patet, quòd vt veritas omnis in dictis
& factis præcipitur: ita omne mendacij genus in
iisdem prohibetur & damnatur.

5 Sapientes illi qui primi dederūt rebus no-
mina, vt docerēt veritatem Lege naturæ requiri,
& mendacium esse contra naturam, conceptum
mentis & sermonem vno nomine λόγος nomina-
rūt. Volebāt enim hoc modo significare λόγος aliū
fonti, alium riuo similè esse. Fōti quidē, qui men-
te concipitur, atque ideò ἐνδίαθετος cognomina-
tur: Riuo verò qui per os linguamq; profluit, ex

quo *αεγοεινις* appellatur.

6 Iam verò, ut est secundum naturam, ut riuus sapiat fontem, à quo profluit : & contra naturam, si foetidus riuus à dulci promanat fonte : ita secundum naturam est, cum λόγος externus congruat cum interno : & contra naturam, si ab eo discrepet.

7 Porro, quoniam hæc lex Nona prohibitiua est, ut quæ prohibeat falsum testimoniū, quo per Synechdochen omne mendacium comprehenditur: dicemus de mendacio, eiusque generibus.

8 Est autem mendacium, omne dictum & omne factum cui veritas non subest, quauis causa, quouis fine, & quauis intentione prolatū aut fictum. Cuius generis sunt plura.

9 Ut autem omne mendacium vel in dictis, vel in factis versatur: ita committatur dupliciter, videlicet in doctrina, & in vita.

10 In doctrina committitur mendacium, cum vel in religione ab analogia fidei disceditur, vel in artibus à principiis certò perceptis aberratur.

11 Mendacium in religione commissum si est contra analogiam fidei seu fundamentū, omnium perniciosissimum est, sub quo mendacio omnes hæreses continentur.

12 In artibus mendacium leuius est, videlicet, cum non rectè applicatur rebus in Philosophia iudicandis demonstratio, quæ amussis philosophica dicitur. Nā ut fabri suam amussim sequuntur, ne in ædificando peccent: ita Philosophi in artibus nihil sine demonstratione, ut immorum, admittant.

13 Hic foedissimè lapsus est Epicurus, qui contenta

tenta amissi philosophica, errores multos in Philosophiam inuexit, & inter alios, finem hominis esse voluptatem. Quod sanè potiùs in Harris porcorum, quàm in Scholis Philosophorum didicisse putandus est.

14 In vita committitur mendacium pluribus modis. Qui tametsi vix numerari possunt: tamen eos omnes sub certis generibus comprehendere conabimur. Statuamus ergo huius mēdacij, quod in vita committitur, quatuor genera.

15 Primum, cum quis sola mentiendi libidine, non spectans suum vel aliorum commodum aut incommodum, mentitur. Hoc genus mendacij ab Augustino merum mendacium dicitur, ut quod nulla opinione commodi vel incommodi mixtum sit.

16 Secundum, cum quis sua ipsius gratia mentitur, siue id fiat dictis, siue factis. Quales sunt arrogantes, hypocritæ, dissimulatores, à quibus vitis alienus, *αυδέγμος* à Philosopho dicitur, hoc est, qui dictis & factis suis sibi per omnia similis est, nec quicquam fingit, *ἀλλ' ἐπίστυο αὐτός* manet.

17 Tertium, cum quis propter alios mentitur. Atque huius generis quatuor sunt gradus.

18 Primus gradus est, cum solummodo voluptas auditorum spectatur, & vocatur Græcis *δυσπραγεία*, quam Aristoteles virtutibus, Paulus verò vitis annumerat. Hoc quidam iocosum mendacium nominant.

19 Secundus gradus, cum tantum commodum aliquod spectatur, siue alicuius damno. Hoc interdum verum occultatur quod dici oportuit, & falsum dicitur quod non oportuit. Hoc non-

nulli officiosum mendacium appellant: cum tamen contra officium pij hominis est, ullam ob causam mentiri.

20 Tertius gradus est, cum solummodo damnum spectatur eius, de quo quis loquitur. Huic gradui subiiciuntur detractio, contumelia, derisio, susurratio, quæ in hunc modum distinguuntur.

21 Detractio est, qua absentis vita apertè roditur, quæ ab odio vel invidia nata, tendit in eius infamiam cui detrahitur.

22 Contumelia est, qua præsentis honori aliquid dictis, vel factis iniuste detrahitur, quaque indignus ignominia afficitur.

23 Derisio est, qua alicuius dictum aut factum, contemptus causa, in risum iocumque trahitur iniuste.

24 Susurratio est occulta & insidiosa oratio de absente, cuius finis est discordiam inter amicos seminare.

25 Quartus gradus est, cum utrumque spectatur, videlicet commodum & damnum. Hoc est, cum quis mentitur, ut profit vni, & noceat alteri. Huic gradui fraudem & dolum subiicio,

26 Quartum, cum quis contra alios mentitur aut falsum dicit, idque in iudicio. Superiora enim omnia, ut fiunt extra iudicium, accipimus. Hoc autem quartum genus præcipuè hac Lege nona interdicitur, cum cætera ad superiores quoque Leges referuntur.

27 Hoc genus committitur in iudicio, nunc accusatione falsa, nunc testimonio falso, nunc inficiatione falsa, nunc defensione falsa, nunc sententia

tentia falsa.

28 Reus est igitur violatæ huius Legis, & qui falsò fictèque accusat, & qui falsum testimonium dicit, & qui verum negat, & qui defendit iniusta, & qui iudicat malè. Huic mendacij generi subiicitur *συκοφαντία*.

29 Est autem *συκοφαντία*, calumnia qua quis vel fictè accusat, vel vera crimina celat, vel tergiueratur, quò sententiam iudicis eludat.

30 Atque hæcenus de generibus mendaciorum dictum sit, quibus omnibus veritas opponitur, quæ in omni re, honesta & laudabilis est, quemadmodum mendacium malum viciosumque semper existit.

31 Est autem veritas, cùm dictum aut factum cum re consentit, vel subiecta vel significata: cuius cùm firma sit *μεγαλουργία* in voluntate, maxima virtus est, qua homo constanter amplectitur veras sententias, dicit vera, seruat pacta in sermone & gestu, vitat insidiosas occultationes.

32 Veritati ancillantur amor veritatis, candor, docilitas, vera gloria, modestia, temperantia linguæ, & multæ aliæ virtutes, quæ vitiis in mendacij generibus enumeratis opponuntur.

33 Porrò quoniam mendacium est quiddam *ἀκράτητον*, (vt loquuntur) nulla, quæ aliquid veri significant sub dictis vel factis qualibuscunque mendacia sunt dicenda, sed schemata sermonis, sub quibus veritas continetur.

34 Christus ergo cùm apparet in forma peregrini, non committitur mendacium. Nam illa forma

peregrinantis significat Christum in suis membris peregrinari in hoc mundo, & non habituram stabilem mansionem. Nec quòd finxit se longius ire, mendacium erat. Nam ista fictione significat se discessurum ab illis, qui se docentem fide non recipiunt.

35 Similiter multa Prophetica dicta & facta, mendaciis similia sunt: sed cùm referuntur ad eas res, ob quas significandas ita vel dicta vel facta sunt, reperiuntur significationes esse veraces, atque ideò nullo modo mendacia esse dicenda.

36 Similiter tropi, vt metaphora, metonymia, allegoria, *εἰρωνία*, hyperbolæ, &c. Item, parabola, apologi, fabulæ, & quibus non falsa significantur: non mendacia, sed veritatis instrumenta sunt iudicanda.

D E C I M A L E X

Decalogi.

Non concupisces rem proximi.

VT ratio huius Legis, Non concupisces, &c. hæc est: Deus sanctus & purus, & ab omni mala concupiscentia alienus, vult nos puritati & sanctitati studere: ita finis eius est, vt nulla cupiditas, cum charitate Dei & proximi pugnans, humanos animos perturbet, & à recto auocet.

2. Etsi autem hanc Legem veteris concupiscentiæ in superioribus legibus includi non est dubium: tamen peculiarem legem de ea ferri, multis

tis de causis utile erat.

3 Prima, ut errorem corrigat eorum, qui peccatum definiunt opus cum voluntate coniunctum, negantes inclinationem & voluntatem malam, sine perpetratione operis, esse peccatum. Quod ergo in superioribus Legibus implicitè, idem hic expressè prohibetur, ut primum peccati fontem monstrat pravam concupiscentiam.

4 Secunda, ut discernat inter leges politicas & diuinas: quarum illæ contentæ sunt externa disciplina: hæ puritatem cordis ante omnia postulant.

5 Tertia, ut hypocrisin damnet eorum qui externa legis disciplina se iustos putant, cum interit cor ardeat prauis cupiditatibus Lege Dei damnatis. Ex quo fit ut homo in hac vita Legem Dei nunquam implere possit.

6 Hic cogitandum est quanta sit *ἀραξία* in toto homine lapsus primorum parentum secuta. Homini integro adstructa fuit concupiscentia, ut quod bonum sibi esse crederet, expeteret, sequereturque: adeptus verò, retineret & conseruaret. Bonum autem hominis verum & solidum est Deus. Iraque hominis concupiscentia recta est, ut Deum tanquam summum bonum sectetur, ei adhereret amore perfecto, & in eo solo acquiescat. Verum postquam homo in peccatum lapsus est, & auersus à Deo, concupiscentia hominis deprauata est, ut quæ feratur in res prohibitas contra naturæ ordinem & Dei voluntatem.

7 Et ut homo in fruitione Dei summas habiturus erat delicias & voluptates, si mansisset in perfectionis statu: ita factum est, ut auersus à Deo

quærat delicias & voluptates, quibus tamen nunquam expleri potest, in signum, quòd vero & solido exciderit bono, quod solum sufficit ad explendum hominis desiderium.

8 Neque tamen omnem concupiscentiam, quæ est in homine post lapsum, peccatum esse definimus, sed tantum eam, qua id quod non licet, libet, & quia libet, appetitur.

9 Nam ut naturalis concupiscentia, qua appetimus ea quæ faciunt ad conseruationem nostri & naturæ, ordinatis mediis, ac recto rationis iudicio, bona & necessaria est: ita renatorum concupiscentia reparatio est concupiscentiæ eius quæ fuit in homine ante peccatum, ideò que sancta & laudabilis.

10 Non ergo simpliciter damnamus omnem concupiscentiam, sed vetitam solummodo, quæ à Deo ad creaturas hominem auertit, quæ hoc modo rectè definiri potest.

11 Concupiscentia, Lege Dei vetita, est *à ra. 2. 10.* infirmitas, & inclinatio in homine, pugnans cum Lege Dei, damnata à Deo & rea æternæ pœnæ, donec fiat remissio.

12 Monachorum somnium damno, cui ex natura huius concupiscentiæ petunt discrimen, ut alia sit peccatum veniale, alia mortale. Nam omne quod est, vel fit ab homine, pugnans cum Lege Dei, per se consideratum, infert meritum mortis.

13 Verùm si quis hoc referat ad subiecta, in quibus sunt concupiscentiæ, discrimen admitti potest. Nam concupiscentia Pauli veniale peccatum erat, non naturâ sed gratia. In Nerone ve-

rò omnis concupiscentia siue inchoata tantum, siue deliberata, siue consummata, peccatum erat mortale, & naturâ & Legis sententia.

14 Est autem vetita concupiscentia duplex, videlicet, Originalis, quæ & inuoluntaria, & passiuua dicitur: Et actualis, quæ & voluntaria, & actiuua nominatur. De his duobus generibus ordine dicendum est.

15 Originalis concupiscentia est ἀταξία omnium virium hominis contra Deum, cuius si ortum attendas, causam habet vetitum fructum & persuasionem Diaboli. At si nos respicis, traducta est cum natura ab vno Adam in omnem Adæ posteritatem. Nam vt naturam ab Adam trahimus: ita naturæ vitium.

16 Hæc originalis concupiscentia, verè peccatum damnans est, in omnibus qui sunt extra fœdus gratiæ in Christo Iesu. In iis autem qui sunt in gratia remittitur, non vt non sit, sed vt non imputetur. Atque idè veniale peccatum dicitur.

17 De hac concupiscentia Paulus loquitur cùm ait: Concupiscentiam nescirem esse peccatum, nisi Lex diceret: non concupisces.

18 Quoniam autem huius originalis concupiscentiæ, motus quidam seu παθηματα, vt Paulus loquitur, sentiuntur in omnibus Sanctis, vocat eam Legem peccati, cùm ait: Mente seruo Legi Dei, carne verò Legi peccati. Est enim hæc concupiscentia vt quidam ait: πάσης κακίας πηγή.

19 Actualis concupiscentia, quæ à Platone θηλείον πολυμέγαλον dicitur, est qua actu hoc vel illud

Legē Dei vetitum, libet & appetitur, & hæc habet plures causas.

20 Prima est originalis concupiscentia, ex qua omnes aliæ actuales sunt, veluti riuuli ex fonte, & fumus ex igni. Quasi enim ignis concupiscentia exardescit, vt Sapiens ait.

21 Secunda, Sensus externus. Hinc Augustinus dicit, mortem per quinque sensus, tanquam per fenestras, in animam nostram ingredi: non quod ibi antea non fuerit, sed quia noua peccatorum accessione, mortis æternæ meritum augetur.

22 Hinc est quod alius quidam dicat, concupiscentias prauas esse portas mortis. Sunt enim accessus ad consensum & operationem, per quæ duo peccatum in homine regnat, vnde mors æterna. Decipiunt ergo hominem concupiscentiæ prauæ, & deceptum occidunt.

23 Tertia est temperamentum. Temperamentum enim aliud ad alia vitia flectit, vt & Physici & Medici agnoscunt, & experientia conuincit. Vnde de Diogene fertur, quod cum videret stupidum & desipientem adolescentem dixerit,
ὄρα τὸ καὶ ὁ μαθητὴς οὐκ ἔγνω δὲ οὐκ ἔσπευε.

24 Quarta, Diabolus, qui cum nouit hominis complexionem, potest occultè adhibere ea quibus inclinationes prauæ magis inflammantur. Nil enim insidiatum omittit, sed quatit semper, quos suis laqueis constringat.

25 Quinta, conuersatio cum malis & peruerfis hominibus, qui impuris sermonibus commouent in auditoribus concupiscentias prauas. Vnde dictum Menandri quod & Paulus vsurpat:
ὁ ἀσέβητος ἄνθρωπος χερσὶν ἀμαρτανεύει.

26 Sexta ocium, quod ideo dicitur puluinar Diaboli, quia in ociosis facilius & quasi sine labore facit quod vult, hoc est, decipit & interficit. Hoc etiam agnouit Poeta, cum diceret:

Quæritur Ægistus quare sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

27 His causis addi potest memoria, quæ sæpè irritat concupiscentias præuas. Vt impurus adulter cogitans de suo facto, concupiscentia in eo irritatur & inflammatur magis magisque.

28 Neque cum iis quæ hæctenus diximus de causis concupiscentiarum præuarum pugnat, quòd quidam statuunt inordinatum amorem sui esse omnium præuarum cupiditatum causam. Nam istum inordinatum amorem sub concupiscentia originali concludimus.

29 Concupiscentiam tribus gradibus constare dicunt, videlicet suggestione, delectatione, consensu, idque rectè. Iacobus ei duo tribuit, videlicet, quòd cogitationem hominis à bono abstrahat, & quòd inescet hominis affectus, vt incautum obruat.

30 Porrò, quoniam tria sunt, quæ maximè desiderant homines, videlicet, voluptates, opes, honores, Ioannes Apostolus tria concupiscentiarum genera facit, cum ait: Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & fastus vitæ.

31 Etsi autem hæc tria genera, videlicet, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & concupiscentia honoris, vno nomine à Paulo dicuntur concupiscentiæ carnis: tamen Ioannes, vt monstret plenius fontes omnis mali in mundo,

petit differentias à principiis motiuis.

32 Concupiscentia carnis iuxta Ioannis sententiam est cuius principium est internum, videlicet, caro ipsa; hoc est, vitiositas carnis, quæ fertur in ea quæ carni sunt suauia, vt voluptates in cibo, potu, rebus venereis.

33 Concupiscentia oculorum est, cuius principium motiuum est extra hominem, & incurrit in oculos. Concupiscentia ergo, quæ ex rerum intuitu & admiratione concipitur, concupiscentia oculorum dicitur. Hinc auaritia & multæ fraudes.

34 Tertia concupiscentia Ioanni est fastus vitæ & appetitus honoris & inanis gloriæ.

35 Porro, cum pœna regnantis peccati per concupiscentias corporis sit mors, iuxta illud: Si secundum carnem vixeritis, moriemini: Omnibus modis prauis concupiscentiis est resistendum.

36 Et si autem nec fons malarum concupiscentiarum intercludi, nec ebullitio coerceri omnino potest: tamen riuli sunt cohibendi, ne malæ concupiscentiæ excurrant in consensum, & ex consensu in operationem, per quæ duo diximus peccatum in homine regnare.

37 Iuuerit autem ad horum riulorum cohibitionem, si Christum fide amplectaris. Nam in Christum fides, est iuxta Ioannem, victoria mundi: si diligenter ores: si occasiones fugias: si labores: si ieiunes: si oçia vites: si Christi crucem semper in corde geras: si lectionibus sacris incumbas, piisque exercitiis delecteris.

38 Cùm Paulus iubet nos offerre corpora nostra Deo in hostiam placentem, respicit ad morem

rem Sacerdotum, qui bestias maectandas ligabant ad aram & occidebant. Quare cum nos volumus nostra corpora offerre Deo, debemus concupiscẽtiam, bestiam nostram, ligare singulari arte, vt tandem interficiatur.

39 Ligamus ergo hanc bestiam, quando eam cruci Christi affigimus, vt illi affixa non sit ad operandum efficax.

40 Etsi autem in fidelibus ligatur hæc concupiscẽtia, dum virtute crucis Christi non faciunt quod illa imperat: tamẽ mortificari prorsus in ipsis non potest, priusquam hanc vitam morte commutauerint. Semper enim eius vim sentiunt sancti, quòd Paulus de se testatur.

41 Porrò, quoniam opera, quæ ex antithesi vitæ concupiscẽtiæ concludi possunt, hoc præcepto mandata in superioribus Legibus sunt enumerata, hæc omittenda duximus.

42 Vfus huius Legis est, vt agnita infirmitate nostra & corruptione, confugiamus ad Christum medicum, & ab eo petamus veniam peccati & conseruationem in sui timore, qui fons est
omnis sapientiæ, puritatis &
virtutis.

FINIS.

II. ij.

INDEX RERVM ET
VERBORVM MEMORA-
BILIVM, IN HOC SYN-
tagmate explicato-
rum.

A		dum.	320
A brahæ semen quid.	306	in adiaphoris duo confide-	
A bsolutio Ecclesiæ		randa.	321
quid.	29.97	Aditus ad Deum cui & per	
A bsolutio quibus contin-		quem patet.	247
git.	ibid.	Adiurare quid.	426
A bstinentia quid.	465	adiuratio in Baptismo.	428
A ctio Christi quomodo no-		Adoptio filiorum.	47
stra instructio.	158	in Aduersis quid facien-	
A ctio Christi triplex.	ibid.	dum.	16
A ctionis Dei in hominis re-		A ffectus Christi erga homi-	
paratione, gradus.	104	nes.	80
A dæ personæ & naturæ dif-		affectus orantis qualis.	250
ferentia.	25	affectus erga diuitias qualis	
A dæ peccati grauitas.	26	esse debeat.	353
A diaphora 303. & dein-		affectus magistratus qualis	
ceps.		fit.	332
adiaphora dupliciter confi-		A llegoria quando recipien-	
deranda.	304	da.	203.273
adiaphoron quid.	303	allegoricus Scripturæ sen-	
adiaphororum distinctio-		sus perniciosus.	201.202
nes.	ibid.	A micitia quid.	459
adiaphororum vsus & liber		amor Dei erga homines.	
tas.	ibid.		404
adiaphororum vsus quomo-		A nimæ humanæ fabrica.	
do Deo placet.	305		22
adiaphoris quomodo vten-		A nimæ status post mor-	
		tem	

I N D E X.

tem.	365	baptismus quale pactū Dei	
animæ hominum quomodo præmia pro factis respondent.	372	& hominis	280
animarum piarum felicitas post mortem, & impiorum miseria, tredecim demonstrationibus indicatur.	365. & deinc.	baptismus cur infantibus conferendus.	ibid.
Anomia quid.	23.244	baptismus quid requirit.	6
Ashelmi definitio peccati originis.	24	baptismus testimoniū gratiæ.	280
Antiquitatis testimonia de Christi corpore.	55	baptismus Symbolum quatuor rerum.	278
Antinomi duo adimunt Legi.	116	baptismus quid admonet.	285
Applicatio beneficiorum Christi.	238	baptismus consolatur in cruce.	ibid.
Aquæ Baptismi comparatio.	279	baptismus tessera professionis.	ibid.
Arbitrium quid.	180	baptismus non iterandus.	281
arbitrium duplex.	181	baptismus Christi quid doceat.	278.279
arbitrium seruum.	ibid.	baptismi analogia ad rem signatam.	279
arbitrium nouum.	182	baptismi actus.	281
arbitrium rectum voluntatis habent pij.	183	baptismi vsus.	286
ars pingendi & sculpendi imagines, non illicita.	409	baptismi finis.	280
Ataxia quanta lapsum Adæ secuta.	489	baptismi efficacia vnde.	282
Augustini regula de operibus Trinitatis.	4	baptismi significationes.	282
B		baptizati hominis pacto cum Deo.	280
Baptismus. 278. & deinc.		Beneficentia.	460
baptismus quid.	85	Beneuolentia quid.	458
222.278.280		Blasphemia.	174
		blasphemia in Spiritum sanctum quomodo irremissibilis.	ibid.

INDEX.

blasphemia in Christum du- plex.	176	Chirographum Dei in cor- dibus nostris.	76
Bonum hominis verum quod.	489	Christus quid.	236
C		Christi cognitio unde.	89
C Andor. qualis virtus.	61	de Christo quid tenendum.	
459.		Christus est Deus.	ibid.
Charitatis opera.	156	causæ.	38.41
charitatis operum causæ.		Homo.	63
ibid.		causæ.	45
charitatis obiectum.	159	vna persona.	47
charitatis fines quatuor.		Mediator noster.	69
161		Christi personalis vnio.	63
charitatis operum genera.		Vnionis fructus.	50
ibid.		Christi diuinitatis & huma- nitatis vsus.	63
charitatis operum regulæ tres.	162	Christi personæ conditio- 68.	
Carnalis mädicationis Chri- sti refutatio.	288	Christus cur in mundum missus.	214
Castitas quid.	466	Christus Mediator solus.	
castitatis prælia.	470	127	
Causa quomodo & quan- do ad legem flectitur.		cur solus.	68
461.462		Christus summus pontifex.	
causæ finalis passionis Chri- sti.	237	61	
Ceremoniæ Ecclesiæ dupli- ces.	440	Christus quomodo pecca- tor.	97.98.129
ceremoniarum varietate non offendatur Ecclesia.		Christi, humana natura quomodo deificata.	48.
441		59	
ceremoniis ecclesia non iu- dicanda.	ib.	Christi carnis deificatio quò pertinet.	ibid.
ceremoniarum ecclesiæ de- corum & ordo, cum suis partibus.	273	Christus quomodo est vbi- que.	55
		Christi officium & benefi- centia.	65
		Christi	

INDEX

Christi sacerdotis officium de Christi descensu tuto 69	de Christi descensu tuto quid sentiendum. 239
ad Christi sacerdotium & regnum quæ spectant. 65	Christus cur & quomodo in coelum ascendit. ibid.
Christi oblatio. 69	Christo post ascensionem quid acciderit. 54
Christi meritum triplex. 126	Christus post ascensionem retinet proprietates hu- manas. 53
Christi passio personæ tri- buenda. 50	Christi corpus est localiter in coelo. 54
Christus stulta eligit. 232	Christi sessio ad dexteram Patris. 241
Christi actio quomodo no- stra instructio. 158	Christianorum ius de salu- te 106
Christi affectus erga nos. 80	Christiani sunt sacerdotes. 72
Christo in Coenæ usu quo- modo iungamur. 296	Ciconiarum pietas erga pa- rentes. 446
Christi corpus quomodo in Coena adest. 291	Circumcisio quid. 295
Christi corpus quomodo panis dicitur. 275	Circumcisionis institutio. 32.
Christi carnem edere & in Christum credere, idem. 288	Circumcisio cordis & car- nis.
Christum è caelo quomodo Papistæ ducere se glo- riantur. 300	Circumcisio spiritualis. 44
Christus quomodo Euan- gelium desinit. 34	Claves Ecclesiæ quæ. 273
Christus quomodo & cur vitis dicatur. 275	Coelum & terra Moysi quid. 10. 235
Christi regnum; vide regnū.	Coena Domini quid. 297. 287
De Christi descensu ad in- feros, opiniones variæ. 238.	Coenæ Domini medita- tio & descriptio. 289. 292
	Coenæ manducationis mo- II. iij.

INDEX.

di.	289	sa.	492.493
Coena quo consilio institu-		concupiscentiae gradus.	893
ta.	294	concupiscentiarum genera.	
Coena legitimè vtentes qui.		ibid.	
297		concupiscentiae carnis poe-	
Coenae vsus quid requirit.		na.	894
ibid.		concupiscentia quomodo	
Coenae Domini institutionis		ligatur.	896
fines.	289.290.291.292.	Confessio quid Papistis.	
293.& 298		91	
Coenae abusus in missa Pa-		confessio auricularis non	
pistica.	300.301.302	necessaria.	91.293
Cognatio spiritualis.	475	confessio paedagogica ne-	
Cognitio Christi vnde.	321	cessaria.	293
cognitio Dei : vide Deus.		confessio vera quae.	ibi-
441		dem.	
cognitionem nostri vnde		confessio publica.	ibid.
consequimur.	142	confessio religionis duplex.	
Concordantia quid & vnde		414	
nomen habet.	460	Cõfirmatio in primitiua Ec-	
Concupiscentiae legis ratio.		clesia quid.	166
488		confirmatio quid Papistis.	
concupiscentia an omnis		167	
peccatum.	490	confirmatio in nostris ec-	
concupiscentia naturalis.		clesis.	ibid.
ibid.		Coniugium vnde dici.	343
concupiscentia vetita.	490	coniugalis societas quomo-	
concupiscentia quomodo		do seruatur.	342
veniale peccatum.	ibi-	coniugum officiorum par-	
dem.		titio.	344
concupiscentia vetita du-		coniugij fines.	344.345
plex.	491	coniugium piorum castum.	
Originalis,	ibid.	467	
actualis.	492	coniugij contractio cum	
concupiscentiae vetitae caus		ea, cum qua consuevit	
		viuente	

Cop. in pap. st. 90 et 293

INDEX.

viuente marito	180	piorum discrimina	ibid.
Conscientia quid	184	corporum piorum post re-	
de Cōscientia quatuor con-		furrectionem gloria	379
sideranda.	184	Creationis descriptio cū suis	
Conscientiæ sedes	185	partibus.	380
Conscientiæ descriptio ex		ex Creatione quid conclu-	
Paulo	184	dendum	235
de Cōscientia regula triplex		Creationis finis triplex	12
187		Creatio quid doceat	235
Conscientiæ testimoniū in		Creaturarum ordines	11
Hectore & Oedipo	185	Creaturarum varietatis vsus	
in Dauide	188	ibid.	
in Saule	187	Creaturæ qualitate & na-	
Conscientiæ Syllogismus pra-		turam retinent	14
cticus	185.186.187	Creaturarum impotētia ad	
Conscientiæ bonæ fulcra	189	reparationē hominis	41
Conscientiæ differentiæ vn-		Creaturarum depratio vnde	
de	ibid.	235	
Conscientia bona	ibidem	Creaturæ non inuocāda	254
Conscientia mala	190	Crux quid	323
Conscientiæ discrimina ex		Crucis causæ triplices	324
Bernhardo	ibid.	Crucis piorum causa quo-	
Cōscientia bona duplex	190	modo Deus fit	326.360
Cōscientia mala duplex	ibid.	Crucis piorum utilitas	360
Conscientia in mortis hora		Crucis piorum & impiorū	
euigilat	191	discrimen	327
Conscientia falso bona vel		in Cruce quid considerandū	
mala	192	326	
Contritio quid	86	Crux quo animo ferēda	328
Contritionis effectus	ibid.	in Cruce consolationes	ibid.
Contumelia quid	486	Cultus Dei	239, & deinceps.
Conuersio, vide pœniten.		Cultus Dei quid	142
Conuersionis gradus	73	Cultus Dei materia	135.143
Corpora hominū quid ha-		Cultus Dei regula	140
bent commune	379	Regulæ vsus	ibid.
Corporum iustorum & im-		Cultus Dei duplex	146

INDEX.

Cultus Dei fundamentum	deum cognoscendi modus	247	386
Cultus Dei tria requirit	dei cognitio vera vnde	143.	3.
		229	142
Cultus Dei finium mediore	dei cognitio naturalis non	gradus	145
	est salutaris		386
Cultores quales requirit	dei notitiæ formæ	Deus	147
	deus qualis cogitandus		4
Cura triplex	dei nomen quid		413
Cura sancta	deus Pater	ibidem	235
Curae sanctæ exempla	deus Filius quid	ibi-	237
dem	deus Spiritus sanctus	dem	242
in Cura sancta quatuor spe-	dei patefactio	ctanda	240.241
	patefactionis vsus	359	262
Cura profana	dei appellatio quid doceat	361	
Cura mixta		ibid.	235
Cura cur aliquando frustra-	dei bonitas & φιλανθρωπία	nea	390
	deus vult omnium salutem	360	104.123.214
D	dei omnipotentia, Sapia-		ntia, iustitia, &c. vnde cognos-
Davidis querela de peccato	cantur	originis	26
Decalogi proœmium du-	deus quibus proprietatibus	pl. x	386
pl. x	à creaturis distinguitur		5
decalogi summa capita	dei voluntas, vide voluntas.	393	
decalogi vsus duplex	dei ritus in hominis institu-	309	
decalogus quomodo abro-	tionem	gandus	119.209.309
	dei pactum cum hominibus		70
Derisio quid	deus creaturas non deserit	486	
Detractio quid		ibid.	392
Dei cognitio duplex	deus solus inuocandus	ibid.	257
Cognitionis naturalis vsus	deum effigie exprimere non	13	licet
		7	407
Peculiaris cognitionis vsus	deum		

N D E X.

deum habere quid	402	diuitiarum vsui quæ seruiunt	
deos alienos qui habet ibid.		& quæ pugnancia	481
Diaboli fides	97	diuitiaru veri vsus præmia	
dies dominicus cur in locum			357
sabbathi subrogatus	437	diuitiarum iniusta acquisitio	
Dilectio dei & proximi vn-		nis & vsus, poena	358
de concipitur	136	diuites cur religionem pro-	
		moucant	354
		doctrina erronea vnde	201
dilectionis	{ Dei & pro ximi { modus }	doctrinæ philosophicæ cer-	
		titudo	240.249
dilectio est debitum		482	doctrina vera cognoscenda
dilectio quomodo Deo pla-			271
ceat	400	doctrina falsa reiicienda	
dilectio nostri duplex	399	ibid.	
dilectio quid requirit	394	doctoru ecclesiæ dicta quo-	
Diuinæ naturæ idiomata		modo accipienda	249
51		domini quomodo seruis im-	
diuina natura non potest cõ-		perare debeant	349
uerti	59	dominis quid debeant serui	
diuinationis refutatio	434		350
Diuitiæ quatenus bonæ aut		dominia rerum distincta	480
mala	351		
diuitiæ quomodo spinæ &			
laqueus	ibid.		
diuitiaru acquisitio	351.480		
possessio	353		
administratio	ibid.		
in diuitis non fidendū	ibid.		
diuitiarum iustæ possessio-			
nis principia	353		
diuitiarum vsus quadruplex			
Primus	354		
Secundus	355		
Tertius	356		
Quartus	357		

E

Ecclesia quid	225
ecclesia vera quæ	228.242
ecclesia Paulo quæ	226
ecclesia quid non sit	227.
	243
ecclesia catholica vna	227
ecclesiæ fundamentum	226.
	227
ecclesiæ duratio	232
ecclesiæ duratio quid admo-	

INDEX.

net	233	Ecclesiæ doctrinæ certitudo	
Ecclesiæ signa	228	240	
Ecclesiæ typus	ibidem	Ecclesiæ doctrinæ testimonium duplex	ibid.
Ecclesiæ gloria	232	de hoc vide testimonium.	
Ecclesiæ æstimatio	227	Ecclesiæ doctrinam veram cognoscat	271
Ecclesiæ presidia	232	Ecclesiæ doctrinæ hostes	249
Ecclesiæ membra vnde iudicanda	246	Ecclesiæ hostes perpetui	252
Ecclesiæ membra duplicia	229, 272	Ecclesiæ persecutionis utilitas	360
Ecclesiæ membra vera	246	Ecclesiæ tranquillitas nouis opinionibus non turbanda	247
Ecclesiæ autoritas	271	Ecclesiæ duplici vicio obnoxia	230
Ecclesiæ clauis	270	Ecclesiæ & politix discriminē	331
Ecclesiæ potestas duplex	271	Ecclesiastica bona ad voluntatem non transferenda	333
Ecclesiæ autoritas penes quos sit	273	Electio hominis ab executione distinguenda	183
Ecclesiæ traditiones	272	Enoch & Elias cur in cælum subuecti	373
Ecclesiæ ordinationes non violandæ	304	<i>Επιεικεια</i> quid & quotuplex	339
Ecclesiæ ceremoniæ	441	Errorum taxationes & refutationes.	
Ecclesiæ societas qualis	225	De Deo	8
Ecclesiæ societas cur sanctorum dicitur	226	De creatione	9
Ecclesiæ quomodo iugamur	228	De peccato originis	27
Ecclesiæ gubernationis forma	232	De corporis Christi proprietatibus	53
in Ecclesiæ gubernatione quæ spectanda	271	Eutyichianorum	55
Ecclesiæ disciplina	271	Nestorii	
tria in ea consideranda	272		
Ecclesiæ disciplinæ ordo ibidem.			
Ecclesiæ harmonia	269		
Ecclesiæ doctrina quæ vbi traditur	259		
	ibid.		

I N D E X.

Nestorii de vnitate personę Christi	60	Papistarũ de probatione ante cœnam	293
Stancari & Osiandri de officio Christi sacerdotis	65	De via salutis	311
De mediatore.	72	Libertinorum de libertate Christiana	59.311.315
De lege qua prædicare poenitentiam quidam contendunt	82.113.132	Anabaptistarum de legibus ciuilibus	339
Papistarum de poenitentia	91	Monachorum de diuitiis de perfectione Christiana	351
Catharorum de lapsu post baptismum	92	Saducaeorum de resurrectione	377
de iustificatione	38.99	de iuramento	415
Pharisæorum de legis externa disciplina	113.395	Magorum, incantatorum & exorcistarum	42 &
Antinomorum	209	deinceps.	
de noua obedientia	138	Genethliacorum	432
Papistarum de cultu	141	Diuinatorum	434
de bonis operib.	149.150.152	de ceremoniis in nostris Ecclesiis	441
de voto	171.173	De præcepto decalogi de non occidendo	451.452
Donatistarum de remissione peccatorum	179	De vindicta	453
Origenis & Papistarum de gramatico scripturę sensu	201.202	De castitate	467
de prædestinatione	209.210	De coniugio	475
Zenonis	211	De concupiscentia	490
Pharisæorum	213	Euangelii vocabulum	33
Monachorum	ibid.	Euangelium quid	120.34.35
Gratię vniuersalis oppugnantorum	217	Definitionis partes	121
de Ecclesia	228.231	Euangelium quid Christo	34
de inuocatione	253.256	Quid Paulo	36
de sacramentis	274	Euangelii accidens	207
Anabaptistarũ de Sacramento	281	Euangelii quid offert	121
		Euangelium beneficia quomodo accipiuntur	36
		Euangelicę gratię pictura	37

I N D E X.

Euangelii officium	117	fides quomodo efficax	157
euangelii prædicat poeniten-		fides languida	169
tiam & non Lex	84.117.	fidei vis	291
132.133		fides quo instrumento con-	
euangelii & legis conueniē-		sequitur	220.198
tia	127.129	fides est ignis thymiamatis	
discrimen	35.83.127.129	orationis	252
euāgelii & legis finis	127.129	fidei ad cultus dei rationem	
euangelici ministerii scopus		necessitas	143
105		fidei ad prædestinationis mo-	
euāgelii concio in legis pro-		dum necessitas	212
mulgatione	391	fides vel hosti data seruanda	
euangelium papistæ non di-		419	
dicerunt	134	Filii Dei quare sumus	47.
euangelium quatenus sit Spiri-		198	
tus uiuificans	206	fili promissionis qui	217.
quomodo arguit peccatum		Fœdus Dei cum Ecclesia	
130		192.307	
quomodo odor mortis	206	fœdus & signum fœderis i-	
cur dicitur manducatio car-		dem	295
nis Christi	297	fœdus cum Abrahamo	306
		fœderis substantia	ibid.
		fœderis Dei duratio	ibid.
		Fortitudo quid & quotuplex	
		462	
		Furtum quid & quotuplex	
		479	
		Futurorū prædictiones	429
		Futuros euentus cogitans	
		quid intueatur	453
		G	
		Gallorum rex Ludouicus	
		inramentum puniuit	
		422	
			Genethliā ¹

INDEX.

Genethliacorum deliria unde orientur	432	25	humanæ naturæ integritas
genethliacæ seductionis prohibitiones	ibi d		homo, quòd ordinem Dei perturbat, unde fit
genethliacorum refutatio	433		homines cur nò omnes saluantur
Gentes quomodo Deum cognouerunt	2.184		hominem cur vnum tantum creauit Deus
Gradus rerum quatuor	11		hominis corpus cur creatum
gradus ad conuersionem quatuor	73		forma erecta quid docet
gradus actionis Dei in reparatione hominis quinque	104		homo cur in Paradyso creatus & collocatus
Gratiæ promissio vniuersalis est	215		hominum duo genera
gratuita	ibi d		homo quomodo iustus
gratiæ Dei obsignatio	222		hominis per Christum regenerati officium
gratiæ Dei abusus	396		homo liberè seruit peccato
Vide plura in erroribus Libertinorum.			184
gratiarum actio quid	249		hominis intentio extra verbum qualis
gratiarum actioni virtutes coniunctæ	250		homo vetus & nouus quid
gratiarum actionis modus ibidem.			192
H			hominis veteris & noui causæ
Hæreticorum caput Papa	249		193
hæreseos omnis fons	453		hominis veteris & noui oppositio
Homo quid	18		ibi d.
hominis finis	14.22		hominis veteris anatomia
hominis facultates duæ	13		195
hominis status quadruplex			homo nouus vbi adest
			ibi d.
			homo noui anatomia
			197
			hominis veteris actiones & fructus
			196
			homo vetus quid
			ibi d.
			hominis noui natiuitas
			197
			natiuitatis instrumenta
			198

I N D E X.

natiuitatis modus	ibid.	qualis	ibidem
natiuitatis partes	199	Imaginis Dei reparatio	21.
membra	ibidem	46	
actiones & fructus	ibid.	Imago Dei in homine quid	
signa	200	docet	371
homicidii externi gradus		Imaginū prohibitionis caus-	
450		sa	253
Honoris parentum quatuor		Imagines non licet adorare	
causæ	443	407	
honoris gradus	444	Imagines non nisi per Sata-	
Hostes religionis an occide-		nam inuectæ	408
dere licet	452	Imagines ab Ethnicis dam-	
Humanitas quid	456	natae	409
		Imagines quomodo & cur	
I		prohibeantur	410
		Imaginum vsus triplex ibid.	
Idioma quid	50	Imperium coniugale	345
Idiomata diuinæ naturæ	51.	Patrium	346
64		Herile	349
Idiomata humanæ naturæ		Impiorum fides	97
52.64		Infantes cur baptizandi	288
Idiomata quomodo & cur		in infantibus Satan non habi-	
sint communicabilia	52	tat	428
Idiomata humanæ Christi		Infirmorum scandalum &	
naturæ essentialia	53	aduersus illud remedium	
Idiomatum communicatio		322	
quid	57.58	Ingenia inquieta ecclesiæ	
In quibus locum habet	57	turbatores	246
quid efficiat	60	Innocentes propter malo-	
Idiomata naturarum quo-		rum flagitia puniuntur	
modo communicantur		326	
64		Inobedientia contra Deum	
Idololatriæ initium	428	quadruplex	139
Iesus quid	236	Integritas hominis ante la-	
cur vocatur Christus	ibid.	psum quid	20
Imago Dei in homine quid		Intentio bona extra verbū	
		duplex	

INDEX.

peccatum	254	ge punitum	ibidem
Inuocatio: vide oratio		iurare per creaturas quate-	
Irae diuinæ iustitia	39	nus licet	421
immensitas	67	de iuratione dictū pulcher-	
insensus vnde	75	rimum August.	422
signa duplicia	76	ius Christianorum de salute	
ira quid & quotuplex	461	106	
Iudæ poenitentia	85	iustitia qualis virtus	460
iudæorum reiectionis caus-		iustitia originalis duo com-	
sa	102	plectitur	25
Iudicium in iuramento quid		iustitiæ originalis carentia	
efficit	417	quid	ibidem
iudicii extremi certitudo &		ad iustitiam duo requiruntur	
forma	241	42	
iudicis pii conditiones		iustitia Dei quid requirit	45
330		iustitia duplex	93
iudices non sumant munera		iustitia legis neminem iusti-	
331		ficari sex demonstrationi-	
iudex in <i>omnibus</i> quid respi-		bus probatur	93
ciat	339	iustitia euangelica qualis	95
Iuramentum quid	416	iustitiæ Christi inputatio	97
iuramentum duplex	ibid.	cur imputatur	98
iuramentum licitum triare		iustitiæ legis & Euangelii	
quirit	417	discrimen	129
iuramenti regulæ	419.420	iustificatio quid	96.105
iuramentum quando præ-		iustificationis partes quinque	
standum	419	96	
non præstandum	420	quo merito contingat	99
iurans quid petit	416	iustificationis causa	ibid.
quid cogitet	ibid.	iustificatio quid Paulo & Ia-	
iurationis causæ iustæ	418	cobo	10
iurati. violati poena	419	iustificati qualitas	10
iurationis poena apud vete-		iustificare legis sententia &	
res	422	iuxta Euangelium quid	
iuramentum à Gallorum re-		132	

I N D E X . I

Iustè parta quæ sunt	480	rium	116
		lex quomodo arguit peccatum	130
L		quatenus abrogata	119
Lapsus voluntarius quid	179	legis diuersa officia pro hominum conditione	113
Lex Dei regula iustitiæ	74	legis officium	116
via vitæ rectissima	111	legis & euangelij conuenientia	127.130
legis autoritas	391	discrimen	35.82.127.131
legis principia	74	legis obedientia cur Deus	
legis fundamentum & causa	392	requirit	404
de legis regula duo tenenda	74	ad legis obedientiam tria	
legis & hominis contrarietas	ibid.	requiruntur	94
lex non prædicat poenitentiam	83.117.132.134	legis & euangelij finis	127.130
quomodo prædicat poenitentiam	84.116.117	legis transgressio non est peccatum in Spiritum sanctum	175.
lege nemo iustificatur	93	lex quatenus litera occidens	207
legis conditio homini impossibilis	128	legis accidens	ibid.
legis finis Christus	102	legis consideratio quadruplex	401
legis finis dilectio	398	legis præceptum secundum	
lex cur rursus publicata	112	cur simile primo	396
401		legum Decalogi vsus	405
cur in tabulis lapideis scripta	ibid.	lex ciuilis	335
legis vsus triplex	112	legis ciuilis finis	336
sine lege esse quid	113	laus & autoritas	335
de legis vsu interno paradigma illustre	114	necessitas	ibid.
legis vitio nemo perit	102	leges iniustæ sunt vincularum	336
115		lex ciui. quid requirit	335
lex cuius mortis minister		legum executionis necessitas	337.338.339.340
		leges	

INDEX.

Leges similes aranearū telis	lib. Christi. caussa	313
338	gradus	313. 314
in legis executione quæ spe	æstimatio	315
ctanda	libertas personæ	311
338. 339. 340	libertas voluntatis	316
lex quomodo & quando ad	libertas eligendi voluntatis	
causam flectitur	est	18. 180. 183
462	Libido. vide Venus.	
in Legislatore quid requiri-	Litera occidens quid	203.
tur	204. 205	
337	Litigatio forensis qualis esse	
Liberalitas erga proximum	debet	321. 340
quid	M	
463	Magia	423
liberalitas quando vitiosa, i-	Magis cur obsequitur Satan	
bidem	424. 425	
liberi quid debent parenti-	magis cur Deus suam mali-	
bus	tiam permittit	424
348. 443. 446. 447	magi quomodo Satanam co-	
cur honorem exhibeant pa-	gunt	ibid.
rentibus	magicæ imposturæ gravitas	
444	425	
parentes indigentes foueant	magorum & incantatorum	
446	pœnæ	426
liberorum pietatis erga pa-	magica adiuratio	428
rentes præmium	magistrat ^o vnde & quid	330
447	magistr. necessitas	329
præmi partes	magistr. condiciones	330
ibid.	magistr. officium	331
liberorum inobedientium	magistratus quomodo legis	
reatus & pœna	custos	332
449	magistr. affectus qualis sit	
liberis quid debeant paren-	332. 479	
tes	magistratus ius in subditos	
346. 347	332. 333	
Liberum arbitrium quid	magistratui qualis honor	
180		
lib. ar. quomodo habent pii		
183		
lib. arb. duplex		
317		
Libertas summa quæ		
183		
libertas Christiana		
311		
libertas Christi quid		
314		
libertatis Christianæ & ci-		
uilis discrimen		
311		
lib. Christi duplex		
ibid.		

I N D E X.

tribuendus	334	mediator cur homo esset	
Magistratus quando rapina	45.46.47	mediator Christus est vna	
committit	479	persona	47
magistratus in vindicando		cur vna esset persona	49
quid consideret	457	mediatoris conditio	ibid.
Maiestas Christi & eius thro-		mediatoris officium	69
nus	54	mediatoris Christi necessitas	
maiestatis Dei fundamentū			67
413		quæ bona restituit	41
maiestatis vox quomodo in-		Mendacium quid & quotu-	
telligenda	ibid.	plex	484
Mali quo puniuntur homi-		mendaciū in doctrina	ibid.
nes, magnitudo	39	mendacium in vita	485
malum puniū ecclēsiæ ty-		mendaciū in vita genera qua	
pus	229	tuor	ibidem
Manfuetudo qualis virtus		mendacii gradus	ibid.
461		mendacium iocosum & of-	
Maritus vxori quomodo im-		ficiosum	ibidem
perabit	343	mendacium quod præcipue	
mariti imperandi scientia in		in nono præcepto prohi-	
quibus posita	342.343	betur	486
mariti affectus erga vxorem		mendacia an sint schemata	
qualis sit	343	Tropi, &c. scripturæ	487
marito vxor seruiat	601	Mens sedes conscientia	185.
Mathematicæ laus & vsus		mentis facultates tres	ibid.
430.431		mens reprobæ quæ	190
Media quibus deus prospicit		Meritum Chri. triplex	126
quomodo accipienda		Metamelia quid	78.120
16		metamelia præcedat meta-	
Mediator Dei & hominum		nian	78.120
39		Metania quid	117.120
mediator quid	72	Ministri euangelii cur mini-	
mediator cur vnus esse de-		stri Spiritus dicuntur	
buit	68		208
mediator cur deus esset	39.	Miracula quid	263
45			Miracu-

INDEX.

Miraculorū varietas in vet. & no. testamento	263.	nominis Dei legitimus vsus ibidem.	
264. 265. 266.		Noticia Dei: vide Deus.	
quo pertinent	246	Nummus cur inuentus & vnde dictus	478
cur adhuc non eduntur	ibid.	Nutricationis præmia debent filii parentibus	
Misericordia hominis erga proximum quid	463	446	
in quibus consistit	ibid.	nutricationis præmia in quibus sita	ibid.
Missæ Papisticæ abominatio nes	299. 300. 301. 302		
Monachorum & monachorum vota	172. 420		
Mortis meritum triplex	28	Obedientia noua quid	
mortis potentia	40	135	
de morte sententia Plinii	ibid.	obedientiæ nouæ partes	88
ibidem.		obedientia fidei & literalis	
mors quomodo in animam hominum ingreditur	492	ibidem.	
mortis portæ	ibid.	ad obedientiam quæ flectere debent	135
mortuorum resuscitatio	45.	obedientiæ obligationis modi	ibid.
47		obedien. gradus	ibid.
mortuos excitare creaturis impossibile	45	obedientiæ fines	136
Mulierum ornatus	345	obedien. necessitas	38. 88. 152.
Mulieres sint industriæ	346	157. 167. 209	
Mutatio rerum in Sacramētis non fingenda	275. 276	obedientiæ erga parentes & Deum discrimen	445
N		ocium fugiendum	472
Natura Christi humana quomodo deificata	48. 58	Ocium cur puluinar diaboli	493
natura diuina non potest conuerti	58	Officium quid	480
Nomen Dei quid	413	officii ratio quæ spectanda requirit	ibid.
		Oeconomica administratio	
		K iii.	

INDEX.

in quibus consistit	341	de quibus rebus fiat	256
oeconomicum imperiū tri-		per quem fiat	255
plex	ibidem.	orationis causæ	252
Opera docenda & facienda		dignitas	251
quæ	148	utilitas	252
opera bona quomodo fieri		orationis thimiam quomodo	
possint	149	gni accenditur	252
opera bona quomodo pla-		orationis forma	257
ceant	151	orationis formulæ vtilis	
opera bona impiorum non		ibid.	
sunt cultus Dei	143.156	orationis formula optima	
nec opera Papalia	145.	quæ	258
146		Orandum pro omnibus	
Operum honorum causæ		248	
151		orandum nec pro mortuis	
necessitas	162	vel hostibus Dei	248.249
dignitas	153	orandum quomodo pro i-	
præmium	ibid.	nimicis	249
Operibus cur Deus promif-		orationis circumstantiæ	
siones adiecerit, causæ		250	
quinque	154	orationes quomodo reddun-	
opera quorum placeant &		tur ardentes	472
quorum non	156	orare coram idolis & ima-	
operum charitatis causæ		ginibus non licet	254
157		in oratione cur verba adhi-	
fines quatuor	161	bentur	257
genera	ibid.	oratio Diabolo terrorem	
Oratio quid	247	incutit	258
oratio duplex	157	orationis dominicæ ordo	
orationis genera	248	ibidem.	
efficacia	245.251	orantis affectus	250
orationis ratio in quibus cõ-		orator veri & falsi quid	251
sistit	247		
oratio cuius opus proprium			
ibidem.		P	
ad quem dirigenda	253	Pactio Dei & homin.	79
		pactio	

I N D E X . I

Pactio hominis cum Deo in baptismo	273	pauperes cur constituit do- minus	357
pactio in coena	297	Peccatum quid	22.23.244
pactio Dei cum Abrahamo	308	peccati ratio	22
in pactioe Dei & hominis quæ concurrunt	280	peccati genera	24
Papistarum vota	171	partitio prima	ibidem.
papistarum palatia vnde	301	peccatū originale	ibidem.
Panis quomodo corpus Chr. dicatur	279.295	peccatum actuale	27
panis coenæ abusus in missa	Papistica 300.302	peccatū materiale & forma- le	23
Paradigma in Paulo de legis vfu	116	peccati grauitas	39
de iustitiæ imputatione	129	peccati Adæ grauitas	26
Parentum officia	346	in peccato quæ concurrunt	40
quid debeant liberis	347	peccati originis variatio	27
quid vitare debent	ibid.	peccati lex quid	491
parentum castigationis com- moda & incommoda ibi- dem.	347	peccati cognitio vnde	74.75
ad educationem puerorum	347	peccati odium vnde	79
obligatio	347	peccati mors vnde	279
negligentium peccata	348	peccatum contra euange- lium duplex	156.174
parentibus quid debeant li- beri	348.443.446.447	peccata omnia mortalia	28
parentibus quatenus obe- diendum	445	peccatum cur remissibile & veniale dicitur	28
Passio Christi quid	138	peccatorū remissionē quid præcedit	121
passio Christi personæ tri- buenda	50	quid comitatur	121.244
Patrum dicta triplicia	249	quid consequitur	122
Paupertas per se neminem saluificat	351	peccatorum remissionis fi- des	244
		peccat. remissio quibus of- fertur	123
		quo merito offertur	126

I N D E X . I

peccatum in Spiritu S. quid	Philosophi Deum rectè non
178	colunt 139
cur dicitur in Spiritum san-	Platonis dictum de cōscien-
ctum	tia in hora mortis 191
177	
peccatum in Spiritum san-	Pœnitentia quid 86.132
ctum cur irremissibile ibid.	pœnitentiæ ratio 85
quomodo irremissibile	partes 86.133
175	pœnitentiæ partes quæ vete-
peccati in Spiritum S. ratio	ribus 90
quinque requirit confide-	quæ Papistis 91
randa 174	pœnitentiæ exempla 9
peccatum in Spiritu S. quid	pœnitentiæ modi 89
non sit 175	pœnitentiæ conditio 123
peccati in Spiritum S. mate-	pœnitentia publica duplex
ria ibid.	189
Perfectio Christiana quid	pœnitentia cur prædicanda
364	84.85
perfectio Christiana duplex	pœnitentia Iudæ 85
362	pœnitentes qui 262
perfectio in hac vita ibi-	pœnitentiam vel in mortis
dem. 365	articulo agentes saluan-
perfectio personæ & ope-	tur 384
ris 363	pœnitentiæ vox quomodo
perfectio Christianæ par-	accipienda 117.119.120
tes ibidem	Portus fidei extremus 246
perfectio in vita futura	Potestas ecclesiæ clauium
364	274
Persecutio Christi duplex	potestas ecclesiæ externæ iu-
176	risdictionis, in tribus con-
perseuerantiæ conditio 124	sistit 275
Personarum diuinitatis pro-	Politica potestatis & eccle-
prietates 4	sia discrimen 231
personæ Christi conditio	Prædestinatio quid 212
67.68	prædestinationis modus
Piorum gloriatio in afflictio-	210.211
nibus vnde 256	prædestinationis causa 212
	præ-

peccatum in Spiritu S. quid

INDEX.

prædestinationis basis	223	promissio quæ Coena Do-	
prædestinationis fines	ibid.	mini obsignatur.	281
prædestinationis doctrinæ		promissionis filij qui	217
necessitas	152	Prophetiarum firmitudo	
utilitas	210		247
usus	223	Protopolipsia, apud Deum	
prædestinati qui	104	non est	217
De prædestinatione conclu-		vbi locum habet	ibid.
sio Pauli: Non est volen-		Providentia quid	14
tis, &c.	216	providentiæ modi	ibid.
Prædicatorum Dei diffe-		providentiæ finis & usus	16
rentiæ	5	providentiæ illustre exem-	
Prædictiones futurorum du-		plum	17
plices	229	Proximus diligendus & quo-	
prædictionum causa	ibid.	modo	399. & deinceps.
prædictio à prima causa		proximus quis	159
quæ	ibid.	proximitatis ratio duplex	
prædictionis Propheticæ v-		ibid.	
sus	430	Pudicitia quid & eius indo-	
prædictiones à secundis		les	468
causis triplices	ibid.	puditiæ rubor est color	
Prædicandi modus in do-		virtutis	ibid.
ctrina de Sacramētis	294	pudicitia in quibus confi-	
Principia quatuor Christi		ffit	ibid.
discipulis tenenda	387	R.	
Primogenitorum autoritas		Rapina duplex	479
341		rapina palliata quæ	ibid.
Probationis sui ipsius mo-		Ratione cur homines præ-	
dus	224	diti	160
probatio in quibus consistit		de reatus ratione quid te-	
293		nendum.	25
Promissio reparationis	30	Redemptionis nostri modus	
promissionis primæ in pa-		238	
radiso explicatio	30.31	redemptio quæ requirit	44
promissionis complemen-		Regeneratio spiritualis quæ	
tum	33	habet autorem.	197

INDEX.

regenerationis instrumenta de doctrina sacramento-			
198	rum	278.279	
regenerationis modus de promissionibus Dei		283.	
ibidem.		297	
regeneratio perfecta	242	de scandalo dato	321
Regnum Christi quid	231	de ἐπιμελεια	339
regnum Christi triplex	108	de diuitiarum acquisitione	
regni Christi extractio	103	& possessione	352.353
regni gratiæ peculiaris ratio	108	de iuramentis	419.420
regni Christi propagatores		de officiis & vocatione	164
ibidem.		480	
regni Christi & politiæ discrimen	231	Reiectionis impiorum causa	213
regnum gloriæ dupliciter spectatur	110	Religionis Christianæ fundamentum quod	233
regni Christi coherentia & ordo	272	Remedia aduersus venere-	
regni Christi regimen	ibid.	rem	471.472
regnum Satanæ quibus erigitur & propagatur	426	Reparationis mysterij partes	104
Regula Dei iudiciaria	217	Rerum deprauatio vnde	235
regula iustitiæ quæ	74	rerum dominia distincta	475
Regulæ de variis rebus notatu dignæ ac necessariæ.		rerum permutatio qualis sit	478
de prædicatis Deo essentialiter tributis	5	Resurrectionis carnis probationes decem & deinceps.	369. &
de prouidentia	17	resurrectionis argumenta patrum	370
de proprietatibus naturalium.	56	resurrectio nostra vnde pendet	ibid.
de signis comminantibus	77	resurrectio in auiibus & aliis creaturis signata	575
de cultu Dei	140	Reuerentia quid	444
de charitatis operibus	162	in quibus continetur	445
de allegoria	203		

INDEX.

S		sacramentorum finis	278
Sabbatum quid	435	sacramentorum veteris &	
quotuplex	436	noui Testamenti, discrimen	294
sabbatum sanctificare quid		sacramentum verbo Dei in	
ibid.		Paradiso additum	21.66
sabbatum quatenus abrogatum	ibid.	Sacrificium Abelis & Cain	
sabbati symbolica significatio	437	32	
sabbati obedientia apud Iudæos	438	sacrificiorum vsus	ibid.
Sacerdotium Christi	61	sacrificiorum genera	33
sacerdotij Christi ratio	67	sacrificium Christi sacerdotis	69
sacerdotis Christi definitio	70	sacrificij Christi duratio	
72		Salutis nostræ initium	105
sacerdotium Christianorum	73	salutis certitudo	106
sacerdotum Solis sacra	300	salutis consequendæ ratio	
Sacramentum quid	268.276	semper eadem	305.311
sacramenta noui Testamenti quæ	268.277	Sanationes Christi in die sabbati quid docent	439
sacramentum noui Testamenti quid	277	Sanctificare quid	436
signa in Sacramentis, vnde & cur accipiant nomina rerum	274	sanctificatio duplex	44
cur dicuntur signa gratiæ	276	sancti non inuocandi	253
sacramenti appellationis ratio	ibid.	sanctuarium Dei quid	322
sacramentorum vsus legitimus	ibid.	Sapientia quomodo à Deo & quomodo à ministris verbi datur	41.42
sacramentum quomodo fit	ibid.	Satisfactio ecclesiastica	90
ibid.		satisfactio Papistica	92
in sacramento quæ concurrunt.	277	Scandalum quid	317
		scandalum duplex	318
		scandalum exterius datum	ib.
		scandalum acceptum	321
		Scripturæ interpretatio que requirit	272

INDEX.

scripturæ sensus grammaticus & allegoricus	201.	Surreptio clancularia an excusanda	479
	202	Sufurratio quid	486
scripturæ grammaticus sensus quatenus retinendus	201	Sycophantia quid	487
		sycophantæ qui	325
scripturæ finis.	362	Symboli appellationis ratio	234
Securitas Christianorū	107.	symbolum analogicum quid	271
securitatis carnalis refutatio	99	symboli Apostolici summa	234
Sermone cur homines præditi	160	diuisio	ibid.
sermo fonti comparatur.	484	T	
Serui quid dominis suis debeant	349.350	Temperantia quid	465.469
seruorum inobedientium poena	350	qualis virtus	465
seruitus spiritalis	312	in quibus cernitur	ibid.
Signo scriptura tribuit nomen rei	275.294	temperantiæ causæ	468
signum verbo semper additur	31	temperamentum causæ peccati.	492
signa iræ duplicia	76	Testamentum Dei vnum tantum	305.307
Sobrietas duplex.	466	testamenta cur duo	307
Sola particula cur vtuntur patres	99	testamentum nouum quid	70.308.
Spiritus & litera quid	203	testamentum vetus quid	309.310
locutionis ratio	204	testamenti veteris & noui discrimen	310
spiritus & literæ differentia	ibid.	Testimonium de verbi Dei certitudine duplex	260
spiritus sanctus quid	242	externum	ibid.
spiritus sancti apparitio in specie columbæ	273	internum	248
Subditorum officium erga magistratum	334	Tributa soluenda	334.356
		tributa cur imponantur	355
		tributis ordinariis sit magistratus contentus	356.479

I N D E X.

tributa extraordinaria quan	Vocatio quid	163
do exigenda 334.356	vocatio omnium piorum	
Trinitatis & vnitatis mylte	vna	ibid.
rium 390	vocatio legitima quæ	480
Thronus maieftatis 54	in vocatione quæ confide-	
Tyrannis diaboli 40	randa	164
V	vocatio quò tendat	165
Verbi Dei diuifio 251	Voluptatum gradus	470
verbi Dei cognitionis neces	Voluntatis Dei duplex mo	
sitas 275	dus	18
verbi diuini hostes 249	voluntas Dei paterna vnde	
verbum quomodo caro fa-	cernitur	213
ctum 47	voluntatis hominis libertas	
verbum accedit ad elemen	18.180.220.316	
tum,&c.quomodo intel	voluntas liberè feruit pec-	
ligendum 260	cato	181
Veritas quid 487	Votù quid &quotuplex	166
veritatis ancillæ ibid.	votum priuatum	167
Veneris damnatę poenę 473	vota Papiftarum	171
contra veneré remedia 471	votum Davidis	172
veneris dānatę genera 474	vota temeraria non facien-	
Vindicta quotuplex 341.454	da	172
vindicta licita quæ 453	Z	
vindicta quomodo peten-	Zelus quid	462
da 340.456	zelus quando laudabilis	
vindicandú quomodo 457	ibidem.	

F I N I S.

